< ,r(: s aarfa èfcaæ

■ ■

r WFF_____7--____

iF w^afefaareÁ n

Spama s»H« è ar

CDITURO SiMfOCU

t

lij ■ .

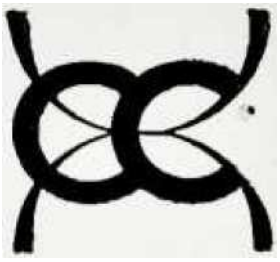

Colecţia

Ilustraţia copertei : AUREL BULACU

viața de fiecare zi

în Spania

secolului de aur

cere · de Ileana Can

eoiwrn eimcscu-

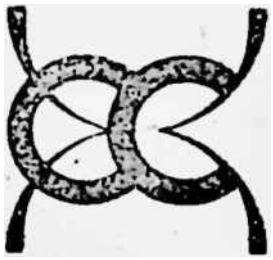

C&tecti©

Clepsidra

' Marcelin Defourneaux

La vie quotidienne en Espagne au Siècle d'Or

Hachette, 1965

Pentru Michèle

Cimni hiâhiic

Consacrată prin folosire în însăşi Spania, expresia „Secolul de aur“ (el Sigla de oro) este susceptibilă de o dublă interpretare. Ea poate acoperi în întregime lunga perioadă – un secol şi jumătate – care merge de la Carol Quintul la tratatul din Pirinei, şi în cursul căreia aurul şi, mai cu seamă, argintul^ venite din America, îngăduie Spaniei să susţină vaste operaţii în afara graniţelor şi să-şi extindă umbra puterii sale asupra întregii Europe, în timp ce, încă de la sfîrşitul domniei lui Filip al II-lea, în viaţa internă se manifestă s im pi om e limpezi de epuizare economică. Ea se mai poate de asemenea aplica la epoca ilustrată de geniul lui Cervantes, Lope de Vega, Vclâzquez şi Zurbarăn, şi în timpul căreia Spania, slăbită din punct de vedere politic, se impune vecinilor săi' prin strălucirea culturii sale caro, mai cu seamă în domeniul literar, siîrneşte dincolo de frontiere, şi în special în Franţa, imitaţii din care se va hrăni Marele nostru Secol.

A *pretinde să dăm un tablou al „vieţii de zi cu zi”, care să cuprindă întreg secolul al XVI-lea, cit şi prima jumătate a secolului următor, ar însemna să*

ne expunem anacronismului, nu numai în ceea ce priveşte descrierea aspectelor materiale ale existenţei, dar şi în înţelegerea lor, ceea ce m se parc auri iui porta al. Totabtiueu gesturilor şi moduri lor de acţiune care constituie viaţa zilnica a fiecărui individ sau o. fiecărui grup uman este de nedespărţit nu numai de structurile sociale în care ea se inserează, ci .şi de concepţiile şi idealurile care i se *impun şi care constituie, s-ar putea spune, pecetea epocii.*

•Or, între epoca lui Filip al 1 L-le a (1556—1598) şi cea a celor doi urmaşi ai săi, Filip al 111-lea (1598—1621) şi Filip al IV-lea (1621—1665), se produce o *evoluţie de ordin politic şi moral, a cărei influenţă apare în mod evident în aspectele vieţii colective şi în reflectarea lor literară. Moartea „regelui prudent“ redă aristocraţiei un loc important în conducerea treburilor statului şi contribuie la sporirea rolului său social; expulzarea maurilor convertiţi înseamnă lichidarea celor din urmă vestigii religioase ale Islamului medieval spaniol; declinul economic contribuie la accentuarea contrastelor între diferitele grupări sociale, iar încetinirea activităţilor producătoare este însoţită de un gust sporit pentru ostentaţie şi formalism. în sfârşit, în chip paradoxal, în timp ce geniul scriitorilor sui îi asigură o strălucită influenţă intelectuală în Europa, Spania pare să dorească să se închidă şi mai mult în ea însăşi, să devină, intr-un anume mod, mai pur „hispanică“ decît în secolul trecut.*

Este desigur necesar să păstrăm o rezervă în faţa nenumăratelor mărturii literare care ne înfăţişează aversul şi reversul societăţii epocii, şi care pot fi suspectate de a deforma frecvent realitatea, prezentîml drept ..cotidian“ ceea ce, dimpotrivă, atrage atenţia tocmai prin singularitate. Folosirea lor nu este deci posibilă decît cu condiţia confruntării constante cu celelalte surse documentaro.

Printre acestea, relatările uuot calai ori strai ai uţcra u.a interes deosebit căci, în ciuda multiplicităţii lor şi a inegalei calităţi intelectuale a autorilor lor, coincidenţa punctelor de vedere pe care ele le exprimă apare, intr-o anumită măsură, drept o garanţie de a d^enti citate. Nu trebuie totuşi să pierdem din vedere că tocmai în cursul primei jumătăţi a secolului al XVII-lea „călătoria în Spania“ tinde să devină genul literar care se va păstra ca atare pînă la Th. Gautier, A. Dumas şi mai tîrziu, dimpreună cu tot ceea ce aceasta implică în materie de căutare sistematică a pitorescului. Aceste relatări de călătorie ne demonstrează totuşi că anumite aspecte ale vieţii materiale şi morale a Secolului de aur, a căror aparentă singularitate am fi tentaţi să o punem pe seama distanţării de trei secole de la care le întrezărim în textele şi documentele contemporane, frapate deja pe vizitatorii veniţi din alte părţi ale Europei, şi că Spania atrăgea deja ca o ţară înzestrată cu o puternică originalitate, atlt în peisajele cit şi în oamenii săi.

Aceste relatări ne permit, în fine, să rectificăm impresia inexactă care ar reieşi numai din cercetarea aspectelor celor mai exterioare şi cîteodată celor mai frivole, ale vieţii spaniole. Ele ne pun în gardă împotriva unei iluzii născută din cunoştinţele noastre despre istoria ulterioară ; aceea de a crede că în marele duel care o opune Franţei, Spania. epuizată din punct de vedere economic. este oarecum învinsă dinainte. Or, ntţ

există călător în prima jumătate a secolului al XVII-lea care să nu fie uluit dc puterea pe care o reprezintă „monarhia din Spania” (acest termen indicînd ansamblul posesiunilor ce ţineau dc guvernul de la Madrid), acea monarhie dc a cărei abilitate politică şi acţiuni militare Richelieu mi a încetat a se tcm.e pînă la moartea sa, survenită cu cîteva luni înaintea bătăliei de la Rocroi.

Acestea sînt motivele care ne-au condus să-încredinţăm cîtorva călători străini, în primul rînd francezi, sarcina de a înfăţişa, într-o imaginară Scrisoare asupra călătoriei în Spania, *„semeaţa naţie“ faţă de care, în* Testamentul *său* politic. *întocmit cam prin 1635, cardinalul exprimă tot atîta admiraţie cît şi ostilitate.*

Capitolul 1

..SCRISOARE ASUPRA CĂLĂTORIEI ÎN SPANIA“

CĂLĂTORIA : VĂMILE, TRANSPORTURILE, HANURILE – DIVERSITATEA PEISAJULUI SPANIOL. EXPULZAREA MAURILOR ŞI CONSECINŢELE EI. DECLINUL ECONOMIC ŞI CAUZELE SALE. DECADENTA ORAŞELOR : ROLUL STRĂINILOR. TEMPERAMENTUL SPANIOL ŞI PARTICULARISMELE PROVINCIALE – REGATUL FRANŢEI ŞI REGATUL SPANIEI.

Sil-aduindu-mă de multă vreme să studiez limbii CÎLS- tiliana. pentru a înţelege atîlea lucrări excelente în care spirit«. ingenioase nc-au zugrăvit caracterele şi moravurile patriei lor. am dorit să cunosc la ea acasă această trufcişă şi prudentă naţie care pare că nu vrea să iasă din hotarele ei decît pentru a comanda celorlalte şi spre a-şi extinde autoritatea asupra unor popoare diferite.

Deşi am tras totuşi folos de pe urma acestei adevărate şi mari şcoli pe care o reprezintă călătoria într-o ţară străină, nu am stat destulă vreme în Spania pentru a fi lămurit cum trebuie, şi nu am încetat să mă informez, pe lîngă persoane demne de încredere, asupra a ceea ce ochii mei nu puteau

descoperi şi care nu este cunoscut decît de aceia

GUC s-au născut acolo şi îşi duc acolo existenţa, 'lotul va apare aşadar aici aşa cum am văzut sau am aflat. Circu- lînd printre aii tea subiecte diferite, nu va fi de mirare dacă se vor găsi locuri unde voi spune poate minciuni fără să mint, şi altele prin care mă voi rătăci fărei să cred că mă voi şi pierde.[1]

Am pătruns în Spania prin locul cel mai lesnicios, tra- versînd Bidassoa, fluviu sau mai degrabă torent care separă cele două regate. Locuitorii de pe cele două maluri vorbesc o limbă care nu este înţeleasă decît de cei din regiune .şi care nu este scrisă. De aceea există o continuă comunicaţie pe această frontieră, chiar şi atunci cînd este război între cele două naţii. La Irun, primul orăşel apar- ţinînd regelui Spaniei şi care se află la un sfert de leghe, nu se cor nici paşaport, nici explicaţii asupra ¿1 ceea cc vii să faci în aceste locuri, şi s-ar spune că nu există nici o teamă, nici o neîncredere. Numai că un comisar ¿11 Inchiziţiei vine să te întrebe dacă nu duci în bagaje vreunele din lucrările condamnate de către Sfîntul Oficiu (şi cari sînt aproape toate opere ale unor teologi eretici) şi te pune să plăteşti pentru acest control un obol pe care-l socotesc printre drepturile Inchiziţiei. [2]

Primei vamă regală nu se află decît la ieşirea din munţi; Ţării Bascilor, în apropierea oraşului Vitoria. Acolo începe „regatul Castiliei“ care cuprinde întreaga Spanie, cu excepţiei regatelor Navarrci, Aragon-Caialoniei şi Valen- ciei. Acestea fac totuşi parte din monarhia spaniolă şi datorează supunere regelui ; dar ele îşi păstrează aşa-numi- tele *fueros,* adică privilegii, dintre care unul este deosebii de incomod pentru călător, aşa cum l-am simţit în mai multe rin duri : între Castilia şi celelalte regate – sau, mai bine spus, provincii – există locuri de trecere obligatorii undo se află vamă şi pază, nefiind îngăduit

să intri sau
sil ieşi iară a semnala (registrar) toate boarfele, mărfurile, banii, sub ameninţarea do ¿t li pedepsit eu severitate .şi de a plăti pentru tot ceea ce este cit de cît nou. De aceea este bine să te înarmezi cu un paşaport, ceea ce nu-l împiedică pe funcţionarul de la vamă să simuleze uneori că îi pune la îndoială, declarînd că paşaportul nu este în regula ?i prctinzînd să verifice dacă nu se află nimic în plus în cufere .şi valize în afară de ce este înscris pe bilet; adevărul este că nu vor decît sîi te stoarcă de cîţiva pistoli pentru ci te lăsa să-ţ i urmezi drumul.

Mă plînsei intr-o zi unui nobil spaniol de stăruinţa plicticoasă a acestor oameni, adevărate harpii care nu aşteaptă decît prilejul de a întîlni vreun călător, îndeosebi străin, pentru a-i aduce tot soiul de jigniri. îmi răspunse că indulgenţa manifestată faţă de aceşti ticăloşi provenea din faptul că. principalul venit al regelui constînd din această formă de drepturi, li se îngăduiau oarecari hoţii cu scopul de a-i face să pună şi mai bine în valoare drepturile. Dealtfel. cei care arendează aceste impozite sînt aproape toţi •vrei portughezi (deşi ei vor să treacă drept creştini) ; de aceea, după ce au furat bine şi s-au ghiftuit bine cu aur şi argint, se încearcă prinderea lor în capcana Inchiziţiei, dezvăluindu-se faptul că ei nu pretind că apar (în acestei ' na(ii decît pentru a fi acceptaţi în Spania, deşi în realitate fac parte din naţia blasfematorilor numelui lui Isus. Atunci sînt puşi să dea înapoi ceea ce au furat şi sînt lăsaţi să .piară încetul cu încetul, pentru a plăti toate neajunsurile şi toate nedreptăţile pe caro le-au adus regelui şi supuşilor săi. „■

în afară de neplăcerile provocate do aceste vămi, există ă alte hr-ruri care îl întîrzic pe călător, şi mai cu seamă puţinii întrebuinţare care se dă aici cailor.

Nu există totuşi (ară în lume în carp serviciile do transport să fie mai

bine organizate şi, cum distanţa dintre popasuri nu este mai mare de două pînă la patru leghe, călăreţii pot să dea frîu liber şi sîi parcurgi! intr-o zi pînă la treizeci de leghe. Dar, poşta regală nu serveşte decît pentru scrisorile şi curierii extraordinari care sint trimişi din Madrid în principalele oraşe şi la frontierele regatului, pentru a ajunge apoi în Flandra şi Italia (cînd războiul cu Franţii nu împiedică acest lucru) ; şi, deşi Filip al II-lea a îngăduit şi persoanelor particularo să o folosească, nimeni nu se foloseşte defel do acest mijloc pentru a ajunge undeva, calîrii fiind, în general, mijlocul cel mai preţuit. Nobilii caro doresc să călătorească plăcut Închiriază o litieră purtată de doi catîri ; dar, pe lingă faptul că acest umblet este foarte lent, el este de asemenea şi foarte costisitor. Modul cel mai obişnuit de a călători este pe spatele unui catîr, astfel îneît la San-Sebastiăn am fost nevoit să cad la învoială cu un *moco de mulas* (adică un catîrgiu) pentru a-l face să îmi închirieze două din animalele sale şi .să-mi slujească drept ghid pînă la Madrid. [1]

În ceea ce priveşte hrana, m-am deprins de asemenea să călătoresc după moda ţării care constă în a cumpăra în diverse locuri ceea ce doreşti sil mănînci, căci este imposibil să găseşti de-a lungul drumului, precum în Franţa sau Italia, hanuri care să ofere în acelaşi timp hrană şi adăpost. Iată modul de a pioceda în fiecare zi. De îndată ce ai ajuns la han. întrebi dacă sînt paturi libere şi, după ce ai obţinut unul, trebuie fie să dai carnea crudă pe care ai adus-o, fie să mergi să cauţi carne la măcelar, fie să dai bani servitorului hangiului, pentru ca acesta să se ducă să caute carne dimpreună cu toate celelalte lucruri ce sînt necesare. Dar, cum cel mai adesea toţi aceşti oameni te pungăşesc de o parte din ceea ce

merg să caute, cel mai bine este să duci cu tine carnea în traistă şi să-ţi faci în

fiecare zi provizii, acolo unde te afli, din toate lucrurile necesare, cum ar fi pîinea, ouăle, untdelemnul, pentru cea de a doua zi. Este adevărat că poţi întâlni cîteodată pe drumuri vînători care au vînat potîrnichi şi iepuri, pe care îi vînd destul de ieftin. [5]

Va părea destul de ciudat faptul că nu poţi găsi în aceste hanuri decît ceea ce aduci tu însuţi. Motivul îl constituie impozitele numite *milioane* şi care se percep pentru aproape tot ceea ce se mănîncă şi se boa. în fiecare tîrg sau oraş, dreptul de a percepe impozitul este dat în arendă de către rege unui perceptor, iar carnea şi celelalte alimente nu pot fi vîndute decît de către cel care a cumpărat acest drept.

Este o jale să vezi aceste hanuri ; socoteşti că ai cinai îndeajuns cînd le-ai văzut murdăria. Bucătăria este un loc unde se face focul în mijloc, sub un burlan mare sau sub un cămin de undo fumul vine înapoi atît de gros îneît adesea crezi că te afli în vreo vizuină de vulpe dc unde vrei să faci să iasă animalul care se ascunde acolo. O femeie sau un bărbat, care par nişte calici păduchiosi şi acoperiţi dc zdrenţe, îţi măsoară vinul pe care-l scot dintr-un burduf de piele de ţap sau de porc în care-l ţin şi care le serveşte drept pivniţă (căci butoaiele nu sînt întrebuinţate decît în Catalonia şi în regatul Valenciei), ceea ce face ca cel mai bun vin, aşa cum se produce din plin în toată (ara, să miroasă puternic a piele şi smoală şi să devin ¿1 o băutură neplăcută. Dar, dacă vei călători în sezonul fructelor, vei putea găsi smochine, struguri, mere .şi de asemenea portocale cu un gust minunat.

Deoarece masa pusă în sală este comună pentru toată lumea, stăpîni, servitori, catîrgii mănîncă toţi

laolaltă, fie-

>‘are mîncarea sa, manile de a se duce la culcare, unii pe paie, ceilalţi pe paturi caro meritä şi mai puţin doeît aşternutul de paie, căci este im miracol dacă puricii şi ploşniţele le lasă să închizi vreun ochi. Ascultaţi ce spune despre aceasta Gu'zmân de Alfarache, care era localnic şi care işi petrecuse noaptea într-o *venta* (adică un han) din Andaluzia : „Dacă aş fi fost dus la uşa mamei mele, nu ştiu dacă •»a m-ar fi recunoscut, căci aşa de mare fu numărul puricilor caro se năpustiră peste mine îneît, ca şi cum aş fi avut pojar, mă sculai dimineaţa fără să-mi fi rămas un colţişor pe trup, pe obraz şi pe mîini unde să fi fost loi pentru o altă înţepătură“. [G]

Slaba consolare pentru acest tratament prost se află în cheltuiala redusă, căci plăteşti conform* taxei înscrise pe un tabel numit el *aruncel* pe care gazda este obligată să-’ expună în aşa fel îneît oricine să-l poată citi ; preţul eşti fixat prin deciziile regale şi este moderat, căci se plăteşti în mod obişnuit un *real* (care face cît patru din bănuţii noştri) pentru pat, un real pentru masă şi un real pentru luminare şi serviciu. Dai’ aşa numiţii *venteros,* adică hangii, sînt uneori tot atît de pungaşi cît şi hoţii de drumul marc şi dimineaţa, înainte de a te urca din nou pe spinarea catîrului, nu trebuie să uiţi să-ţi faci inventarul lucrurilor, altfel îţi va lipsi întotdeauna cîte ceva.

>

Deşi părintele Mariima declară în *Istoria* sa că pămîn tul Spaniei se poate socoti printre cele mai bune din lumi şi că nici un altul nu-l cgaleaziî prin salubritatea climatului şi abundenţa fructelor[7], trebuie să recunoaştem că natura nu l-a copleşit cu aceleaşi avantaje ca pe cel al Franţei şi că. în afară

de Biserica şi regiunile Asturiilor şi Caliciei, uscăciunea climei şi asprimea munţilor se unesc cu Indolenţa locuitorilor pentru a laşa o mare parte din ţara necultivală şi sălbatică. Munţii care traversează Spania din toate părţile, nu sînt nici împăduriţi, nici împodobiţi eu sate ca cei din Franţa, ci sînt formaţi din înalte stînci golaşe şi bine profilate pe care oamenii le numesc *sierras* sau *penas ;* dacă sînt mai puţin înalţi şi acoperi ţi de copăcei, îi numesc culmi şi îşi duc acolo animalele Ja păşunal. Există între munţi cîmpii foarte netede, ca cele din Castilia, dar majoritatea lor nu sînt cultivate decât în jurul marilor oraşe şi la o leghe sau jumătate de leghe împrejurul satelor ; iar acestea sînt atît de îndepărtate între ele îneît poţi călători o zi întreagă fără să zăreşti ţipenie de om, cu excepţia cîtorva păstori, păzindu-şi turmele. Cea mai mare parte ¿1 Aragonului este încă şi mai stearpă. fără arbori, nici ierburi, în afară de cimbrişor şi alte plante ce servesc drept păşune oilor, din care mai mult de două sute de. mii vin în fiecare an din Franţa, după cîte mi s-a spus. [s]

Este adevărat că Spania nu înfăţişează peste tot această privelişte, asprăşi pustie, căci este îndeajuns ca mîna omului să facă să ţâşnească apa din pământ, sau să schimbe cursul rîurilor pentru a crea frumoase grădini în mijlocul acestor pustietăţi. în cîmpia de la Mancha – care este una din cele mai aride – am văzut în jurul satelor o mulţime de puţuri, denumite *norias,* unde se pun roţi la care se leagă oale de pământ ; catîrce, care pun în mişcare această maşinărie, fac să urce apa pînă sus, de unde ca recade în- tr-un rezervor şi se scurge apoi prin mici jgheaburi care udă pământul şi îl fac să rodească tot soiul de grîne şi de legume. [0]

Dar se pare că natura ¿1 aruncat pe marginile ţarii

părţile cele niai fertile şi mai plăcute. Cînd păşeşti în Andaluzia, îţi îneînţi ochii contemplînd v<iste întindm-i, de mărimea unor păduri, cu măslini, portocali, chiparoşi. [10]

Locul cei mai minunat se află în jurul Granadei. în care maurii, care au ocupat îndelungă vreme acest regat, au adus din Sierra acoperită de zăpadă, prin canale şi rigole, apele care udă cîmpia şi colinele înflorite ce o înconjoară, şi care fac din acest ţinut unul din cele mai frumoase din lume.

O altă-regiune încîntătoare se.află în regatul Valen- ciei. alît de bogată încît este denumitei *regalada* (adică oferită), ca şi cum ar fi un dar al cerului. Ploaia cade totuşi rar aici, dar oamenii se ajută cu apa fîntînilor, pe care o conduc prin mici jgheaburi de cărămidă pînă în grădinile lor. Regiunea este toată înverzită de copaci, ierburi şi viţă de vie, iar în mlaştini este semănat orez *. peste tot cresc palmieri, lămîi, portocali, duzi (căci se cresc aici viermi de mătase) şi de asemenea trestie de zahăr din care se extrage o apă dulce pentru a obţine din ea zahăr. [11]

Dar această frumoasă grădină a Spaniei şi-a pierdut aproape întreaga bogăţie şi splendoare, atunci cînd răposatul rege Filip a ordonat, în 1610, expulzarea tuturor maurilor creştinaţi ce trăiau în regalul său şi care se găseau aici într-un număr mai mare decît în orice altă provincie. Această severitate extraordinară, care îi răpea regelui un mare număr de supuşi destoinici şi activi, a dai naştere la discuţii şi păreri împărţite, unele deplingînd cruzimea nemăsurată care lipsea pe un întreg popor do ţara sa natală, altele exaltînd o acţiune care nu numai că dovedea pietatea Regelui catolic, dar şi expulza din regat ni?te falşi-creştini care, amintindu-şi că strămoşii lor fuseseră timp de mai multe secole siăpînii Spaniei, întreţineau legături neîntrerupte cu africanii, turcii şi alţi duşmani ai acestei monarhii.

Am dorit să mă informez cu privire la adevărul acestor motive, dar încă şi astăzi există atîta diversitate în opiniile oamenilor celor mai instruiţi şi mai prudenţi, incit trebuie să-i las să argumenteze singuri în această privinţă.

Aceia care blamează hotărîrea regelui Filip al III-lea şi a consilierilor săi, observă că, timp de secole, spaniolii au îngăduit ca maurii ce trăiau în teritoriile pe care spaniolii le recuceriseră să păstreze credinţa lui Mahomet şi că, ocupaţi cum erau să se hărţuiască, i-au lăsat să cultive pămîntul şi să practice diverse meserii de care creştinii se dezobişnuiseră ; că, atunci cînd regii Ferdinand şi Isabela au pus stăpînire pe Granada şi regatul ei, luînd astfel întreaga Spanie în puterea lor, ei au promis moi întîi maurilor din acest regat să le respecte religia, dar eă, revocînd mai apoi această promisiune, ei au alungat pe toţi aceia care refuzau să primească botezul ; totuşi marele , rege Filip al II-lca, văzînd că maurii, rămaşi în regat nu numai că păstrau în secret credinţa Coranului lor, dar îşi păstrau şi în exterior veşmintele, tradiţiile şi limba, a ordonat ca ei să fie împrăştiaţi prin toată Spania, astfel încît, amestecaţi cu creştinii, să-şi piardă în acelaşi timp amintirea strămoşilor şi forţa pe care o obţineau din numărul lor. Astfel, aceşti *moriscos* – cum au fost denumiţi maurii convertiţi – încetară de a mai fi un pericol pentru credinţă şi pentru siguranţa monarhiei, chiar dacă în fundul sufletului unii din ei sau majoritatea lor rămîneau ataşaţi de falsa lor religie. Or, mai spun tot aceştia, este un mai mare merit în a-l converti pe necredincios şi a-l povăţui pe desfrînat. decît în a-l alunga din casa sa, iar un bun politician nu trebuie, dacă nu este obligat să o facă, să recurgă la pedepse atît de generale incît întreg statul să iasă din ele mai degrabă slăbit decît îndreptat.

*

, **Iii**

1

Şi mai numeroşi încă sînt aceia care aprobă o hulă- . rîre pe care o numesâ, în -acelaşi timp, prudentă şi eroică, şi care, fără a ascunde necazurile’pe care ea le aduce Spaniei, considera că aceste necazuri nu se pot compara cu paguba şi pericolul general care o ameninţau afila timp cî1 maurii convertiţi ar fi continuat să ramină în acest regat. Cum să nădăjduieşti, spun ci. să aduci la credinţi! lui Christos un popor atît de încăpăţînat îneît a rezistat, do mai bine de un secol, atît predicilor cît şi persecuţiei, şi care a rămas tot atît de ataşat Coranului său cît şi maurii din Africa ? Preoţii care fuseseră însărcinaţi să-i instruiască în doctrina catolică ştiu bine că, chiar dacă ei făceau anumite acte exterioare de creştinism, acestea nu erau decît mascaradă, inspirată de teama de Inchiziţie ; deoarece erau obligaţi'să se mărturisească de Paşte, se prezentau la spovedanie, dai' nu se acuzau de nici un păcat: nu cereau niciodată sprijinul preoţilor pentru a le asistí! bolnavii şi, de teamă ca aceştia să nu vină din oficiu, îşi ascundeau boala, astfel îneît toţi mureau de moarte subită – sau pe care familia lor o simula ca atare, din şiretenie. [12]

Apoi, departe de a se micşora, numărul lor sporise de cînd Filip al II-lea îi alungase din fostul regat al Granadei, căci, din moment ce nici unul dintre ei nu intra în armată şi nu lua niciodată calea bisericii, toţi se căsătoreau şi aveau numeroşi copii pe care îi creşteau în ura faţă de numele de creştin. Or, s-a întîmplat că majoritatea acestor mauri convertiţi, în număr de pînă la 70 000 de familii, erau adunaţi pe pămînturile regatului Valenciei. în faţa ţărmurilor Berberiei, de unde, în mod frecvent, soseau piraţi

care, debareînd în’cursul nopţii din brigántinele lor. răpeau bărbaţi, femei şi copii creştini pentru a-i duce captivi la Alger şi alte oraşe; şi, din moment ce regele Spaniei ducea un război continuu cu maurii şi turcii din Berbería, cei din Spania le puteau veni în ajutor împotriva regelui. Aşadar alungarea lor din această ţară a fost o holărîre înţeleaptă.

Orice s-ar spune uesp».e aceste motive, un lucru este sigur : regatul Valenciei ¿1 rămas de atunci ca şi ruinat, multe din satele unde trăiau maurii nu au putut fi nici pînă acum repopulate, iar pămînturile au rămas necultivate. Spania nu şi-a putut reveni dintr-o pierdere at$t de generală, pe care.cîţiva o evaluează la cifra de cîteva ■ milioane de persoane ; dar eu nu cred că a putut fi atît de mare, căci, în afară de Aragon, de unde au plecat de asemenea un mare număr do mauri convertiţi, care transformaseră valea Ebrului în grădină, celelalte părţi din monarhic nu cuprindeau atîţia mauri.[13]

Pe deasupra, multe alte cauze au slăbit Spania, aşa după cum o recunosc chiar cîţiva din autorii spanioli. Descoperirea Indiilor şi popularea lor a atras şi continuă să atragă în fiecare an din Spania mulţi oameni care au mers să se stabilească acolo încercîndu-şi norocul şi crezînd că găsesc o ţară mai bună decît cea pe care o părăseau. Dai’ comorile Peru-ului nu au adus-Spaniei decît o falsă bogăţie, iar cucerirea Indiilor se poate numi mai degrabă o pedeapsă decît un dar al cerului. [14]

Intr-adevăr, .spaniolul, devenit stăpîn al acestor comori, le-a prăpădit nu numai pentru a susţine importante, războaie sub împăratul Carol Quintul şi sub fiu] său, Filip, ci şi pentru a cumpăra de la alte naţii toate lucrurile de care avea nevoie, astfel îneît Spania nu este decît canalul prin care trece aurul Indiilor, mergînd direct spre a se descărca în marea de abundenţă a celorlalte ţări. De aceea, în asemuirea lumii cu un corp, Spania este comparată, din acest' motiv, cu gura care primeşte toate soiurile de cărnuri, le mestecă şi le prepară, dar le trimite de îndată celorlalte părţi din corp şi nu se alege pentru sine decît cu gustul sau cu ceea ce, din întîmplarc, rămîne printre dinţi. [15] Spania nu se poate lipsi

*

aşadar de corner- tul cu celelalte naţii, chiar şi atunci cinci osie în război, aşa cum sc vede în cazul Franţei în care comerţul se face nu numai dinspre Biscaia. Na varra şi Aragón, unde a fost aproape întotdeauna îngăduit, dar ş-i dinspre toată Spania, unde voiau să-l interzică, deoarece Provenţa şi-a întreţinut mereu legăturile în regatul Valenciei din pura nevoie ce avea de mărfurile acesteia:'din acelaşi motiv. Bretania. Normandia ca şi celelalte provincii dinspre ocean i>i au legăturile lor permanente la Bilbao şi Cădiz. Nu vorbesc numai de grînele şi stofele ce sínt aduse aici din aceste provincii ; ele trimit de asemenea tot soiul ele obiecte făcute de mînă. de la articole de fierărie şi pînă la târne de spadă, fapt care m-a învăţat să cred că este o exagerare să ne închipuim că toate lamele de calitate vin de la Toledo

Rezultă că manufacturile Spaniei, odinioară înfloritoare, sínt astăzi aproape toate ruinate, căci. în loc să-şi prelucreze produsele, ca lina şi mătasea, aşa cum făceau clndva. acestea sínt trimise. în stare brută. în ţări străine c:. Olanda. Franţa şi Anglia unde se fac din ele pînzeturi ce le sínt apoi vîndute foarte costisitor: şi. din moment ce partea cea mai mare a comerţului Spaniei este asigurată acum de către străini, oraşe, cîndva active prin munca meşteşugarilor; şi traficul mărfurilor, au decăzut şi nu mai sînt decît umbra a ceea ce au fost : astfel Burgos, odinioară opulent datorită traficului linurilor din Castilia, şi-a p.erdut aproape lot comerţul : iar Segovia. care producea postavuri frumoase, este astăzi aproape părăsită şi foarte săracă.[1]; .

Râmîn. totuşi, citcva oraşe mari şi frumoase, dar, cu excepţia Madridului, toate se află în afara Castiliei. Zaragoza, construită pe Ebru. seamănă oraşului Toulouse mai mult decît oricare alt oraş din

Franţa, din cîtc am văzut,

avînd, ca şi acesta, locuinţe mari clin cărămidă : mi-a fusî arătat aici un vechi castel, numit *Aljaferia,* care fusese palatul foştilor regi, fiind acum palatul Inchiziţiei. Barcelona, aproape la fel de mare ca şi Lyon-ul, este închişii de un zid de piatră care desparte oraşul de periferie, uncii se află portul şi digul care au fost construite cu mare cheltuială, căci odinioară corăbiile erau nevoite să rămînă departe de radă şi fără apărare, de unde erau adesea răpite de corsarii din Berbería. în interiorul meterezelor, străzile sînt foarte înguste, dar extrem de animate. în apropierea catedralei se află un palat numit Deputăţia, unde Stările discută despre treburile ţării ; jur împrejurul sălii se văd portretele foştilor conţi de Barcelona, pînă la regele de astăzi ; Charlemagne al nostru şi fiul său. Ludovic cel Pios, se află la loc de cinste. Găsim de asemenea o Deputăţie la Valencia, care este guvernată în acelaşi mod, dar cea mai frumoasă clădire de aici esit Loja negustorilor, sau *Lonja,* situată în piaţa mare şi înălţată pe nişte trepte de piatră. [17] Nu voi vorbi de fel despre Valencia, căci este îndeajuns de renumită în lumea întreagă pentru imensul trafic care se desfăşoară aici cu Indiile Occidentale.

Lucrul cel mai minunat din aceste oraşe este numai vi prodigios de francezi ce se află aici, unii practicînd lot soiul de meserii, alţii venind să vîndă mărfurile pe care le aduc din Franţa. Mi s-au dat asigurări – dar este greu de crezut – că existau în Catalonia mai mulţi france i decît băştinaşi, că puteau îi număraţi cincisprezece mii la Valencia şi mai mult de zece mii la Zaragoza, ven iţi din Gasconia şi din Auvergne (iar dintre ei, cei mai nenorociţi sînt cei ce

vin din Gévaudan, fapt pentru care sp< – niolii îi numesc pe toţi ..gavaches”). Motivul pentru care francezii, şi de asemenea mulli alii străini, sînt aiîl de numeroşi, stă în scii mu ian *a brusca pe care ci u şuiera în condiţia lor sociala, căci, din săraci, cum sînt la sosire, devin curînd înstăriţi, iar cîleodată se întorc acasă bogaţi. într-adevăr. cum orice lucrare manuală costă foarte scump în Spania, meşteşugarii străini cîştigă mult, avînd mai cu seamă mai multă sîrguinţă decît spaniolii, care dispre ţuiesc meseriile pe care le numesc ,,de rînd‘‘. Zidarii, dulgherii sint în. cea mai mare parte străini care reuşesc să se facă plătiţi de trei ori mai mult decît ar cîştiga în ţara lor. La Madrid, nu există sacagiu care să nu fie străin, iar majoritatea croitorilor de asemenea. Nici măcar pămîntul nu este, peste tot cultivat de către băştinaşi, iar în Aragon, în vremea aratului, semănatului şi recoltării, sosesc o mulţime de ţărani din Béarn, care cîştigă mulţi bani pentru a le semăna aragonezilor grîul şi pentru a-l culege. [16] în ceea ce îi priveşte pe negustori, pe lîngă beneficiul pe care îl scot din marfă, ei încearcă să introducă, din Franţa, monede de aramă, ca cea de un bănuţ, pentru a le schimba aici pe argint, căci răposatul rege Filip sporind valoarea monedei divizionare, argintul costă mai puţin în Spania decît în Franţa, ,fapt din care se poate obţine mult profit. [19] Partea grea constă în a scoate argintul din Spania, ceea ce este cu severitate interzis de către legi. Totuşi, după cum am văzut la Pamplona, la închiderea târgurilor la care veniseră numeroşi negustori francezi, aceştia cunosc mijloacele de a-şi trece cîş'tigurile de cealaltă parte a munţilor. Dacă nu pot obţine îngăduinţa de a le trece (acordată doar foarte rar), găsesc atunci ţărani care se obligă să le ducă, contra unui procent de unu sau

doi la.sută, la Saint-Jean-Pied-de-Port. primul tîrguşor din Navarra rămas francez; aceşti ţărani sînt de încredere şi cunoscut i. iar pentru a evita o întâlnire cu gărzile, ei

umbla noaptea sau apucă pe căi puţin ştiute, printre ştim şi lande, unde nu se află decît capre şi pastori.-[20]

Pînă şi cerşetorii din toate ţările vin aici spre a-ş'i încerca norocul. Germanii au obiceiul de ¿1 veni în bandă, în fiecare an, şi se spune că părăsindu-şi casele, ei promit fiicelor lor să le aducă o zestre din toate milosteniile pe care le vor fi cules în sate şi dc-a lungul drumurilor, asi i ol îneît Spania este. pentru ei, ca şi Indiile pentru Castilia. Vin de asemenea numeroşi pelerini din Franţa' care merg la Santiago de Compostela, unii din pioşenie, alţii din calicie, şi am întîlnit mulţi în Biscaia, purtîndu-şi bastonul şi plosca, iar la manta, garda săbiei. Chiar şi în oraşe, în- tîlneşti atîţia cerşetori, estropiaţi, orbi adevăraţi sau falşi, veniţi din alte ţări, îneît s-ar părea, după spusa unuia din autori, că n-ar mai rămîne nici unul în alte părţi şi că toată păducherniţa Europei s-a revărsat peste Spania.[21]

Este foarte ciudat că atîţia oameni vin să-şi încerce norocul în Spania, cînd, după cum am spus, cea mai mare parte a ţării este săracă şi amărîtă. Dar, pe lîngă faptul că toţi cred că întreg aurul Peru-ului s-a vărsat aici, sperînd să ronţăie şi ei o bucăţică, vina o poartă şi spaniolii, deşi ei nu scapă prilejul de a blestema pe cei ce vin, cum spun ei, să trăiască pe spiparea lor şi să le mănînce pîinea. Căci, dacă sărăcia este mare, după părerea mea ea se datorează mai puţin naturii ţării, cît mai degrabă temperamentului locuitorilor săi. Ei au capul plin de fumuri de noblețe şi preferă mizeria, sau slujba la vreun nobil, decît să se consacre artelor manuale şi iscusinţei ; iar dacă nevoia îi obligă să o facă, ei tot încearcă să se impună şi acolo cu fumurile lor de noblețe. Un cizmar, după ce îşi va fi lăsat calapodul şi acul şi îşi va fi pus sabia şi pumnalul la şold, de-abia de îşi va mai ridica pălăria în faţa aceluia pentru cil

re muncea cu o clipă mai înainte în prăvălia sa.[K]

Astfel, deşi sini adesea demni de admiraţie cînd se află în nenorocire, înfrunt înd cu constanţa unui suflet puternic atît adversităţile cît şi succesele soartei, şi, deşi întîlncşti mulţi printre ei care sînt curtenitori, binevoitori, curajoşi fără lăudăroşenie, nu greşeşti de fel numindu-i orgolioşi, de la cel mai mic la-cel mai-mare, căci ci dispreţuiesc restul lumii şi îl socotesc lacut pentru a-i servi ; la acest fapt contribuie ignoranţii lor cu privire la alte ţări, lucru ciudat şi totuşi adevărat la această naţie care ci sub-jugat atîtea altele. Dar nobilimea şi granzii nu ies deloc din Madrid şi nu se duc la război sau în ţări străine decît dacă sînt trimişi'şi li se dau sarcini : în ceea ce îi priveşte pe ceilalţi, întrucît nu şi-au părăsit niciodată căminul, n-au habar dacă oraşul Amsterdam se află în Indii sau în Europa ; cît despre simplii burghezi şi ţăranii Săraci, aceştia abia de cred că mai există şi alte meleaguri în afară de Spania şi alţi regi în afară de regele lor. -[;l]

Este adevărat că nu întîlneşti mai puţin dispreţ între spaniolii care, trăiesc în diversele părţi ale monarhiei, fiecare socotindu-se pe sine superior tuturor celorlalţi şi rc- proşîndu-şi unul altuia, aragonezul. catalonul, valencianul. castilianul, cusururile şi necazurile provinciei lor. Pentru mine, care nu particip la cearta lor, voi spune că mîndria şi gravitatea sînt calităţile mai de seamă alo castillanului. că aragonezii nu dau dovadă de mai puţin orgoliu, dar că dispoziţia lor trufaşă şi încăpăţînată nu este temperată de tot atîta bunătate. Catalanii sînt mai ingenioşi decît ceilalţi şi mai puţin diferiţi de noi, francezii, atît din cauza climatului, care seamănă mai degrabă cu al nostru, cît şi din cauza marelui număr de francezi ce s-au stabilit în

această provincie în care mulţi au întemeiat o familie şi şi-au amestecat sîngcle cu locuitorii provinciei. Temperament ui valencienilor şi andaluzilor este considerat mai

uşuratic âecît cel al celorlalţi spanioli, care nu îi socotesc buni soldaţi, fiind prea delicaţi şi prea amatori de plăceri.

Aceste gelozii şi dispute constituie conversaţia obişnuită atunci cind se întîlnesc mai mulţi dintre ei veniţi din diverse provincii. Dar numai să-şi facă apariţia un caslilian printre ci şi iată-i pe toţi de acord să se repeadă pe el ca dogii cînd văd un lup. Se plîng că sînt tiranizaţi de castilicni, că nu-şi află locul la împărţirea onorurilor şi recompenselor, deşi valoarea lor. la fel ca şi cea a Castiliei. dacă nu şi mai mult, a sporit domeniul coroanei şi i-a stabilit puterea, cu care Castilia se împăunează în dauna lor. întrucât ea n-a obţinut decît din întîmplare întâietatea . între regatele Spaniei, căci, spun ei, dacă Ferdinand, regele Aragónului, ar fi avut de la Isabela, regina Castiliei, un fiu şi nu o fiică, aşa cum a fost Juana, care l-a luat în căsătorie pe Filip de Austria şi a fost mama lui Carol Quintul, acest fiu ar fi purtat numele Aragónului şi ar fi reunit sub sceptrul său toată monarhia Spaniei. La care castilienii replică cum că numai datorită împăratului Carol Quintul şi fiului său, Filip al II-lea, Spania şi-a cucerit printre naţiuni rcnumcle pe care îl are astăzi şi că doar Castilia ¿i adăugat pămînturilor recucerite odinioară de la mauri, întinsele şi bogatele domenii din America, după cum spune refrenul :

A Castilla y a León,
Nuevo mundo dio Colón

ceea ce înseamnă că Cristofor Columb a cucerit Indiile de Vest pentru a spori regatul Castiliei, deşi

profitul a revenit întregii monarhii. Ei mai adaugă de asemenea că pe bună dreptate Castilia a meritat să fie capul şi inima monarhiei, prin credinţa cu care şi-a servit întotdeauna regii, în vreme ce provinciile celelalte sc revoltau împotriva lor. [24]

Mi se pare cá în această disputa castilienii nu greşesc plîngîndu-se, căci nici o altă parte a monarhiei nu este atít de încărcată de biruri ca aceasta, încît mullí locuitori pleacă spre alte provincii, din care cauză această regiune este pe jumătate părăsită, în vreme ce Biscaia sau Navarra, care nu sînt de la sine mai bogate, sînt mult mai populate şi mai bine cultivate, pentru că pătimesc mai puţin de pe urma impozitelor. Motivul acestei situaţii este faptul că doar în Castilia regele se bucură de o putere absolută, pe cînd provinciile care s-au unit cu această coroană în timpul Regilor Catolici, şi-au păstrat, aşa cum am arătat, obiceiurile şi privilegiile, ceea ce le face aproape străine în însuşi interiorul monarhiei. [25] Fiecare* † din aceste foste regate şi-a păstrat propriile sale adunări de stat, numite Cortes-uri, pe care regele le întruneşte uneori spre a le cerc subsidii ; dar, pe cînd cele din Castilia votează *serviciile* pe care regele le solicită, Cortes-urile din Aragón, Catalonia şi Navarra le refuză cel mai adesea, sau nu îi acordă decît nimica toată.

Deşi Filip al II-lea a folosit, în secolul trecut, prilejul revoltei Zaragozei pentru a micşora independenţa arago- nezilor, el nu a îndrăznit să le suprime toate libertăţile de care sînt atît de legaţi încît sînt gata să rişte totul pentru a le apăra. Regele Spaniei nu posedă aici deplina autoritate de justiţie, iar limita fostului regat este marcată prin borne de piatră peste care alcalzii, alguazilii şi alţi oameni ai legii nu pot trece decît după ce şi-au depus varga sau

---

** **Privilegii (N.T.).**

† ţ

vara, însemnul autorităţii lor[25] ; există în Aragón un Judecător, care este păstrătorul fueros-urilor * şi la caro fiecare supus ce se socoteşte grevat în persoana sau în bu-

nucile salo de către orice lei de jurisdicţie. poale depune plîngcrc, în scopul de a pedepsi pe judecii torul caro va fi aplicat judecata în mod greşii. Pe lingă aceasta, locuitorii oraşelor pretind să interzică armatelor venite din Castilia să locuiască pe teritoriul lor. astfel incit regele trebuie de ■ fiecare dală să le ceară această îngăduinţă, pe care ei nu o acordă decît punînd tot soiul de condiţii. Nici catalanii nu sînt mai puţin geloşi în ceea ce priveşte drepturile lor, îndeosebi burghezii din Barcelona care îşi guvernează oraşul şi teritoriul acestuia printr-un Consiliu şi suportă cu greu ca trupele regale să le traverseze comitatul, te- mîndu-se ca regele să nu se folosească de acest mijloc pentru îi le îngrădi libertatea. De aceea suveranul nu obţine decît un mic folos din aceste două provincii, nu mai mult decît din Navarra, de la care nu are alt avantaj decît pe cel al siguranţei frontierelor pînă la Pirinei. care sînt adevărata şi fireasca barieră pe care Dumnezeii a pus-o intre Franţei şi Spania. Dar teama cii locuitorii săi s-ar putea întoarce sub dominaţia vechiului şi legitimului lor principe, care este regele Franţei, şi pentru care ei încă mai vădesc oarecare înclinaţie, face ca nimeni să nu îndrăznească să-i încarce de subsidii.

în ceea ce priveşte Portugalia, pe care regele Fi lip al II-lea ti alăturat-o statelor sale, în calitatea sa de moştenitor al vechilor ei principi, toate avantajele sînt de partea portughezilor, iar impozitele de parteti Castiliei, intr-adevăr, regele Filip a trebuit să jure că nu va numi pe nici un castilian la cîrma acestei ţări, în vreme ce no- oilii portughezi sînt admişi la funcţiile

şi demnităţile Spaniei. în sfîrşil, au sosit din Portugalia o mulţime de falşi creştini, care au monopolizat anumite impozite şi venituri ale regatului Castiliei şi care, dînd numai o parte din ele .monarhului, se îmbogăţesc pe seama bietului po

por. Cu toate acestea, portughezii urase pe spanioli, ceea ce îl obliga pe rege sa menţină garnizoane în principalele oraşe din această ţară, de teama unei revolte.

Astfel, pentru a apăra această vastă monarhie (a cărei putere se întinde de asemenea asupra oraşelor Neapole, Milano, asupra provinciei Franche-Comté şi Flandrei), regele Spaniei nu este ajutat şi susţinut decît de regatul Castiliei şi de comorile pe care galioanele i le aduc din America. Şi, totuşi, el nu primeşte din toate acestea decît cea mai mică parte ; intr-adevăr, înainte încă de a fi debarcat la Sevilla, argintul Indiilor este distribuit perceptorilor şi dijmuitorilor cu care regele semnează contract pentru ca aceştia să-i împrumute în fiecare an sumele necesare întreţinerii trupelor şi altor cheltuieli. Aceste „servicii“', cum le numesc ei, sînt mai degrabă ruina statului decît sprijinul său, căci aceşti perceptori, care sînt mai toţi străini (cîndva erau genovezi, dar astăzi majoritatea 1er sînt portughezi, după cum am spus), nu numai că împrumută cu dobîndă mare, dar obţin încuviinţarea de a scoate din regat ceea ce au obţinut, fiind astfel pompa sau buretele care aspiră tot aurul şi argintul Spaniei.

De aceea, dacă vom compara cele două mari monarhii, » a Spaniei şi a Franţei, cea dintîi, deşi mai întinsă şi îmbogăţită (cel puţin aşa se crede) cu avuţiile Indiilor, este în realitate mai şubredă atît din pricina separării diferitelor sale regate şi posesiuni, cît şi datorită slabei înclinaţii a locuitorilor ei pentru comerţ şi alte meserii utile ; în timp ce regele Franţei

nu posedă decît un singur regat, dar unit, şi ai cărui supuşi, docili şi ascultători, îi dau prin munca lor o comoară mai mare şi mai sigură decît toate cele ale Peru-ului. •

*

Intorcîndu-mă în Franţa, am trecut prin cîmpia de la Roncevaux care este atît de renumită pentru acea mare bătălie pe care Charlemagne a dat-o acolo şi a pierdut-o împotriva Sarazinilor, şi, ajuns în vîrful muntelui care o 'domină, m-am oprit pentru a contempla de o parte Spania pe care o părăseam, şi de cealaltă parte Franţa unde aveam să intru.

Prima îmi apărea ca un şes ars, în care munţii golaşi şi care nu lasă să se vadă decît o stîncă lucie, nu ascundeau decît foarte puţine cîmpii şi văi unde să existe un pic de verdeaţă şi vreo urmă de mulţumire.

Cea de-a doua, dimpotrivă, se înfăţişa ochilor mei ca o grădină în care natura îşi aranjase înălţimile, adinci- turile, pămînturile, cîmpiile şi văile sale ; şi chiar şi acele ţinuturi care se văd şi care nu sînt cele mai frumoase din Franţa, îmi apăreau ca ceva surprinzător şi foarte plăcut, de îndată îi ce le puneam alături de cele pe care tocmai le părăsisem.

Dar trebuie să adaug că ceea ce spun despre deosebirile dintre aceste două naţii nu mă împiedică să stimez Spania şi să admir înţelepciunea, cumpătarea, prudenţa şi atîtea calităţi morale şi politice care strălucesc în majoritatea oamenilor cărora ea le dă naştere.

Cel mai iscusit dintre greci s-a*născut printre ştim ile Itacăi şi există în Provenţa un loc numit Cran, acoperit „ în întregime de pietricele, pe care stăpînii săi nu ar vrea să-l schimbe pe un altul încărcat de flori şi fructe, pentru că pe acest cîmp al uscăciunii însăşi creşte o iarbă atît de <fină şi de o calitate atît de deosebită îneît un singur fir din ea face mai mult decît braţe întregi de ierburi din păşunile cele mai grase : asta înseamnă că plantele cu gustul cel mai bun provin adesea din pămînturile cele mai .sterpe şi că, dacă Spania este uscată şi aridă, ea nu încetează

de a fi viguroasă şi robustă. De aceea, chiar dacă ea nu produce multe mărfuri, această naţiune nu a dus niciodată lipsă de oameni mari care au .strălucit atît în literatură, cît şi în arta politicii şi a războiului, şi care au făcut-o tot atît de demnă de admiraţie, cît este de temută în ochii vecinilor săi.[37]

Capitolul II

CONCEPŢIA DESPRE VIAŢĂ' .

CREDINJA CATOLICA – ONOAREA – ONOAREA DE A FI CREŞTIN ŞI „PURITATEA SÎNGELUI“ — HIDALGHISMUL ŞI PASIUNEA NOBILIARA – RE-ACŢIA : ANTI-ONOAREA CA ATITUDINE SOCIALA. IDEALISM ŞI REALISM.

- „Moi în trecem toate naţiile din lume prin ura pe care **•o** provocăm la toate şi la toţi. Caro poate fi cauza? în ceea ce mă priveşte, eu nu o cunosc.“ [1] La întrebarea pe care o pune Mateo Alemán în *Guzman de Alfarache,* celelalte naţiuni nu s-au dat în lături să răspundă şi iată că replica cea mai virulentă a fost lansată de un italian călător prin Spania la începutul secolului al XVII-lea : „O frumoasă întindere de nisip roşu care nu produce de- cît rosm.arin şi lavandă ; cîmpii frumoase în care nu în- tîlneşti decît o casă pe durata unei zile de mers ; munţi frumoşi din piatră golaşă ; dealuri frumoase unde nu afli nici un smoc de iarbă, nici o picătură de apă ; oraşe frumoase toate construite din lemn şi noroi... *Din această grădină a lumii, din acest port dl deliciilor au ieşit eiteva cohorté de cavaleri rătăcitori care, obişnuiţi să se hră-nească cu pîine coaptă în pământ, cu ceapă şi cu rădăcini,*

. as *şi să doarmă sub cerul liber, cu încălţările lor din sfoara şi bulendrele lor de păstori, vin la noi să facă pe marii duci şi să semene spaima“* [2]

Este reacţia unui om a cărui ţară, mai degrabă bogată de pe urma moştenirii veacurilor decît din darurile naturii. a căzut aproape în întregime sub dominaţia unei naţii de soldaţi, aspri, mîndri, aroganţi – şi adesea zdrenţăroşi. Nici francezii nu se lasă mai prejos în a denunţa Pe ..seniorul spaniol'* pe care caricaturile epocii îl înfăţişează drapat în pelerina găurită ridicată de vîrful unei săbii lungi, şi proferînd cele mai mari fanfaronade :

Sînt sperietoarea bravilor de pe pămînt.
Popoare-ntregi îmi recunosc puterea.

- Eu pacea n-o doresc, războiul numai, Şi zeul Marte pe lingă mine e-un nevolnic. [3]

Injuriile şi batjocurile nu sînt decît răscumpărarea spaimei provocate de o naţie care, de un secol acoperă cu umbra ei întreaga Europă ; şi sînt destui spanioli care să se felicite pentru acest omagiu involuntar adus măreţiei tării lor: ..Nefericită Spania, spune unul din ei, în ziua în care ea va înceta de mai avea duşmani care să-i stimuleze măreţia.“

La acuzaţia de orgoliu şi aroganţă se mai adaugă încă una, deja exprimată în *Satira Menippee* la sfîrşitul secolului al XVI-lea, care se regăseşte la majoritatea călăto- ' rilor francezi ce au vizitat Spania în perioada următoare şi pe care unul din ei, poetul provensal Annibal de l’Orti- gue, o traduce în versuri :

Să porţi mereu mătănii rugîndu-l pe cel Veşnic,

Să debitezi întruna la vorbe gogonate, Să aranjezi în templu o întîlnire tandră.

Pe lingă Inchiziţie chiar Iadul să păleascâ.
Acestea-s ale curţii spaniole scumpe haruri. [5]

Portret caricatural, fără nici o îndoială, dar care, ca orice caricatură, accentuează într-un sens burlesc sau răuvoitor trăsăturile modelului. Orgoliul, fanatismul, ipocrizia chiar, reproşate spaniolului, nu sînt decît deformarea peiorativă a unor valori reale, profund înrădăcinate în sufletul spaniol, şi care modelează întreaga viaţă individuală şi socială : onoarea şi credinţa.

,,Sfinţi şi păcătoşi" – în aceşti termeni antinomici, dar complementari, au putut fi rezumate trăsăturile caracteristice ale religiozităţii poporului spaniol în veacul al XVII-leaJ' Credinţa catolică apare consubstanţială sufletului spaniol, dar sinceritatea sa şi manifestările înseşi ale fervorii sale se împacă cu modalităţi de expresie şi forme de existenţă care par a fi negarea unor valori morale legate de creştinism. Această contradicţie, pe care străinii o denunţă ca pe o dovadă de ipocrizie, continuă să ne surprindă, col puţin ca un fel de ilogism. în numeroasele mărturii şi documente în care o găsim reflectată.

Dar tocmai logica – adică raţiunea – este în Spania, mult mai mult decît în oricare altă ţară, un element străin credinţei, iar aceasta, atît prin circumstanţele istorice, în care s-a afirmat cît şi prin iraţionalismul înnăscut al sufletului spaniol, a' dobîndit o calitate deosebită, care îi explică contradicţiile.

Spania s-a făurit în timpul îndelungatei ..reconquisla" împotriva maurilor. Fără îndoială, acest război uc recucerire nu a fost o *cruciadă* continuă de şapte secole avînd drept scop

stîrpirea Islam-ului. din moment ce înaînta-

„ea creştina nu a fost însoţită nici de exterminarea, mei ie convertirea forţată a necredincioşilor. Totuşi, toleranţa faţă de musulmanii încorporaţi regatelor creştine (mudéjares), foarte mare pînă în secolul al XIV-lea. a diminuat mai apoi, iar măsurile restrictive luate faţă de minorităţile religioase – musulmani şi evrei – în cursul ultime.!« două secole ale Evului Mediu, apar ca preludiul unificării sub semnul crucii, realizate de către Regii Catolici s[1] urmaşii lor. Dar. în momentul în care evreii şi maurii se află, măcar din punct de vedere oficial, convertiţi ia credinţa în Christos, o altă ameninţare se ridică : cea care emană de la Erasmus şi de la Luther, adică repunerea în discuţie a dogmei catolice şi a anumitor practici legate de ea. în interiorul Spaniei, Coroana şi Inchiziţia. strîns unite. învinq repede acest pericol, stîrpind cele riteva focare de erezie apărute în peninsulă. În faţa unei Europe aproape în întregime divizate de problema religioasă. Spania apare, do acum înainte, drept un campion ai catolicismului. Rolul do miliţie a lui Dumnezeu în serviciul contrareformei nu este asigurat numai de confraţii sfmtului Ignaţiu, dar şi do soldaţii spanioli care luptă în Eiandra, în Franţa şi pe cîmpurile de bătălie ale războiului de treizeci de ani. Oare Dumnezeu poate părăsi – nu m ceea ce priveşte lucrurile terestre, ci în marca probleme a mîntuirii veşnice – pe cei care au luptat şi suferii astfel, pe cei care sini întotdeauna gata să piară pentru cauza sa ? Spaniei nu este oare asigurată că dispune pe lîngă Dumnezeu ele un. capital de favoruri do care i-oí. beneficia toţi aceia ce au crezut în el ?

Cauza lui Dumnezeu îşi găseşte expresie în dogmele' pecare Conciliul din Trento le-a reafirmat în faţa ereziei protestante : să aderi la ele, înseamnă să morgi pe dru mul cei sigur care duce la m intuire.

Să le sustragi, în seamnă să comiţi cea mai mare dintre crime : erezia : „Aş prefera să nu domnesc decît să domnesc peste nişte eretici“, spusese Filip al II-lea, iar ura faţă de eretic rămîne una din trăsăturile dominante ale religiei spaniole şi îi explică fanatismul. Alături de această crimă de neispăşit, slăbiciunile şi lipsurile omului păcătos sînt relativ puţin lucru ; ele nu ţin decît de condiţia sa terestră, iar mila divină, obţinută prin intervenţia sfinţilor şi cea a bisericii militante, va şterge urma păcatului, mai cu seamă dacă, în ceasul ultim, sufletul păcătos s-a împăcat cu cerul prin spovedanie şi iertare de păcate. în „înştiinţările“ şi „informaţiile“ care reflectă viaţa agitată a capitalei spaniole la începutul secolului al XVII-lea, revin mereu aceleaşi însemnări cînd este vorba de asasinate sau încăierări terminate prin moarte de om : „în noaptea aceasta a fost ucis dintr-o lovitură de spadă Fernand Pimentel, fără ca el să med fi avut vreme să pună mîna pe sabie. El cerea spovedania *(Confesión)* cu încrîncenare... A murit dînd mari dovezi de căinţă pentru păcatele sale, spunînd tare *Miserere mei Dens ;* iar apoi, zicînd, printre multe lacrimi : *«În te Domine, speravi»,* şi-a dat sufletul.“ (8 august 16-22). – „La ora 8 seara nişte nobili aşteptară, la ieşirea dintr-o casă, pe Diego de Avila, pentru a-l ucide ; şe aruncară asupra lui şi îl doborîră ; el cerea *Confesión* cu încrîncenare“ (1 decembrie 1624). – „A fost ucis, în strada Paredes, Cristóbal de Bustamante, fără ca el să fi avut timpul să se spovedească“ (3 octombrie 1627).[7]

Dar această încredere, pe care o dă faptul de a te găsi în posesia adevăratei credinţe, şi pe care o confirmă rostul împărtăşaniei, riscă să ajungă uneori să mascheze devieri morale puţin compatibile cu spiritul creştinismului şi cu poruncile înseşi ale Bisericii : „A păcătui, a face penitenţă, a reîncepe să păcătuieşti“ pare să constituie un

program de existenţă pentru p parte a societăţii spaniole, mai cu seamă pentru clasa ei cea mai de sus, la care fervoarea religioasă extremă se împacă uneori cu o ciudată libertate de moravuri.

De aceea, în contrast cu gîndirea mistică ce a atins cele mai înalte culmi la Santa Teresa şi San Juan de la Cruz, în contrast cu obsesia mîntuirii veşnice, care îi împinge pe numeroşi războinici sau nobili să-şi încheie o existenţă agitată şi strălucitoare în mortificările cele mai aspre, religia tinde, pentru mulţi spanioli spre un formalism care atribuie practicii exterioare o valoare proprie şi independentă de valoarea spirituală pe care o exprimă. Regele Filip al IV-lea cere călugăriţelor din mînăstirea Agreda să facă penitenţă pentru a răscumpăra păcatele la care îl împinge nestăvilita sa senzualitate, şi în zadac ii aminteşte stareţa, sora Marin, că penitenţa cere mai în- tii efortul păcătosului. La cealaltă extremitate a scării sociale. criminalii închişi în închisoarea din Sevilla dau dovadă de o exemplară pioşenie : în fiecare seară, după stingere, ei se adună pentru rugăciune şi unul din ei, îndeplinind funcţia de paracliser, obligă pe fiecare să îngenuncheze. Rugăciunea se face cu voce tare : „Doamne Isusc Christoase, tu care ţi-ai vărsat nepreţuitul tău sînge pentru mine, fie-ţi milă de mine, păcătosul“, apoi „fiecare se întoarce la ocupaţiile sale, unul pentru a păcătui, altul pentru a renega pe Dumnezeu, celălalt pentru a fura.“ [8] Dar există ceva şi mai rău decît această alternare între viciu şi căinţă, care trebuie să îl răscumpere : „Cîţi hoţi există, spune Quevedo, care îşi recită rugăciunile nu pentru ca acestea să le ajute

să scape de viciul de a fura, ci pentru ca ele să-i păzească de oamenii legii şi ai pedepsei, în timp ce fură Ipocrizie ? desigur că nu ; dar spanio-

Iul apare mult mai capabil să moară pentru Dumnezeul său decît să-şi reprime, în numele lui, aspiraţiile şi instinctele.

Există o altă valoare care o întrece pe cea a vieţii : onoarea. Ca şi credinţa, onoarea îşi cufundă rădăcinile în tradiţia medievală şi se leagă de concepţia despre existenţă care, în tot occidentul creştin, propune drept ideal clasei nobile, exercitarea virtuţilor eroice şi cavalereşti. Dar onoarea – *la honra* – primeşte în viaţa spaniolă o coloratură deosebită şi un loc copleşitor, pentru a ajunge la un adevărat paroxism în perioada Secolului de aur.

„Onoarea, spune codul castilian cuprins în *Parlidas* (secolul al XTII-lea). este reputaţia pe care omul şi-a do- bîndit-o prin rangul ce îl ocupă, prin faptele sale măreţe sau prin valoarea de care dă dovadă... Şi există două lucruri deopotrivă : a ucide un om, sau a-i păta reputaţia, *căci omul care şi-a pierdut reputaţia, deşi, dinspre partea lui nu are nici o vină, e ca şi mort pentru valorile şi onorurile acestei lumi ; iar pentru el, mai btină va fi moartea decît viaţa".*[11] Astfel se afirmă o dublă concepţie despre onoare ; expresie a valorii individuale, onoarea este de asemenea o valoare socială pe care fiecare riscă să o piardă din vina semenilor săi.

Sub primul său aspect, onoarea este strîns legată de calităţile personale, şi în mod special, de eroism. Or, spaniolii trăiesc de secole într-o atmosferă de eroism. Venind după marea încercare a Reconquistei, prodigioasele acte de curaj ale conchistadorilor au dăruit Spaniei un imens imperiu dincolo de mare, în timp ce soldaţii săi parcurgeau Europa, din Sicilia pînă în Flandra, din Portugalia pînă în Germania, iar

flota sa zdrobea pe turci labLepanto. Cum.

aşadar, onoarea de a aparţine, acestei naţii de cuceritori nu ai* da naştere orgoliului ? Lope de Voga îl pune pe García de Paredes, unul din cei mai vestiţi comandanţi ai războaielor din Italia, să spună cuvinte semnificative :

Sînt García de Paredes,, şi apoi...
Dar e de-ajuns să spui : *Spaniol.* [1(1]

Există totuşi o onoare încă şi mai nuu'e. aceea de a te învinge pe tine însuţi, de a şti să domini soarta, favorabilă sau contrară. Acest *sosiego* —' această seninătate pe care eroul o opune loviturilor soarbei sau care îi temperează orgoliul triumfului – le aflăm la Filip al II-lea care a ştiut să primească impasibil vestea dezastrului *Invincibilei Armada :* în sens opus, penelul lui Velăzquez i-a conferit o expresie plastică de neuitat atunci cînd l-a zugrăvit pe Ambrosio Spiñola în clipa în care primeşte de la adversarul său înfrînt cheile oraşului Breda şi „se înclinfi spre duşmanul său cruţîndu-l, cu un gest de-abia perceptibil, de umilinţa de a îngenunchiia înaintea învingătorului său“.

O astfel de atitudine poate, ea însăşi, să degenereze intr-o formă mai rafinată a orgoliului, atunci cînd frumuseţea gestului devine un scop în sine şi şterge valoarea proprie a acţiunii. în ceea ce priveşte impresia pe caro acest formalism o produce în sufletul spaniol, nici o altă mărturie nu este mai semnificativă decît cea pe care o oferă împrejurările morţii lui Don Rodrigo Calderón şi destinul său postum. Victimă a reacţiei împotriva, tuturor acelora care s-au îmbogăţit în mod scandalos în timpul domniei lui Filip al III-lea, Rodrigo Calderón, marchiz

de Siete* Iglesias este chemat în faţa judecăţii de către contelc-duce de Olivares, favoritul noului rege Filip al IV-lea. Prea i'apida sa ascensiune socială, fastul de care se înconjoară.

orgoliul său. totul contribuie la a face clin el personajul cel mai nepopular din regat şi, din această pricină, este ales ca ţap ispăşitor, la începutul noii domnii. Acuzaţiile şi mărturiile se aduna împotriva lui ; abuzurilor şi crimelor reale ce îi sînt reproşate, li se adaugă altele, fantastice, ca aceea ele vrăjitorie, deosebit de nimerită pentru a provoca reprobarea poporului. Procesul este urmărit cu pasiune şi, sentinţa de moarte odată pronunţată, eşafodul este înălţat în Piaza Mayor din Madrid, cu o punere în scenă menită să impresioneze opinia. Rodrigo Calderon soseşte insă calm, dispreţuitor, la picioarele eşafodului : .'...el urcă fără să se tulbure treptele, aruneîndu-şi cu graţie pulpana mantiei peste umăr, păstrînd pînă şi în această ultimă şi cumplită clipă o gravitate şi o seniorială stăpînire de sine“, fnccpînd din acel moment, procesul, crimele, lipsa de popularitate, totul este uitat, totul a dispărut, şters de frumuseţea gestului, iar Spaniei întreagă nu mai cunoaşte decît suprema eleganţă cu care Calderon a înfruntat moartea, Mai muu. el devine un soi de idol, ale cărui relicve sînt disputate – şi chiar şi bucăţi de stofă înmuiate în sîngcle său Mîndru ca Rodrigo mergînd la eşafod” Spania a
păstrat pînă în zilele noastre această expresie proverbiala, născută la 21 octombrie 1621 : *„ziua cea mai faimoasă,* spune un contemporan, pe care a cunoscut-o secolul nostru“... [12]

Nimeni totuşi nu este în întregime stăpîn pe onoarea sa, iar teatrul Secolului de aur, aidoma codului de legi *Partidas,* cu patru secole mai devreme, – nu încetează de a aminti faptul că stă în puterea semenilor să o păteze :

> N.u-i om să-şi ia onoarea doar din sine.
> Onoarea-i vine de la cei din jur. A fi

virtuos şi plin de calităţi

Nu înseamnă a avea onoare. Deci
Onoarea stă în semeni, nu în tine

aiirmă Lope de Vega. [13] Această obsesie a onoarei ca valoare socială constituie resortul principal al unei producţii .dramatice care, împreună cu literatura mistică, formează tot ceea ce este mai tipic naţional în moştenirea literară a vremii. ..Onoarea este întrucîtva pentru dramaturgii Spaniei ceea ce fatalitatea era pentru tragicii greci. Ei ne-o arată ca pe o putere misterioasă planînd deasupra întregii existente a personajelor. împingîndu-le în mod imperios să-şi sacrifice sentimentele şi pornirile naturale, impu- nîndu-le cînd acţiuni de cel mai sublim devotament, cînd crime, nelegiuiri îngrozitoare, dar care îşi pierd această însuşire prin efectul impulsului care le produce şi al adevăratei necesităţi, al cărei rezultat sînt.*‘ ‚z‘ Din moment ce onoarea valorează mai mult decît viaţa, nu există decît un singur mijloc de a spăla jignirea primită : moartea vinovatului. ..Un spaniol nu lasă niciodată pe cel care îl ofensează să-şi aştepte moartea“, proclamă Tirso de Mo li rut iar răzbunarea onoarei ultragiate constituie tema celor mai mari creaţii dramatice ale lui Lope de Vega şi Caldcron.

Confuzia care se înscăunează între *honra* şi *j'ama* (renume). adică între ‘aspectul individual şi aspectul social al onoarei apare limpede în dramele în care dezonoarea are drept cauză fie infidelitatea femeii, fie jignirea adusă virtuţii ci. întreg grupul familial este dezonorat şi toţi – nu numili soţul, ci şi tatăl, fratele, unchiul – au acelaşi drept de a răzbuna. Mai mult, onoarea fiind o valoare absolută, deşi avîndu-şi

izvorul în opinia celor din jur, o bănuială, chiar şi nejustificată. poate pretinde o implacabilă pedeapsă, căci

Onoarea e cleştar curat
O boare doar – .şi îl mînjeşte. [15]

În *Medicul onoarei sale (El medico de su honra)* de Calderón, eroul principal obliga pe un chirurg să-i ia singe soţiei sale – pe nedrept bănuită – pînă ce aceasta moare :

Dragostea mea te adoră, onoarea te respinge...

în această hipertrofie cvasi-patologică a sensului onoarei, trebuie oare să vedem, aşa cum s-a făcut uneori, o invenţie a dramaturgilor împingînd, dincolo de limitele verosimilului. exprimarea unei stări de spirit proprie unui grup social restrîns ? Ar fi greu să explicăm succesul de care s-au bucurat constant, timp de o jumătate de secol, „comediile de onoare“ ale lui Lope de Vega şi Calderón, dacă n-ar exista o anumită comuniune între sentimentele exprimate pe scenă şi cele pe care le încerca publicul. Oare nu declară Lope el însuşi, în a sa *Arta de a face comedii :* ,,cazurile de onoare sínt cele mai bune, căci emoţionează puternic tot soiul de oameni“ ?

Pe deasupra, numeroase mărturii, străine de teatru, atestă importanţa pe care „cazurile de onoare“ o au îrf viaţa şi. încă şi mai mult, în spiritul spaniolilor. „Întîlnirile pe care ei le numesc *sustentar la honra* (a susţine onoarea), iată onoarea lor fără nici un profit, care provoacă, în parte, sterilitatea Spaniei“, notează cu acreală Barthélemy Joly la începutul secolului : patruzeci de ani mai tîrziu, spaniolul Baltasar Grácián, autor, totuşi, al unei lucrări despre *Erou,* protestează împotriva folosirii abuzive a acestui cuvin t şi împotriva deviaţiilor aduse semnificaţiei sale : ..Auzeai pe cîte unul înccrcînd să convingă pe un altul să-şi ierte un prieten şi să se liniştească, iar el îi răspundea : Dar onoarea ?

Spuneai altuia să-şi părăsească amănta :şi să pună capăt atîtor ani de scandal, iar e] răspundea : Unde ar mai sta acum onoarea ? Unui blasfemator îi spuneai să înceteze de a mai face jurăminte pe care şi le încălca, iar el îţi replica : Prin ce ar fi aici vorba de onoare ? Unui risipitor, îi spuneai să se gîndească la ziua de mîine : Nu, e vorba de onoarea mea. Unui om sus-pus, îi spuneai să nu se ia la întrecere cu ticăloşii şi asasinii : Nu în asta stă onoarea mea. Şi fiecare se mira văzînd unde îşi plasei celălalt onoarea.“ [1G]

Astfel, cu cît conceptul de onoare se exacerbează, cu atît el tinde să se convertească într-un ansamblu de reflexe mecanice şi exagerări verbale, şi să se golească de conţinutul său fundamental legat de înaltele virtuţi individuale din care Spania secolului al XVI-]ea îşi hrănise eroismul.

Cele două componente esenţiale ale sufletului spaniol, credinţa catolică şi grija pentru onoare, se combină într-o valoare comună : onoarea de a fi creştin. Ea se afirmă în prejudecata „purităţii de sînge“ *(limpieza de sangre)* care menţine, în interiorul unei Spânii ce se afirmă în întregime numai catolică, o falie adîncă în care retrăieşte şi se ascute amintirea divergenţelor religioase care constituiseră una din trăsăturile esenţiale ale Evului mediu spaniol.

Această falie se conturează înainte chiar de măsurile radicale luate de Regii Catolici – expulzarea sau convertirea cu forţa a evreilor (1492), apoi a musulmanilor (1502) – şi ea a supravieţuit expulzării de către Filip al III-lea a maurilor convertiţi, pentru a atinge paroxismul în prima jumătate a secolului al XVII-lea, antrenînd grave consecinţe de ordin social şi

moral. Originea sa merge pînă la epoca în care, sub presiunea opiniei populare, foarte marea toleranţă acordată minorităţilor religioase face loc

unor măsuri tot meii restrictive şi vexatorii, care îi determină pe unii evrei şi *mudejares* (musulmani trăind pe teritoriu creştin) să accepte botezul. Dovada că aceste convertiri au fost adesea sincere, o găsim în faptul că anumiţi *conversos* (convertiţi) adoptară starea monahală şi se înăl- ţară chiar în cele mai înalte funcţii ale ierarhiei catolice : astfel este cazul lui Salomon Halevy, rabin de Burgos. care, sub numele de Pablo de Sania Marin. a devenit episcop al aceluiaşi oraş.

Dar convertirea, chiar dacă a fost sinceră, nu ajunge pentru a şterge în ochii opiniei publice pata privitoare la origine şi, încă de la începutul secolului al XV-lea, apar primele ..statute de puritate a sîngelui“, acţiuni ale unor corporaţii şi comunităţi laice sau religioase care refuză să admită în sinul lor pe „noii creştini“ sau le interzic acestora exercitarea anumitor funcţiuni. Cel mai celebru – dar nu şi cel mai vechi – dintre aceste statute, a fost promulgat în 1449 de către magistralii din Toledo, în ciuda opoziţiei regelui Castiliei, Juan al Jl-lea, şi a papei Nicolac al V-lea. ..Noi declarăm, specifica statutul, că toţi aceşti *sus-numiţi convertiţi,* descinzînd din perversul neam al evreilor, trebuie să fie consideraţi prin drept *infami, neîndemânatici, inapţi şi nedemni de a avea vreo funcţie sau vreun beneficiu public sau particular în mai sus-pomenitul oraş Toledo şi pe pămînturile sale,* şi de a depune mărturie ca scriitori publici sau ca martori, ca şi de a avea drepturi de seniori asupra Vechilor Creştini în Sfînta Credinţă catolică“.

Treizeci de ani mai tîrziu (1478), crearea Inchiziţiei spaniole, fără a confirma în vreun fel opreliştile ridichile de stătutei, părea să le aducă

acestora o justificare morală': la acea dată practicarea iudaismului, ca şi cea a religiei musulmane, este încă „legală“ în Spania, dar noua instituţie arc? drep! misiune să supravegheze şi să pedepsească – pentru apostazie – pe cei care, primind botezul, râm în în secret ataşaţi vechii lor credinţe. Ea lasă aşadar să planeze o suspiciune peste sinceritatea tuturor „noilor creş^ tini*[1], al căror număr sporeşte în mod 'remarcabil în perioada următoare, cînd măsurile luate de Regii Catolici îi obligă pe evrei şi pe *mudejares* să opteze între exil şi convertire. Anexarea Portugaliei. în 1580, reintroduce, pe de altă parte, în regatul Spaniei, pe urmaşii evreilor care îşi cântaseră refugiul în 1492 în ţara vecină ; or, aceşti *marrares* (porci) provoacă de două ori antipatia maselor spaniole : smt suspectaţi că „iudaizează” în secret, şi un mare număr dintre ei vor apare în autodafeuri *(autos de fe);* pe de altă parte, obişnuiţi ai comerţului cu bani, ei furnizează monarhiei spaniole creditori şi perceptori de impo- zite, şi sînt acuzaţi că jecmănesc norodul mărunt şi ruinează statul în profitul lor.

Paralel cu sporirea numărului convertiţilor, statutele de „puritate a sîngelui” se vor multiplica între sfîrşitul secolului al XV-lea şi începutul celui de al XVII-lea. Nu- meroaso municipalităţi imită, exemplul dat de oraşul Toledo : marile ordine militare şi nobiliare (Santiago, Cala- trava, Alcántara) pretind ..dovezi** de puritate celor care vor să pătrundă în ele ; în rîndul clerului, consiliile de canonici ale anumitor catedrale se închid pentru *conversos* – ceea ce creează o situaţie paradoxală, căci dreptul canonic nepronunţînd nici o oprelişte de

acest gen, episcopii pot fi, ei înşişi, „noi creştini“ ; în ceea ce priveşte ordinele religioase, ele sînt divizate, unele arătîndu-se destul de liberale în privinţa admiterii novicilor „impuri“, altele tin- zînd dimpotrivă să-şi închidă accesul celor ce nu pot do-vedi mai multe „generaţii“ cu sînge curat.

Exemplul pe care îl oferă colectivităţile cele mai renumite prin naştere sau prirr rolul social, nu poate decît să
întărească prejudecăţile populare : nu numai confrerii pioase, dai' şi corporaţii de negustori şi meşteşugari, pre tind. la rîndul lor „dovezi“ şi nu admit decît „vechi creştini' printre membrii lor. Problema „purităţii sîngelui“ devim aşadar o preocupare esenţială a întregii societăţi spaniole.

Aspectul cel mai grav nu stă totuşi în restricţiile juridice care îi lovesc pe „noii creştini“, ci în discreditarea şi chiar infamia care se leagă de numele lor şi pe care nu 1< pot compensa sinceritatea şi fervoarea credinţei. Aici, ca şi în celelalte domenii în care intervine noţiunea de onoare, este de ajuns o acuzaţie calomnioasă pentru a ruina reputaţia unei familii, a o dezonora şi a o arunca în acea categorie de paria pe care o constituie, în ochii opiniei publice, clasa socială a convertiţilor. Vorbind în numele cîtorva profesori ai universităţii din Salamanca, un franciscan scrie, la sfîrşitul secolului al XVI-lea : „S-a ajuns să se considere în Spania că nu mai este o atît de mare infamie faptul de a fi fost blasfemator, hoţ, bandit de drumul marc adulterin, profanator şi împovărat cu toate viciile, cît mai degrabă de a *descinde* din neam de evrei, chiar dacă av. trecut două sau trei sute de ani de cînd strămoşii s-au con-vertit la credinţa catolică. De aici decurge o altă

intoleranţă de netolerat *(sic) :* dacă există doi pretendenţi la < catedră, la vreun venit ecleziastic, la un post de prelat sau la vreo altă funcţie care trebuie să fie ocupată prin alegere, şi dacă unul din candidaţi este un om virtuos, dar coborîtor din evrei de foarte multă vreme convertiţi, iar celălalt, neavînd nici ştiinţă de carte nici virtute, este în schimb vechi creştin, acesta din urmă va fi preferat primului.“ [17]

De aceea, problema „dovezilor de puritate“ ale sîngelui dobîndeşte o importanţă hotărîtoare în ochii contemporanilor. Ea este cu atît mai gravă pentru cei suspecţi cu cît

dovada negativă este lucrul cel mai uşor de făcut, mai cu seamă de cînd în 1530 consiliul suprem al Inchiziţiei a dat tribunalelor sale ordinul de a păstra în arhive, pentru memoria posterităţii, numele celor care au avut de-a face cu Sfîntul Oficiu în materie de credinţă. încă şi mai îngrozitor, pentru urmaşii acestora, este obiceiul de a atîrna pe pereţii interiori ai bisericilor catedrale tabele cuprinzînd numele condamnaţilor, „cu scopul, spun la 1610 magistra- ţii municipali din Tudela, ca *puritatea* să se păstreze şi ca să se ştie cum să fie deosebiţi urmaşii acelora, *astfel incit cu timpul să nu se întunece şi să nu se stingă amintirea strămoşilor şi să se poată distinge calitatea oamenilor cu adevărat nobili“.*[18] Se păstrează de asemenea în biserici aşa-numitele *san-benito,* adică acele capişoane galbene pe care sînt obligaţi să le poarte, în chip de penitenţă, cei care apar în faţa tribunalelor inchizitoriale, astfel încîi expresia „îşi are certificatele de nobleţe într-o .biserică“ a devenit proverbială pentru a arăta o origine îndoielnică din punctul de vedere al credinţei.

Dacă astfel de documente stabilesc în mod absolut convingător „impiu'itatea“, dovada contrară pretinde, dimpotrivă, să se facă cercetări genealogice în ramurile paternă şi maternă, ceea ce nu este posibil decît pentru familiile care şi-au lăsat numele în istorie şi în arhive. Or. există cu atît mai multe şanse să se întîlnească alianţe matrimoniale şi „amestecuri“ cu rasele impure, cu cît este mai cu putinţă să se scotocească adînc în trecut. De aceea, răutatea oamenilor, totdeauna dispuşi să se lege de cei pu-ternici *(poderosos),* a dus la redactarea „cărţilor verzi“ care, pe baza unor genealogii adevărate sau

presupuse, le atribuie acestora îndepărtate ascendenţe musulmane sau evreieşti î una din cele mai renumite, datînd de la mijlocul veacului al XVI-lea şi cunoscută sub numele de *Tizon de Espana* ‡ a înregistrat un succes durabil şi a fost de mai multe ori retipărită, căci tindea să dovedească faptul că nu exista nici măcar una din marile familii nobile din Spania în sîngele căreia să nu curgă vreo picătură de sînge „impur“.

Deşi regalitatea a reacţionat, sub Filip al IH-lea, împotriva redactării unor astfel de registre „din care au rezultat şi rezultă ireparabile şi nedrepte prejudicii“, industria acelor *linajudos* – autori de false genealogii, destinate fie să susţină pretenţiile unui individ la o funcţie sau o demnitate ce reclama „puritatea“, fie dimpotrivă să-l dezonoreze – a continuat să înflorească : ea a fost uneori însoţită de o încercare de şantaj, ca cea pe care a denunţat-o în 1655 preotul Barrionuevo : „Existau (la Sevilla) vreo patruzeci de persoane avînd grefierul lor, procurorul lor şi al ţi ofiţeri ai justiţiei, prin mîinile cărora au trecut toate anchetele făcute aici, astfel încît pretendentul la vreun ordin militar, la o funcţie ¿1 Inchiziţiei sau la un loc într-un colegiu al universităţii, trebuia mai întîi să se pună în legătură cu ei spre a fi recomandat acelora de care avea nevoie (pentru a-i „certifica“ puritatea), iar pe cel care se sustrăgea acestei escrocherii, îl transformau într-un nepot al lui Cazalla, Luther, sau chiar al lui Mahomet... Au fost arestaţi cîţiva şi au fost condamnaţi la moarte, la galere sau la alte pedepse.“ [19]

Pentru oamenii de rînd, lipsiţi de „strămoşi“,' situaţia era cu totul alta. Dacă, în lumea

‡ **Dezonoarea Spaniei (N.T.).,**

meşteşugarilor, un anumit numai* de meserii cunoscute ca fiind cîndva exercitate de mauri convertiţi – croitor, fierar, cizmar – atrag o suspiciune *a priori* împotriva celor ce le practică, ţăranii beneficiază de o prejudecată favorabilă şi aproape toţi se împăunează, mai mult sau mai puţin legitim, că sînt „vechi creştini“. Mai mult, profitînd de dorinţa de ascensiune socială care caracterizează toată epoca, se manifestă ideea că „puritatea sîngelui“ conferă un soi de nobleţe, inferioară desigur, pe scara valorilor sociale, celei pe care o dă o origine ilustră, dar superioară ei prin calitate, deoarece nobleţea veche poate să nu fie cruţată de vreo „pată“. „Există, spune un *Memoriu* scris în 1600, două feluri de nobleţe, una majoră care este *hidalguîa* ★*,* şi una minoră, care este *limpieza* [§] [**]*.* Şi deşi este mai onorabil să o ai pe prima, e mai ruşinos să fii lipsit de cea de a doua; căci, în Spania, noi stimăm mai mult un om de origine modestă , dar pură, decît un hidalgo ce nu are puritate“. Teatrul – oglindă a concepţiei despre onoare – nu scapă ocazia de a folosi ¿iceastă antitezăşi, la sarcasmele comandorului de Calatrava, care îşi bate joc de ţăranii din Fuenteovejuna vorbind despre „onoarea lor“, Lope de Vega replică prin intermediul unuia din ei :

> Mul ţi dintre voi se împăunează Că au luat crucea (de cavaler) Fără să aibă sîngele prea pur...

★

§ Nobleţea de sînge (N.T.).
** Puritatea (N.T.).

Virtuţile spaniole, în măreţia lor, în.excesele şi deviaţiile lor, şi-au găsit expresia, în acelaşi timp ideală şi reală, în tipul hzdalgo-ului, adevărată emblemă a societăţii Secolului de aur. Plasat la picioarele scării nobiliare, hi- dalgo-ul este prin însăşi această situaţie, pus să analizeze concepţia onoarei. El nu posedă, după exemplul „granzi- lor“ vaste teritorii şi numeroşi vasali de guvernat ; func-
1 iile inalie, posturile importante de comanda nu sînt pentru el ; el nu intervine în intrigile de palat, nu umblă după favoruri regale şi nu este constrîns la compromisurile celor care vor să parvină. Singurul său capital este această onoare, primită moştenire de la un şir de strămoşi care au luptat pentru credinţă. Dar nu mai există mauri penii u a avea cu cine să lupţi... Cîţiva hidalgi au plecat, dincolo de mare, în căutarea unei noi glorii, sub flamura lui Hernán Cortés, Almagro şi a emulilor lor; dai' majoritatea au rămas pe pămîntul unde s-au născut. Ei păstrează în vreun cufăr de piele prevăzut cu încuietori de fier preţioasa *executoria* (scrisoare 'de nobleţe) pe pergament, ornată de ecusonul care le atestă condiţia şi le garantează privilegiile : scutire de impozite directe ; dreptul de a scăpa de închisoare pentru neplata datoriilor şi, în cazul pedepsei capitale, dreptul de a scăpa de ruşinea spânzurătorii. Cu şi mai multă grijă încă, ei se străduiesc să păstreze toate formele şi toate aparenţele exterioare care. în ochii lumii, atestă ceea ce sînt şi care, bogaţi sau săraci – le afirmă superioritatea asupra clasei „inferioare“ a tributarilor *(pecheros),* ţărani meşteşugari sau burghezi.

Fără îndoială, există printre ei cîţiva care duc, pe micul lor domeniu şi în casa pe care o face să se

remarce un blazon gravat în piatră, o viaţă destul de îmbelşugată, mulţumită veniturilor pămînturilor pe care le dau în arendă sau le cultivă ei înşişi (căci munca pămîntului nu aduce prejudicii onoarei) : astfel este cazul acelui hidalgo din La Mancha care şi-a zugrăvit pentru don Quijote tabloul existenţei zilnice : „îmi petrec viaţa alături de soţia şi de fiii mei ; ocupaţiile mele sînt vînătoarea şi pescuitul... Posed şase duzini de cărţi, unele în latină, celelalte în casti- liană ; unele pioase, altele de istorie. Frunzăresc mai des pe cele profane decît pe cele pioase, cu condiţia ca ele să
runstiluk o distracţie cinstită, să mă învioreze prin stilul lor. să mă intereseze şi să mă pasioneze prin fantezia lor. Cîteodală, iau cina la vecinii şi prietenii mei, şi adesea îi invit la mine. Ascult liturghia în fiecare zi ; îmi împart bunurile la săraci fără să fac caz de faptele mele bune, pentru a nu lăsa, să-mi pătrundă în suflet ipocrizia şi orgoliul : sini credincios Sfintei Fecioare şi mă las întotdeauna în voia nesfîrşitei mile a Domnului Dumnezeul nostru*’. Dar acest ideal de viaţă nobilă şi rustică se înfăptuieşte destul de rar. din moment ce Sancho Panza vrea să sărute picioarele gazdei sale, socotindu-l demn de a fi un simt... Iar tipul tradiţional de hidalgo este mai sigur evocat de *Estebanillo González* cînd îşi aminteşte originea şi tinereţea sa : ..Tatăl meu era lovit de o boală caro i-a atins pe toţi fiii săi, ca o moştenire a păcatului originar: era hidalgo. ceea ce înseamnă acelaşi lucru cu a fi poet, căci puţini sînt cei ce scapă de o sărăcie veşnică şi do o foame continuă. Poseda documente de noblete, atît do vechi incit nici măcar el nu mai ajungea să le citească şi nimeni nu s-ar fi atins de ele de teamă să nu-şi umple mîinile de praf de la nodurile panglicilor lor decolorate şi

pergamentelor lor boţite, şi chiar şi şoarecii se fereau să le roadă, de teamă să nu moară de un atac de sterilitate...“ Foamea, .,foamea subtilă a hidalgo-ului“, spune Cervantes, este într-adevăr soarta multora care, dezrădăcinaţi, au venit să caute la oraş mijloace de existenţă compatibile cu condiţia lor. Dar, faţă de cîţiva care au reuşit să se strecoare în slujba granzilor, să se angajeze .drept scutieri .şi „persoane care impun respect“ în calitate de însoţitori pe stradă ai vreunei doamne de condiţie bună, cîţi alţii sînt constrânşi la mizeria cea mai crîncenă. aidoma acelui hidalgo zugrăvit de autorul lui *Lazarillo de Tormes,* care trăieşte de pe urma milosteniilor şi furtişagurilor „lacheului“ său, şi mănâncă, cu o foame

devoratoare, pe care o temperează cu greu grija sa pentru demnitate, coltucul de pline pe care acesta îl aduce acasă.

Portret literar, sa va spune ; şi este adevărat că el se află la originea tuturor reprezentărilor hidalgo-ului, care vor reapare, cu o jumătate de veac mai tîrziu, în romanul picaresc. [20] Dar cum să pui la îndoială faptul că este o reflectare a unei realităţi destul de întîlnite, cînd, adresîn- du-se lui Filip al III-lea, episcopul de León îl înştiinţează că au sosit în oraşul său episcopal „...un mare număr de săraci de neam *cu sînge curat şi nobilij* venind din munţii Asturiilor şi din Galicia, şi care au fost trimişi .pe la casele clericilor mireni şi ale călugărilor. Ei umblau la întîmplare, în cea mai mare mizerie, fără încălţăminte, pe jumătate goi, dormind la colţul străzilor pe frigul cel mai aspru, pu- nîndu-.şi în cel mai mare pericol sănătatea şi viaţa/[4 2J]

De ce îşi părăsiseră meleagurile de baştină ? Fără îndoială, pentru a-şi ascunde mizeria în anonimatul oraşului, departe do ochii cunoscuţi – şi colorîndu-şi uneori plecarea cu un motiv mai nobil. întreaga filozofie a aşa-nu- mitei *hidalguía* este cuprinsă în dialogul dintre hidalgo şi lacheul său, Lazarillo, care l-a întrebat care sínt pricinile venirii sale la Ţoledo :

„îmi spuse că era din Castilia Veche şi că îşi părăsise ţinutul numai pentru a nu se descoperi în faţa unui nobil, vecinul său.

— Cred, domnule, că nu m-aş fi uitat la asta, mai ales cînd este vorba de cineva mai mare şi mai bogat decît mine.

— Eşti un copil, îmi zise, şi nu pricepi nimic din ceea ce îţi porunceşte să faci onoarea, care este astăzi tot avutul oamenilor de neam. Or, te anunţ că sínt, după cum vezi, un hidalgo, dai' că, totuşi, daca l-aş întîlni pe conte pe stradă şi nu şi-ar scoate boneta

de pe cap văzîndu-mă (înţeleg să o scoată complet), aş şti al naibii de bine, pentru

<•¿1 să nu mi-o scot nici eu pe a mea în faţa lui. să intru într-o casă lacîndu-mă că am treabă acolo... *căci un nobil nu datorează nimic altora, în afară de Dumnezeu şi de recfc, şi nu se cuvine ca. fiind om de condiţie bună, să uite, fie şi preţ de un minut, respectul ce-l datorează propriei sale persoane".*

Aşadar, hidalgo-ul încarnează aici hipertrofia simţului onoarei. onoare tot atît de goală de conţinut moral pe cîi de lipsită de suport material, căci el nici măcar nu laudă faptele de vitejie trecute sau viitoare ale acelei spade ,,pe căre nu ar schimba-o pentru tot aurul din lume" : ea nu este docil simbolul vizibil al rangului la care consideră că are dreptul.

Hidalghismul ar fi putut să nu fie decît produsul unui grup social limitat, capabil să furnizeze un amplu material literaturii satirice. De fapt, concepţia despre onoare pe care el o implică tinde să devină o boală a corpului social în întregime. Ar fi fără'.îndoială absurd să dăm crezare călătorilor străini şi unor moralişti spanioli, care o denunţă ca pe una din cauzele esenţiale ale decadenţei economice a Spaniei secolului al XVlI-lea. Nu am putea să punem la îndoială totuşi .faptul că „pasiunea nobiliară" care afectează Spania a putut contribui şi ea la acest declin, înde- părtîndu-i pe oameni de la anumite forme de activităţi productive. Dispreţul pentru munca manuală pare să fie împărtăşit chiar de meşteşugarii care trăiesc de pe urma ei : „în ceea ce îi priveşte pe micii meşteşugari, remarcă Barthelemy Joly în legătură cu meseriaşii din Valladolid. neputînd proceda altfel pentru a-şi cîştiga viaţa decît muncind, o fac oarecum de mîntuială..., cea mai mare parte **a** timpului stau aşezaţi, plini de dispreţ, lîngă prăvălia lor şî, după două sau trei ore de la cină, se plimbă cu

spada la şold ; dacă reuşesc să pună de o parte două-trei sute de

reali, iată-i nobili ; nu mai există nici un motiv pentru ca să mai muncească pînă ce, cheltuind totul, se Întorc la muncă pentru a cîştiga alţi reali cu care să-şi întreţină acest echipament exterior“.[22] Mărturie răuvoitoare, este adevărat, dar starea de spirit pe care o dezvăluie nu este de loc contestabilă, şi o regăsim pe toate treptele societăţii.

Este semnificativ faptul că ordinul Santiago â'revenit, la jumătatea secolului al XVII-lea, asupra îngăduinţei pe care o acordase cavalerilor săi de a participa la marele comerţ şi la afacerile bancare în Sevilla, şi că a interpretat chiar în sensul cel mai restrictiv interdicţia impusă acestora de a se consacra traficului, specificînd că termenul de ,,negustor“ se aplică .,aceluia care ţine prăvălie cu orice fel de marfă, fie că locuieşte personal acolo, fie că este reprezentat de funcţionarii sau contabilii săi, cît şi acelora care au o bancă publică şi se consacră comerţului cu banii, ei înşişi sau prin reprezentanţii lor.“ [23] De aceea, negustorul îmbogăţit se străduieşte să scape de condiţia sa pentru a pătrunde în clasa nobilă, sau măcar pentru a se asimila acesteia prin modul său de viaţă. Diverse mijloace i se înfăţişează lipsa de bani constrînge pe monarh să vîndă *ejecutorias de hidalguía* ★ care asigură titularilor aceleaşi privilegii ca şi hidalgilor din naştere ; cumpărarea de *juros* (titluri de rentă) emise de trezoreria regală şi constituirea de *censos* (rente funciare alocate pe pămîntu- rile ţăranilor) ajung la acelaşi rezultat şi îl transformă pe fostul negustor şi pe urmaşii săi în rentieri, care încetează să mai participe la economia activă a ţării. în lipsa unui titlu de noblețe, fiecare se străduieşte să obţină să i se aşeze înaintea numelui; în actele oficiale, titlul de Don... (senior), la care nici măcar hidalgii înşişi nu

au legal drep

* Hrisoave de nobleţe (N.T.).

tul; dar ¿A cărui folosire se generalizează şi pe caro tind să şi-l atribuie toţi aceia care au ajuns la un anumit nivel pe scara socială.

★

Se lac lotuşi auzite voci care denunţă calamităţile acelui tip dc dezonoare care se leagă de muncă .şi pericolele pe care le atrage pasiunea nobiliară : ..Cultura este absentă în sate, scrie Saavedra Fajardo, la iei ca şi exercitarea artelor mecanice, afacerile şi comerţul, pe care refuză să le practice naţiunea noastră, al cărei spirit mîndru şi dornic do glorie, chiar şi la oamenii din popor, nu se mulţumeşte cu starea pe care i-o dă natura şi aspiră la nobleţe, dispreţul nd toate ocupaţiile care i se par potrivnice.”

Alţii merg mai departe cu reacţia împotriva cultului formalist, al onoarei şi hidalghismului punînd în discuţie induşi principiul său. Prin gura lui Lazarillo nu se exprimă <l«‘cît surpriza în faţa atitudinii stăpînului său pe care îl ajută să nu moară de foame, dar care nu pierde pentru atîta lucru nimic din trufia sa : „Cine ar putea să creadă că acest gentilom s-a hrănit pe toată ziua de ieri numai cu această coajă de pîine pe care Lazarillo. servitorul său, a păstrat-o l) zi şi o noapte la pieptul său. unde ea nu putea să aibă parte de prea multă curăţenie ! O Doamne, oare cîţi ai împrăştiat prin lume din cei care, pentru blestemata asta de onoare, cum zic, suferă ceea ce n-ar suferi pentru line 1“

Dar criticii devine mai acerbă atunci cînd denunţă

absurditatea unei noţiuni despre onoare care, fondată pe opinia celor din jur, otrăveşte viaţa fiecăruia : „Ce povară mai este şi onoarea asta, spune *Guzmăn de Alfarachc...-* La ce nu este obligat nefericitul care pretinde să se folosească de ea... Cît este de greu de dobîndit şi de păstrat: cît este de uşor să o pierzi numai din vina opiniei comune !“ Şi, acestei

false onoare, Guzmăn ii opune onoarea adevărată, „fiică a virtuţii“. care aparţine de fapt oricărui individ şi nu îi poate fi răpită atîta timp cît el rămîne virtuos. „Numai această onoare merită osteneala de a o căuta şi îi o avea., căci., ceea ce în mod obişnuit primeşte acest nume este mai degrabă orgoliu şi vanitate nebună ; oamenii se distrug şi se omoară din pricina foamei animalice pe care o au de a o dobîndi. pentru a o pierde mai apoi, odată cu sufletul – pe care se cuvine cu adevărat să-l regreţi şi să-l plîngi.“ [25]

Din această reacţie, împinsă la rîndul ei pînă la extrem, s-ci născut ceea ce, pe bună dreptate, s-a numit anti-onoare, adică voinţa deliberată de a călca în picioare, a deprecia, a parodici toate valorile pe care lumea pune atîta preţ, atitudine care furnizează romanului picaresc una din temele sale majore. Ea înseamnă în primul rînd respingerea poverii opiniei, cu o dezinvoltură ce merge pînă la cinism : „În toate nenorocirile mele, spune Guzmăn, îmi păstrasem bunurile, dar pierdusem orice ruşine ; sentiment care nu aduce nici un profit săracului, căci cu cît are mai puţin, cu atît suferă mai puţin pentru greşelile sale“. Ea exaltă în schimb acţiunile cele mai josnice, asimilate faptelor de vitejie. din care alţii îşi fac un titlu de glorie : „Domnul fit lăudat, exclamă Guzmăn, cînd îşi reia. îndeletnicirea de hoţ pe caro o părăsise cîtva timp ; ceea ce am învăţat o dată nv uit niciodată ; eram tot atît de mîndru de talentul meu cî* este soldatul de armele sale, iar cavalerul de calul său şi harnaşamentul acestuia“,

Anti-onoarea culminează, în sfîrşit, în plăcerea care se vădeşte în etalarea propriei abjecţii, aşa cum face Esteba- nillo Gonzălez în povestirea „măreţelor sale fapte“, şi în special a campaniilor militare la care

a participat, amuzîn- du-so să-şi pună în lumină laşitatea, luînd în rîs curajul tovarăşilor săi şi marile calităţi care i-au asigurat Spaniei chiar în ochii duşmanilor, un incomparabil prestigiu.[26] Excesul acestei reacţii îşi găseşte explicaţia în excesul opus. Dar această opoziţie nu este numai cea a două atitudini diferite în faţa vieţii : ea îşi află sursa în cele două tendinţe ale sufletului spaniol. în acelaşi timp opuse şi strîns legate, idealismul şi realismul, a căror \combinaţie imprimă un caracter adesea atît de paradoxal manifestărilor vieţii individuale şi sociale, şi pe care le-a incarnat, în cdc două personaje inseparabile: Don Quijote şi Sancho Panza. cea mai frumoasă creaţie literară a Secolului de aur.

capitolul III

MADRID

' CURTEA ŞI ORAŞUL

L MADRID, ORAŞ REGAL – CURTEA : PALATUL ŞI VIAŢA PRINCIARA. ETICHETA. BUFONII. VIAŢA ■ GALANTA LA PALAT – SERBĂRILE REGALE. [1] ‚3UEN RETIRO“. MAREŢIA ŞI DECĂDEREA CURŢII — VIAŢA GRANZILOR. LUXUL ŞI LEGILE PENTRU REDUCEREA CHELTUIELILOR. MODA. DRAGOSTEA ŞI BANII. DECLINUL MORAL AL NOBILIMII. D. ORAŞUL. TRANSFORMĂRI ŞI ÎNFRUMUSEŢĂRI. MURDĂRIA STRĂZILOR. AERUL ŞI APA MADRIDULUI. APROVIZIONAREA ŞI ACTIVITATEA ECONOMICĂ – POPULAŢIA MADRIDULUI : COSMOPOLITISM ŞI NESIGURANŢA. VIAŢA SOCIALA : „MENTIDEROS” ŞI OPINIA PUBLICĂ. VIAŢA MONDENĂ ŞI PRADO. VIAŢA POPULARA. MANZANARES ŞI SARBATOAREA „SOTILLO“.

„S61o Madrid es Corle“ (Nu există altă capitală decît Madridul *.) Acest dicton răspîndit la începutul secolului al XVH-lea, reflectă orgolioasa satisfacţie pe care o încearcă madrilenii de a trăi în însăşi inima monarhiei spaniole ; dar el exprimă de asemenea ceea ce constituie originalitatea solidă a oraşului lor : a nu fi altceva decît o *curte,* în dublul sens pe care

limba spaniolă îl conferă acestui cuvînţ, în acelaşi timp curte princiară şi capitală politică.

Vechile cetăţi castiliene care, în perioada precedentă, jucaseră rolul de capitalii : Toledo „imperialul“, Valladolid. ocazional Segovia, avuseseră pe vremuri o intensă viaţă urbană şi independentă de prezenţa suveranului. Madridul secolului al XVII-lea datorează, dimpotrivă, trăsăturile esenţiale ale fizionomiei sale, deciziei adoptate în 1561 de către Filip al II-lea de a transfera aici organismele guvernului regal. Trebuie oare să vedem în această hotărîre voinţa de a face din Madrid capitala „definitivă“ a Spaniei ? Se pare mai degrabă că această alegere se explică prin do-rinţa de a supraveghea construcţia Palatului-mănăstire a Escorialului, unde regele avea să se stabilească în 1571. Dealtfel, fiul şi succesorul său, Filip al III-lea, se hotărî în 1601 să mute Curtea şi guvernul la Valladolid. Madrilenii se îmbrăcară în doliu, se spune, cînd văzură îndepărtin- du-se lungul cortegiu de cai, trăsuri şi căleşti care urcau către nord ; iar municipalitatea adresa suveranului o jalbă care stă mărturie simbiozei ce se stabilise deja între Curte şi oraş : „Lipsit de Curte, oraşul a suferit cea mai mare calamitate pe care vreo localitate a cunoscut-o vreodată, căci oamenii de toate categoriile care locuiau aici îşi găseau un mijloc de existenţă, unii în bogatul comerţ ce se făcea cu lenjerie şi ţesături de în şi mătase, iar alţii în munca manuală la care acest comerţ dădea naştere; alţii. în slujbele de la Curte şi cancelarie, cît şi în negoţ şi transportul mărfurilor... *A vorbi despre Madrid, înseamnă a vorbi despre ceea ce el a fost, despre ceea ce rămîne din fosta sa glorie, dar fără nimic spre a o mai susţine“* [2]

«o

Cinci ani mai târziu. întoarcerea, de data aceasta definitivă. a suveranului, consacra Madridul drept capitală ; capitală artificială, în sensul că dezvoltarea ei nu a fost organic legată de aceea a statului al cărui cap devenise, şi că ea îşi datorează rangul voinţei arbitrare a doi monarhi. Dar. prin însuşi acest fapt, întreaga existenţă a oraşului este strîns asociată prezenţei regelui şi a anturajului său ; departe do a-şi fi opuşi unul altuia – aşa cum .vor rivaliza Versailles-ul şi Parisul în timpul lui Ludovic al XlV-lea -— Curtea şi Oraşul se întrepătrund, trăiesc una în celălalt, una pentru celălalt.

Brusca ascensiune a Madridului explică diversitatea opiniilor pe seama sa, cărora le dau glas spanioli şi străini. Primii sint uimiţi de extraordinara „ridicare“ a oraşului lor, do intensitatea vieţii sale socialo şi de măreţia pe care i-o conferă prezenţa curţii : „Babilonul spaniol“, „metropola lumii**. ..încîntarea naţiunilor“, nici un epitet nu apare drept excesiv pentru a-l califica. în schimb, străinul se miră văzînd mediocritatea decorului urban, murdăria străzilor şi. printr-o reacţie firească împotriva exceselor hiper- bolizării spaniole, tinde să sublinieze şi mai mult lipsa de comodităţi a oraşului şi realităţile foarte prozaice pe care le ascund învelişurile exterioare strălucitoare ale vieţii urbane.

*

Construit pe marginea platoului care domină rîul Manzanares, Palatul regal – Alcazar – este o veche fortăreaţă înălţată în secolul al XlV-lea, restaurată şi amenajată pentru a servi drept reşedinţă lui Filip al Il-lea, dar care, îşi va datorii principalele înfrumuseţări celui de-al doilea succesor al acestuia. Filip al IV-lea. Palatul este, totuşi, foarte departe de a constitui, aşa cum afirmă un contemporan, ..cea mai uimitoare construcţie regală din lume“. Forma sa este cea a unui dreptunghi, străjuit de patru turnuri

care nu se aseamănă între ele ; faţada „nobilă“, cătînd spre oraş, este construită din piatră, iar balcoanele de marmură şi ornamentele îi dau o anumită maiestate ; dar, în celelalte aripi ale palatului, cărămida şi chiar chirpiciul se alătură pietrei în construcţie.

Prin poarta principală se ajunge în curţile interioare, dintre care cele două mai vaste sînt înconjurate de porticuri împodobite cu busturi ; spre aceste curţi se deschid sălile şi birourile diferitelor consilii – Consiliul Castiliei. Consiliul Indiilor, Consiliul finanţelor – unde se elaborează deciziile care vor cumpăni asupra destinului Spaniei şi lumii. O mulţime numeroasă se înghesuie aici pe toată durata zilei, dînd curţilor palatului un aspect de piaţă publică, pe care îl sporeşte şi mai mult prezenţa unor prăvălii şi a unor negustori ambulanţi ; marii seniori, urmaţi de pajii lor, se ciocnesc aici de aşa-numiţii *letrados,* funcţionari în diversele birouri, de căpitanii veniţi să ceară o companie sau să pretindă o pensie, de amatorii de procese, adesea asistaţi de un *escribanp* (notar), care aşteaptă trecerea unui grav magistrat în consilii pentru a-i solicita o favoare, sau pur şi simplu încheierea unei afaceri nerezolvate de luni sau de ani de zile. Căci încetineala administraţiei spaniole este proverbială : este păcat, se spune, că Moartea nu-şi recrutează „miniştrii“ dintre cei ai regelui Spaniei ; ar fi pentru omenire un brevet de eternitate...

Primul şi al doilea etaj al Alcazarului sînt ocupate de apartamentele regale şi dependinţele lor, care comportă o mulţime de încăperi, unele mari şi luminate, cea mai mare parte însă mici şi întunecate, legate între ele prin coridoare strimte şi.scări. Sălile de ceremonie sînt îmbrăcate în magnifice tapiserii .flamande şi împodobite cu admirabile tablouri – Rubens, Tizian. Veronese – al căror număr

spo-
reşte considerabil sub Filip al IV-lea. în 1643 încă. în ciudii penuriei tezaurului, regele însărcinează pe pictorul său oficial, Diego Vekîzquez, cu o misiune în Italia, pentru a-şî îmbogăţi colecţiile.

Dar, spune Lope de Vega, ,,mi-ar fi milă de personajele de pe tapiseriile palatului, dacă ele ar fi înzestrate cu sentiment“. în acest cadru impunător se desfăşoară. într-adevăr, -toate actele, imuabile şi cvasi-mecanice, ale unei vieţi de curte supuse celei mai. rigide dintre etichete. „Nu există vreun principe care să trăiască aşa cum trăieşte regele Spaniei, scrie consilierul Bertaut: toate acţiunile şi toate ocupaţiile sale sînt întotdeauna aceleaşi şi merg cu un pas atît de egal, încît,- zi de zi. el ştie ce va face toată viaţa.“ Şi totuşi, aceasteî etichetă nu a fost creată pentru Curtea spaniolă ; ea este cea a curţii marilor duci de Burgundia din secolul al XV-lea, Filip cel Bun şi Carol Temerarul, pe care descendentul lor, Carol Quintul. a introdus-o în ţara în care a fost chemat să domnească. Dar poate că împăratul, „cel mai mare maestru de ceremonii din toate timpurile“, s-a spus, i-a sporit rigiditatea. Este adevărat, în orice caz, că toţi călătorii străini sînt uimiţi de acest lucru. Dacă ar fi să dăm crezare spuselor Doamnei d’Aulnoy, moartea lui Filip al III-lea ar fi fost provocată de respectul sacrosanct pentru etichetă ; regele aflîndu-se la masa sa de lucru, într-o zi de iarnă, se simţi deranjat de emanaţiile unui brasero aşezat .alături de el ; dar nici unul din nobilii de faţă nu voi să-şi asume răspunderea de a-l duce de acolo, pentru a nu încălca atribuţiile ducelui de Uceda, „gardian al corpului“, care nu se găsea atunci la palat ; în noaptea următoare, suveranul fp cuprins de o febră violentă, complicată de un erizipel, care-l dădu gata în cîteva zile. [3]

Dacă Filip al III-lea a murit într-adevăr din pricina complicaţiilor unui erizipel, este foarte eu putinţă ca povestea brasero-ului să fie născocită ; totuşi, nu este

neverosimil ca Doamna d’Aulnoy să fi ştiut aceste amănunte, aşa cum ea afirmă, de la un spaniol dornic să sublinieze implacabila tiranie a etichetei, ce porunceşte Curţii şi transformă monarhul îrilr-un personaj cvasi-sacru care trebuie să fie – sau măcar să pară – inaccesibil contingenţelor lumii. Numai că Filip al IV-lea şi nu tatăl său a fost cel care a contribuit, fără îndoială, cel mai mult la a da maiestăţii regale acest caracter hieratic, ca şi cum ai fi dorit şă compenseze desfrîul din viaţa sa particulară prin conduita sa publică. Este însoţit, spune Bertaut, de atîta gravitate incit se mişcă şi merge cu aerul unei statui însufleţite. Cei ce s-au apropiat de el ne asigură ca, atunci cînd i-au vorbit, nu l-au văzut niciodată schimbîndu-şi expresia feţei sau schimbîndu-şi atitudinea ; îi primea, îi asculta .şi le răspundea cu aceeaşi înfăţişare, neavînd nimic mobil în corp, în afară de buze şi de limbă/'

Mai mult chiar decît suveranii, încă din copilărie educaţi în ambianţa formaliştii a Curţii, reginele de origină străină se simt încorsetate de arcanul unei etichete, a cărei păzitoare vigilentă este, pe lîngă persoana lor. *camarera mayor.* Se ştie cum a exploatat Victor Hugo această situaţie în *Ruy Blas,* folosindu-se în rest de anecdotica relatată de către Doamna d’Aulnoy. Dacă *suita* reginei cuprinde, ca şi cea a regelui, un majordom-şef şi *menini* (tineri paji apar- ţinînd celor mai nobile familii din regat), regine[2]» trăieşte permanent înconjurată de doamnele sale de onoare şi, deoarece nici măcar umbra vreunei bănuieli nu ar trebui să o atingă, nici un alt bărbat cu excepţia regelui nu poate petrece noaptea în interiorul Palatului.

Regele şi regina iau masa separat, în afară de ocaziile excepţionale cînd, pentru a celebra căsătoria

vreunei doamne de la Curte, aceasta este invitată la masa suvera-

nilor. O dată pe săptămînă, publicul – de fapt curtenii şi cei de familie nobilă care au obţinut acest privilegiu – este admis să asiste la prinzul monarhului, a cărui rînduire are aspectul de reprezentaţie pe care îl va căpăta şi la curtea Franţei, la Luvru mai întîi, apoi la Versailles, în parte sub influenţa celor două regine venite de la Madrid, Ana de Austria şi Maria-Teresa. Cu un genunchi în pămînt, *apo- sentador-\xl* (intendentul) Palatului aşteaptă ca stăpînu! său să vină să ia loc la masă. După ce prelatul de rangul cel mai înalt, prezent la Curte, a binecuvîntat masa, regele se aşază avînd alături. în picioare, pe majordomul din săptă- mîna respectivă, care-şi ţine în mînă bastonul, simbolul demnităţii sale. Dregătorul însărcinat cu tăierea cărnii, cel ce se ocupă de aprovizionarea cu pîine şi paharnicul îşi încep atunci serviciul, supus şi el unui riguros protocol: de fiecare dată cînd suveranul doreşte să bea, paharnicul merge să ia cupa de pe un bufet alăturat şi o descoperă pentru a o înfăţişa medicului care asistă la masa regelui ; apoi, reacoperind-o, o duce regelui, asistat de către doi aprozi şi un uşier al Palatului şi îngenunchează pentru a o prezenta monarhului; după ce acesta a băut, cupa este dusă din nou pe bufet, iar dregătorul cu pîinea aduce un şervet cu care regele îşi şterge buzele. Un ceremonial asemănător însoţeşte prezentarea fiecărui fel de mîncare. Masa odată sfîrşită şi după ce un preot a adus mulţumiri Domnului, dregătorul avînd grijă de tăierea cărnii se apropie pentru a strînge firimiturile ce ar fi putut cădea pe veşmîntul suveranului.

Masa reginei este însoţită de aceeaşi solemnitate. Brunei, care a avut cinstea de a asista, dintr-un colţ al sălii, la cina reginei Maria-Ana de Austria, a doua soţie a lui Filip al IV-lea. scrie : „în faţă (în faţa reginei) se află o doamnă care îi pune dinainte

mîncărurile ce i se aduc, şi care are

5 – Viata de licoare zi în Spania

oarecum rolul dregătorului însărcinat să taie carnea. De-a dreapta şi dc-a stînga ei se mai află încă două : cea din dreapta gustă băutura ; cea din stînga ţine farfurioara şi şervetul. Regina bea foarte puţin, dar mănîncă destul de bine. I se servesc multe feluri de mîncare, dar puţine bune, după cît se pare. Are un bufon care vorbeşte aproape mereu şi care încearcă să o facă să rîdă şi să se distreze prin pălăvrăgeala lui.“

Există totuşi, în această viaţă-spectacol, momente în care, la adăpost de privirile care le impun stricta observare a ritualului Curţii, suveranii se întorc, ca să vorbim astfel, la simpla omenie, aşa cum o dovedesc spusele unui călugăr iezuit povestind unuia din confraţii săi vizita pe care Filip al IV-lea şi Isabela de Bourbon au făcut-o la mănăstirea sa în compania micii infante care avea să devină regina Maria-Teresa a Franţei : „Ea venea împreună cu fratele ei, purtînd o tunică de lînă roşie, atît de drăgălaşă, blondă şi albă, încît semăna copilului Isus. Părinţii ei, regele şi regina, îi spuneau: «înaintează, micuţo», iar ea, în faţa atîtor lumini şi ornamente, se oprea uimită pe cînd mama ei nu mai putea de încîntare, văzînd-o.“... Unul din călugări ceru atunci lui Filip al IV-lea permisiunea de a oferi o mică amintire infantei. „Da, spuse regele, daţi-i ceea ce doriţi”. De îndată micuţa înaintă – căci toate se pricep atunci cînd e vorba să primească ceva – şi i se oferi o bogată cutie cu moaşte, pe care toţi o admirară, iar fetiţa, mai vioaie şi mai veselă decît la sosire, era tare frumoasă contemplînd-o. Mama sa îi zise : „Spune totuşi ceva părintelui”. Ea spuse: „Dumnezeu să vă aibă în grijă“... Binecuvîntările plouau asupra ei, *iar tatăl ei, pentru a nu se lăsa în voia rîsului, îşi*

ascunse obrazul.“

Teama monarhului de a se sustrage, chiar şi în rolul de tată, de la imuabila gravitate care se cuvine maiestăţii regale, este semnificativă. Ea face şi mai surprinzătoare încă

anumite aspecte ale vieţii la Curte, care intra în contradicţie cu aceasta. Exemplul cel mai grăitor îl constituie locul pe care-l ocupă bufonii în anturajul suveranului, loc a cărui importantei este atestată nu numai prin simbriile ridicate per care le primesc dar şi mai mult prin faptul că Filip al IV-lea i-a poruncit pictorului său Velâzquez să le imortalizeze trăsăturile la fel Cei pe cele ale membrilor familiei sale. Ei trăiesc într-adevăr în familiaritate cu principele şi. în această Curte severă unde funcţia fiecăruia este riguros fixată. îi găseşti peste tot, în anticamere, în apartamentele regale, în saloanele de recepţie, şi pretutindeni rolul lor de „oameni de distracţie“ (astfel îi desemnează inventarele palatului) este de a face să rîdii : prin monstruozitatea lor fizică de pitici diformi şi hidrocefali. pe care o accentuează şi mai mult încă livreaua cu care sînt îmbrăcaţi : prin contrastul între nefericirea umană pe care o reprezintă şi numele cu care sînt împopoţonaţi (unul din bufonii lui Filip al IV-lea poartă numele învingătorului de la Lepanto, don .luan de Austria) ; prin flecăreala lor neîntreruptă, alimentată de glume de gust mai mult sau mai puţin ales, ce sfă- rimă adesea învelişul rigid de gravitate care protejează pe rege şi pe ai săi. Antoine de Brunei povesteşte că regina Maria-Ana, foarte tînără şi de curînd sosită din Germania, ncputîndu-se abţine de a rîde în faţa atitudinii şi cuvintelor ridicole ale unui bulon, se văzu în situaţia de a fi mustrată că acest lucru nu era pe potriva unei regine a Spaniei şi că era necesar să se arate mai serioasă ; la care ea răspunse cu mirare că nu putea proceda altfel, dacă acel om nu era îndepărtat

din faţa ci, şi că făcuseră o greşeală arătîn- du-i-l, dacă nu voiau ca eci să rîdă do el.“ [5]

Dar, o intenţie mai serioasă se întrevede din rolul încredinţat bufonului. Diformitatea fizică ascunde, ki unii dintre ci, un spirit foarte ascuţit şi. ..bufoneria“ lor dîndu-le drop

tul de a spune orice, se întîmplă ca ei să nu-l cruţe pe suveran de exprimarea unor adevăruri destul de aspre. Fă- cindu-se ecoul unor murmure pe care nimeni n-ar fi îndrăznit să le spună monarhului pe un ton serios, ei constituie pe lingă acesta expresia unei *vox populi.*

Există o altă practică, de o rînduială complet diferită, care pare să contrazică respectul sacrosanct datorat reginei Spaniei : aşa-numitul *galanteo en palacio,* arta de a face curte în mod public doamnelor de la palat. Această artă era deja ceva obişnuit la curtea austeră a lui Filip al 11-lca, aşa cum o arată un nobil din suita ambasadorului Veneţiei. „în apropierea reginei, spune el, se aflau doamnele sale, apar- ţinind aristocraţiei celei mai înalte ; trei dintre ele o ser- veau la masă cu mult respect ; celelalte, sprijinite de pereţii camerei reginei, stăteau să facă conversaţie cu adoratorii lor. *Aceşti curtezani se bucură de libertatea de a rămîne cu capul acoperit în faţa suveranilor,* în timp ce vorbesc cu voce înceată cu tînăra fată căreia îi fac curte ; ei sínt principi şi nobili- ce se remarcă prin bogăţie sau naştere şi care curtează doamnele pentru a-şi petrece timpul, şi de asemenea cu intenţia de a le lua în .căsătorie ; dacă ar avea alte intenţii ar fi dispreţuiţi, căci regulile palatului Maiestăţii Sale sint, în această privinţă, foarte stricte...“. Dar vene- ţianul restrînge ecoul acestei ultime observaţii, adăugind că mai mulţi curtezani pot curta pe aceeaşi doamnă, „dar ea însăşi nu poate să-şi plece urechea decît la unul singur **o** dată...“ (î.

Treizeci de ani mai tîrziu, Barthélemy Joly

arată şi el că cina publică de la regină este aşteptată cu nerăbdare de către cavalerii curtenitori ai doamnelor căci „ei au privilegiul. în timpul cinei, de a se întreţine fiecare cu doamna sa şi aceasta se face, zice-se, cu pălăria pe cap, fără a fi întrerupt i, Iară a fi expuşi să se audă ceea ce spun, cu condiţia ca regina să-i vadă**. De ce se bucură ei oare de excesivul privilegiu de a rămine cu capul acoperit în acelaşi timp în faţa doamnei lor şi în faţa reginei ? Aceasta, explică Bertaut, datorită unui suprem rafinament de curtoazie; ei vor să demonstreze astfel „că doamnele cărora ei li se consacră au acelaşi drept în privinţa lor ca şi regele în privinţa supuşilor săi, adică acela de a le îngădui să-şi acopere capul. Şi această lipsă de curtoazie se explică spunîndu-se că ei sînt atît de exaltaţi, adică atît de absorbiţi şi pierduţi în contemplarea doamnei lor încît nu-şi dau seama că în acelaşi timp îşi acoperă capul în faţa reginei“.

Prilejurile de „a flirta“ ar fi prea rare dacă ele s-ar mărgini la zilele în care regina ia masa în public. De aceea, neputîndu-se întreţine pe şoptite cu Dulcineele lor, îndrăgostiţi! se postează înaintea faţadei palatului, aşteptînd ca ele să apară la ferestre şi în balcoane, pentru a le contempla şi a sta de vorbă cu ele „prin semne inventate pentru această frumoasă trebuşoară“, spune cu o virtuoasă indignare consilierul Bertaut. Dar prilejul cel mai nimerit îl constituie plimbările reginei, însoţită de o parte măcar din doamnele sale de onoare : „Atunci

îndrăgostiţi!, care sînt totdeauna ageri, merg pe jos pe lîngă portiera căleşti! pentru a sta de vorbă. Cînd regina se întoarce tîrziu, ei dau poruncă să fie duse în faţa caleştii în care se află doamnele patruzeci sau cincizeci de torţe de ceară albă, iar acest lucru produce cîteodată o foarte frumoasă iluminaţie, căci există uneori mai multe căleşti, iar în fiecare mai multe doamne. Astfel, conchide contesa d’Aulnoy, fără îndoială cu multă exagerare, se văd adesea mii de făclii, în afară de cele ale reginei.“

a. *

în regularitatea monotonă a vieţii de Curte, marile evenimente şi serbările pe care ele le prilejuiesc, aduc totuşi frecvente diversiuni. Ele n-au fost niciodată atît de numeroase şi strălucitoare ca în jumătatea de secol în care se accentuează declinul puterii spaniole. Totul serveşte ca pretext pentru orgnizarea lor : o naştere în familia regală, o victorie militară, o alegere pontificală, primirea unui ambasador sau a unui principe străin. Majoritatea lor capătă caracter de petreceri populare la care participă, măcar ca spectatoare. întreaga populaţie a oraşului ; aşa s-a întîm- plat cu petrecerile organizate cu prilejul şederii în Spania a prinţului de Galles, Charles, venit să ceară mîna unei infante : timp de aproape şase luni, din martie pînă în septembrie 1623. se succedară, zilnic aproape, procesiuni, curse de tauri, focuri de artificii, banchete, într-un exces de fast cu care Regele Catolic voia să uimească pe tînărul principe protestant în a cărui convertire îsi punea speranţa. [7]

Alte serbări, organizate la Palat sau în reşedinţele regale învecinate cu Madridul (în special Aranjuez), păstrează un caracter .,curtenitor“. în scopul de a le oferi un cadru mai puţin auster dccît vechiul Alcazar, Filip al IV-lea puse să se construiască, la celălalt capăt al Madridului, *Buen Retiro.* Clădit în mijlocul unui mare parc amenajat (din care actuala grădină madrilenă *Retiro* nu reprezintă decît o parte), noul palat cuprindea saloane somptuoase, împodobite cu picturi de Zurbarăn.şi de Velăzquez, şi un amfiteatru. decorat de florentinul Cossimo Lotti, specialist, de asemenea, şi în maşinăriile de teatru folosite pentru reprezentarea cu mare pompă a pieselor cu tematică mitologică sau cavalerească. înainte chiar ca lucrările să fi fost în întregime terminate, *Buen Retiro* şi parcul său fură însufleţite de o continuă serbare. ..Ducele de Olivares, sei ie

•so un duşman al favoritului, îşi petrecea timpul născocind baluri, baluri mascate, farse la care îţi picrdeai vremea şi la care lăsai de asemenea să-fi scape anumite afaceri de importanţă : şi acest mod de a proceda evoca mai curînd Ninive, epoca lui Nero şi a ultimilor romani". în 1637 pentru a sărbători alegerea ca împărat a lui Ferdinand al Jll-lca, văr al regelui, se amenaja în parc, şte'rgînd de pe suprafaţa pămîntului un deluşor care se afla acolo ..de cînd Dumnezeu îi creat lumea", un soi de scenă improvizată pentru construirea căreia fură folosite 80 000 scânduri de lemn. Jur-împrejur fură înălţate galerii şi loji bogat împodobite, de unde cei de la Curte putură să asiste la un strălucitor carusel la care au participat regele, ducele de Olivares şi principalii nobili de la Curte ,.cu toţii îmbrăcat i în ţinute extrem de costisitoare", care se declară unui simulacru de luptă. Cheltuiala totală se ridică la 300 000 de ducaţi, iar un astfel de dezmăţ de bani. în sinul unei monarhii sărăcite, desigur că a scandalizat mulţi oameni, căci s-a socotit necesar să sc dea o explicaţie oficioasă : „Se spune că o manifestare atît de importantă a avut un alt scop decît acela de pură reprezentaţie şi divertisment, şi că această ostentaţie avea drept scop să-i arate cardinalului Richelieu, bunul nostru prieten, că mai există încă bani de cheltuit pentru pedepsirea regelui său." [8]

Gusturile intelectuale ale suvcranului-mecena care a fost Filip al IV-lea îşi găsesc împlinirea în reuniunile „Academici Palatului", unde sc întîlnesc nobili de la Curte şi literaţi, şi în reprezentaţiile unor piese de Lope de

Vega şi Calderón, organizate la „coliseul“ din Buen Retiro. Dar şi aici întâlnim o ciudată contradicţie între grijii pentru etichetă şi anumite divertismente care nu ne apar ca fiind de cel mai bun gust. Mareşalul de Gramont, care, sosit la Madrid în 1659 pentru a cere în numele Lui Ludovic al

XlV-lea mîna infantei Maria-Theresa, a asistat la o repre-zentaţie teatrală, ni-l desene pe rege „rămînînd absolut imobil pe toată durata reprezentaţiei, fără să-şi mişte nici mina, nici piciorul, nici capul, schimbînd un singur cuvînt cu regina şi retrăgîndu-se apoi cu aceeaşi solemnitate, după ce i-a făcut reverenţa cu multă ceremonie“ ; dar acelaşi rege, cu cîţiva ani mai înainte, este adevărat, găsise cum să însufleţească spectacolul dublîndu-l cu un altul, în care doamnele palatului urmau să fie sub ochii săi actriţe fără voie : „Maiestatea sa, spune preotul Barrionuevo, a poruncit ca mîine doar femeile să meargă la teatru, fără să poarte turnură la rochii ; el va merge să asiste la spectacol dimpreună cu regina, privind printre gratiile lojei sale ; au fost pregătite curse de şoareci, cu mai mult de o sută de şoareci bine momiţi, pentru a li se da drumul chiar în mijlocul spectacolului, atît la parter, cît şi la balcon. Dacă aceasta se realizează, va merita osteneala de a fi văzut şi va constitui o frumoasă distracţie pentru Maiestăţile Lor.“ [u]

Un alt contrast – care este acela al întregii Spânii a epocii : în mijlocul serbărilor şi fastului, nici măcar Curtea nu scapă de mizerie, sau. mai precis, cele necesare lipsesc, în timp ce se cheltuieşte fără socoteală pentru lucruri de prisos. Nefiind plătiţi, furnizorii refuză uneori să-şi livreze mărfurile : „Sînt adesea zile, scrie Barrionuevo în 1654, cînd suita regelui şi cea a reginei duc lipsă de tot, chiar şi de pîine“. în anul următor (octombrie 1655), el povesteşte că regina Maria-Ana, plîngîndu-se că nu i se serveau prăjituri de patiserie, care îi plăceau mult, doamna ce avea această funcţie i-a răspuns că, datorîndu-i-se deja mulţi bani, cofetarul refuza să mai vîndă. Regele însuşi, care avea obiceiul să mănînce peşte în ajunul sărbătorilor închinate Fecioarei,

„nu mănîncă decît ouă, şi iarăşi ovă, oamenii însărcinaţi să cumpere nemaiavînd un ban pentru a îndrepta lucrurile“. Firește, simbriile servitorilor suveranului nu sînt plătite dccît cu extraordinare întîrzieri. d¿ica ajung să fie plătite. într-o notă datată din noiembrie 1657 şi păstrată în arhivele Palatului regal, se poate citi : „Diego de Velázquez, *aposentador* (intendent) al Palatului (funcţie în care marele pictor fusese numit în 1652), arată că din simbria obişnuită pentru slujba sa, i se datorează cea de pe un an întreg, ceea ce reprezintă şaizeci de mii de reali, şi că i se mai datorează pe deasupra încă treizeci de mii de reali din anul 1653 ; măturătorii şi ceilalţi servitori care depind de serviciul său au încetat să mai muncească şi, ceea ce este şi mai rău, nu mai există nici un real pentru a plăti lemnul destinat căminelor din apartamentele Maiestăţii Sale“ [10]... Este vorba, e adevărat, de „anii grei” ai domniei, dar, cu mult timp înainte, cronicarul contemporan Novoa opunea risipa pe care o reprezenta construcţia palatului Buen Retiro restricţiilor cărora le cădeau victimă servitorii palatului care, după propriile sale cuvinte, „erau exploataţi pînă la sînge“. [11]

★

Aristocraţia care îl înconjoară pe suveran contribuie la ruinarea acestuia tot atît de mult cît la strălucirea sa. Puţini sînt nobilii de neam mare care să locuiască pe domeniile lor ; ei încredinţează „cîrmuirea“ acestora unor intendenţi şi preferă şederea la Curte, pîndind hatîrurile pe care li le poate acorda suveranul sau favoriţii care guvernează în numele acestuia.

Preocuparea de căpetenie a oricărui curtean este de .a-şi afirma rangul şi, dacă este cu putinţă, de a eclipsa pe ceilalaţi prin somptuozitatea modului său de

trai, în •eiudci măsurilor luate în diverse rînduri de către guver

nul regal pentru a pune frîu exceselor fastului desfăşurat de marca nobilime. în 1611. sub domnia lui Filip al III-lea. un decret impusese o limită -folosirii ..mobilelor, vaselor, brascro-urilor, calcştilor aurite şi argintate", cit şi broderiilor de aur şi argint în tapete, baldachine şi tapiserii ,,şi altor obiecte de pură ostentaţie în care se cheltuiesc cele mai mari averi". Zadarnică interdicţie, deoarece, la începutul domniei- sale. Filip al IV-lea este obligat să o reînnoiască prin ..articole de îmbunătăţire" promulgate în 1623 : unul din ele aduce o importantă schimbare în costumul oamenilor de condiţie nobilă, interzicînd cu severitate folosirea ..gulerului plisat spaniol" *(lechugutlla),* confecţionat din pînză aibă, plisat şi scrobit, montat pe o armătură de sîrmă de fier şi.carton, şi pe care capul părea că se odihneşte ca pe o farfurie. Nu numai cumpărarea şi întreţinerea acestui accesoriu vestimentar costau foarte scump, dar. afirmă unul din memoriile contemporane. ,,sînt ocupaţi să calce şi să pliseze aceste fleacuri extravagante tineri inteligenţi şi puternici care ar fi cu mult mai bine întrebuinţaţi la. o treabă utilă statului sau la cultivarea pămîntului". Această inten Hoţie a fost însoţită de aceea de a întrebuinţa stofe brodate cu aur. argint sau mătase în veşmîntul masculin, la care exemplul dat de rege a contribuit pentru a substitui negrul culorilor vii folosite pînă atunci.

Dar dacă. în comparaţie cu costumul nobililor francezi ai vremii, cel spaniol face dovadă de mai mare sobrietate, el nu este totuşi lipsit de mijloace care să-i pună în valoare simplitatea : vestii cu mîncci ajustată este susţinută de o armătură de balene, sau garnisită în interior cu vată, pentru a da mai multă prestanţă celui ce o poartă; tunica deschisă care o acoperă este împodobită cu mîneci false care se lărgesc pornind de la umeri ; de sub panta-

Ionul scurt strîns în jurul genunchiului, un fel de cîorapi-jambiere strînşi pe picior *(pantorillas)* pun în valoare gratia gambei. Silueta masculină – la nobili – este completata de o pălărie de fetru cu boruri largi, adesea împodobită cu pene multicolore şi de o amplă pelerină de culoare întunecată, complice a aventurilor de dragoste, căci ea îngăduie să-ţi ascunzi obrazul în spatele braţului îndoit.

De la Filip al II-lea încoace, moda părului scurt a făcut loc părului lung sau perucii, care îl înlocuieşte ; obiceiul de a folosi parfum uri şi chiar farduri este frecvent la oamenii cei mai distinşi chiar. ..astfel îneît, spune Lope de Vega, nu mai ştii, cînd le vorbeşti, dacă le vorbeşti lor sau surorii lor”...

Importanţa servitorimii, în sensul cel mai larg al cuvîntului, adică înţelegînd nu numai simplii servitori, ci şi pe toţi aceia care formează ..clientela“ [††] unui mare nobil, constituie demonstraţia cea mai strălucitei a rangului social. Cu prilejul unei lupte călare cu lancea, organizată în Plaza Mayor,' la sfîrşilul domniei lui Filip al III-lea, ducele de Osuna – care se îmbogăţise scandalos de mult în funcţia sa de vice-rege al Neapolelui – se înfăţişă însoţit de o sută de lachei, îmbrăcaţi în albastru cu auriu, şi de cincizeci de căpitani şi ofiţeri, care purtau veşminte din stofe bogate, împodobite cu pietre preţioase. De aceea, „articolele“ din 1623 fixează o cifră maximă la numărul „majordomilor, seneşalilor, pajilor, lacheilor, servitorilor şi oamenilor din’ escortă, pe care marii nobili îi duc mereu după ei, răpind astfel braţe agriculturii şi meşteşugurilor“. Granzii de Spania nu mai avură drept decît la optsprezece persoane, miniştrii şi consilierii regelui la opt ; în ceea ce priveşte ..doamnele“, o hotărîre din 1634 le ordonă, sub ameninţarea cu exilul, să nu fie

---

†† Cei aflaţi în slujba şi sub protecţia unei persoane sus-puse (N.T.).

escortate de mai mult de patru scutieri sau gentilomi.

Ne putem îndoi de eficacitatea acestor măsuri, căci numeroase sînt mărturiile ulterioare, care ne înfăţişează mari seniori întovărăşiţi de o importantă suită de scutieri şi paji, iar Navarrete vorbeşte în cartea sa *Conservarea Monarhiilor* (1626). de „escadroanele“ care formează suita unora din doamnele de condiţie nobilă. Cînd cel mai nefericit dintre hidalgi – precum cavalerul famelic din *Lazarillo de Tormes* – nu se poate lipsi de serviciile unui valet a cărui prezenţă alături de el constituie, ca şi spada pe care o poârtă la şold, singura chezăşie a condiţiei sale nobile, cum s-ar putea mulţumi aşadar un mare senior cu numai doi sau trei scutieri ? Regele, el însuşi, dă un prost exemplu, suspendind aplicarea legilor privitoare la reducerea cheltuielilor pe care le-a promulgat, cu prilejul unui mare eveniment, sau pur şi simplu, pentru a da mai multă strălucire anumitor serbări ale curţii. La venirea prinţului de Galles, ducele de Medina Sidonia, stăpîn al unor imense domenii în Andaluzia, îi dărui lui Filip al IV-lea douăzeci şi patru de cai, cu harnaşamente împodobite cu perle şi încrustate cu aur, pe care îi însoţeau douăzeci şi patru de sclavi purtînd livrele cu dungi albastre, toate garnisite cu fireturi de aur. Sclavi şi cai îşi făcură intrarea în oraş în cortegiu, precedaţi de către marele se- neşal al ducelui şi de trîmbiţaşi, cu toţii minunat îmbră- caţi, „spectacol ce atrase o asemenea mulţime în pieţe şi pe străzi încît era imposibil să mai faci un pas [12]“. Chiar . şi în cursul anilor grei de la sfîrşitul domniei, sărăcia care se accentuează în Spania nu pune capăt acestui dezmăţ de lux şi ostentaţie : în 1657, marchizul de Heliche îi oferi noii regine Maria-Ana de Austria o serbare care, în afară de concerte şi o reprezentaţie teatrală, cuprindea un banchet de o mie de tacîmuri. Banchetul îl costă pe marchiz 16 000 ducaţi, dar îl răsplăti cu

acordarea titlului de grande.

Şi pe curteni îi costă scump necesitatea de jra-şi servi doamna“, sau, mai prozaic, de a-şi întreţine amanta. Căci dacă aşa-numitul *cjalanteo en palacio* pretinde a nu fi altceva decît un omagiu platonic, el se prelungeşte sau adesea deviază către aventuri care sînt mult mai puţin platonice. La începutul secolului al XVII-lea, portughezul Pinheiro, descriind viaţa la Curte, stabilită pe atunci la Valladolid, insistă asupra imoralităţii vieţii curtenilor, dintre care nu lipseau nici măcar soţii îngăduitori. Răul se agravează sub domnia lui Filip al IV-lea şi un *Memorial* anonim înmînat regelui în 1658 îi denunţă un număr do 143 femei căsătorite, acuzate că..,trăiesc imoral“. Lucrul cel mai surprinzător este că regele, care dă în această privinţă exemplul cel mai deplorabil, pretinde uneori să ia măsuri pentru a restabili bunele moravuri -în anturajul său...

Dar, la fel ca fastul vestimentar sau numărul servitorilor, o legătură extra-conjugală apare ca un complement necesar unei vieţi elegante, iar toleranta manifestată în acest domeniu este atestată de numeroase mărturii : „Un lucru pe care îl găsesc ciudat şi care nu-şi are locul, mi se pare, intr-un regat catolic, scrie Brunei, este t deranţa manifestată faţă de bărbaţii care au amante atît dc recunoscute, încît este un fapt despre care nu se fac? nici un mister. Aceste amante se numesc *amancebadas* ‡‡. Chiar dacă sînt căsătoriţi, asta nu-i împiedică să aibă amante şi adesea copiii naturali sînt crescuţi la un loc cu

‡‡ Concubine (N.T.).

cei legitimi“ ,3..., indicaţie confirmată de către contesa d'Aulnoy. care explică blindeţea pe care o arată soţia legitimă faţă de atari legături prin faptul că ea o consideră pe cealaltă o femeie de o condiţie aiît de joasii incit nu ar avea de ce să se simtă ofensată.

Intr-adevăr, dacă *galanteo* duce uneori Ia aventuri sau legături clandestine, în general nu în .lumea Curţii îsi recrutează marii seniori amantele recunoscute, ci mai cu- rind printre actriţele renumite sau printre prostituatele cu pretenţii. Dar şi unele şi celelalte dau loc la rivalităţi cu deznodămînt uneori sîngeros : ..Zilele trecute, scrie un preot iezuit unuia din confraţii săi. contele de Oropesa şi ducele de Albuquerque se plimbau în Prado. O caleasca ocupată de nişte doamne o opri pe a lor ; putea să fie ora zece seara : una din femei îl chemă pe duce : amîncioi coborîră din trăsură şi începură să stea de vorbă cu ele. Se pomeniră atacaţi de trei bărbaţi : unul din ci se aruncă asupra lui Albuquerque, iar ceilalţi doi asupra Iui Oro- pesa. Albuquerque işi doborî adversarul, iar O¡ >pesa primi o lovitură cu virful săbiei, care îl răni la obraz şi la umăr... A doua zi, marchizul de Almenara se trez; cu braţul străpuns în cursul unei încăierări nocturne : acum riscă să rămînă ciung. Toate aceste lucruri au drept cauză tinereţea şi femeile/' J/'

Pasiunea amoroasă asociindu-se dorinţei de a se face remarcat. aceste legături duc adesea la ruină, căci ar însemna .să dăunezi propriei reputaţii, dacă nu satisfaci capriciile doamnei tale, chiar şi cele mai costisitoare. ,.Cinci se vorbeşte despre marile cheltuieli ale spaniolilor şi cînd încerci să afli despre ci cum se ruinează, observă Antoine de Brunei, toţi cei ce au locuit şi au trăit la Madrid dau asigurări că femeile sînt cele ce aduc la ruină majoritatea familiilor. Nu există ins care să nu-şi întreţină

f .

amanta şi care să nu cadă în mrejele vreunei

prostituate. Şi, cum nicăieri în Europa nu există prostituate mai spirituale. mai neruşinate şi mai pricepute în această blestemată meserie, de îndată ce le cade cineva în plasă, îl jumulesc zdravăn. Le trebuie fuste care costă treizeci de pistoli, veşminte de preţ, pietre scumpe, trăsuri, mobilă. Şi faptul că nu se cruţă nimic atunci cînd este vorba de sexul frumos, înseamnă, la această naţie, o falsă generozitate.’* [15]

Pentru a face faţă modului de viaţă de la Curte, cu toate cheltuielile „secundare“, pe care acesta le presupune. există, desigur, imense averi nobiliare. Totuşi, nobilimea suportă şi ca efectul sărăcirii generale a regatului şi către rege se întorc, în chip de soliei tanţi, majoritatea curtenilor, pentru a-l face să plătească nu numai fastul cu care îl înconjoară, ci şi viaţa de plăceri pe care ei o duc. în schimb devotamentul pentru treburile publice se stinge încetul cu încetul în sufletele curtenilor. „I s-au dat marchizului de Leganes 6000 ducaţi drept rentă permanentă, 12 000 drept indemnizaţii pentru cheltuieli şi 2000 drept leafă lunară, *pentru a-l încuraja sa meargă să-şi ia postul în primire* (care nu era altceva mai puţin decît postul de guvernator al regatului Milanului) şi, cu toate acestea, el se duce cu foarte mare silă.“ [1(1]

Cînd, în 1644, Filip al IV-lea luă conducerea trupelor sale pentru a încerca recucerirea Cataloniei ocupată de francezi, fu nevoit să iacă uz de promisiuni şi ameninţări pentru a determina nobilimea să-l însoţească. Un pamflet contemporan, *Spiritul Franţei şi maximele lui Ludovic al XlV-lea,* trage o concluzie ironică din această stare de lucruri : „Granzii de Spaniti sînt de un mare ajutor regelui Franţei şi contribuie, fără gînd ascuns, să-i înles; nească planurile, căci se îmbogăţesc de pe urma bunurilor

stăpînului lor şi răpesc ţării posibilitatea de a întreţine trupe“. Strălucitoare, inutilă, imorală şi ruinătoare, Curtea » a devenit cu adevărat, după expresia unui istoric spaniol contemporan „o tristă calamitate naţională“ [17]. I

n ’ . . :

Madridul profită totuşi de pe urma prezenţei Curţii şi totul, în aspectul său exterior, ca şi în viaţa sa socială, dovedeşte strînsa legătură care îl uneşte cu’ monarhul şi lumea acestuia. Timp de jumătate de secol, populaţia sa a crescut cel puţin de cinci ori şi ajunge să depăşească uşor, sub domnia lui Filip al IV-lea, cifra de 100 000 locuitori. Această creştere demografică cît şi construcţiile noi pe care le-a atras după sine, au făcut să cadă vechiul zid care înconjura oraşul medieval ; majoritatea porţilor fortificate, cum ar fi Puerta del Sol §§ care închidea oraşul spre răsărit, au dispărut : altele rămîn în picioare cu crîmpeie de metereze mai mult sau mai puţin ruinate, în interiorul noii aglomeraţii urbane. Aceasta este cu atît mai extinsă, cu cît cea mai mare parte a caselor nu au etaj, ca o consecinţă a ,,şireteniei“ madrilenilor, care au vrut să se sustragă unei obligaţii legiferate de către Filip al II-lea, în momentul în care Curtea şi serviciile guvernului se instalau în oraş : regele ordonase, într-adevăr, ca proprietarii de case destul de mari, în special cele care numărau mai mult de un etaj, să fie obligaţi să pună o parte din casă la dispoziţia sa, pentru a găzdui personalul administrativ şi oamenii suitei sale. Deşi

§§ Poarta soarelui' (N.T.),

răscumpărarea acestei obli-

galii a fost autorizată în 1621, Madridul văzuse deja înmul- ţ.indu-se, la acea perioadă, „casele farsei“ *(casas de malicia),* fără etaj, care, către mijlocul secolului al XVII-lea, formează trei sferturi din totalul construcţiilor.

Edificiile importante păstrează adesea o aparenţă mediocră. Ca şi casele mai umile, ele sînt în general construite din chirpici sau cărămidă, şi doar o faţadă de piatră semnalează casele bogate, burgheze sau aristocratice. Ferestrele sînt mici, adesea fără geam (căruia îi ţine locul o foaie de hîrtie sau de pergament unsă, ce nu lasă să treacă decît o lumină sărăcăcioasă), dar sînt aproape de regulă înzestrate cu gratii de fier care servesc mai puţin la înfrumuseţarea clădirii cît la asigurarea securităţii sale împotriva încercărilor galante şi vagabonzilor nocturni. Preţul caselor şi cifra chiriilor rămîn totuşi foarte ridicate şi sînt o dovadă a „crizei de locuinţe“ dè care continuă să sufere capitala.

Stabilirea Curţii a atras totuşi după sine anumite înfrumuseţări. Cea mai remarcabilă a fost construirea, sub Filip al III-lea, a celebrei *Piaza Mayor,* a cărei lărgime şi maiestate nu constituie numai un subiect do orgoliu pentru madrileni, ci şi unul de admiraţie pentru străini. De formă dreptunghiulară, ea este încadrată de caso de cinci etaje —cele mai înalte din Madrid – a căror arhitectură combină în mod fericit piatra şi cărămida : primul etaj este construit pe porticuri ce adăpostesc prăvălii sau tarabele negustorilor ambulanţi ; linia etajelor superioare este subliniată de balcoane de fier care constituie tot atîtea -tribune de unde regele, curtenii şi autorităţile pot asista la spectacole şi festivităţi : coride, lupte călare cu lancea, autodafeuri *(autos de ie),* al căror cadru firesc devine piaţa încă de la terminarea ei. în apropiere<i pie

ţii este construit, din 1629 pînă în 1643, un edificiu care, prin contrastul dintre frumuseţea sa arhitecturală şi destinaţia sa. constituie o surpriză pentru cei ce vizitează capitala. ..Este o clădire, spune Brunei, masivă, lungă şi largă, ale cărei ferestre sînt foarte bine apărate de b;ce zdravene de fier, care par să se afle acolo atit pentru frumuseţe. cit şi pentru siguranţă ; intr-adevăr, pe lingă faptul că nu au ochiuri mici şi că sînt mult mai mari decît' cele ale călugăriţelor, ele sînt aurite şi meşterite cu ariă: astfel incit nu se va socoti ciudat faptul că m-am înşelat şi că am crezut această casă, la început, casa vreunui Grande de Spania“. Ea este într-adevăr uneori – dar numai cu titlu provizoriu – reşedinţa anumitor Granzi, deoarece este vorba de ,,închisoarea nobilimii” [IS].

Strada Mare *(Caile Mayor)* constituie artera centrală ii oraşului şi duce de la Alcăzar-ul regal la piaţa care a păstrat numele vechii Puerta del Sol. Mărginită de case înalte, ca şi Piaza Mayor, dc-a lungul uneia din faţadele exterioare ale căreia se întinde, ea se prelungeşte, dincolo de Puerta del Sol. prin strada Măslinilor *(Olivos),* cu o înfăţişare complet diferită : cartierul pe care îl traversează, aşezat la marginea oraşului vechi, a văzut construindu-se numeroase mănăstiri şi biserici, ale căror largi grădini păstrează acestui cartier o ambianţă pe jumătate câmpenească, de aceea bogate reşedinţe aristocratice au fost construite de-a lungul străzii, pînă în vecinătatea Prado-ului, pajişte amenajată în secolul al XVI-lea drept loc de plimbare publică şi împodobită cu numeroase fîntîni.

Celelalte străzi importante care, începînd din Piaza Mayor sau de la Puerta del Sol, se răspîndesc pînă la marginea oraşului, sînt în general destul de largi şi susţin în chip avantajos comparaţia cu cele ale altor capitale europene rămase, ca Parisul, în

interiorul vechii lor incinte. Dar, dacă numeroşi călători străini fac această remarcii, există o unanimitate în a semnala murdăria străzilor şi răspintiilor precum şi duhoarea, uneori insuportabilă, care se degajă din ele. Camillo Borghese (viitorul papă Paul al V-Iea), care a vizitat Madridul în 1594. explică motivul : ..Intre alte imperfecţiuni, spune el. casele nu au latrine; de aceea. to(i locuitorii î.şi fac trebuinţele intr-un vas care este deşertat în stradă” ,9. Acest obicei, este adevărat, este reglementat : ..golirea“ nu se poate face decît noaptea, cînd se presupune că străzile sînt pustii ; de asemenea se obişnuieşte, înainte de a arunca conţinutul vaselor de la ferestre şi de pe balcoane, să se pună în gardă eventualul trecător printr-un *„Agua va !“* (atenţie la apă !) . Dar, judecind după felul[1] cum literatura satirică a vremii a exploatat urît- mi cositoarele surprize cărora le cad victimă hoinarii întîr- ziaţi sau acei *galanteadores* spunînd vorbe dulci la fereastra frumoasei lor, „accidentele“ trebuiau să fi fost frecvente. De aceea, alcalzii de Curte, însărcinaţi cu poliţia urbană, adoptară măsuri restrictive : era-interzis să se arunce, de la ferestre şi balcoane, „apă, gunoaie sau alte lucruri“ ; singură poarta de acces spre stradă, la acelaşi nivel, putea fi folositei în acest scop ; în plus, orarul acestei evacuări era precizat, după ora zece seara iarna, după ora unsprezece vara. Pedepsele prevăzute în caz de nerespectare erau de patru ani do exil pentru stăpînii de casă, şi de şase ani pentru servitori, care, pe deasupra aveau să mai fie şi bici ui ţi în public

Aceste limitări nu modificau cu nimic destinaţia finală a gunoaielor domestice şi de altă natură. „Cei ce fac bine calculul tuturor gunoaielor care se aruncă în stradă, spun că se parfumează zilnic străzile cu mai mult de o sută de mii de livre de materii fecale...“ scrie Brunei. Ploile de

iarnă le amestecă intr-un noroi greţos ; vara, soarele şi uscăciunea îl transformă în praf, astfel îneît a devenit pro

verbial să se spună că „ceea ce oamenii c... iarna, beau _ .. O 1
vara

Totuşi, natura a furnizat ea însă.şi remediul. Camillo Borghese remarca deja, în legătură cu duhoarea Madri-i dului, că „în aceste regiuni lucrurile plăcut mirositoare cresc dm abundenţă, altfel nu s-ar putea trăi'*. Dar cel mai bun arCdot este dat de chiar aerul Madridului. „Aerul este atît de tare şi pătrunzător, afirmă Bertaut, încît nimiceşte totul într-o clipă, avînd această proprietate de a usca şi fiind tot atît de coroziv ca şi varul care distruge corpurile fără să li se simtă putreziciunea. într-adevăr, am în- tîlnit adesea pe străzi cîini morţi şi pisici moarte care nu răspîndeau nici o duhoare, căci aerul nu numai că se viciază aici greu, dar, pe deasupra, înlătură chiar cauza vicierii, printr-o reducere a elementelor compusului, tot atît de promptă pe cît de imperceptibilă". în plus, opinia madrilenă admite, iar unii mediei vor mai susţine acest lucru încă în secolul al XVIII-lea, că aerul oraşului este atît de tare, subtil şi pătrunzător, încît ar deveni nociv pentru sănătate dacă tăria lui nu ar fi temperată de exalările fetide ce se înalţă de pe străzile capitalei.

Madridul se făleşte, nu mai puţin decît cu aerul său, dar pe mai bună dreptate, cu abundenţa şi calitatea apelor care îl alimentează. încă din vremea arabilor, o întreagă reţea de conducte subterane fusese construită pentru a colecta apa pe mai multe leghe în jur. Noi amenajări, datorate guvernului regal şi municipalităţii, au permis să se adauge apa ce provenea din diverse izvoare, aducînd-o la fîntînile publice, al căror număr a sporit, atît pentru confortul locuitorilor cît şi pentru înfrumuseţarea oraşului. Unele dintre ele erau în mod deosebit renumite pentru calitatea apelor lor în asemenea măsură, încît

Cardinalul-În- fante, fratele lui Filip al IV-lea şi comandant al trupelor spaniole în Flandra, punea să i se aducă de la Madrid burdufuri umplute la aceeaşi fîntînă care alimenta Curtea...

Aprovizionarea cu produse alimentare pune probleme mai complicate. „Este de mirare, exclamă Bertaut, cum poate acest oraş să supravieţuiască, fiind mare cît foburgul Saint-Germain din Paris, sau ca Bordeaux-ul şi neavînd rîu care să ducă vapoarele, astfel incit totul soseşte aici pe uscat, şi nu prin convoaie de căruţe, ca în Franţa, ci pe măgari şi pe catîri, fapt care constituie unul din motivele pentru care alimentele sînt aiît de scumpe. ,,Pe toate drumurile care duc la Madrid, pe o rază de patruzeci pînă la cincizeci de leghe, de la lanurile de grîu de la Salamanca, viile din Valladolid şi încă de şi mai departe, de la porturile de pe coasta cantabrică, lungi caravane de animale de povară parcurg neîncetat drumurile care duc în capitală ; nesfîrşite cozi se formează în faţa porţilor, căci, dacă Madridul nu mai are incintă fortificată, municipalitatea a pus să se construiască la capetele străzilor care dau spre cîmp porţi din cărămidă, la care se percep taxe vamale şi alte taxe. Municipalităţii îi revine, în schimb, sarcina, ade-sea grea, de a asigura o aprovizionare regulată şi de a evita o creştere excesivă la preţurile produselor de primă necesitate. Teama de foamete este mereu prezentă şi o vigilenţă deosebită se exercită asupra comerţului cu grîu şi fabricării pîinii.

Aprovizionarea cu carne găseşte mai uşor mijloace de realizare în regiunea platourilor şi lanţurilor de munţi vecine cu capitala, unde se cresc mari turme de oi. Carnea de oaie ocupă într-adevăr un loc de prim rang în alimentaţia cu carne : după spusele unui contemporan, Mendez Silva, Madridul consumă în fiecare an 50 000 de oi, 12 000 de boi, 60 000 de iezi, 10 000 de viţei şi 13 000 de porci, cifre care, dacă sînt exacte, reprezintă, ţinînd seama de popu

lat ia urbană, un consum mediu care nu este inferior celui al actualei aglomeraţii madrilene. Respectarea zilelor de post presupune, pe de alţii parte, o aprovizionare importantă cu peşte : un tarif de concesiune din 1584 enumera diversele specii care se consumă, printre care, pe lingă păstrăvi, crapi şi alti peştrde apă dulce, se mai găsesc nu r- lani. limbă de marc, dorade, sardele, ceea ce necesită un transport pe distantă lunga şi pune complicate probleme de conservare, deşi este evident vorba de peşte sărat sau uscat. Intr-o jalbă adresată autorităţilor municipale, în 1599. locuitorii unora din cartierele Madridului se pling că „vinerea, cînd este dus peştele la piaţă, duhoarea esie atit de mare prin locurile pe unde trec căruţele, incit te obligă să închizi ferestrele“ -[2]. De unde se vede că postul nu este numai respectarea unui precept, ci o adevărată penitenţă...

Totuşi, s-a început deja utilizarea gheţii şi a zăpezii în alimentaţie ; cu toate acestea, folosirea lor urmăreşte nu conservarea alimentelor, ci prepararea băuturilor răcoritoare şi a sucurilor de fructe cu lichior, a căror vogă este foarte mare. Mari cantităţi de zăpadă sint aduse iarna din Sicrra, situată la cincisprezece leghe la nord de Madrid, şi sînt îndesate în ..puţuri pentru zăpadă“, special amenajate pentru a-i asigura conservarea pînă vara. Atunci este distribuită în diferite *puestos* (locuri de vînzare). răspîndile în tot oraşul, iar importanţa dobîndită de acest comerţ este dovedită de faptul că municipalitatea şi-ii rezervat monopolul aprovizionării cu ridicata .şi a fixat preţuri de vînzare cu amănuntul[23].

Marea grijă a autorităţilor este de a lupta împotriva creşterii abuzive a preţurilor, care ar putea rezulta nu numai din sosirea neregulată a alimentelor, ci şi din acapararea de către particulari. Prin aceasta

se explică un fapt paradoxal într-un oraş care, prin funcţia sa de capitală, primeşte mulţi oameni care vin din alte părţi ale Spaniei şi din străinătate : este interzis patronilor de pensiuni, ce joacă rolul de hoteluri, să deţină provizii : călătorii găzdui ţi acolo au deci de ales intre a cumpăra pe propria lor socoteală hrana pe care o dau la pregătit gazdei, sau a lua mesele în bodegones, sau hanuri, din care afli un mare număr la Madrid şi ale căror tarife sint fixate de către autoritatea municipală. Există. în plus, pentru oamenii grăbiţi – şi pentru pungile goale – aşa numitele *bodegones de puntapié,* un soi de tejghele sau tarabe instalate în diferite pieţe şi la răspînlii. unde se pot mînca în picioare „mîncăruri gătite“ de calitate îndoielnică. în special pateuri cu carne *(empanadillas)* în compoziţia cărora intrau, dacă am sta să-i dăm crezare lui Quevedo în *Buscón,* cadavrele condamnaţilor la moarte expuşi mai întîi la porţile oraşului – lucru pentru care Pablos de Segovia nu uita niciodată, cînd mînca un pateu, să spună un *Ave Marta* pentru sufletul aceluia al cărui corp îi slujea drept hrană... Dar deşi Pablos îşi deţine informaţia din sursă sigurii – nu degeaba era nepotul călăului din Segovia – n-am putea să-l credem pe cuvînt, ci să vedem cel mult în această glumă o mărturie despre compoziţia dubioasă şi detestabila reputaţie a *empanadillas-uviloi'.*

Una din trăsăturile semnificative ale vieţii economice madrilene este aceea de ¿1 fi doar consumatoare, nu numai de mărfuri alimentare, ci şi de produse fabricate. Núñez de Castro, care a publicat în 1658, sub titlul *Sólo Madrid es Corte,* un elogiu ditirambic al oraşului, vede în această circumstanţă o dovadă clară a superiorităţii sale asupra tuturor celorlalte. ..căci străinii fabrică ceea

ce consumă capitala, şi acest singur fapt demonstrează că toate naţiunile îşi pun muncitorii să lucreze pentru Madrid a cărui autori

tate se extinde asupra tuturor celorlalte capitale, din moment ce toate o servesc, iar ea nu serveşte pe nimeni“. Madridul, intr-adevăr, nu produce nimic pentru exterior şi, în afară de comerţul cu produse alimentare, activitatea sa economică se reduce la un artizanat (lucrători de broderie, aurari, croitori etc.) care transformă produsele importate, şi la un comerţ de lux, care-şi găsesc, şi unul şi celălalt, clientela în lumea Curţii şi a guvernului, precum şi în societatea aristocratică şi trîndavă, pe care prezenţa suvergi-nului a atras-o în oraş.

în afară de comerciant ii stabiliţi, există un mare număr de negustori ambulanţi care vînd mărunţişuri, parfumuri, obiecte de toaletă şi articole eterogene de provenienţă străină. Majoritatea lor sînt francezi şi numărul lor este atît de mare îneît dă impresia unei adevărate invazii; Bertaut evaluează numărul’ lor – cu o enormă exagerare – la mai mult de patruzeci de mii, iar guvernul regal se îngrijorează de pierderea de numerar pe care o provoacă activitatea lor : o hotărîre din 1667, reînnoind diverse măsuri anterioare, reaminteşte interdicţia de a vinde obiecte provenind din alte regate ,,cu care comerţul este interzţs“, ceea ce duce la ieşirea din Spania a *realilor* de opt, adică a pieselor de argint cu titlul cel mai ridicat [2]'*.

⋆

Afluxul de negustori străini nu este decît una din manifestările atracţiei pe care o exercită Madridul, care ¿drage un mare număr de oameni din toate părţile Spaniei şi pe care îi seduce mirajul capitalei. Guvernul regal, îngrijorat în faţa problemelor de aprovizionare şi securitate care se nasc din creşterea continuă a oraşului, se străduieşte să pună frîu situaţiei, limitînd îndeosebi durata şederii celor ce vin să-şi aranjeze afacerile în tribunale şi

birouri de administraţie. Dar aceste prescripţii rămîn literă moartă ; pe deasupra, elementele cele mai indezirabile nu sînt cei pe care raţiuni întemeiate îi reţin mai mult sau mai puţin în oraş, ci gloata de aventurieri, *pica ros,* calici de toate soiurile care vin să trăiască aici în chip de paraziţi ai corpului social.

În al său *Ghid al străinilor care vin în capitală,* publicat cam prin 1620, Linân y Verdugo, sub pretextul punerii în gardă a „provincialilor" împotriva pericolelor care îi pîndesc în marele oraş, s-a complăcut în a descrie cîteva personaje reprezentative ale acestei faune madrilene, şi în a descrie cîteva din isprăvile lor.

Soldaţii sînt printre primii : soldaţi eliminaţi din* armatei sau dezertori, cu pălăria cu panaş, cu sabia la şold „care merg în lung şi în lat pe Strada Mare ca şi cum ar merge la bătălie în sunetul tobelor şi care, deşi n-au fost niciodată mai departe de Cartagena, unde s-au dus pentru a se angaja într-o companie, îşi dau titlul de *Seniori soldaţi.* Se invită singuri la tine acasă, fără să fi fost poftiţi, tc tapează de bani, ferm decişi să nu-i mai dea înapoi, şî mănîncă pe socoteala celor pe care îi vor ucide într-o zi" (căci unii dintre ei fac, atunci cînd ocazia li se oferă, oficiul de „ucigaşi").

Urmează apoi toţi aceia ce trăiesc pe spezele oamenilor prea încrezători : falsul nobil care, invocînd pretinse rude comune, se instalează în casa vreunui burghez cumsecade, pînă în ziua în care acesta este arestat pentru tăinuire de răufăcător ; aventuriera, ascunsă sub înfăţişarea unei femei distinse, avînd paji şi un cavaler curtezan alături, care îi servesc drept momeală pentru a atrage la ea acasă străini bogaţi pe care îi „jumuleşte" pînă la ultima leţcaie ; mijlocitorii serviabili, care se laudă cu înalte relaţii la Curte şi în birouri, care dau tîrcoale Palatului regal, pîndind pe

noul venit şi făcîndu-l să plătească scump recomandări sau intervenţii amăgitoare.

Provincialul proaspăt debarcat e-ste victima preferată a escrocilor şi picoros-ilor. după cum ne-o înfăţişează admirabila întîmplarc a „secăturii“ *(mequetrefe)* povestită de către Liñán y Verdugo : Un ţăran clin regiunea Zamora soseşte la Madrid ducînd într-o desagă actele procesului pe care vine să-l susţină, precum şi bunii ce reprezintă tot avutul său. La una din porţile oraşului, doi oameni îl opresc : ..Vii pentru prima oară la Madrid ?** – ,.Da‘: „Te-ai înscris la *Mequetrefe ?*'★ – ,.Nir, spune celălalt care nu ştie, şi pe bună dreptate, de existenţa acestui înalt funcţionar. „Aşadar n-ai habar că Maiestatea Sa a prevăzut pedepse foarte aspre pentru cei ce vi:ₙ ¡ₐ Madrid fără să se li înscris şi că rişti să plăteşti 12 0C() maravedís amendă, fără să mai punem la socoteală treizeci de zile de închisoare ?“ Nefericitul ţăran, tremurînd ca varga, invocă bunei sa credinţă şi imploră pe cei doi fîrtaţi să-l scoată din impas. Aceştia încep să discute între eţ şi, în vreme ce unul din ei se face că îi este milă de bietul om, celălalt o ţine una şi bună : ,.Nu ştii că dacă se află, noi vom fi cei pedepsiţi ?... Dacă dumneata şi cu mine, care sîntem de pază la această poartă din ordinul Seniorului Mequetrefe, nu pedepsim cu asprime pe coi ce intră fără să se fi înscris, nu ne facem cum trebuie datoria şi nu avem dreptul, cu mîna pe inimă, să ne primim salariul care ne este dat pentru treaba aceasta.*** „ După o lungă discuţie, inflexibilul funcţionar se lasă în sfîrşit înduplecat şi. după ce a inventariat conţinutul desagii, care nu conţinea decît opt ducaţi, cei doi cumetri se dovedesc generoşi : nu iau decît şase ducaţi şi îi lasă doi ţăranului, unul pentru a-i îngădui să mă- nînce, celălalt pentru a-şi putea plăti cheltuielile de judecată.

*** Secătura, lichea (N.T.).

Intîmplare probabil autentică – Liñán afirmă că ea a făcut înconjurul Madridului – în orice caz, demnă de a fi, căci întruchipează o formă de escrocherie tipic madrilenă, în care ingeniozitatea rivalizează cu necinstea, şi stîr- ne.şte rîsul faţă de victime, tot atît cît şi compătimirea

La poalele scării sociale se află gloata cerşetorilor şi ¿1 răufăcătorilor de rînd, care umplu străzile capitalei. „Străzile Madridului, scrie Navarrete, oferă -un bizar spectacol. Sînt pline do vagabonzi şi trîndavi care-şi petrec timpul jucînd cărţi, aştcptînd ora cînd se distribuie supă la poarta mănăstirilor, sau momentul prielnic de a porni la jefuirea caselor". în zadar îşi înmulţeşte poliţia rîndurile, iar justiţia cumplitele exemple asupra persoanei criminalilor al căror corp, tăiat în bucăţi, este expus în diferite puncte ale oraşului – nimic nu are nici un efect. „Nu-ţi vine a crede, putem citi în *înştiinţările* lui Pellicer. din 1637, cît de mare este numărul hoţilor şi răufăcătorilor care dau tîrcoale la Madrid căci, de la căderea nopţii, nimeni nu mai este în siguranţă, fie că eşti pe jos, fie că te afli călare sau în trăsură. Astfel, au fost jefuiţi de curînd un Grande de Spania, un nobil de rang marc şi un majordom al Maiestăţii Sale." Cu douăzeci de ani mai tîrziu, în ianuarie 1658, Barrio- nuevo scrie : „De hx Crăciun şi pînă acum, s-au petrecut, se spune, mai mult de o sută cincizeci de ucideri violente de bărbaţi şi femei, şi nici una nu a fost pedepsită" [2G].

Aceste aspecte sumbre constituie reversul unei vieţi sociale exuberante, sub un climat care oferă unei populaţii compuse în mare măsură din trîndavi – de la curtean şi pînă la cerşetor – posibilitatea de a petrece în stradă o bună parte din existenţa sa cotidiană. Strada, în care se întîlnesc oameni de toate condiţiile, oferă celor mai puţin norocoşi, ca un divertisment, spectacolul vieţii celorlalţi şi ii apropie pe cei pe care ii

despart rangul şi bogăţia.

Printre locurile de întîlnire ale acestor trîndavi şi gură' cască figurează şi aşa-n urnitele *mentideros* – „colţurile pentru bîrfe“ despre care este adesea vorba în textele epocii. Oamenii se adună aici pentru a cunoaşte ultimele ştiri de la Curte şi din Oraş, pentru a discuta despre noutăţile literare, despre meritul actorilor şi actriţelor şi pentru a critica fireşte guvernul. Există dealtfel un soi de specializare între *mentideros :* acela al „dalelor palatului“, format din curţile interioare ale Alcazarului, este cu precădere atent la informaţiile politice ; colportorii de ştiri stau aici la pîndă după curierii regali ce vin din diferitele părţi ale Imperiului spaniol sau din ţările străine şi încearcă să afle din „indiscreţii“ ceea ce se spune pe coridoarele Palatului sau în birourile Consiliului. în strada Leului – unde au locuit, după Cervantes, Lope de Vega şi Calde- ron – *„meniidero”-ui* actorilor reuneşte nu numai pe oamenii de teatru, ci şi scriitori şi poeţi : aici sînt forfecate lucrările rivalilor ; aici se compun epigrame, ingenioase sau crîncene, pe care în curînd Je va repeta tot oraşul. Dar, cel mai celebru din toate aceste locuri de întîlnire se află pe treptele *(gradas)* bisericii San Felipe el Real, aşezată la intrarea pe Strada Mare, în vecinătatea clădirii poştei *(casa de correos),* unde se distribuie scrisorile adresate persoanelor particulare. Obişnuiţii locului se adună aici spre sfîrşitul dimineţii pentru a lua cunoştinţă de ştirile primite de către unii şi alţii ; se pot vedea numeroşi militari care, simţindu-se siguri pe experienţa lor adevărată sau presupusă, comentează cu aplomb informaţiile asupra situaţiei militare şi internaţionale. „Sînt informaţi cu privire la intenţiile Sultanului, revoltele din Ţările-de-Jos, starea de lucruri din Italia şi ultimele descoperiri făcute în Indii“, spune Liñán y Verdugo, iar Vélez de Guevara,

autorul *Diavolului şchiop,* ironizează la rîndul său „Acesta este locul de bîrfă al soldaţilor, veştile ies de aici înainte ca evenimentele să se producă“... Se vorbeşte de asemenea de subiecte ceva mai frivole : ultimele aventuri ale regelui ; recentele aventuri galante ale unui mare nobil şi ale unei actriţe ; vrăjitoriile la care a recurs contele-duce de Olivares pentru a încerca să-şi asigure posteritatea... iar bírlele deformate, supoziţiile devenite certitudini fac în curînd înconjurul oraşului. în *mentideros* se creează cu adevărat opinia publică, iar critica şi atacurile împotriva abuzurilor şi oamenilor cu rang înalt, cărora li se dă glas aici, dau adesea naştere aşa-n urnitelor *pasquines* – atacuri, pamflete, cuplete satirice – care înfloresc în secolul al XVII-lea şi pe care un teoretician politic al epocii, Saavedra. îl sfătuia pe suveran să nu le desconsidere. „căci dacă răutatea le dictează, adevărul este cel care le scrie ; iar suveranul va găsi în ele ceea ce curtenii săi îi ascund” -[7].

Loc de trecere inevitabil pentru toţi cei ce merg la Palatul regal sau se întorc de acolo. Strada Mare este fără încetare animată de circulaţia caleştilor şi călăreţilor urmaţi de escorta lor de paji şi scutieri, şi adesea este greu să-ţi croieşti drum. /Viei se face plimbarea de-a lungul străzii *(hacer la rva),* cu hoinăreală pe sub porticurile care o mărginesc şi cu opriri în faţa prăvăliilor de lux care expun stofe de preţ, arme damaschinate şi cizelate, broderii) covoare, bijuterii. De aceea Strada Mare, c¿i şi Piaza Mayor care îi este vecină şi ale cărei magazine oferă ace-leaşi .tentaţii, are reputaţia de a fi un pericol de temut pentru pungă şi, cînd amatorii de crailîcuri văd o doamnă dînd poruncă să fie oprită lectica sau trăsura în faţa unei astfel de prăvălii, „o iau la sănătoasa ca dintr-un loc ciu

mat”. căci bunele maniere cer ca un bărbat sa nu refuze doamnei sale – şi uneori nici măcar necunoscutei care il solicită – broşa de argint, firetul de aur sau pieptenul de baga sau chihlimbar care i-au furat ochii.

Mai îndepărtat de centru. Prac/o-ul. plantat cu plopi şi răcorit de fîntînile sale, este frecventat în cursul frumoaselor seri de vară şi chiar pînă noaptea lîrziu. do către societatea elegantă. Doamnele îşi fac plimbarea în trăsură. bărbaţii călare pe cai frumoşi. Este admis faptul că, dacă femeile nu sînt deja însoţite de un cavaler curtenitor, oricare ¿di călăreţ poate începe o conversaţie cu ele. stind la portiera trăsurii. Intrigile se înnoadă lesne, la adăpostul întunericului şi incognito-ului pe care li-l asigură 'femeilor şalul ce le ascunde aproape în întregime obrazul şi pe care ele nu-l ridică decît cu bună ştiinţă. Dar acest anonimat este propice confuziilor şi favorizează încercările ..profesionistelor” care, din ce în ce mai numeroase, bîn- tuie aleile şi boschetele. „Nu trebuie să cauţi în Prado nici casa Dianei cea castă, nici templul fecioarei consacrat zeiţei Vesta, ci mai degrabă pe cel al lui Venus şi al dragostei oarbe'[4], remarca dej.a un contemporan al lui Filip al III-lea ; iar Venus o ia tot mai mult înaintea Dianei, dacă îi dăm crezare lui Brunei, care scrie, cu o jumătate de secol mai lîrziu : „Totuşi aceste păcătoase şi-au dobîn- dit în întregime toată libertatea din Madrid, căci doamnele de neam mare şi femeile cinstite nu mai ies aproape deloc şi nu merg nici la plimbare, nici pe corso”

în cealaltă parte a oraşului, malurile rîului Manzanares oferă alte plimbări câmpeneşti amatorilor de aer curat. ,.Rîul ucenic” de care îşi bate joc Quevedo; rîul ..al cărui nume este mai lung decît îi este larg cursul[41] (Brunei) şi care „este numit *no*

(omonim penfru «rîck). pentru că î.şi

rîdo de coi care vin să se scalde în el cînd el nu are apă“ (Velez de Gucvara), rîul acesta nu merită totdeauna glumele proaste pe care i le adresează, care mai de care, atît spaniolii cît şi străinii. El are cîteodată apă, iar femeile din Madrid merg să se scalde acolo fără nici cel mai mic văl, spre marele scandal, în parte afectat, al călătorilor străini cărora ele le oferă acest spectacol. [29] El mai este şi locul de intilnire al servitoarelor care vin aici să-şi spele rufele şi care, după cum spune *Ghidul pentru străini,* muncesc atît cu gura cît şi cu mîinile, povestindu-şi la ureche secretele de familie şi „întîmplările de culise“ ale familiilor nobile sau burgheze la care slujesc. Malurile rîu- lui Manzanares sînt frecventate îndeosebi de cei din clasa de jos, care vin aici pentru a mînca la iarbă verde *(merendar* ††† ‡‡‡*)* sub frunzişul sărăcăcios al copacilor şi pe iarba bătătoritei şi pentru a se distra cu prilejul chermeselor *(verbenas* ★★*)* organizate în ţinut la anumite sărbători religioase.

Unii din ele adună totuşi întreg oraşul, fără deosebire de condiţia socială, în cîmpia rîului Manzanares : sărbătoarea închinată sfîntului lacob-cel-Mic (Santiago el Mc- nor), numit şi sfîntul lacob-cel-Verde (1 Mai), sărbătoare cunoscută de asemenea sub numele de *El Sotillo,* de]a numele locului unde se desfăşoară, în apropierea podului Toledo. Este o zi importantă pe care toată lumea o aş- • teaptă. femeile pentru a-şi inaugura o toaletă nouă, amatorii de aventuri galante – pentru a-şi putea etala eleganţa Şi generozitatea, ceilalţi – pentru a se bucura de spectacol. Antoine do Brunei care a asistat la un *Sotillo* în

---

††† A lua o gustare (N.T.).

‡‡‡ Petrecere (N.T.).

anul 1655, a lăsat o descriere caro oferă ciudate indicaţii cu privire la obiceiurile madrilene :

,.La întîi mai am văzut promenada care se deschide dincolo de poarta Toledo. Este una din cele mai renumite şi se văd aici o sumedenie de trăsuri ; unele sînt trase de către patru catîri, şi, dacă aparţin unor granzi sau duci, catîriidin faţă sînt legaţi cu frînghii lungi, şi există un surugiu. Celelalte au cîte şase catîri şi atunci se ştie că aparţin unor mari şi puternici seniori. .

Strălucirea acestei sărbători constă în primul rînd în găteala femeilor care se studiază pentru a apare în toată frumuseţea lor ; de aceea îşi pun hainele cele mai frumoase şi nu-şi uită nici chinovarul, nici ceruza, de la care împrumută cu această ocazie toate farmecele. Pot fi văzute în diverse cliipuri în caleştile cavalerilor lor ; unele nu se arată decît pe jumătate şi stau fie în mare parte voalate, fie cu perdelele trase, fie se lasă văzute cu perdelele date la o parte, făcînd paradă de hainele şi frumuseţea lor ; cele care au cavaleri ce nu pot sau nu vor să le dea trăsuri stau pe aleile promenadei şi pe marginea străzilor şi drumurilor care duc într-acolo.

Nu li se adresează cuvîntul celor care sînt însoţite de bărbaţi ; celorlalte, li se poate spune orice, vorbe dulci, îndrăzneţe şi libere, fără ca ele să se simtă jignite. O parte din libertatea sau libertinajul lor constă în a cere, fără deosebire, acelora cărora le place să o facă, să le plătească lămîi, cornete cu frişcă, bomboane pentru ronţăit şi alte dulciuri care se aduc pe corso. Ele le dau de ştire prin femeile care le vînd, şi este o nepoliteţc să nu li se spună acestora să le ofere doamnelor din dulciurile cerute, căci li se va plăti ; la sfîrşit, preţul este

adesea, pentru o marfă de cinci bănuţi, un scud de argint. Se mai pot vedea la această sărbătoare o sumedenie de cai mîndri care fac paradă de şei frumoase şi de panglici, cu care li s-a împodobit în ziua aceea spatele şi coama. Cei care îi călăresc sînt, fie cavalerii doamnelor cărora le-au împrumutat caleaşca, fie persoane care vin călare la promenadă, neavînd trăsură. După cîteva ocoluri, după ce s-au trecut în revistă toate şirurile de trăsuri, de îndată ce se lasă noaptea, oamenii încep să se oprească şi să mănînce în trăsurile care, majoritatea, sînt prevăzute cu cîteva provizii.

Pot fi văzute de asemenea cîteva femei onorabile care vin cu soţii lor, sau cîteva prostituate care vin însoţite de amorezii lor ; dar aflîndu-se sub ochii lor, se comportă cu atîta modestie încît abia de îndrăznesc să privească lumea şi să răspundă la salut. Micul burghez apare răzleţ pe cîmpurile din jur unde, pe malul rîului, sau în vreun colţ de pajişte sau de grîu verde, el ia o gustare compusă din mai nimic, cu multă măreţie şi bucurie în tovărăşia soliei şi a familiei, sau în tovărăşia vreunei prietene“ [ao].

Deşi regele îşi are reşedinţa în mod obişnuit la Aranjucz, în această perioadă a anului el nu ezită să parcurgă cele zece leghe care îl despart de Madrid pentru a asista la sărbătoare – sau, mai precis, pentru a o onora cu prezenţa sa preţ de cîteva clipe, dar într-un mod destul de ciudat : într-adevăr, cînd trece regele, fiecare trebuie în semn de respect, să-şi tragă perdelele propriei căleşti, obicei care, observă Brunei, distruge plăcerea pe care o

stîrneştc venirea lui, cînd această plăcere ar fi mai mare dacă, în prezenţa regelui, fiecare s-ar arăta, iar femeile şi-ar descoperi obrazul. Obicei ciudat, într-adevăr, – dai* eît de semnificativ pentru condiţia deosebită a Madridului, deoarece el reuneşte, vreme de- cîteva clipe, în respectarea riguroasă a etichetei, pe suveran şi pe locuitorii Oraşului său.

Capitolul IV

SEVILLA ŞI STRĂLUCIREA INDIILOR CASTILIEI

SEVILLA. POARTA INDIILOR. ACTIVITATEA ECONOMICA. FLOTE ŞI GALIOANE. CENTRELE VIEŢII URBANE – POPULAŢIA SEVILLANA. STRĂINI ŞI SCLAVI – AMBIANŢA SEVILLANA ŞI CONTRASTELE SALE : LUX, OSTENTAŢIE, CORUPŢIE – SEVILLA ŞI OPINIA SPANIOLA.

Dacă Madridul se mîndreşte că este ..Curtea", că guvernează, începînd cu Alcazarul regal, vastele domenii ale monarhici spaniole, că beneficiază de avantajele pe care i le conferă prezenta suveranului şi a anturajului său, prestigiul său este pus în cumpănă chiar şi în ochii contemporanilor, de acela al Sevillei. Şi Sevilla comandă o lume : cea pe care Cristofor Columb şi „conchistadorii[w] au dat-o Spaniei şi ale cărei bogăţii, curgînd spre malurile Guadalquivirului, îi lasă cu gura căscată pe cei ce o vizitează : „Cine nu a văzut Sevilla, nu a văzut minunea" *(Quien no ha visto Sevilla no ha visto maravilla)* spune un proverb spaniol.

Apogeul Sevillei se plasează la sfîrşitul secolului al XV-lea şi în primii douăzeci de ani ai secolului următor ; este perioada în care curentul do schimburi între Spania şi „Indiile Castiliei" atinge punctul culminant, şi în care prosperitatea născută din comerţ sfirşeşte prin a da capitalei andaluze o fizionomie originală, în care

trăsături noi se asociază aspectelor moştenite de La trecutul medieval.

Recucerit îix secolul al XlII-lea de la mauri, oraşul păstrează încă în peisajul său urban numeroase amintiri legate de seculara dominaţie arabă : *Giralda,* minaret al fostei Mari Moschei, devenit clopotniţa catedralei, domină întreg oraşul, iar silueta sa îi semnalează călătorului încă de departe apropierea de oraş : pe malul sting al Guadal- quivirului, în punctul în care o extremitate a meterezului întihieşte fluviul, se înaltă ..Turnul Aurului", mică fortăreaţă cu vîrful crenelat în care suveranii musulmani îşi păstrau comorile. Reşedinţa regală ¿1 Alcazarului, deşi cD'înd în mare parte din secolul al XlV-lea, a fost con- stiuilâ în stil hispano-maur, cu arcadele sale în formă de potcoavă, cu delicatele decoraţii din stuc, cu băile, curţile 1. igi şi grădinile pe care le răcoresc fîntînile şi havuzurile. 'Mahrilatoa caselor, joase, date cu var, aproape fără deschidere spre exterior, sînt orientate spre *pat io* [A] care fo:rrr-iză centrul casei; între ele se fofilează străzi strimte. întortochiate, în care adesea îi este imposibil unei trăsuri să-şi facă drum. De cealaltă parte a fluviului, acelaşi aspect este înlătişat do cartierul popular Triana, pe care un p .d de vase îl leagă de malul opus.

Dar puternica amprentă creştină este marcată de numărul şi importanţa clădirilor religioase : măreaţa catedrală construită în secolul al XV-lea ; diversele mănăstiri de bărbaţi şi femei, ce ocupau spaţii întinse ; în sfîrşit, nenumăratele biserici,(j capele, paraclisuri, închinate numeroşilor sfinţi onoraţi de pioşenia sevil- lană, şi îndeosebi Fecioarei Maria sub diversele ei înfăţişări : de. la Triana, de la Macarena şi multe altele.

* Curie, ogradă (N.T.).

Alte monumente, datînd din secolul al XVI-lea sau refăcute la acea epocă, reflectă ceea ce a devenit funcţia esenţială a Sevillei în monarhia spaniolă : aceea de a fi antrepozitul unic al comerţului cu Indiile occidentale. Astfel sînt Vama şi Monetaria cărora li se adaugă, la finele secolului, magnifica Lojă a negustorilor, nobilă clădire din piatră şi cărămidă situată în vecinătatea catedralei. într-o aripă a Alcazarului sînt adăpostite serviciile Camerei de Comerţ *(Casa de Contratación),* ai cărei magistraţi au drept sarcină să vegheze la aplicarea regulamentelor care au asigurat Sevillei, încă din vremea Regilor Catolici, monopolul traficului cu pămînturile americane ; lor le revine nu numai organizarea flotelor comerciale care părăsesc Spania îndreptîndu-se spre Lumea Nouă, ci şi formarea în arta nautică a piloţilor şi căpitanilor care le poartă responsabilitatea ; ei constituie un tribunal căruia i se înfăţişează toate litigiile privitoare la trafic ; în sfîrşit – sarcină esenţială – ei au datoria să vegheze ca drepturile regelui să fie strict percepute, şi în special ,,quinto“, adică a cincea parte din cantităţile de argint aduse din America.

Marile evenimente care ritmează aşadar viaţa sevillana sînt plecarea şi sosirea flotelor ce asigură legătura între Spania -şi domeniile ei de dincolo de Atlantic. întrucît nici un vas nu are dreptul de a întreprinde în mod izolat traversarea, fiecare flotă cuprinde mai multe zeci de vase, de la vase de marfă pînă la galioanele înarmate de război care au sarcina de a le apăra de vasele duşmane – cu precădere engleze la vremea respectivă – şi de asemenea împotriva corsarilor şi piraţilor ce- pîndeau încărcăturile de metal preţios la întoarcerea din Indii.

Plecările au loc, în principiu, de două ori pe an : în mai sau la începutul lui iunie pleacă flota Noii Spânii

care se duce la Vera Cruz, singurul port prin care R? alimentează

10
1)

Mexicul şi u parte din America Centrală ; în septembrie, este rîndul flotei numită „Flota Uscatului“, care, după ce a făcut escală la Cartagena Indiilor (actuala Columbie), ajunge la Porto Bello, pe istmul Panama, unde-şi debarcă încărcătura. De acolo, mărfurile sînt transportate cu convoaiele de căruţe sau pe spatele catîrilor pînă la Panama, pe malul sudic al istmului, unde vin să le ia vasele care asigură traficul Mării Sudului (adică al Oceanului Pacific), şi care se întorc apoi pînă la Callao, portul Liniei. într-a- devăr. drumul prin strîmtoarea Magellan şi pe la capul Horn este interzis oricărei navigaţii, şi acelaşi sistem de „exclusivitate“ de care' beneficiază Sevilla este aplicat Americii spaniole în care numai cîteva porturi (Vera Cruz, Cartagena, Porto Bello la Atlantic, Callao şi Acapulco – care deserveşte Filipinele – la Pacific) sînt autorizate să facă comerţ cu Spania, prin intermediul indispensabil al „flotelor“.

Deoarece Indiile spaniole nu au decît o mică industrie (cu excepţia exploatării miniere şi a cîtorva fabrici de textile rudimentare), ele sînt tributare, faţă de trimiterile din metropolă, cu o masă enormă de produse. Totuşi* Spania nu poate furniza ea însăşi decît o slabă parte din ceea ce este necesar Americii : Andaluzia exportă aici uleiul şi vinurile sale, de asemenea cîteva produse ale industriei locale : săpun, *azitlejos* (plăci de ceramică colorată care constituie specialitatea Trianei) şi cîteva ţesături din mătase ; Castilia furnizează îndeosebi postavuri ; din minele de la Almaden, situate în Sierra Morena, sînt aduse pînă la malul Guadalquivirului mari cantităţi de mercur, utilizat pentru extragerea argintului prin amalgamare în minele din Mexic. Dar creşterea cererii americane

în cea de a doua jumătate a secolului al XVI-lea, coincide cu declinul producţiei textile spaniole ; pe de altă parte,

Spania nu produce decît intr-o cantitate extrem de insuficientă o întreagă seric de articole : utilaj, articole de fierărie, mercerie, produse de lux, care găsesc un larg debuşeu în ţările din Lumea Nouă.

Aşadar Spania nu arc încotro şi trebuie să recurgă la , producţia străină şi, cum ea şi-a rezervat în exclusivitate dreptul de îi face comerţ cu coloniile sale, la Sevilla vin să se îngrămădească mărfurile de toate provenienţele, pe care liotele trebuie să le transporte în Indiile occidentale. De la Rouen, de la Saint-Malo sosesc corăbii care aduc postavurile din Normand ia, pînzeturile de la Angers şi La val ; Italia trimite bogate stofe din brocart precum şi alte articole de lux ; alte vase vin de la Hamburg. de la Lubeck. transportând lemnul şi cînepa indispensabile construcţiei şi greemcntului vaselor, cît şi morunul şi heringii usca ţi destinaţi aprovizionării lor. O statistică din anul 1597 dă o idee despre intensitatea activităţii maritime : între 7 octombrie şi 19 noiembrie, 97 vapoare abordează la malurile Guadalquivirului, jumătate provenind din Ham- burg şi din oraşele hanseatice ale Balticii ; celelalte provenind din Franţa, din Scoţia, Scandinavia şi Olanda. [1] De aceea, traficul fluvial nu se mărgineşte la perioada plecării şi sosirii flotelor din America : sute de vase cu pînze urcă şi coboară fluviul în fiecare an, pe distanţa color douăzeci de leghe care despart Sevilla de largul mării şi, din înaltul Turnului Aurului sau de pe parapete, se poate în permanenţă contempla o pădure de pînze şi de catarge în faţa oraşului.

Pentru a depozita mărfurile venite pe uscat sau pe mare, capitala andaluză nu posedă suficiente magazii ; produsele cele mai diferite se îngrămădesc aşadar pe malurile fluviului şi în special pe ArenoZ (plaja) ce se întinde intre zidul fortificat care face înconjurul oraşului şi malul sting al Guadalquîvirului. ceea ce conferă acestei părţi á oraşului înfăţişarea unui tîrg permanent

şi pestriţ, a cărui animaţie îi încîntă pe toţi aceia care vizitează Sevilla ;

> Spania întreagă, Italia, Franţa - îşi duc viaţa pe acest Arenal Căci este piaţa principală
> . A oricărui negoţ şi profit. [2]

scrie Lope de Vega în eomedia care are drept titlu *Plaja din Sevilla* şi numeroase sînt textele literare care cele- bre¿\za această „piaţă universală a lumii*[4].

Animaţia fluviului şi a malurilor sale este cu atît mai intensă şi continuă cu cît încărcarea vaselor spre Indii începe cu mult înainte de plecarea lor, şi ţine în mod normal de la trei pînă la şase luni; o mulţime de bărcuţe cu pînze – tartane, şalupe, feluci – forfotesc printre corăbiile mari pentru a îmbarca pe acestea mărfurile destinate pielei americane, cit şi produsele indispensabile aprovizionării corăbiilor pentru o traversare a cărei durata este întotdeauna nesigură : carne uscată, peşte sărat, pesmeţi. ulei. vin. fără a uita muniţiile pentru artileria galioanelor. Pe măsură ce se umplu magaziile, căpitanii, ajutaţi de negustori sau de ..funcţionarii" lor. stabilesc conosamentul *(registro)* vasului lor. care trebuie supus controlului Camerei de Comerţ *(Casa de Contratación).* Cînd încărcarea s-a terminat, funcţionarii de la Comerţ urcă la bord pentru a verifica concordanţa între „registru" şi componenţa încărcăturii.' iar comisarii Inchiziţiei vin să se asigure că vasele nu transportă cărţi condamnate de către Sfîntul Oficiu. - *

Soseşte, în sfîrşit, ziua fixată pentru plecare ! întreaga * populaţie a Scvillei se adună la malul fluviului pentru a vedea cum se umflă pînzele şi cum se pun în mişcare în

ceti.şor vasele care duc, odată cu mărfurile, speranţe în mari beneficii aşteptate din vînzarea lor. Trebuie acuma să fie aşteptată întoarcerea, aşteptare foarte lungă, deoarece trebuie în mod normal să se socotească mai bine de un an între momentul în care flota iese în larg şi acela în care ea vii reveni pe coastele Spaniei ; aşteptare neliniştită de asemenea, căci averi întregi au fost îmbarcate. Pierderea unui singur vas poate însemna nu numai ruina proprietarului încărcăturii, ci şi aceea a creditorilor săi, a garanţilor. Ce se Vii întîmpla dacă o întreagă parte a flotei cade victimă furtunilor sau corsarilor ? Sovilla întreagă va suferi catastrofala consecinţa De aceea, pe măsură ce se apropie datii prevăzută pentru întoarcere, înfrigurarea creşte în oraş ; ea atinge paroxismul atunci când intră pe Guadalquivir iiriso-ul. corabie rapidă cu pînze pe care flota o trimite înaintea ei pentru a-i anunţa sosirea iminentă. Dar între această veste şi apariţia flotei în largul litoralului se pot scurge zile întregi, câteodată săptămîni. Cite nelinişti atunci 1 în biserici se spun rugăciuni publice pentru ca vapoarele să scape de pericolele care le ameninţă şi să ajungă la liman. în sfîrşit. flota este semnalată, dar nu a dispărut încă orice urmă de pericol : corsarii englezi pot sta la pîndă chiar în vecinătatea coastelor ; nu au fost oare văzuţi. în 1596. jefuind portul Câdiz ? Şi chiar şi. atunci cînd totul pare să fie salvat, toate speranţele pot fi încă înghiţite, odată cu corăbiile, chiar la intrarea Gua- dalquivirului. Există la gurii fluviului, o îngrămădire de nisip greu de trecut ; întreaga

dibăcie a „piloţilor cârmei“, specializaţi în trecerea ei, nu este întotdeauna suficientă pentru a evita naufragiul ,.şi *se* socoteşte a fi un an fericit anul în care nu se pierd acolo trei sau patru corăbii“, spune un magistrat din Jcrez.z*

Se înţelege ce explozie de bucurie provoacă sosirea flotei sub zidurile Scvillei. Actelor de recunoştinţă li se adaugă. serbările populare pe care le subliniază salvele trase de către galioane. Apoi, după ce ofiţerii de hi *Contratación* au dat curs formalităţilor de recunoaştere a încărcăturilor, începe descărcarea vaselor. O mulţime de hamali şi de *picaros pe care* îi atrage nu numai ocaziei do a cîştiga cîţiva ..reali”, ci şi speranţa de a putea şterpeli ceva pradă măruntă, se angajează pentru a transporta de pe vase pînă la Arenal şi pînă la Vamă mărfurile aduse din Indii : pici tăbăcite şi pici ncprelucrate, cîrniîz, zahăr, cacao. Dar ceea ce toată lumea aşteaptă – iar ofiţerii regali mai mult ca oricine – este faptul de a şti care este cantitatea de aur şi de argint transportantă cu galioanele, căci preţioasele metale sînt încredinţate nu vaselor comerciale. şi navelor de război. „Este un lucru admirabil, pe care nu-l poţi vedea în nici un alt port, scrie un contemporan, şi anume căruţele trase de patru boi care transportă imensei bogăţie de aur şi de argint în lingouri de la Guadalquivir pînă la Camera regală de Comerţ *(Contratación)* a Indiilor.“[5] Toate fabuloasele comori ale Perú-ului par să se reverse uneori asupra oraşului : „La 22 martie 1595 au acostat la cheiurile rîului Sevillei vasele cu argint din Indii ; au început să le descarce şi au depus la *Casa de Contratación* 332 căruţe cu argint, aur şi perle do mare valoare. La 8 aprilie, au fost scoase de pe nava-căpitan echivalentul a 103 căruţe de argint şi aur, iar

la 23 mai au fost aduse pe uscat din Portugalia 583 încărcături de argint, aur şi pcric provenind de pe vasula mi ral pe care furtuna îl întorsese din drum spre Lisabona. Era un spectacol ce merita să fie văzut : timp de şase zile, încărcăturile de pe vasul-amiral nu au încetat să defileze prin poarta Triana, iar în anul acela a putut fi văzut cel mai marc tezaur pe care un om l-a putut vedea vreodată la *Contratacion,* căci se adunase acolo argintul de la trei flote. Cum nu încăpea în interiorul sălilor, multe lingouri şi lăzi pline cu metal rămîneau în curţi“... [6] Acesta a fost un caz excepţional, dar, în vremuri obişnuite Vama oferă un spectacol care nu este defel mai puţin uimitor, „cu inepuizabila şi prodigioasa abundenţă pe care o întreţine neîntrerupt vasta Americă, în materie de munţi de argint, lingouri de aur, cîrmîz, lemn şi alte mărfuri în cantităţi imense, al căror receptacol devin oraşul şi edificiul acesta“

Fireşte, aceste nemăsurate bogăţii nu se acumulează la Se vili a. Aceleaşi corăbii caro au venit să aducă mărfuri destinate Indiilor, iau cu ele o mare parte din încărcăturile debarcate. Printre acei -ce aşteaptă cu nerăbdare întoarcerea flotelor, numeroşi sînt negustorii străini, sau de origină străină. Genovezii care, încă de la sfîrşitul Evului Mediu jucau un rol important în traficul maritim sevillan. păstrează la începutul secolului al XVII-lea un loc privilegiat ; mulţi din ei, dealtfel, s-au unit prin căsătorie cu familii spaniole, ceea ce le-a asigurat naturalizarea şi le îngăduie să ia parte direct la traficul spre Indii. Căci străinii, chiar şi cei stabiliţi de multă vreme în Spania, sînt excluşi din *carrera* *, adică din comerţul cu Lumea Nouă ; dar, diverse subterfugii practic tolerate de către autorităţile spaniole, îngăduie ocolirea acestei interdicţii : niarile case străine fac comerţ la Sevilla prin intermediul „factorilor“’ lor (agenţi

comerciali) de naţionalitate spaniolă, care sînt autorizaţi să cumpere şi să revîndă pe socoteala lor mărfurile primite din America şi din alte părţi ; al ţi negustori străini, stabiliţi chiar la Sevilla, fac comerţ prin intermediul unor „reprezentanţi spaniole' ia adăpostul cărora sínt stabilite toate documentele oficiale *(registros,* facturi etc.). care îngăduie îmbarcarea mărfurilor pe flote ; unii francezi se dau drept walloni sau originari din Franche-Ccmté – adică supuşi ai regelui Spaniei – ceea ce le permite să fie asimilaţi spaniolilor.

Pentru toţi negustorii, de orice naţionalitate ar fi ei, există o problemă gravă : aceea de a intra în posesia argintului reprezentáld preţul de vînzare al mărfurilor lor în Indiile spaniole şi pe care îl aduc galioanele. Ei nu pot într-adevăr să dispună de el în voie : lingourile de metal trebuie în mod obligatoriu să fie duse la Monetăria regală, unde sínt transformate în monede, conform unui drept de a bate monedă care diminuează beneficiul efectiv al negustorului. Dar există ceva şi mai rău : permanentele dificultăţi financiare ale monarhiei, îl determină adesea pe suveran să se facă pur şi simplu stăpîn pe banii aparţinînd particularilor, rambursîndu-i fie în monedă divizionară, la un curs foarte scăzut, faţă de raportul real al celor două metale, fie în titluri de rentă *(juros)* a căror multiplicare atrage după sine o rapidă devalorizare. Problema este încă şi mai agravată în cazul negustorilor străini prin interdicţia de a exporta argintul regatului.'O supraveghere severă există la porţile Sevillei chiar, cu scopul să împiedice ca monedele bătute la Monetărie să fie reîmbarcate pe vasele cu destinaţia spre alte porturi ale Europei. De aceea, prin tot soiul de stratageme, negustorii străini sau reprezentanţii lor la Sevilla se străduiesc să evite

numeroasele controale efectuate de către funcţionarii regali. Cu complicitatea căpitanilor spanioli, ei reuşesc să debarce în mod clandestin şi să facă să treacă pe alte vapoare o întreagă parte din banii ce le aparţin : „Astfel, spune Brunei, există mulţi care nu declară la îmegistrare (la plecarea din Indii unde formalităţile sînt analoge celor de la Sevilla) nici aurul, nici argintul care le sosesc şi îl frustrează pe rege de venitul ce îi este cuvenit, preferind să sc înţeleagă cu căpitanii, deşi acest lucru îi costă mai mult, decît să rişte să nu primească dccît vorbe frumoase. înainte ca flota să ajungă la Cádiz, vase olandeze sau engleze o aşteaptă în acest port sau la Sanlucar şi, de îndată ce se aud veşti că ea apare, aceste vase ies să o întîmpinc şi, de la bord la bord, iau de la căpitanii complici ceea ce revine acelora care le-au trimis şi duc argintul în Anglia sau în Olanda sau în altă parte, fără ca el să intre în porturile Spaniei. Negustorii înşişi din Sevilla trimit pe aceste vase toţi banii lor lichizi în acele ţări în care pol dispune dc ei în voie şi fără teama de a se vedea deposedaţi”. [8] Mărturia lui Brunei este tardivă (1655) dar. deja cu un secol mai înainte, un dominican spaniol, Fray Tomás del Mercado, deplîngea faptul că ..în ciuda tuturor dispoziţiilor şi rigorii dovedite în îndeplinirea lor. străinii ne jefuiesc ţara dc aur şi argint şi şi-o umplu pe a lor, folosi ndu-se în acest scop de mii do stratageme şi înşelăciuni'[4]. [9]

Totuşi, deşi aceşti bani nu fac altceva deci! să treacă prin Sevilla, circulaţia lor şi mişcarea de schimburi pe care aceasta o reprezintă sînt suficiente pentru a întreţine o animaţie comercială şi o exuberanţă de viată socială caro deosebeşte oraşul de pe Guadalquivir de ţoale celelalte cetăţi ale regalului. Dacă Arenal-ul, situat „în afara zidurilor” şi pe malul fluviului, este

neîntrerupt animat de transportul mărfurilor, centrul afacerilor se află în inima vechiului oraş. Piuă la sfîr.şitul secolului al XVI-lca, toţi aceia ce participă la marele comerţ – negustori, misiţi, armatori. bancheri – sc adună pe treptele *(gradas)* prin care se ajunge la „curtea portocalilor", vestigiu al vechii moschei, care străjuieşte latura nordică a catedralei. Se discută aici despre aur. argint, procente de dobînzi ; se evaluează cursul mărfurilor pe piaţa americană ; se pîn- desc cu înfrigurare veştile primite din celelalte mari centre de comerţ european, a căror activitate se răsfrînge asupra celei a Scvillei. Dar treptele *(gradas),* ..dintre care fiecare în parte face mai mult dccît tot aurul din lume", spune un poet sevillan [10], sînt prea înguste pentru mulţimea care se înghesuie aici, iar curtea portocalilor în care se intră prin- tr-o poartă în stil mudejar, avînd în partea superioară un basorelief ce înfăţişează – ce ironic ! – pe Isus alungind negustorii din templu, este ea însăşi invadată de oamenii de afaceri care, în caz de vreme rea. se refugiază în naosurile catedralei pentru a-şi continua acolo negocierile şi vorbăria. Numai pentru a răspunde protestelor arhiepiscopului şi consiliului canonicilor a fost luată hotărîrea de a se construi Loja negustorilor *(Lonja de mer cad eres).* care a fost deschisă pentru negoţ în 15Î18: pentru a tulbura cît mai puţin cu putinţă obiceiurile negustorilor, loja a fost construită în vecinătatea imediată a catedralei, pe latura sudică şi s-a avut în vedere să fie înconjurată de *gradas* care, în ciuda marilor săli pe care le punea la dispoziţie noul edificiu, au continuat să fio un loc de întîlnire pentru lumea afacerilor [H].

Pe străzile vecine se grupează prăvăliile înţesate de mărfuri a căror varietate evocă toate ţările ale

căror vapoare urcă în susul Guadalquivirului \ ..Este o minune, spune sevillanul Morgado, într-o *Istorie* a oraşului publicată în 1587. să vezi bogăţiile care se adună în numeroase din străzile Sevillei, locuite de negustori din Flandra, Grecia, Genova. Franţa, Italia, Anglia şi alte regiuni septentrionale, cît şi din Indiile portugheze : şi de asemenea cea

laltă cantitate de bogăţii pe care o ascunde *Alcuiceriu* §§§ constînd în aur, argint, perle, cristale, pietre preţioase,' emailuri, coral, brocarturi, stofe de mare preţ şi orice fel **de** mătase şi postavuri dintre cele mai fine. Această *Alcai- eerîa* este un cartier plin de dughene de argintari, giuvaergii, sculptori, negustori de mătase şi de pînză, a căror imensă bogăţie este pusă sub paza unui alcalde specia] şi a unui număr suficient de paznici care le asigură securitatea pe timp de noapte închizîndu-le porţile cu cheia.*‘ Strada Francilor (sau a Francezilor) este specializată în comerţul articolelor de modă, „găseşti aici cristale, bijuterii, farduri, parfumuri şi tot ceea ce femeile au inventat pentru împodobirea lor*’ ; articolele de folosire curentă se vînd în strada Castro şi în strada Sierpes, pe care le mărginesc dughene unde lucrează meşteşugari : tîmplari, dulghen, fierari, armurieri, lucrători în broderie etc.

w

Prosperitatea oraşului este atestată de sporirea populaţiei sale, care se dublează în cea de a doua jumătate a secolului al XVI-lca pentru a atinge cifra de 150 000 locuitori ; Sevilla devine- atunci primul centru urban din Spania, Madridul nedepăşind încă cifrti de 100 000 de locuitori. în ceea ce priveşte compoziţia sa, această populaţie se deosebeşte dealtfel remarcabil de populaţia capitalei şi a altor oraşe din Castilia. Mica nobilime a hidalgilor, tot atît de bogată în orgoliu pe cît de săracă în rente, de-abia de exist ă în Andaluzia ; în schimb găseşti aici «familii foarte nobile, care îşi au adesea palatul lor în Sevilla, dar ale căror venituri

§§§ Cartier unde se vinde mătasea (N.T.).

m

provin în primul rînd de pe imensele domenii pe caro ele le posedă în vasta cîmpie de pe cursul inferior

al Guadalquivirului : unele dintre ele, sărăcite prin scăderii rentelor funciare, au încercat să se asocieze cu lumea afacerilor şi. din lăcomie sau din nevoie de bani, s-au înjosit, dacă nu pînă la a face comerţ, măcar pînă la a se înrudi cu »negustorii“.[13] Dar clasa caracteristică este burghezia de afaceri, deschisă spiritului comercial şi căreia marele comerţ maritim îi oferă largi posibilităţi de îmbogăţire ; ea nu scapă totuşi în întregime'prejudecăţii nobiliare comune întregii Spânii, şi care îi împinge pe mulţi- negustori să dorească să se înalţe pe scara socială, cumpă- rînd titluri de nobleţe, sau funcţii publice care, ca aceea a celor „Douăzeci şi patru“ – adică de magistrat municipal – înnobilează pe titularul lor.

Astfel se explică faptul că la Sevilla nu s-a putut constitui o clasă solidă şi stabilă de mare burghezie comercială, comparabilă aceleia ce se poate întîlni în marile, centre de comerţ ale vremii, cît şi faptul că străinii şi-au , putut atribui un rol atît de considerabil în viaţa economică a cetăţii. Alături de familiile genoveze, stabilite uneori de vreme îndelungată, se găsesc flamanzi şi portughezi, şi unii şi alţii supuşi ai regelui Spaniei ; aceştia din urmă, suspectaţi de a fi convertiţi că practică în secret iudaismul, au o reputaţie proastă. Francezii nu au încă, şi aceasta pînă la mijlocul secolului al XVII-lea, decît un rol secundar în marele comerţ ; în schimb, numeroşi sînt aceia care, atraşi de preţurile ridicate şi lefurile mari, ş-au stabilit ca meşteşugari sau prăvăliaşi, ca de pildă acel Pierre Papin, jrînzător de cărţi de joc, a cărui amintire ne-a fost păstrată de o comedie a lui Cervantes. Fericitul *des ¡rin al:*

> Acest Pierre Papîn, vînzătorul de cărţi de joc,
> Franţuzul cel ghebos ? Chiar el, Cu prăvălioară-n
> strada Sierpes...

HZ , -

în mijlocul acestei populaţii pestriţe există un element a cărui abundenţă îi uimeşte în mod deosebit pe călătorii străini : sclavii : ,,Comerţul cu Indiile, se indignează Brunei, a restabilit în această ţară dreptul de servitute ; în asemenea măsură îneît în Andaluzia aproape că nu vezi alţi servitori în afară de sclavi. în majoritatea lor sînt mauri sau complet negri. După legea creştinismului, cei ce o adoptă ar trebui eliberaţi, dar acest lucru nu se practică în Spania.“ De fapt, sclavia nu a încetat niciodată să existe încă din Evul Mediu şi s-a admis întotdeauna faptul că necredincioşii puteau fi transformaţi în sclavi. Dar este foarte adevărat că în Andaluzia clasa sclavilor este mult mai numeroasă decît în orice altă parte a Spaniei, astfel îneît castilienii aflaţi în trecere prin Sevilla pleacă cu impresia că sclavia constituie jumătate din populaţie : ..Locuitorii din Sevilla se aseamănă cu piesele unui joc de şah : tot atîtea negre pe cîte albe“, scrie unul din ei. [n]

Exagerarea este evidentă, dar ea exprimă surpriza pe care o provoacă numărul oamenilor cu pielea întunecată în. oraşul cu ziduri albe. Dealtfel, efectivul lor atinge cifra maximă la începutul secolului al XVII-lea : portughezii, uniţi cu Spania, deţin monopolul comerţului cu negri, pe care îi aduc din Guineea, din Angola şi din Mozambic. Majoritatea lor sînt destinaţi să alimenteze cu mînă de lucru America spaniolă : dar o parte din ei rămîn în Europa, iar Sevilla este, alături de Lisabona, oraşul care primeşte pe cei mai mulţi din ei. O târguiala activă are loc pe ,.treptele“ care înconjoară catedrala, şi nu există familie înstărită care să nu posede unul sau mai mulţi sclavi. Pentru unele familii, cumpărarea lor constituie un soi de investiţie ; se cumpără un sclav pentru a-l închiria sau pentru a-l trimite la muncă în chip de muncitor sau meşteşugar independent (meseriile organizate în corporaţii refuză să-i

admită). Cînd în 1637 nevoia de vîslaşi pe galere l-a determinat pe Filip al IV-lea să confişte sclavii aparţinînd persoanelor particulare, municipalitatea sevillana s-a ridicat împotriva acestei măsuri care lovea în nişte sclavi *creştini* ;,majoritatea născuţi şi crescuţi în aceste regate şi care muncesc pentru a-şi hrăni stăpînii ce sînt aproape toţi oameni săraci şi văduve, precum şi persoane cu rang important şi onorabile care nu au alt mijloc de trai decît ceea ce cîştigă mulţumită acestora, *lucru foarte frecvent în această regiune“* [15]. Această petiţie arată că, spre deosebire de principiile în mod general admise, mulţi dintre sclavi au primit botezul, ceea ce este dealtfel, confirmat de existenţa unor confrerii pioase formate exclusiv din oameni de culoare. cum ar fi Confreria Micilor Negri *(Cofradía de los Negritos),* al cărei nume s-a păstrat pînă în Sevilla de azi.

* **„S.**

/

Sevilla nu îşi datorează originalitatea numai activităţii sale economice şi cosmopolitismului populaţiei sale. Există o mentalitate sevillana, foarte deosebită, şi faţă do care sînt sensibili toţi cei care, veniţi din alte părţi ale Spaniei, răni în aici cîtăva vreme. Afluxul de bani provoacă o creştere a preţurilor tuturor produselor, care sînt aici mai scumpe ca oriunde în altă parte, iar spectacolul atîtor bogăţii care .sînt oferite privirii tuturor, la întoarcerea fiecărei flote, se traduce printr-o adevărată „depreciere psihologică“ a monedei : „Argintul, spune

Mateo Alemán, curgea aici în viaţa obişnuită precum arama în alte părţi, şi era cheltuit pe faţă, fără chibzuială“. Această stare cíe’ spirit este întărită de caracterul deosebit al traficului spre Indii, care rămîne întotdeauna, într-o largă măsură, un „comerţ la •marea nimerealã“, putînd atrage tot atît de bine căderi brutale şi îmbogăţiri neaşteptate : o încărcătură sosind pe

pămînturile americane după o lungă întrerupere a traficului, datorată războiului, procură uneori fabuloase beneficii, mergînd pînă la 100% din valoarea mărfurilor ; dar <» vînzare cu pagubă, sau pierderea unei părţi din flotă poate însemna falimentul şi ruina pentru negustorii care şi-au angajat capitalul şi pentru cei care s-au asociat la operaţie. De aici provin în acelaşi timp dorinţa de a se bucura de plăcerile şi rafinamentele pe care le asigură bogăţia, cît şi o anume detaşare faţă de bani : caro nu sînt lăcuţi pentru a fi tezaurizaţi, ci pentru a circula.

De aceea. întreaga viaţă socială a sevillanilor reflectă o anumită nepăsare, asociată gustului pentru ostentaţie. Stilul nou al caselor pe care şi le construiesc burghezii îmbogăţiţi exprimă orientarea către o viaţă socială mai strălucitoare şi mai deschisă : „Locuitorii îşi construiesc acuma casele cu vedere spre exterior, notează în 1587 Afonso Morgado în a sa *Istorie a Sevillei ;* odinioară, întreaga atenţie în construcţie era concentrată asupra interiorului caselor, şi oamenii nu se sinchiseau de exterior, aşa cum se făcea pc vremea maurilor. Dar astăzi există preocuparea de a da caselor mai multă strălucire, cu un mare număr de ferestre care să dea spre stradă, şi pc care le pun în valoare şi le înfrumuseţează prezenţa numeroaselor femei nobile şi distinse care se lasă văzute în cadrul lor.“ [G]

Luxul vestimentar exprimă aceleaşi preocupări. „Locuitorii, spune tot Morgado. poartă de obicei veşminte din postav fin. sau din mătase, ţesături cu galoane, ţesături din satin sau catifea. Femeile folosesc mult, în găteala lor, mătasea, etamina, broderiile, stofele moltonateşi ţesute cu fir. ţesăturile cele mai fine ; cele mai modeste poartă pîn- zeturî de toate culorile. Pălăriile mici le vin do minune, precum şi elegantele toci împodobite cu dantele scrobite...

Ele î.şi fac un titlu de glorie din a merge foarte drepte şi cu paşi mărunţi, ceea ce le dă o nobleţe de

ţinută renumită în tot regatul, mai ales avînd în vedere graţiei cu care ştiu să se pună în lumină, acoperindu-şi obrazul cu vălul şi *ne- lăxînd la vedere decit lin ochi?...* Am fi tentaţi să atribuim orgoliului sevillan al lui Morgado acest măgulitor portret al compatrioatelor sale, dacă numeroase texte literare nu ar confirma renumele pe care eleganţa şi, de asemenea, dezinvoltura lor, li-l conferă în întreaga Spanie : „Scvilla este făcută pentru acest lucru, arată Lope de Vega ; iată ce se spune despre frumuseţea femeilor sale şi despre gura lor îndrăzneaţă. în care sclipesc dinţi atît de frumoşi.*[4]
[17]

Ostentaţia scvillană îşi găseşte un mijloc de a apărea în ochii tuturor cu prilejul marilor serbări publice. Nu numai serbările organizate pentru fericita sosire a galioanelor. ci. mai mult chiar, ceremoniile religioase, îmbracă la Scvilla un fast neegalat încă. „Serviciul religios din Săptămîna Marc îmbracă o asemenea somptuozitate, îneît lasă cu mult în urmă pe code de la Roma, capitala lumii şi sediul Bisericii.** [IS] Confreriile religioase, care sînt aici mai numeroase dccît oriunde în alte părţi – fiecare cartier, fiecare meserie cu confreria sa proprie – acoperă cu podoabe de preţ din aur şi cu bijuterii statuile Fecioarei lor .sau ale sfîntului care le este patron, şi minunate procesiuni, a căror tradiţie a fost păstrată de Scvilla modernă, şerpuiesc pe străzile înguste, printre casele împodobite ou tapiserii şi iluminate.

în sfîrşit, bogăţia .şi pietatea scvillană se combină în- tr-un mecenat de care profită atelierele de sculptori şi de pictori stabiliţi în oraş şi care primesc bogate comenzi de la burghezii bogaţi, de la confrerii şi mănăstiri, cît şi de la catedrală, care dispune de imense venituri. în ambianţa scvillană se formează geniul lui Vclâzqucz şi înfloreşte cel al lui

Murillo, în timp ce, în agitaţia marelui oraş, Zurbarăn pictează marile serii de tablouri care evocă seninătatea şi ascetismul vieţii monahale.

Acest strălucitor tablou îşi are însă reversul său. „Nu ştiu dacă este efectul climatului acestui pămînt, scrie sfînta Teresa, dar am auzit spunîndu-se că demonii au aici mai multe mîini pentru a-i tenta pe oameni“.... şi. după ce a petrecut un an în oraş pentru a întemeia o mănăstire carmelită reformată, ea precizează : „Nedreptăţile ce se ■comit în această regiune sînt un lucru ciudat, ca şi lipsa adevărului şi duplicitatea. Pe bună dreptate, pot s-o spun, Sevilla are reputaţia de care se bucură/’

Climatul meridional, cerul albastru au desigur importanţa lor în ambianţa deosebită a oraşului, în nepăsarea locuitorilor săi şi în setea lor de plăceri. Dar există alto motive, mai sigure : neîntrerupta defilare de bogăţii pe Guadalquivir şi pe străzi, uşurinţa aparentă de a agonisi în scurt timp averi enorme fac ca aceia chiar care nu participă la activitatea comercială a oraşului să se străduiască măcar să adune cîteva firimituri sau să parvină prin alte mijloace la avantajele pe care aceasta le procura.

Exemplul vine de sus, deoarece unii magistraţi municipali devin complici ai speculanţilor – dacă nu chiar ai hoţilor. Specula cu alimente contribuie la menţinerea unor preţuri foarte ridicate, chiar şi în anii de belşug. în ciuda tarifelor oficiale fixate de către *Cabildo* (consiliul municipal) ; este adevărat că acesta depune cu atît mai puţin zel în a le aplica, cu cît unii membri ai săi sînt asociaţi la operaţiile aşa-numiţilor *regatones* (acaparatori) „care, beneficiind de protecţia magistrat ilor şi a persoanelor influente, scapă de pedepse şi toate acestea în detrimentul săracilor, căci. înainte ca mărfurile să ajungă la consumator, au trecut prin trei sau patru mîini de speculanţi cave, încrezători

în favorurile protectorilor lor. date fiind cadourile pe care le fac acestora, nu respectă în nici un chip preţul de taxă.*’ Acestor doleanţe, înfăţişate în 1621 regelui Filip al IV-lea de către „juraţi“ (reprezentanţi aleşi de populaţie), li se adaugă altele relative la neglijenţa celor Douăzeci şi patru (consilieri municipali) care, „avînd drept- misiune să vegheze la binele statului şi la buna sa administrare, nu se lasă conduşi decît de pasiunile lor particulare şi uită treburile obşteşti. De aceea acest oraş se găseşte într-o situaţie de plîns, atît din pricina preţului ridicat al alimentelor cît şi din imposibilitatea de a putea merge pe .străzi care sînt într-atît de neglijate şi de pline de gunoaie îneît pe bună dreptate există teama de mari şi grave epidemii.'* ,,J

Această murdărie a străzilor care contrastează cu înfrumuseţările aduse oraşului de către construcţiile noi. atît cele publice cît şi cele particulare, este denunţată de numeroase documente : „Este ruşinos, spune un text de la 1598. să vezi oraşul aproape pierdut printre grămezile de gunoaie şi murdării ce se întîlnesc în toate pieţele şi pe toate străzile, transformate în adevărate depozite de gunoaie.“ Pentru a încerca să se pună capăt răului, se recurge la un mijloc foarte ciudat – întrebuinţat dealtfel şi în alte oraşe ale Spaniei şi chiar şi la Madrid : pictarea sau înălţarea de cruci pe pereţii şi în ungherele pe care vrei să le pui la adăpost de murdării, remediu împotriva căruia protestează un sinod reunit la Valladolid în 1607, pe motiv că ..nu numai că nu se obţine rezultatul aşteptat, dar se dă naştere la şi mai mari necuviinţe, căci se fac acolo aceleaşi lucruri ca şi cînd crucile nu ar exista“ [20].

Şi mai grave încă sînt consecinţele neglijenţei sau complicităţii autorităţilor în ceea ce priveşte justiţia şi poliţia. Nu numai, că simplii alguazili devin uneori complicii răufăcătorilor pe care au misiunea de a-i urmări ; aceştia

*■

H
8

giiscsc, cu condiţia să aibă mijloacele de a o cumpăra, o protecţie şi mai eficace încă, la magistraţii de rang mare : ..Aici nu este pedepsit dccît acela care nu arc punga plină, spune într-un limbaj colorat Porras de la Camara. unul din canonicii catedralei, şi nu sînt condamnaţi la galere dccît aceia care nu se bucură de credit ; la moarte nu sînt condamnaţi dccît oamenii nevoiaşi, care nu au cu cc plăti grefierii, procurorii şi judecătorii. Sînt şase ani de cînd nu s-a mai văzut spînzurîndu-se la Sevilla nici măcar un hoţ...“

Se înţelege că în asemenea condiţii, calicii *(picaros)* de toate rangurile, de la cerşetor şi *esportillero* **** care procedează în aşa fel îneît să poată „ciupi“ cîtc ceva de la mărfurile descărcate la Arcnal. şi pinii la temutul ..ucigaş“ şi la proxenet care, în lumea interlopă, ocupă locul întîi, trăiesc la Sevilla ca peştii în apă şi mişună aici aventurierii de orice speţă, printre care numeroşi străini atraşi de reputaţia acestui Eldorado al Europei.

Printre locurile de întîlnirc ale lumii interlope, unele au dobîndit o adevărată celebritate : cum ar fi Curtea cu Ulmi *(corral de los olmos)* şi Curtea Portocalilor *(corral de los naranjos)* situate de o parte şi de alta a catedralei, dar în interiorul lanţurilor caro marchează limitele jurisdicţiei ecleziastice. Justiţia obişnuită nu are aşadar dreptul de a pătrunde aici şi atît una cît şi cealaltă (îndeosebi „curtea cu ulmi“, unde se află mai multe taverne), servesc drept loc de adăpost răufăcătorilor : se fac jocuri de cărţi, au loc bătăi şi prostituatele vin să ţină tovărăşie ..prizonierilor“.

Abatoarele din Sevilla nu sînt mai puţin renumite : ..Ce să-ţi spun, declară unul din cei doi cîini pe care Cer- vantes îi pune să dialogheze în *Convorbirea clinilor,* despre coca ce am văzut în aceste abatoare şi despre lucrurile îngrozitoare care se petrec aici ? Mai întîi, trebuie să ştii că toţi aceia care lucrează aici, de la cel mai mic la cel mai mare,

**** Hamal (N.T.).

sînt oameni cu conştiinţa foarte largă, lipsiţi de suflet. nctemătcri nici în faţa justiţiei, nici în faţa regelui... Sînt păsări de pradă carnivore ; ei trăiesc şi îşi întreţin şi prietenele din ceea ce fură. Toţi se fălesc că sînt - bravi» şi toţi sînt mai mult sau mai puţin nişte dezmăţ-aţi.“

- în sfîrşit, nu putem uita închisoarea, care ocupă un asemenea loc – din punct de vedere material şi moral – în viaţa cetăţii îneît istericul ei, Morgado, nu scapă prilejul de a o menţiona drept unul din monumentele cele mai remarcabile : „Trebuie să vezi, la începutul străzii Sierpes, închisoarea regală care se profilează printre toate celelalte lucruri şi este uşor de recunoscut chiar de către oamenii cei mai străini de oraş, atît prin afluxul extrem de mare de oameni care, fără încetare, intră şi ies prin poarta principală la orice oră din zi, cît şi prin inscripţiile care împ(dobesc această poartă, împreună cu armele regale şi cele ale Sevillei”. Toţi cei ce fac un popas acolo nu suit în mod obligatoriu bandiţi – Cervantcs a fost închis în două rînduri, în 1599 şi 1602 ; bandiţii constituie totuşi cea mai mare parte a prizonierilor, al căror număr se ridica, la începutul secolului ¿îl XVII-lea. la aproape două mii, ceea ce ne îngăduie să credem că, în ciuda mărturiilor în sens contrar pe care le-am citat, poliţia nu era în întregime vîndută răufăcătorilor. Un contemporan, procurorul Cristobal de Chaves, a lăsat, sub titlul *Relatare asupra a ceea ce se petrece la închisoarea din Sevilla,* un foarte ciudat tablou al vieţii de acolo, descriind îndeosebi ceremonia iniţierii, iijipusa noilor deţinuţi : „cei vechi“ îi supun unei torturi de infern, avînd menirea să dea la iveală pe ..muzicanţi“, adică pe cei ce riscă să „cînte“ pe scaunul de tortură şi să-şi denunţe complicii. Aceştia sînt puşi la

stîlpul infamiei în închisoare, în timp ce „curajoşii'' sînt admişi în comunitate, în sunet de ghitare şi tobe. Ca şi Morgado, procurorul arată neîntreruptă defilare a oamenilor ce intră şi ies din închisoare, ale cărei por ţi nu se închid decît la ora zece scara, ..astfel încît, zi şi noapte, este o adevărată procesiune de furnici ce aduc provizii”'.

■ Acest oraş doar din contraste. în care se întîlncsc luxul şi mizeria, pietatea şi crima, se află în centrul preocupărilor tuturor spaniolilor căci, cele mai mari interese publice şi particulare depind de aducerea argintului din Indiile Castiliei. Nu numai pe malurile Guadalquivirului este aşteptată cu nerăbdare întoarcerea flotelor încărcate cu metale preţioase. Neliniştea nu este mai mică la Madrid, unde Curtea şi Oraşul pîndesc curierii venind din Andaluzia şi veştile pe care le aduc : ..Aşteptăm din oră în oră. eu ajutorul lui Dumnezeu, sosirea galioanelor, scrie .regele Filip al IV-lea călugăriţei Maria de Agreda, confidenta şi sfătui-toarea sa : şi ghiciţi toată importanţa pe care acest fapt o are pentru noi. *Sper că Dumnezeu în mila sa, ni le va aduce fără accidente ; totuşi, cred că trebuie să vă rog să mă ajutaţi să obţin, prin rugile voastre, această favoare a Divinei Majestăţi”.* Şi, după fericita sosire a unei flote, un burghez din Madrid notează în „jurnalul” său : „Era mare nevoie de această sosire acuma, căci creditorii refuzau să intre, fără această garanţie, în vreo operaţie... Galioanele aduc cinci milioane de ducaţi pentru rege şi o sumă aproape egală pentru particulari... Cum se crede că regele nu va răpi nimic particularilor, începem din nou să respirăm.”-[1]

/ -

Capitolul v

VIAŢA URBANĂ ŞI VIAŢA RURALĂ

t

I. DECADENŢA ORAŞELOR ŞI CAUZELE SALE – ACTIVITATEA ECONOMICĂ. CORPORAŢII ŞI CONFRERII. BURGHEZIA – PEISAJUL URBAN. ORAŞUL ŞI SATUL.
II. REGIMUL SENIORIAL ŞI SERVITUTILE SALE. IMPOZITELE ŞI CENSURILE – AGRICULTURA. BUNURILE COMUNALE ŞI CREŞTEREA TRANSHUMANTĂ DE ANIMALE – CONDIŢIA ŢĂRĂNIMII : SATUL : SERBĂRI ŞI DIVERTISMENTE. ŢĂRANUL ÎN TEATRUL SECOLULUI DE AUR.

I

în 1618. Universitatea din Toledo a adresat regelui Filip al IV-lea o jalbă care zugrăvea tabloul cel mai întunecat al decăderii vechiului oraş imperial şi a altor oraşe din Castilia, odinioară însufleţite de către meseriile textile : „Două treimi din oamenii care trăiesc aici, afirma jalba, nu mai au ce munci şi, din lipsă de practică, sînt pe cale să uite serviciile şi meseriile care cunoşteau o 1<&

asemenea stare de perfecţiune în Spania... Celei, pe vremuri, comerţul şi industria erau primele din lume, pentru că se fabricau nu numai lucrurile de care Spania avea nevoie, ci se furnizau şi mărfuri întregii Europe şi În- diilor. Astăzi, continuă jalba, străinii sînt aceia care îşi desfac mărfurile, în special stofele, în Spania, şi iau cu ei în schimb bani peşin şi care atîrnă greu la cin tar. Toate produsele pe care ei le aduc, dacă ar fi fost fabricate în acest regat, cum se întîmpla odinioară, ar fi furnizat tezaurului regal mari venituri... Ne dăm seama astăzi că, la o populaţie pe jumătate mai mică decît pe vremuri, există un număr dublu de călugări, de clerici şi studenţi, căci ci. nu găsesc alte mijloace de trai şi subzistenţă.[il 1]

Că ar fi în aceste plîngeri o parte remarcabilă de exagerare şi că decadenţa nu a urmat „în cîţiva ani'* prosperităţii – cum afirmă pe de altă parte Universitatea – este un fapt de care ne putem îndoi cu atît mai puţin cu cît, încă din 1573, Cortes-urile din Castilia denunţau deja concurenţa străină drept cauză a ruinării manufacturilor şi a sărăcirii populaţiilor. Totuşi nu am putea pune doar pe seama nostalgiei după „frumoasele vremuri de odinioară" plîngerile care se exprimă atît prin voceii reprezentanţilor oraşelor în Cortes-uri, cît şi prin pana numeroşilor economişti şi *„arbitristas"* (alcătuitori de proiecte) care vin să propună remediul lor răului care macină monarhia : declinul industriei şi al oraşelor pe care ea le anima.

Nu toate oraşele sînt la fel de atinse : Madridul îşi înregistrează cea mai rapidă creştere demografică spre 1620 şi tot atunci activitatea comercială a Sevillei atinge apogeul. Dar cele două mari capitale spaniole, una politică, cealaltă economică, beneficiază, după cum s-a putut vedea, de condiţii foarte deosebite, iar creşterea lor se *

face, în parte, pe socoteala celorlalte oraşe ale regatului. Barcelona, foarte activă în continuare la sfîrşitul secolului al XVI-lea, cunoaşte apoi o perioadă de marasm ; în capitala catalană, la fel ca în Zaragoza şi Valencia, străinii, îndeosebi francezii, ocupă un loc din ce în ce inai important în micul comerţ şi în artizanat.

Dar incontestabil, cea mai lovită este Castilia – centru al industriei tradiţionale a lînii – iar statisticile demografice ce se pot stabili pentru acea epocă, oricît de confuze ar fi ele în ceea ce priveşte amănuntele, nu permit nici un dubiu cu privire la profundul deolin al oraşelor care jucaseră cîndva – şi chiar mai recent – un rol esenţial în viaţa economică a ţării : între 1594 şi 1646, Toledo îşi pierde o jumătate din populaţie, iar spre 1650 nu îi mai rămîn decît vreo cincisprezece ateliere textile faţă de cele cîteva sute pe care le avea pe vremea strălucirii sale ; Segovia nu mai este decît umbra a ceea ce fusese ; Burgos, care concentra linurile brute destinate exportului, scade de la 2 600 ,.fumuri" (aproximativ 13 000 locuitori) la 600 ; Medina del Campo, mare centru de tîrguri şi celebră piaţă de schimburi la începutul domniei lui Filip al II-lea, şi-a văzut prosperitatea în ruină datorită declinului general al economiei spaniole ; din cele 3 000 de „fumuri" cîte număra spre 1570, nu mai rămîn decît 650 în 1646 ; oraşul a devenit un tîrguşor pe jumătate rural, ai cărui locuitori trăiesc numai din veniturile pămîntului şi din cultura podgoriilor care s-au dezvoltat jur-împrejur. [2]

Concurenţa produselor străine, atît de viguros înfierată de toledani, constituie neîndoielnic una din cauzele fundamentale ale acestei decadenţe, dar ea nu şi-a putut afla un teren atît de favorabil decît în

raport cu condiţiile economice şi psihologice proprii Spaniei : abundenţa

argintului venit din Indii şi permiţând multiplicarea cumpărărilor în străinătate ; forţa crescândă a prejudecăţii ,,purităţii sîngelui“ şi a pasiunii nobiliare, avînd drept consecinţă dispreţul pentru muncă şi părăsirea „meseriilor mecanice**. Spiritul întreprinzător care însufleţise o parte a burgheziei spaniole şi o determinase să participe la marea mişcare do expansiune a* perioadei precedente, a făcut loc unei atitudini de prudenţă şi retragere. Burghezia nu îşi mai plasează capitalurile dobîndite în marele comerţ şi în industria de care acesta se leagă – surse de mari profituri, dar şi de falimente şi ruină – ci în titlurile de stat *(juros)* şi în rentele funciare *(censos).*

* x.

Odată cu ruinarea vechilor meserii urbane şi în absenţa unei burghezii de afaceri active şi întreprinzătoare, partea cea mai importantă a activităţii economice s-a refugiat în artizanat şi în comerţul cu amănuntul ce servea o piaţă foarte limitată ; se constată cu surprindere numărul proporţional foarte ridicat al meşteşugarilor şi prăvăliaşilor. în raport cu totalul populaţiei, aşa cum reiese din documentele contemporane [3] ; dar. acest număr cît şi sporirea corporaţiilor de meserii *(gremios)* între epoca lui Caro! Quintul şi mijlocul secolului al XVII-lea, departe de a fi indiciul unei creşteri a economici urbane, exprimă dimpotrivă stagnarea ci. Intr-adevăr, sporirea numărului corporaţiilor corespunde nu creării de hoi antreprize, ci dispariţiei ..meseriilor libere*' care intră în cadrul corporativ, cu toate restricţiile pe care el le impune. şi dedublării în corporaţii diferite – şi în general rivale – a

unor activităţi profesionale foarte apropiate : bijutieri şi giuvaergii, aurari şi lucrători care băteau aurul ; croitori de tunici *(jubeteros)* şi croitori de pantaloni

(calcetcros). Această evoluţie este însoţită de elaborarea unor statute vizînd să delimiteze tot mai strict domeniul fiecărei ..meserii“ – necesitate cu atît mai imperioasă cu cit ele şînt mai învecinate – şi să fixeze pentru fiecare din ele condiţiile de lucru şi regulamentele de fabricare. Unul din scopurile esenţiale ale statutelor este acela de a limita efectele concurenţei, prin repartizarea materiei prime între meşteri şi prin fixarea numărului de ucenici şi de calfe, pe care fiecare îi poate angaja, astfel îneît nici unul să nu se poată ridica deasupra celorlalţi : manifestare caracteristică unei stări de spirit grijulie mai degrabă să menţină o anume stabilitate la un nivel mediocru decît să deschidă perspective unor vaste posibilităţi.

Conservatorismul, în materie de economie, al corporaţiilor. este, cel puţin, compensat de funcţia socială pe care ele o exercită prin intermediul confreriilor *(cof radias* sau *hennandades)* care grupează în general pe meşterii, calfele şi ucenicii unei aceleiaşi meserii. Confrerii» nu se îngrijeşte numai de a da cît mai multă strălucire cu putinţă cultului pentru sfîntul care o patronează şi de a-i întreţine sanctuarul ; ea mai joacă pe deasupra şi rolul de societate do sprijin reciproc, asigurînd confraţilor. în caz de boală sau de invaliditate, o prestaţie globală sau o indemnizaţii! zilnică ale cărei modalităţi de plată sînt minuţios fixate prin statute : ..Ordonăm, spun regulamentele confreriei patronate de San José din Madrid (care reuneşte

meşteri şi lucrători dulgheri) ca, dacă vreunul din confraţii noştri suferă de friguri, să i se dea un ajutor de 50 de reali ; iar dacă rămînc bolnav şi nu mai poale munci, sâ i se facă o a doua plată după treizeci de zile ; dar. dacă boala continuă, nu va mai avea dreptul de a pretinde nimic... Dacă moare, moştenitorii săi vor avea dreptul de a încasa ceea ce i se datora pentru convalcs-

cenţă, în proporţie de 10 reali pe zi, după ce se vîi fi scăzut ceea ce va fi primit în timpul bolii.“ [4] Fireşte, toţi confraţii sînt obligaţi să asiste la serviciul funebru, iar statutele prevăd adesea numărul luminărilor ce voi-fi aprinse la biserică şi totalul liturghiilor ce vor fi spuse, pe cheltuiala confreriei, pentru sufletul răposatului.

în ciuda spiritului lor exclusivist, apt mai degrabă să frîneze decît să impulsioneze viaţa economică, corporaţiile şi confreriile care le dublează constituie totuşi elementul cel mai activ al vieţii urbane. Ele îşi au locul în toate manifestările existenţei colective, fie că este vorba de sărbătorile religioase, fie că este vorba de petreceri profane. Se poate chiar spune că ele constituie forma de reprezentare cea mai autentică a populaţiei locale, de cînd au dispărut instituţiile „democratice“ pe care se sprijinea administraţia cetăţilor medievale, şi că, aproape peste tot, autoritatea municipală a fost acaparată de către cei pe care textele îi numesc *poderosos* — „oameni în-fluenţi“.

Aceştia provin din aristocraţia locală, ce trăieşte de pe urma veniturilor domeniilor pe care le posedă în împrejurimile oraşului, şi din rîndurile burghezilor celor mai bogaţi. Dacă doar cîţiva dintre ei au rămas credincioşi exercitării meseriilor considerate drept suficient de nobile – cum ar fi argintarii şi giuvaergii, uneori negustorii de mătăsuri şi de mirodenii – majoritatea acelora care s-au îmbogăţit încearcă să evadeze din condiţia lor de origine pentru a se confunda cu nobilimea, fie în mod legal prin cumpărarea unui privilegiu de *hidalguia* fie, în fapt, prin modul lor de viaţă. Compoziţia populaţiei din Burgos, aşa cum o dă la iveală o statistică stabilită în 1591 cu scopul perceperii impozitului *milioanelor,*

constituie o mărturie semnificativă cu privire la consecinţele,, acestei evoluţii economice şi sociale : din 3319 *vecinos* (adică şefi de familie, unii reprezentînd mai multe persoane ; alţii, îndeosebi clericii, constituind unităţi individuale) cit cuprinde oraşul, 1722 se declară *hidalgos* 728 sînt călugări, 295 preoţi mireni ; rămîn aşadar 572 *pe- cherols* (birnici) formînd elementul activ şi producător, adică 17 la sută din total. [5]

Mediocritatea activităţii urbano şi violentul contrast între condiţiile sociale care se întîlnesc aici, se vădesc în fizionomia însăşi a oraşelor, care duc o viaţă încetinită în cadrul, adesea prea mare pentru ele, pe care veacul precedent îl transformase şi înfrumuseţase. Epoca Renaşterii, ce coincisese cu afluxul metalelor preţioase dinspre Indii, a fost, peste tot aproape, marcată de o febră a construcţiilor. Marilor clădiri religioase moştenite de la Evul Mediu li s-au adăugat biserici noi, spitale, primării *(ayuntamientos),* bogate reşedinţe senioriale sau burgheze şi un efort de urbanizare a fost făcut în majoritatea oraşelor importante. în nordul şi centrul Spaniei, *Plaza Mayor* de formă dreptunghiulară, încadrată de case cu porticuri, una din laturi fiind ocupată de Palatul municipal, rămîne centrul vieţii urbane ; străzile care dau'în piaţă, şi ele mărginite în mod frecvent de porticuri sau arcade, adăpostesc mici ateliere şi prăvălii, îp general grupate după specialitate, de unde îşi iau şi numele : *Platería* (strada giuvaergiilor), *Sedería* (strada mătăsii), *Lencería* (strada lenjeriei) etc. în

Andaluzia şi în partea răsăriteană a ţării, unde porticurile sînt mai puţin comune, se obişnuieşte în cursul zilelor toride de vară, să se întindă de la o casă la alta, pe deasupra străzilor celor mai frec-

rentate, corturi *(toldos)* care să-i [crească pe trecători de zăpuşeala excesivă a soarelui.

În jurul acestui nucleu urban .şi dominată de aristocraţia marilor edificii, se întinde aglomeraţia confuză a caselor p'cbeienc în care trăieşte cea mai mare parte a populaţiei : case joase. aproape întotdeauna fără etaj, construite din chirpici sau cărămidă, căci piatra este un lux rezervat celor mai bogate locuinţe, no fiind uneori întrebuinţată decît pentru faţada ..nobilă". Intre aceste cocioabe se strecoară străzi care- nu sînt. col mai adesea, deci t poteci de pămînt bătătorit, prăfoase vara, pe care ploile le transformă uneori în mlaştini unde se bălăcesc animale şi oameni şi unde căruţele scobesc făga.şuri adinei. Căci satul se amestecă aici cu oraşul : nu numai pentru că grădinile şi chiar ogoarele, aparţinind mai ales comunităţilor religioase, ocupă aici spaţii largi, ci şi pentru că mulţi din cei ce locuiesc în aceste case umile sînt ziliori agricoli care îşi obţin tot ce este necesar traiului din munca pe care o îndeplinesc pe marile proprietăţi vecine cu oraşul. Orăşeni prin locul de şedere, ei aparţin în lealitate. prin modul lor de existenţă, lumii rurale.

Călătorul care, la ieşirea din platourile golaşe ale Castiliei sau din munţii pietro.şi ai Aragonului. se minunează de priveliştea livezilor cu măslini andaluze sau grădinilor cu zarzavat *(huertas)* valencienc, alătură spectacolului unei naturi mai primitoare ideoa unei vieţi mai uşoare şi fericite pentru cei ce locuiesc în acele locuri.

9 – Vioţu fiecare zi în spania

O impresie cu lotiú diferită^ se desprinde din mărturiile contemporanilor ; pretutindeni, şi chiar şi pe aceste pământuri privilegiate, viaţa ţăranului apare aspră, uneori nefericită iar textele oficiale – hotărîri regale, doleanţe ale Cortes-urilor – care deplîng „mizeria şi dezastrul“ satelor îşi află comentariul într-o întreagă serie de lucrări care denunţă cauzele acestei situaţii şi încearcă să propună remedii. [6]

Pe cînd în Franţa o evoluţie înceată a transformat ‘aproape peste tot domeniul medieval acordai ca privilegiu într-o adevărată proprietate, în Spania nu există decit un număr restrîns de ţărani proprietari – poate o cincime din total. Pot fi găsiţi mai cu seamă în regiunile •umede din nord (Asturii, Galicia) ; dar loturile de pă- mînt pe care ei le cultivă sînt adesea atît de mici îneît abia de ajung pentru a furniza hrana unei familii. în Castilia, proprietatea ţărănească, importantă încă în Evul Mediu, a dat progresiv înapoi sub presiunea economică şi socială a celor „puternici“ şi, în mare parte, a fost încorporată marilor domenii ecleziastice sau ¡laice, exploatate de către fermieri sau arendaşi, de o condiţie adesea precară. în Andaluzia, vastele „State“ aparţinînd ci torva mari familii aristocratice sînt cultivate de *„braceros”* (muncitori agricoli) locuind în oraşe şi în marile tîrguri şi care, angajaţi fiind de către intendenţii domeniilor în momentul muncilor agricole, vin să se instaleze timp de cîtcva săptămîni pe ogoare, pentru a se întoarce mai apoi Ja oraş, în posesia unui cî.ştig derizoriu.

Oricare ar fi legătura juridică ce îl leagă de păinîntul pe care îl cultivă, ţăranul este cel care suportă aproape întreaga greutate a edificiului politic şi social. Mai mult de jumătate din solul spaniol este

format din *„tierras de señorío'** (domenii senioriale) care se opun aşa-numitelor *„tiernas de realengo“,* †††† pe cauc se exerciţii direct autoritatea regelui, iar dictonul castilian „Pe pământul seniorului, pasăre, să nu-ţi faci cuibul !...“ stă mărturie faptului că pentru ţăranii trăind pe *señoríos* viaţa este în general mai aspră. De fapt, întinderea puterii senioriale .şi rigoarea eu care ea se exercită se deosebesc mult de la o regiune la alta.

în nici o. parte autoritatea seniorială nu a rămas atît de extinsă şi împilatoare ca în Aragón unde, în secolul al XVII-lea încă, jurisconsulţii admit că ea este „nestînjenită de nici un obstacol şi nelimitată în ceea ce priveşte viaţa vasalului (adică a supusului), cu condiţia să nu îi insulte cadavrul şi să nu împiedice înmormîntarea“. Fără îndoială că în realitate a devenit în lucru excepţional să vezi că cineva se foloseşte de ax^st drept de viaţă şi de moarte, însă ceremonia de intrare în posesiune a seniorului de Leiva, aşa cum este descrisă de către un document de la jumătatea secolului, atestă simbolic supravieţuirea principiului autorităţii absolute asupra persoanelor .şi bunurilor : ,.în semn de adevărată posesiune, el făcu o plimbare în piaţă şi pe străzile publice, smulgînd cîteva ierburi, deschizînd şi închizînd uşile hambarelor şi, în acelaşi mod. pătrunse în terenurile de păşuna t şi se plimbă smulgînd cîteva ierburi şi mărăcini, făcînd şi practicând acţiuni care stăteau mărturie a adevăratei posesiuni. corporale şi actuale. De asemenea. în somn de posesiune asupra jurisdicţiei criminale, puse să se înalţe în piaţa publică a locului amintit o spînzurătoare de lemn şi, odată înălţată, dădu poruncă să fie atîrnată acolo o mănuşă.‡‡‡ Urmează apoi omagiul adus de către membrii (•imcejo-

†††† **Domenii ale Slutului (N.T.).**

‡‡‡**W.-**

uluî. adică iii municipialităţii rurale : „Seniorul

se aşează pe o bancă şi. de la aicalde pînă la cel din urmă consilier, toţi veniră să-i aducă omagiul de fidelitate, îngenunchind cu amîndoi genunchii înaintea ilustrului senior amintit şi jurară, fiind în puterea lui, că îi vor plăti tributurile şi impozitele obişnuite, rezervîndu-şi dreptul de a beneficia de datini şi obiceiuri, drept de care se folosiseră pînă atunci“. [7]

Chiar şi atunci cînd seniorul nu dispune de o adevărată putere de suzeranitate asupra pămînturilor sale, ţăranul este totdeauna constrîns la servituţile economice ale regimului de pe domeniu şi seniorial, şi trebuie să se achite de dări adesea foarte apăsătoare : în cazul cel mai general, • ele consistă (ca şi dijma plătită clerului) dintr-o parte proporţională a produselor solului pe care îl cultivă ; adesea această „zecimală“ este înlocuită cu plata anuală a unei sume de bani şi cu prestări în natură : livrarea unei anumite cantităţi de grîu, de lemn, de vin sau de ulei, de ca-pete de vite, de păsări, a căror enumerare este stabilită din vremi imemoriale şi transmisă prin tradiţia- locală, în Galicia, unde condiţia ţăranilor depinzînd de senioriile monastice *(abadengos)* este deosebit de aspră, există încă un drept de „mînă moartă“ *(lucluosa)* care autorizează stă- reţia să-şi atribuie, în cazul morţii unuia din arendaşii săi. cea mai frumoasă vită din turma acestuia ; în lipsa 'vreunui animal, un sipet, o masă sau orice altă mobilă cu patru picioare. [8]

Dărilor datorate seniorului local li se adaugă impozitele regale, a căror povară nu încetează de a spori, mai cu seamă în ..regalul Castiliei“, între mijlocul secolului al XVI-lea şi sfîrşitul domniei lui Filip al IV-lea. Perceperile de ,.servicii“ – adică de taxe excepţionale – se multiplică şi, deşi aceste taxe,

în special *milioanele,* acele

impozite asuprii vînzărilor care se adaugă la *alcabala* §§§§ vizează. în principiu, toate clasele, cu excepţia clerului, ele copleşesc îndeosebi pe ţărani căci, afirmă un contemporan, ..prelaţii, granzii şi nobilii care culeg aproape toată recolta pe care o seamănă şi o cultivă plugarii, nu plătesc nimic, prelaţii pentru că sînt scutiţi, ceilalţi seniori pentru că nu există practic nici unul care să nu dispună de vreun mijloc de a scăpa de plată, astfel incit totul cade pe umerii plugarului, care nu poate scăpa de impozit nici măcar pentru un dram din ceea ce vinde“ [9].

Nefericitul nu a putut plăti impozitele datorate regelui ? Perceptorii pornesc la executare asupra bunurilor sale :

> „Ei intră în sat, împărtăşesc autorităţilor misiunea lor, iar acestea îi imploră să aibă milă de locuitori, care sînt din cale afară de nevoiaşi... Ei răspund că nu lor le revine rolul de a acorda permisiuni şi scutiri, că ei au primit ordin să încaseze cu stricteţe cantităţile de bani datorate de către sat ; şi, pe deasupra, spun ei, trebuie să-şi perceapă totalul salariului lor. Şi iată-i intrînd în casele bieţilor ţărani şi înarmaţi cu socoteli şi argumente, le răpesc puţinii bani pe care aceştia îi posedă ; celor care nu au bani, le iau toate bunurile mobile şi, dacă nu găsesc urmă de aşa ceva, le iau nenorocitele paturi în care dorm şi îşi rezervă timpul necesar pentru a vinde ceea ce au putut aduna. Apoi, fac socotelile şi cu ceea ce reprezintă banii şi totalul vînzării, adesea nu au cu ce îşi acoperi salariile ; iar în alte părţi, abia de mai rămîn cîţiva maravedís pentru rege... Acest gen de jaf continuă mereu, ceea ce ii

§§§§ Bir pe vînzari (¡V.T.).

obligă pe locuitorii

din majoritatea satelor sâ fugă din casele lor, lăsîn- du-şi pămînturile în paragină, iar perceptorii nu au rnai multă-milă în faţa tuturor acestor nenorociri decit ar avea inlrînd în ţară duşmană. Casele părăsite le vînd, dacă se găseşte vreun cumpărător ; de nu le pol vinde, ei scot acoperişul şi vînd ţiglele şi lemnul pen- iru ceva bani. Cu această distrugere generală, nu mai rămîne în picioare nici măcar o treime din case, iar un mare număr de oameni au murit de mizerie.”

Fără îndoială că trebuie să ţinem seamă de sentimentul de indignare care dictează o asemenea diatribă, şi să nu interpretăm termenii întocmai. Este totuşi sigur că povara zdrobitoare a impozitelor contribuie la depopula- rea anumitor regiuni şi că bogatele pămînturi din regalul Granadei, a căror aparentă opulenţă constituie obiectul de admiraţie al călătorilor, nu scapă soartei comuni* a provinciilor ţinînd de regatul. Castiliei“, aşa cum o arată Cortes-urilor din 1621 deputatul oraşului : ..Mult'e sate s-au depopulat şi au dispărut : bisericile au căzut, casele s-au prăbuşit, moştenirile s-au pierdut, pămînturile sínt părăsite, locuitorii rătăcesc pe drumuri, cu nevestele şi copiii în căutarea unui leac pentru nefericirile lor, mîn- eînd ierburi şi rădăcini pentru a-şi duce zilele. Alţii pleacă în alte provincii şi regate unde nu se plătesc *milioanale.”* [11]

Acolo unde continuă să existe proprietăţi ţărăneşti, ele sínt în mod constant grevate de rente funciare *(censos)* în profitul orăşenilor ce locuiesc în oraşele* învecinate. Contractul de arendă constă în acordarea ca împrumut a unei sume de bani în schimbul unei rente fixate pentru un domeniu a cărui valoare

echivalează cel puţin cu valoarea capitalului angajat, şi care îi serveşte drept, garanţii* ipotecară. Acest contract ofe/a aşadar ţăranului posi-

bilitatca de a-şi procuiu capitalul de care poate avea nevoie pentru a-şi amenaja proprietatea, îngăduind totodat<i burghezilor îmbogăţiţi să ocolească interdicţia împrumutului cu dobindii şi să realizeze un plasament sigur. Dacă, în urma unor recolte slabe sau pentru orice alt motiv, agricultorul se vede în imposibilitatea de a plăti rata anuală prevăzută, creditorul pune mîna pe domeniul angajat. în zadar se revolte! teologii împotriva acestei practici : „Din moment ce oamenii vedeau, spune unul din ei, că dînd o dată două mii de ducaţi, primeau apoi în fiecare an două sute din ei, şi la sfîrşitul a şase sau şapte ani, cele două mii le reveneau în plus, ei aflară aici un soi de plasament interesant**. De aceea censurile „al *quilar“* (ipotecare) se multiplică la sfîrşitul secolului al XVI-leii şi în secolul al XVII-lea şi. dacă ele nu provoacă întotdeauna deposedarea finală a ţăranului, cel puţin contribuie la sporirea sarcinilor care apasă asupra lui.

⋆

Pentru a face faţă atîlor obligaţii ţăranii nu dispun decît de resursele limitate pe care li le procură un sol adesea ingrat şi mediocru cultivat. Excepţie făcînd fer-* mele *(huerlas)* din partea estică şi anumite sectoare din Andaluzia plantate cu măslini şi viţă de vie. cerealele constituie peste tot cultura dominantă, dar ele nu dau decît randamente mediocre (5 la 1 în medie ; uneori 3 la 1) din pricinii aridităţii climei şi calităţii mediocre îi utilajului agricol. Folosirea plugului este ignorată şi peste tot plugul fără avantren este unealta folosită pentru arat : este dealtfel mai bine adaptat unui sol în care humusul nu formează decît un strat foarte subţire,

cînd nu lipseşte cu desăvârşire. În afară do provinciile din nord, unde se folosesc atelaje cu boi, animalele de tracţiuni* folosite în. general sínt măgarul şi catîrul, .şi se poate vedea adesea cite un biet ţăran, care nu posedă decît un singur animal, lăcînd atelaj cu el pentru a-l ajuta să tragă plugul.

întinderea pâmînturilor în paragină este considerabilă. Ea nu ţine numai de practica – comună tuturor pămînturilor din Europa destinate culturii cerealelor – a asolamentului bienal sau trienal, care lasă solul să se odihnească un an din doi. sau doi ani din trei. Pămînturile de arat nu ocupă-decît un perimetru restrîns în jurul satelor lăsînd între ele spaţii largi de landă *(monte bajo)* sau de garigă ***** *(monte alto).* Aceste pămînturi părăginite nu sînt totuşi complet neproductive : ele constituie „bunurile comune” care joacă un rol esenţial în viaţa rurală, întrucît oferă sărăcăcioase dar vaste terenuri de izlaz vitelor .şi îngăduie ţăranilor celor mai nevoiaşi să-şi întreţină cele cîteva animale – oi şi capre îndeosebi – pe care nu le-ar putea hrăni petecul lor de pămînt. De aceea obiceiul pămîntului a stabilit peste tot . modalităţile de folosire a acestor *baldíos* (terenuri de „imaş”). Dar comunităţile ţărăneşti trebuie să-şi apere în mod constant drepturile de folosinţă împotriva marilor proprietari vecini, care tind să acapareze bunurile comunei şi – cel puţin pe platourile Castiliei – împotriva încălcărilor făcute de puternica corporaţie a crescătorilor de oi transhumanţi, aşa-numita *Mesia.*

Turmele care ţin de *Mesta* numără la începutul secolului al XVII-lea aproximativ două milioane de capete. în fiecare primăvară, ele părăsesc păşunile de iarnă *(invernaderos)* din cîmpiile Andaluziei şi

***** Teren arid cu subsol calcaros din zona mediteraneană ; vegetaţia mărăcinoasă care îl acoperă (N.T.).

Estremadurei pentru a porni către păşunile de vară *(agostaderos)* situate în munţi

şi pe înaltele platouri ale Castiliei, de unde coboară spre toamnă. Sub îndrumarea ciobanilor pe care îi ajută dulăi zdraveni, avind sarcina să încadreze şi să adune animalele (şi, la nevoie, să le apere de lupi) oile înaintează încet, ridi- cînd un nor de praf. Din masa lor compactă răsar animalele de povară – măgari şi catîri – care duc în plase largi ustensilele de bucătărie, hrana ciobanilor şi a clinilor, sarea destinată oilor şi, de asemenea, mieii tineri născuţi în perioada migraţiei şi încă incapabili să suporte oboseala drumului. Dacă, în cursul traversării regiunilor cultivate, turmele sînt silite să urmeze potecile *(cañadas)* care le sînt fixate, trecerea lor este o adevărată calamitate pentru ţăranii regiunilor învecinate, căci ele pot păşuna liber pe terenurile necultivate şi chiar pe cele care aparţin comunităţii săteşti, care ar vrea să-şi rezerve folosinţa. *Mesia* a obţinut să-i fie recunoscute într-adevăr de către regii Castiliei – preocupaţi să stimuleze exportul şi industria lînii – o întreagă scrie de privilegii care sînt opuse intereselor ţăranilor : le este interzis acestora să cultive pămînturile nedesţelenite şi să-şi apere cîmpurile prin îngrădituri : în schimb ei trebuie să lase să păşuneze oile *„mestenos"*{ ††††† pe pîrloagele lor în detrimentul propriilor lor vite. Aceste privilegii dau naştere unor continui conflicte, care se rezolvă în general în avantajul *Mestei.* căci aceasta posedă alcalzii săi, înzestraţi cu largi puteri judecătoreşti şi putînd chema pe con- travenienţi în faţa propriului lor tribunal.

Astfel, din toate părţile, ţăranii par înconjuraţi de stă- pîni şi de duşmani : ,.Ei constituie clasa cea mai săracă, cea mai împovărată şi cea mai înfrîntă dintre

††††† **Apurţinînd Mesfei (N.T.).**

toate, afirmă în 1629 Fray Benito de Peñalosa: şi s-ar părea că toate celelalte s-au unit pentru a o distruge şi ruina, iar acest lucru

a ajuns la o asemenea fază, îneît pinii >i numele de ţăran sună atît de prost îneît este sinonim cu îi fi la cheremul oricui, mojic, grosolan, răufăcător şi chiar şi mai rău.“,:

*

Totuşi, nu în protestele generoase alo teologilor sau economiştilor trebuie căutată reflectarea cea mai fidelă a condiţiei ţăranilor, ci în elocventul document constituit de rezultatele anchetei realizate la ordinul lui Filip al H-lea pentru stabilirea unei descrieri a oraşelor şi satelor Castiliei. Chestionarul ce stă la baza acestei anchete cuprinde toate aspectele vieţii rurale : întinderea satului *(pueblo).* situaţia juridică *(senor io* sau *realengo) ;* cultur rile şi resursele diverse ale populaţiei ; sanctuarele şi relicvele păstrate în sate ; sărbătorile locale. Răspunsurile date de ţăranii înşişi şi fidel transcrise, dovedesc că foarte rar se întîmplă ca ei să fie proprietarii pămînturilor pe- care le cultivă ; aproape toţi sínt mici arendaşi ai seniorilor locali, ai marilor mănăstiri sau ai burghezilor ce locuiesc în oraşul vecin, faţă de care trebuie să se achite de multiple îndatoriri : la Belvis, .mic tîrguşor din provincia Toledd, din 1500 de fanege (circii 800 hectolitri) de grîu recoltate în fiecare an. 150 servesc la plata dijmei ; 400 la renta datorată proprietarului ; cum trebuie puse de-o parte cel puţin 200 de fanege pentru reînsămînţare, nu mai rămine ţăranilor, la sfîrşitul unui an normal, decît jumătate din recoltă, a cărei vînzare trebuie să îngăduie piaţa impozitelor datorate regelui, ..dar se întîmplă ade- sea că ei nu pot recolta îndeajuns pentru a plăti totul, iar atunci sint pierdu ţi” ,:i.

Cind anchetatorii evocă ceea ce noi am numi „nivelul dr viaţă” al ţăranului, revine în mod constant acelaşi răs- : ..oamenii de aici sínt, cu toţii

săraci*”. ..majoritatea locuitorilor sini săraci ; doar cîţiva se pol hrăni mediocru“, „din ansamblu] locuitorilor, doua treimi sînt săraci, jar restul nu are decît o modestă îndestulare“, „satul are două sute treizeci de locuitori, între care există vreo douăzeci care posedă o avere convenabilă, fără ca vreunul să se poată numi bogat ; iar toţi ceilalţi sînt -oameni nevoiaşi“. [r>] Pe deasupra nu trebuie să pierdem din vedere că între data acestei anchete (începută în 1575) şi epoca lui Filip al IV-]ea. situaţia ţăranilor nu a încetat să se înrăutăţească.

Aspectul satului şi al casei oglindeşte mediocritatea vieţii ţărăneşti. Doar în regiunile de munte casele sînt construite, cel puţin în parte, din piatră. Pe platourile castiliene, colibele, făcute din chirpici, se confundă la culoare cu solul pe care se găsesc ; uneori cîte una din ele iese în evidenţă printr-un portal de cărămidă sau de piatră pe care se află o stemă : este casa vreunui hidalgo, adesea la fel de sărac ca şi vecinii săi, dar a cărui calitate este atestată de blazon. în sudul şi estul Spaniei, spoiala cu var care acoperă pereţii, reînnoită cu grijă în fiecare primăvară, conferă satelor un aspect mai vesel. Dar sărăcia pe care o dezvăluie interiorul caselor nu este mai mică : multe din ele nu au decît o singură încăpere şi este lucru rar ca ele să aibă mai mult de două ; mobilierul se compune dintr-o masă rudimentară şi din bănci de lemn : paturile sînt adesea formate dintr-o simplă seîndură, în caz că oamenii nu se culcă de-a dreptul pe jos. într-un colţ al încăperii principale se găseşte vatra, unde este aprins uneori un foc de rămurele (aproape pretutindeni lemnul este rar şi scump) ; este adevărat că gătitul mîncării nu cere pregătiri îndelungate ; pentru ţăranul sărac, pîinea de secară, brînza, ceapa – în Andaluzia, măslinele – constituie hrana obişnuită. ~

înseamnă aceastéi oare că toţi ţăranii din Spania sînt la fel de cufundaţi în aceeaşi mizerie ? Există în sînul lumii rurale chiar diferenţe însemnate care ţin de condi' tille locale sau de situaţiile personale. în Catalonia, unde fermierii beneficiază de contracte de arendă de lungă durată. găseşti domenii ţărăneşti prospere,, al căror centru îl constituie *masía* (fermă), solidă construcţie din piatră căreia cile un detaliu arhitectural – portal monumental, ferestre cu mici coloane – îi dă uneori un aspect seniorial. Chiar şi în regiuni mai puţin favorizate, cum ar fi Mancha, poţi de asemenea întîlni ţărani care se bucură de o frumoasă îndestulare : personajul Gamache Bogatul pe cure Cervantes îl opune lui Basilio Săracul într-un episod celebru din *Don Quijote* nu este un personaj de fantezie : ol întruchipează un tip social real, acela numit *vosjchcro* – mare proprietar strîngător de recolte – care pune să muncească pe ogoarele sale numeroşi muncitori agricoli şi mai obţine pe deasupra frumoase beneficii de pe urma loturilor de pămînt pe care le închiriază unor .simpli ţărani. Dar se pare că această categorie de ţărani în.-o.ăriţi tinde din ce în ce mai mult să se micşoreze la număr, iar scriitorul Navarrete, care deplînge această evoluţie. îi semnalează limpede motivele în tratatul său despre *Conservarea monarhiilor :* ..Din moment ce ei văd că cea mai marc parte.a impozitelor, sarcinilor, tributelor, gabvlei. cade asupra bunurilor funciare, în vreme ce rentele >i censurile sînt scutite de aşa ceva, se hotărăsc cu uşurinţă să se elibereze de toate piedicile reprezentate de creşterea vitelor şi de arat pentru a veni să profite în li— nişte de averea lor la oraş“ [1]”‘. Astfel satele tind să nu mai ' pj.Mrcze decît elementele cele mai sărace.

Am fi tentaţi, aşadar, să respingem, c:i fiind în întregime mincinos, tabloul vieţii ţărăneşti pe care îl oferă o întreagă parte a literaturii Secolului de aur. şi îndeosebi acele *co mediaş* care-l înfăţişează pe ţăran ducând o existenţă simplă şi îndestulată, pe care vin să o înveselească uneori divertismente rustice. Fără îndoială că trebuie să facem loc idealizării vieţii cîmpeneşti pe care o dezvăluie îndelungaţi! vogă a ..pastoralei“. Este totuşi sigur că, chiar .şi pentru’ cei mai nefericiţi, monotonia asprei vieţi cotidiene este uneori întreruptă de serbări .şi petreceri la care participă întreaga comunitate sătească : festivităţi religioase. celebrarea sfintului patron legal, *romerîas,*‡‡‡‡ care ţin în acelaşi timp de pelerinaj şi de sărbătoare câmpenească ; procesiune solemnii pînă la cîte un sanctuar vecin pentru a implora protecţia divină sau pentru a-i mulţumi. *nelat arde* întocmite din ordinul lui Filip al II-lea şi care dau în general o idee atît de sumbră cu privire la viaţa satelor, sînt uneori înviorate de unul din acele episoade a căror amintire se păstrează multă vreme în memoria locuitorilor. întrebaţi, cu privire la relicvele păstrate în biserica lor, oamenii din Alameda (aproape de Madrid) răspund : „Se păstrează acolo un prea cucernic crucifix, prins în cuie pe o cruce mare, cu care cîntăre.şte împreună şaptesprezece livre şi pe care l-a adus din Indici un locuitor din sat ; a fost adus de la Madrid, în procesiune foarte solemnă, cu mulţi preoţi, cruci şi prapuri, pe care îi însoţeau un mare număr de oameni din acest sat şi din împrejurimi. Şi trebuie notat că la începutul lunii mai 1573, întrucât locuitorii satului scoseseră Christul mai sus pomenit în procesiune solemnă, avînd în vedere marea lipsă de

---

‡‡‡‡ Pelerinaje (N.T.).

spă cari! se făcea atunci simţită în toată regiunea, pentru a-l conduce pînă la mănăstirea Atoclui la Madrid unde toii făcură o pioasă închinare, Domnul Dumnezeul nostru a binevoit să le împlinească ruga, astfel că, în chiar ziua respectivă. înainte ca procesiunea să fi revenit la Biserică, -I ne copleşi cu o mare cantitate de apă şi recoltele fură salvate, iar griul trase mare folos.“ (î

Sfîrşitul recoltei, atunci cînd ea a fost bună, constituie de asemenea o ocazie de petreceri cu cîntece şi dansuri, în care se iau uneori la întrecere locuitorii satelor învecinate, în multe localităţi din Aragon şi din estul ţării se organizează în fiecare an o „bătălie a maurilor şi creştinilor§§§§§’ la care ia parte aproape întreaga populaţie. Uneori, cîle un mintiilor de marionete, aşa cum se aflau numero.şi-atunci în Spania, vine să-şi înalte scena în piaţă sau pe aria de treierat, distrindu-şi publicul cu vreo farsă, sau făcîndu-l să se înflăcăreze – ca pe Meşterul Pcdro ale cărui personaje fură nimicite de către Don Quijote —■ prin evocarea animală a legendelor eroice* pe caro *romancero*-ul* le-a popularizai. Dacă satul este aşezat în vecinătatea unui drum mare, el poate beneficia chiar de trecerea unei trupe de actori ambulanţi care îşi va desfăta publicul cu reprezentarea vreunei ..piese cu sfinţi” sau a unui *auto sacramental.*

Astfel, oricît do idealizate ar fi toate episoadele vesele ale vieţii câmpeneşti pe care le evocă atîtea comedii ale lu: Lope de Vega. ele nu constituie mai puţin reflectarea unor aspecte reale ale vieţii ţărăneşti. Dar teatrul Secolului de aur face* mai mult decît a-l aduce pe scenă pe ţăran : ■et îi răzbună pentru dispreţul

---

§§§§§ **l. romancero, culegere de romanţe. 2. autor sau cinltuel de r-** *>a»* **oile. (N.T.).**

cart*, după Fray Benilo de Fenalosa, ii este în general arătat de către celelalte clase. Fie că este vorbii de *Fuenteonejiuia*[******] a lui Lope, sau dc *Alcaklele din Zalamea* a lui Caldcron şi de atîtea alte *coinedias* a căror acţiune se desfăşoară în cadrul unui sat. în ţăran încarnează autorul cele mai înalte virtuţi morale, pentru a opune nobleţea sa înnăscută josniciei celorlalte grupuri sociale.

******BISERICA DIN SPANIA. CLERUL ŞI BUNURILE ECLEZIASTICE – VIAŢA MONASTICA : MISTICISM ŞI MONDENITATE – PRACTICA RELIGIOASĂ: MILOSTENIE ŞI FERVOARE – CULTUL FECIOAREI ŞI AL SFINŢILOR. CONFRERIILE. MARILE SĂRBĂTORI RELIGIOASE – DEVIERILE SENTIMENTULUI RELIGIOS : RITUALISMUL ŞI EXCESELE SALE. ILUMINISMUL ŞI VRĂJITORIA. – INCHIZIŢIA SPANIOLĂ.

Credinţa catolică îmbibă atît de adine sufletul spaniol îneît nu există nici un aspect al vieţii individuale sau colective căruia să nu-i fie asociată. Această prezenţă constantă a sentimentului religios explică locul pe care îl ocupă „clerul în societatea spaniolă, importanţa pe care o îmbracă toate manifestările la care se exaltă gloria lui Dumnezeu, în sfîrşit, rolul pe care îl joacă Inchiziţia, meterez al ortodoxiei împotriva ereziei şi împotriva tuturor devierilor gîndirii şi practicii religioase.

Cea de-a doua jumătate a secolului al XVI-lea şi începutul secolului următor sînt marcate de o creştere a puterii sociale a Bisericii, ca o consecinţă a sporirii numărului clericilor şi a acumulării în mîinile clerului a unei bogăţii

Capitolul vi

â

BISERICA ŞI VIAŢA RELIGIOASĂ

funciare care îi asigură venituri considerabile. Printre raţiunile care împing pe numeroşi spanioli către sacerdoţiu sau către mănăstire, trebuie să lăsăm un loc de frunte fervoare! religioase legate de reforma catolică, ce şi-a găsit expresiei în acelaşi timp pe planul gîndirii şi pe cel al acţiunii. întemeierea unor ordine noi, printre care Iezuiţii, şi reforma unor ordine vechi, cum ar fi Cârmei ul sau Au- gustinii, contribuie la atragerea unor suflete de elită către viaţci monastică. Dar alte raţiuni intervin pentru a deter-mina, în interiorul tuturor claselor, vocaţii ecleziastice : pentru mezinii familiilor nobile *(segundones)* pe care sistemul „majoratelor“ †††††† îi privează de moştenirea paternă, Bisericii oferă o carieră cu atît mai onorabilă cu cit originea lor le oferă în mod normal o rapidă ¿Ascensiune ; pentru oamenii de condiţie umilă, intrarea în ordinele călugăreşti este singurul mijloc de a scăpa de condiţia originii şi de a reuşi chiar ascensiunea pînă la funcţii înalte în Biserică şi în Stat. înarmaţi cu această speranţă, numeroşi ţărani fac grele sacrificii pentru ca măcar unul din copiii lor să-şi poată dobîndi în universităţi titlurile care le vor permite să solicite un venit de canonic sau un be-neficiu. în sfîrşit, dispreţul pentru munca manuală

†††††† Bun inalienabil şi indivizibil, legat de posedarea unui titlul de nobleţe şi transmis, odată cu titlul, fiului mai mare al familiei. (N T.).

contribuie şi el la sporirea numărului acelora care merg sii caute în mănăstiri mai puţin certitudinile vieţii spirituale cît asigurarea unei vieţi materiale la adăpost de nevoie. ..Unii spun că religia a devenit acuma un mijloc de trai, scriu în 1624 episcopul de Badajoz, şi mul ţi se fac călugări ¿işa cum ar adopta o altă meserie.“ [1]

Conform doleanţelor înfăţişate regelui de către Cortes-uri în 1625. existau 9 000 mănăstiri de bărbaţi (dintr< care multe, este adevărat, numărau doar un mic numai- do călugări), numărul mănăstirilor de femei nefiind desigur deloc inferior. Adăugind călugărilor şi călugăriţelor pe clericii mireni, se poate socoti la un minimum de 200 000 indivizi efectivul clerului (pentru o populaţie totală de aproape opt milioane locuitori). Nu numai Cortes-urilc. reprezentând burghezia urbană, protestează împotriva creşterii excesive a numărului clericilor, cauză ¿i diminuării activităţii economice ; chiar în sînul clerului se fac auzite voci care cer să se pună capăt acestei situaţii. în lucrarea sa *Conservarea monarhiilor* (1626), părintele Navarrele apreciază că trebuie ,,să se ceară papei să nu întemeieze noi aşezăminte religioase şi să se opună creării atîtor mănăstiri, invocînd motivul că .,odată cu multiplicarea ordinelor şi mănăstirilor, este inevitabil ca povara care apasă asupra celor care muncesc să devină tot mai grea“.

Şi mai gravă încă decît creştcreit numărului călugărilor este sporirea continuă a bunurilor Bisericii, care însoţeşte această creştere. Patrimoniului funciar moştenit din Evul Mediu, şi care reprezintă o parte considerabilă a solului spaniol, i se adaugă donaţiile făcute mănăstirilor, eu titlu

testamentar sau ca’dotă tinerelor fete bogate care se călugăreau, beneficiile de canonic şi fundaţiile pioase dotate cu domenii pe care le instituie anumite familii şi cmc au în general ca scop să îngăduie unuia din fii sau des- * cendenţi să trăiască din veniturile lor cu titlu de paroh, în fine, cumpărările făcute de comunităţile religioase înseşi : .,Cînd un ţăran se vede nevoii să vîndă o porţiune din moştenirea sa, scrie un autor din secolul al XVlI-lea, el nu găsc.ştc un ;:h cumpărător acrii o comunitate“ [2].

La cil se ridică venii ul pe care clei ul îl obţine de pe domeniile sale, şi la care se adaugă produsul dijmei ? A putut fi calculat la-o treime din venitul funciar al întregii Spânii. De aceea, odată cu numărul călugărilor, bogăţia bisericilor spaniole este unul din lucrurile care uimesc cel miii mult pe călătorii străini. După o şedere la Valladolid (pe atunci capitala monarhiei), duhovnicul regelui Franţei, Barthélemy Joly, notează că bisericile sínt mai puţin ;ine construite decit cele din Franţa, dar că „le depăşesc prin frumoase tablouri aurite, minunate relicvarii. imagini şi ornamente“. El admiră în Spania crucile, potirele, cutiile pentru păstrarea azimei de împărtăşanie. împodobite cu pietre preţioase, pe care le-a îmbogăţit evlavia credincioşilor, şi conchide printr-o reflexie marcată de o anume gelozie : ..Adăugaţi la toate acestea fastul acestei naţii, plină do aparenţe şi înfăţişări exterioare, orgolioasă de reputaţia de a fi dat cutare sau cutare lucru, şi, pentru a nu-i răpi nimic din ceea ce îi este propriu, foarte ataşată problemelor Bisericii”. Acest ataşament se vădeşte de asemenea, observă călătorul. în condiţia materială oferită clericilor .jrare duc pretutindeni un trai foarte comod“, şi mai mult incă în consideraţia cu care sínt înconjuraţi : „în aceasta tară călugării se află în elementul lor ; sínt pretutindeni numiţi *Padres,* onoraţi, respectaţi, bine primiţi şi bine văzu li do toţi şi

peste tot“ :!.

în descrierea pe care portughezul Pinhci.ro o face oraşului Valladolid în aceeaşi epocă, se poate citi : „mănăstirile ar fi de ajuns ele singure pentru a compune un mare oraş, şi sínt uimit că Valladolid-ul poate cuprinde atîtea mănăstiri şi biserici. Doar mănăstirea franciscanilor, cu două sute de călugări, ocupă jumătate din oraş“. Şi mai surprinzător apare Toledo, al .cărui arhiepiscop, primat al Spaniei, este seniorul a mai mult de şapte sute de locali-

taţi. şi al cărui consiliu de canonici reuneşte enorme venituri. ..Oraşul osie (testul de mare, scrie polonezul lacob Sobicski care îl vizitează în 1611 : el cuprinde un asemenea număr de mănăstiri, de călugări şi călugăriţe, incit desigur că în nici o altă parte a Spaniei, şi fără îndoială îi creştinătăţii. nu s-ar putea găsi a t îţi a ; bisericile singure, dim- , preună cu mănăstirile, par să formeze întreg oraşul... Catedrala nu este numai frumoasă şi maiestuoasă, dar tezaurul său. chiar şi făcînd abstracţie de toate relicvariile din aur. de pietrele preţioase şi bijuterii, cuprinde o cantitate de bogăţii care, după părerea mea. este unică în lume.” ’

Bogăţia Bisericii din Spaniii are drept contrapondere o anumitei libertate de moravuri, la care contribuie condiţiile de recrutare a clerului superior. Suveranii sînt cei ce fac numiri pentru înaltele demnităţi ecleziastice, iar dacă Filip al II-lea a făcut dovadă de cea mai mare grijă în alegerea prelaţilor. succesorii săi nu au aceleaşi scrupule : cazul cel mai tipic îl constituie cel al infante] ui Fernand, fiul lui Filip al III-lea, care a primit la vîrsta de zece ani pălăria de cardinal şi demnitatea de arhiepiscop al Tole- do-ului. care îl face primat al Spaniei. Avînd o vocaţie de' soldat. .,Cardinalul-Infante’‘ nu şi-a făcut niciodată apariţia în oraşul său de primat, dar s-a făcut cunoscut pe eîmpurile de luptă ale Războiului de Treizeci de ani. A fost desigur un caz excepţional, dar numeroşi episcopi aleşi în funcţie de înalta lor origine, duc în palatul lor episcopal o viaţă mai mult aristocratică dccît religioasă, în mijlocul scutierilor lor, pajilor şi, uneori, bufonilor lor. Totuşi spiritul sacerdotal s-a păstrat la

unii dintre ei, ca de pildă la episcopul de Palencia, Antonio de Estrada, care a murit în sărăcie în 1658. întrucit îşi împărţise toate bunurile în milostenii.

Pe treapta de jos a ierarhici, clacă găsim de asemenea preoţi exemplari, îmbulzeala către sacerdot iu ii unor oameni fără vocaţie explică mediocra calitate morală a multora dintre ci. Cazul unor parohi ce trăiau alături de o concubină – *catîrca diavolului,* spun contemporanii – şi avînd copii de la ea este frecvent atestat, şi sîntem surprinşi de relativa indulgenţă dc care face dovadă Inchiziţia faţă dc ei.

Contrastele cele mai puternice între valorile spirituale cele mai înalte şi libertatea disciplinei şi moravurilor o găsim la clerul călugăresc. Spiritul reformei secolului al XVI-lea se păstrează nu numai la Iezuiţi, amestecaţi în viaţa secolului şi a căror influenţă sporeşte mereu, ci şi în anumite ordini contemplative, cum ar fi Augustinii reformaţi, cărora le aparţine San Juan de la Cnrz sau Cârmeiul reformat. care rămîne fidel tradiţiei Teresci dc Avila. spiritualităţii sale apropiate în acelaşi timp de cer şi de pămînt.

Dar mănăstirile de femei sînt adesea – ca şi în Franţa la aceeaşi epocă – refugii pentru femei de neam nobil care, independent de orice vocaţie, au fost destinate mănăstirii de către familia lor. Acesta este motivul pe care îl invocă un *Memorial* adresat în 1574 lui Filip al lî-leii de către un călugăr dominican, pentru a protesta împotriva unui proiect de vînzare de bunuri ecleziastice menit să remedieze încurcăturile Tezaurului : Călugăriţele, ..care constituie o foarte mare parte a nobilimii Spaniei, vor fi în mod deosebit lovite“, subliniază el ; intr-adevăr .,marii seniori şi toţi oamenii de seamă; neputînd măritei decît una din cele patru sau şase fete cîte au, din pricina dotelor excesive, nu au altă soluţie, sub presiunea necesităţii,

decît

«ă plaseze pe cek'lalte surori în. mănăstiri ; iar întemeietorii acestor mănăstiri, *în acest scop,* .s-au străduit să le înzestreze şi să ie îmbogăţească, astfel încit sărăcia să nu le împinge! să fie rele şi să trăiască disperate şi nemulţumite. *Pentru ca ele să aibă rente asigurate şi să le perceapă fără probleme, ei le-au dat pămînturi şi şerbi."* [5] în asemenea condiţii este firesc Cil aceste călugăriţe să considere că aparţin încă lumii – din care doar nevoia le-a făcut să iasă – şi să se străduie să-i păstreze pe cît posibil distincţiile.

Cele două mănăstiri ale stareţelor *(comendadoras)* de Calatrava şi Santiago, care ţin de cele două ordine militare cu acest nume, nu primesc, ca şi acestea, decît persoane nobile, şi sînt celebre pentru viaţa îndestulată şi chiar fastuoasă pe care călugăriţele o duc acolo. Vorbind despre *comendadoras* de Santiago, Doamna d'Aulnoy va Scrie la sfîrşitul secolului : „Casa acestor doamne este magnifică ; toate cele care doresc să]e vadă pătrund acolo fără nici o greutate ; nu sînt mai puţin bine mobilate decît ar fi în lume. Se bucură de pensii foarte mari şi. *fiecare are trei sau patru femei ca să o slujească."*

De aceea traiul care se duce în aceste mănăstiri mondene nu evocă decît de foarte departe reculegerea şi penitenţa : vorbitoarele lor sînt frecventate de numeroşi vizitatori de ambele sexe ; se organizează aici serbări, reprezentaţii teatrale şi dispute poetico-teologice (după modelul turnirelor literare care cunosc atunci o vogă considerabilă 5n întreaga Spanie), atacînd uneori subiecte destul de „în-drăzneţe* : „Ce are mai multă valoare în dragoste, speranţa sau posesia ?"...

O asemenea deviere îşi găseşte, dacă nu justificarea, măcar o explicaţie în limbajul literaturii mistice în care, după modelul *Cîniării cîntărilcrr,* dragostea divină se ex-

- primă prin termeni, comparaţii, metafore împrumutate de la formele dragostei celei mai terestre. Prin aceasta s~explică de asemenea o practică încă şi mai ciudată : <işa-numitul *galant eo de*

monjas, adică arta de a face curte călugăriţelor, practică ce ar putea să apară neverosimilă, dacă ea nu ar fi atestată de o mulţime de texte literare. A fi *galân de monjas* înseamnă a te declara cavaler curtenitor al unei

Dulcinei închisă în spatele unor ziduri de mă-năstire ; a-i face cunoscut, măcar prin atitudine şi priviri, pasiunea pe care a inspirat-o, a te strădui să o vezi de departe. în spatele grilajului corului în biserica mănăstir

ii, sau în spatele gratiilor celulei sale, a-i dedica, dacă eşti poet, versuri pe care vreo maică portar complice va face în aşa fel îneît să-i parvină, în fine, a găsi pe cît posibil vreun pretext care să îngăduie să mergi să o

vizitezi la vorbitor şi să schimbi cu ea vorbe de cazuistică amoroasă. Departe de a fi şocate, multe călugăriţe intră cu amabilitate în acest joc. faptul de a avea un ,.îndrăgostit“ fiind considerat

aproape la fel de firesc ca şi acela de a avea logodnicul său recunoscut pentru o fată tînără în pas cu vremea[G].

Verva satiricilor şi-a dat, evident, curs liber în legătură cu acest *galanteo* monastic.. între feluritele funcţii“ prin care Quevedo îl pune să treacă pe Pablos de Segovia în cursul carierii sale de aventurier, figurează şi aceea de *galan de monjas :* ,,Părăsind viata desfrînată de actor, am imbrăţişat-o’pe aceea de îndrăgostit al gratiilor, dacă mă pol exprima astfel. Ceea ce mi-a dat această ocazie a fost faptul că am găsit-o mai frumoasă decît pe Venus pe o călugăriţii la cererea căreia corn pusesem mai multe cîntări. şi caro îmi arătase prietenie cînd mă văzuse în rolul simţului loan Botezătorul la Ziua Domnului. Mă hotărî i să ti scriu următorul răvaş : «Am părăsit, doamnă, tovărăşia în care mă aflam pentru că orice societate lipsită de prezenţa voastră este o singurătate, etc.»‘‘ Călugăriţa îi răspunde pe acelaşi ton şi ii dă ..întîlnire” la vecernie, pentru a o putea vedea printre gnitii : ,.Cu

greu va putea cineva crede câte vecernii am ascultat. Tot întinzînd gîtul pentru a o vedea, eram cu doi coti mai înalt ca atunci cînd mă îmbarcasem în această intrigă galantă.“ Apoi, dupfi ce a aşteptat zile întregi mult şi bine sub zidurile mănăstirii, în mijlocul altor îndrăgostiţi, Pablos. ,,făcînd socoteala cît de scump îl costa infernul pe care alţii îl cîştigă atît de agreabil şi prin atîtea căi diferite“, se hotărăşte să lase baltă această carieră fără viitor...

Dar alţii nu se mulţumesc doar cu aceste satisfacţii vizuale, iar Don Juan nelegiuitul, care forţează uşile mănăstirilor, nu face ravagii doar pe scena pe care l-a făcut să se urce Tirsc de Molina. .,Faptele diverse’* *(notic.icis)* ale vremii menţionează destul de frecvent răpiri de călugăriţe, ai căror autori sînt uneori călugări ei înşişi. Plinge- rile provocate de către aceste excese şi altele au determinat guvernul lui Filip al IV-lea să adopte un decret care interzicea orice soi de relaţie între călugării de ambele sexe ; dar el nu a fost niciodată publicat, unul din motivele invocate fiind că ..nu trebuia să fie createi călugărilor o condiţie mai reci decît a celorlalţi oameni’*... [7]

Este o toleranţă cu atît mai supărătoare cu cît multe mănăstiri sînt, după spusele părintelui Juan de Cabrera, ..populate cu oameni senzuali şi leneşi, cu vagabonzi incorigibili şi cu ambiţioşi totdeauna gata să tulbure pacea şi armonia religioasă/ Numeroşi sînt călugării care au părăsit mănăstirea. trăind din expediente, amesteeîndu-se cu drojdia societăţii, devenind uneori vulgari răufăcători. ,,La Cuellar, scrie în 1655 preotul Barrionuevo, un călugăr franciscan a răpit din mănăstirea Santa Clara pe o călugăriţă

foarte frumoasă. în vîrstâ de douăzeci de ani, iar la Sevilla, un alt călugăr, carmclit şi bun predicator, pentru că avusese probleme cu prelatul său care dăduse ordin să-l închidă, a fugit şi s-a refugiat în Sierra Morena ; acuma comandă acolo o trupă mare formată din acei oameni cumsecade care, de-a lungul drumurilor, cer de pomană prin gura flintelor lor.“ [8]

Nu ne putem aşadar mira că preotul şi călugărul ocupă un loc de frunte în literatura satirică a vremii, iar faptul că Inchiziţia lasă să fie publicate lucrări în care aceştia doi sînt trataţi cu multă brutalitate arată îndeajuns că acuzaţiile ce li se aduc nu sînt lipsite de temei. Trebuie totuşi să ne ferim să interpretăm întocmai astfel de atacuri; pe lîngă faptul că. în mod evident, tocmai cazurile cele mai scandaloase sînt cele care atrag atenţia, aceste atacuri se situează de asemenea în tradiţia anticlericală a Evului Mediu şi constituie pecetea însăşi a unei epoci în care solidaritatea credinţei nu ar putea fi ştirbită de lipsa de demnitate a unora din interpreţii săi pămînteni, supuşi tuturor slăbiciunilor umane.

*

f

Sinceritatea şi fervoarea sînt caracteristicile credinţei spaniole, chiar dacă anumite manifestări ale sale nu* ne apar întotdeauna ca fiind de cel mai bun gust. Caracterul său „trăit“ se exprimă îndeosebi prin acel soi de nimb care îl înconjoară pe cel sărac, imagine a Christ-ului, şi pfintr-o practică a milosteniei care mdrge mai departe decît simpla pomană : „A trata pe un sărac fără curtoazie, înseamnă să-i aduci o jignire Regelui regilor, căci omul care cere este un om pe care Cerul îl trimite pentru a-ţi cere, din partea lui Dumnezeu, să faci o faptă bună. A-i refuza pomana este o infamă mîrşăvie“, scrie un autor al vremii.[9] Nu

exista testament, în sînut clasei înstărite, care să nu prevadă bogate distribuiri de bani nevoiaşilor care îl vor însoţi pe defunct spre ultima sa locuinţă, şi care vor contribui la a-i deschide porţile cerului ; numeroase continuă să fie în Spania sărăcită a secolului al XVII-lea, întemeierile de spitale, sau de spitale destinate deşmoşteniţilor-. În sfîrşit. *sopa boba,* „supa mănăstirilor**, îngăduie unei mulţimi de nefericiţi să nu moară de foame pe caldarîmul oraşelor : în fiecare zi, poarta mănăstirii se deschide la ora douăsprezece în sunetul Angelus-ului, pentru a lăsa loc liber călugărilor sau fraţilor slujitori care duc un cazan enorm plin cu supă şi un coş cu pîine, al căror conţinut este împărţit între nenorociţii care se înghesuie în faţa porticului : cerşetori de meserie, lucrători fără lucru, soldaţi betegi, studenţi famelici pentru care aceasta va fi singura masă asigurată a zilei.

Ataşamentul faţă de adevărurile dogmatice şi poruncile Bisericii se manifestă în asiduitatea practicii religioase : asistarea adesea zilnică la liturghie, spovedaniei şi împărtăşania, recitarea rugăciunilor după mătănii, respectarea zilelor de post şi, de asemenea, prin fervoarea cu care credincioşii urmăresc cultul divin şi ascultă vorbele predicatorilor. Aceştia au adesea tendinţa de a da predicilor lor un caracter virulent şi uneori teatral, trecând de la inve.ctivă la înduioşare şi lacrimi, pentru a-şi emoţiona mai bine auditoriul : ,,în predica lor, ei fac uz do o vehemenţă prea mare, notează Barthélemy Joly. De aceea două er*iu lucrurile care mă tulburau în predicile din Spania : această vehemenţă extremă, aproape turbulentă, a predi-catorului, şi suspinele necontenite ale femeilor, suspine atît de adinei şi de puternice îneît perturbau

ţoală atenţia.“ ,h

154 .
: j

Cultul Fecioarei ocupă, în pietatea spaniola, locul, dc bunic, cult diversificat prin mulţimea „încarnărilor“ sau reprezentărilor Maicii lui Dumnezeu, ele însele legate dc tradiţii locale. Unele dintre ele se bucură totuşi de o veneraţie care atrage spre sanctuarul lor pelerini veniţi din toate părţile Spaniei : Sfînta Fecioară din Pilar, la Zara- gozaSfinţii Fecioară din Guadalupe, venerată într-o mănăstire pierdută în Sicrra din Estremadura ; Fecioara din Montscrrat, căreia oamenii vin să i se închine la sărbătoarea din septembrie, cu preţul unei dificile ascensiuni printre stînci şi prăpăstii, în munţii Cataloniei.

Dogmelor Bisericii catolice Spania le-a adăugat, pe socoteala ei. încă din secolul al XVI-lea, pe aceea a Imaculatei Conccpţiuni, pe care teologii săi încercaseră să o facă ' admisă prin Conciliul din Trcnto. Pentru apărarea sa, s-au unit Stalul .şi toate clasele sociale : în diverse rînduri, la începutul secolului al XVII-lea, Cortcs-urile cer ca ea să fie proclamată de către Biserică ; ordinul Calatrava impune cavalerilor săi să recunoască misterul Concepţiunii Maicii Domnului şi pînă şi bandiţii din Sevilla se declară gata de a-l apăra cu arma în mînă. dacă este nevoie.

Analele Bisericii spaniole s-au îmbogăţit, în prima jumătate a secolului, cu noi sfinţi printre care Sania Teresa. San Ignacio de Loyola şi San Francisco Javier. a căror triplă canonizare a dat naştere, în]622, unor minunate serbări. Dar dorinţa exprimată de o parte ci clerului de a vedea pe San ta Teresa recunoscută drept patroană a Bisericii ¿i provocat protestul unei părţi a credincioşilor şi chiar a anumitor ordine călugăreşti care se temeau să nu vădii pe patronul tradiţional, Santiago dc

Compostela, sim- .ţindu-se jignit dc această concurenţă şi retrăgîndu-şi protecţia asupra naţiunii pe care o condusese la victoria îm- .potriva miturilor; Totuşi' străinii s.-n1 cei Ce furnizează cel

mai mare număr de pelerini care, urmînd vechiul „drum francez” folosit încă din secolul al XII-lea, se duc în Ga- licia pentru a se închina acolo la mormîntul Apostolului şi fac escală în spitalele create cîndva special pentru ei. ..Spitalul Regelui” la Burgos primeşte în fiecare an opt pînă la zece mii de pelerini „francezi, gasconi sau de alte naţii“ care, după obicei, sînt găzduiti acolo timp de două sau trei zile, „fără să se ştie, spune conducătorul spitalului, nici pe unde se întorc, nici de ce vin. nici dacă se duc cu adevărat în pelerinaj“, căci este imposibil să faci deosebire între cei cărora pietatea le mină paşii spre Santiago de Compostcla şi cei pentru care pelerinajul nu este decît un rodnic vagabondaj. [11]

în cadrul cultului închinat Fecioarei şi sfinţilor, confreriile joacă un rol esenţial. Numărul lor nu a încetat să sporească încă de la sfîrşitul Evului Mediu, şi atinge probabil 20 000 spre jumătatea secolului al XVII-lea. Unele din ele sînt legate de corporaţiile de negustori şi meşteşugari ; altele grupează pe membrii unor profesiuni libere : medici, avocaţi ; cîteva au o bază regională, reunind, în oraşele mari; pe credincioşii băştinaşi dintr-o aceeaşi provincie : navarrezi, aflaţi sub patronajul sfîntului Firmin ; galicieni, sub patronajul lui Santiago. Există chiar cîteva confrerii care reunesc pe străinii locuind în Spania : în 1615 francezii din Madrid au creat confreria lui San Luis, pentru a întreţine spitalul plasat sub hramul regelui cel sfînt. Majoritatea confreriilor au, într-adevăr. un scop caritabil, dar toate sînt preocupate de a da coîi mai mare strălucire cu putinţă cultului închinat sfîntului care le patronează, de a-i întreţine şi a-i înfrumuseţa capela sau sanctuarul. O adevărată emulaţie există între cele mai bogate dintre ele atunci cînd este vorba de a plimba în procesiune, cu ocazia marilor sărbători

religioase, statuia sfîntului, cit

lâtj mai bogat cu putinţă îmbrăcată, şi urmată dc 1oţi confraţii purtînd *habito-iil,* adică gluga în culoarea confreriei.

Una din trăsăturile cele mai caracteristice ale vieţii religioase este, intr-adevăr, o tendinţei tot mai pronunţată către ostentaţie. Epoca lui Filip al Il-lea şi a sfintei Teresa, cu întemeierile ei de mănăstiri de riguroasă practică religioasă în colţuri pierdute din Castilia şi Estremadura, a marcat apogeul unei gîndiri mistice şi ascetice. în care se exprimă o religiozitate orientată spre interior ; în jumătatea de secol următoare, expresia exterioară şi vizuală a sentimentului religios capătă o importanţă crescândă. în biserici pe care pietatea credincioşilor nu încetează de a le îmbogăţi, ceremoniile cultului devin mai somptuoase ; marile solemnităţi – canonizări, transferări de relicve – dau naştere unor manifestări spectaculoase care se pot prelungi timp de mai multe zile, ca cele pe care le-au organizat în 1627 franciscanii din Madrid în onoarea martirilor ordinului lor : ,,A avut loc'o procesiune de la biserica San Francisco la aceea a lui San Gil şi au fost transportate cu mare pompă statuile lor îmbrăcate cu stofe ţesute cu aur şi argint, şi arătînd urmele martirajelor ; venea la rînd ilustrul părinte San Francisco, purtînd un bogat veşmînt ; apoi mai mult de patru sute de călugări franciscani, încălţat] sau cu picioarele goale în sandale, capucini şi mai mult de cinci sute de terţiari ai ordinului, purtînd torţe aprinse. Flamura era purtată de către ducele de Medina de las Torres, pe care îl înconjurau toţi granzii de Spania şi seniorii de rangul cel mai înalt. Procesiunea a trecut prin faţa palatului, de unde au contemplat-o regele şi regina. Biserica San Gil era

bogat împodobită. Cei mai buni predicatori ai Curţii au pronunţat opt predici.'[1 12]

Caracterul spectaculos dat vieţii religioase conferă în mod frecvent manifestărilor publice aspectul unor serbări

populare, în care se alătura elementul sacru şi cel profan.. Procesiunile de Ziua Domnului constituie cazul cel mai., tipic [î3], dar nici Săptămîna Patimilor ea însăşi, în ciuda.» caracterului ei de dureroasă comemorare, nu scapă cu totub de acest aspect, iar demonstraţiile fervorii celei mai puternice lasă loc mondenităţii, chiar şi galanteriei. în cursul, întregii săptămîni, clopotele încetează de a mai suna, folosirea celeştilor şi lecticilor este interzisă şi, în semn de. căinţă şi umilinţă, nobilii trebuie să meargă pe jos, fără, arme şi fără a fi însoţiţi de scutieri sau paji. Dar vizita, tradiţională în biserici, care rămîn deschise zi şi noapte,, furnizează uneori femeilor, supuse în chip obişnuit unei, sevei’e vigilenţe, prilejul unor întîlniri galante, iar bărbaţilor le oferă prilejul unor cuceriri uşoare şi unor scurte aventuri. în asemenea măsură îneît la Madrid guvernul, regal trebuie să dea poruncă „alcalzilor de curte“, însărcinaţi cu poliţia urbană, ,,să vegheze la venerarea, decenţa, şi respectul datorat sanctuarelor fără să îngăduie bărbaţilor şi femeilor să-şi vorbească, sau să comită acţiuni care, contrazic bunacuviinţă“

Procesiunile care se succed zilnic, din Duminica Fio?, riilor pînă la Duminica Paştelui, constituie un spectacol, extraordinar : ele se deschid prin defilarea autorităţilor, publice ; apoi înaintează, purtate pe umerii oamenilor, aşa- numitele *pasos,* grupuri sculptate policrome, reprezentînd. scenele Patimilor ; unele din ele sînt – cel puţin în cîteva mari oraşe ca Valladolid, Sevilla, Valencia – opere de artă ieşite din

atelierul celor mai mari pictori şi sculptori, iar impresionantul realism al chipurilor şi atitudinilor – Crişttţ însîngcraţi şi cadaverici, Madone îndurerate cu lacrimile şiroind —- contrastează cu bogăţia podoabelor care îmbracă statuile : în urma fiecărui *paso* vine confreria care îl are în paza ei. cu steagurile, flamurile şi crucile ei îndoliate*

•cu voal negru ; fiecare confrate c-uce o luminare aprinsă a[1]cărei lumină tremurătoare conturează lunga înşiruire a procesiunilor nocturne, din Miercurea pînă în Vinerea Mare.

Şi mai emoţionantă încă este defilarea penitenţilor. purtînd o cagulă înaltă, îmbrăcaţi cu o rasă largă ce lasă să se vadă spatele şi umerii, purtînd cruci grele a căror greutate îi striveşte, sau biciuindu-se pînă la sînge. Barthélemy Joly, prevenit în general împotrivii practicilor religioase spaniole, nu'-şi poate ascunde emoţia pe care a resimţit-o la vederea defilării, la Valladolid „a jalnicei procesiuni a penitenţilor care merg prin oraş... Ei se biciuiesc peste măsură şi trec în procesiune, la căderea nopţii, cu atîta tristeţe îneît nu există inimă atît de aspră care să nu se lase înduioşată". în afară de aceste „grupuri de bătuţi", adaugă călătorul francez, „se mai văd altele, de nobili, precedaţi de paji cu făclii, la Valladolid şi tot aşa prin toată Spania ; chiar şi aceşti seniori nu se cruţă deloc faţă de ceilalţi, pînă ce nu ajung să fie purtaţi de subsuori în- sîngeraţi şi pe jumătate morţi : alţii duc cruci mai mari şi mai grele decît ei înşişi ; *mare lucru dacă diavolul, care este dibaci, nu amestecă aici vanitatea ; ceea ce mă îndeamnă să cred acest lucru sînt acei paji şi lachei care îi arată* (fac să fie recunoscuţi) *drept potrivnici învelişului hainei lor"* [15]

însemnarea finală este cu atît mai semnificativă cu cît Barthélemy Joly nu pune deloc la îndoială sinceritatea acestor penitenţi care, în ciuda anonimatului lor, vor totuşi să facă tuturor cunoscut faptu] că ei sînt mari seniori. Acest caracter ostentativ dat uneori celor mai aspre penitenţe este, dealtfel, sublimat de către diverşi scriitori spanioli ai epocii : „Nu mă îndoiesc, scrie Francisco Santoş. că există mulţi care se flagelează în mod gratuit : dar cred

că există şi mai mulţi care o fac din vanitate**. Există chiar, după spusele contesei d’Aulnoy, peni ten ti care se flage- leazã pentru dragostea doamnei lor : în faţa casei iubitei ..ei se biciuiesc cu o minunată răbdare... Cînd întîlnesc o femeie bine făcută, ei se lovesc intr-un mod anumit care face să şiroiască sîngele pe ea. Aceasta este semn dc foarte mare politeţe, iar doamna, recunoscătoare, le mulţumeşte”. – afirmaţie pe care am fi tentaţi să c contestăm, dacă Lope de Vega. Quevedo şi alţii nu şi-ar fi bătut joc de ..penitenţii din dragoste“ *(disciplinantes de amor).*

Dacă importanţii acordată manifestărilor exterioare ale credinţei nu exclude defel sinceritatea, ea riscă totuşi să substituie forma spiritului. în legătură cu somptuoasele veşminte cu care credincioşii împodobeau statuile, San Juan de la Cruz protestase împotriva ..obiceiului abominabil de a îmbrăca imaginile cu luxul şi modele lumii profane**. ceea ce limita evlavia la a nu mai fi decît ..arta de a împodobi păpuşi, dintre care unele nu le mai servesc decît de idol în care îşi plasează mulţumirea” [1G]. Departe de ¿1 dispare, o astfel de practică a tins dimpotrivă să se amplifice, integrîndu-se unei evlavii în care forma, gestul şi ritul, în loc să apară ca semne sau simboluri ale unei realităţi superioare, capătă o valoare de mijlocire, oarecum de conslrîngere faţă de Divinitate, pe care o ..obligă“ în privinţa acelora care s-au achitat astfel faţă de ea. Ceea ce uimeşte cel mai mult pe cele două personaje ale lui Ccrvantes. Rinconele şi CortadiHo, atunci cînd intră în contact cu lumea interlopă din Sevilla. este ,,siguranţa pe care o aveau cu toţii că vor merge în rai.'toţi avînd pe conştiinţă hoţii şi crime şi u>t felul dc ofense aduse

Domnului,

IoÜ

cu condiţia c/e *a nu se sustrage de la îndatoririle religioase“.*

Ritul, cel puţin, chiar şi interpretat în modul cel mai formalist cu putinţă, îl menţine pe credincios în contact cu Biserica şi preoţii ei. care trebuie să îi fie îndrumătorii pe drumul credinţei. Mai periculos apare – îndeosebi în ochii Inchiziţiei – excesul opus, căutarea contopirii directe cu Dumnezeu, adică, fără nici o mijlocire terestră. O atare atitudine apare drept consecinţa şi reversul gîndirii mistico, aşa cum ea fusese exprimată la un San Juan do la Cruz sau la o Santa Teresa. Aceasta descrisese în a sa *Carte a locaşurilor (Las Moradas).* într-o limbă uimitor de concretă şi cu o extraordinară bogăţie de imagini, etapele prin care trebuie să treacă sufletul pentru a se contopi cu Dumnezeu. în extaz ; dar ea le pusese în gardă pe călugăriţe împotrivii exceselor şi iluziilor, la care putea duce această căutare a lui Dumnezeu, atunci cînd nu era cenzurată, ca în cazul ci, de către umilinţă şi o supunere absolută în faţa preceptelor Bisericii. .,Am cunoscut mai multe călugăriţe, de înaltă virtute, care îşi petreceau şapte sau opt oro într-o stare pe care ele o credeau stare de extaz ; cel mai mic exerciţiu spiritual punea stăpînire pe ele în aşa măsură îneît se lăsau copleşite, convinse că nu trebuie să rezişti Domnului... Ceea ce ajunge să le distrugă încetul cu încetul sau să le îndobitocească, dacă nu se iau măsuri.“ San Juan de la Cruz denunţase şi el pericolul pe care îl reprezentau pentru credinţă aceia care luau drept inspiraţie divină ceea ce nu era decît un produs al imaginaţi n lor : .,As putea foarte bine să vorbesc aici de anumite femei care au simulat false stigmate, răni, cununi de spini şi imagini ale lui Christ pe piept, căci în vremea noastră ne-a fost dat să vedem a.şa ceva... Oamenii înţelepţi şi

experimentaţi în viaţa spirituală nu fac nici un caz di* aceste

— Vutţ.i dv itccare <i în Sumia

1S
1

himere ; dar oamenii din popor gindesc, în simplitatea lor, că ar fi dovada sfinţeniei, şi pentru că o femeie oarecare a simulat patru leşinuri, îi laudă sfinţenia, iar de acum înainte ea s-a asigurat în ceea ce priveşte hrănit şi tot ceea ce îi este necesar...” [17] Dar există în acest domeniu o adevărată emulaţie şi în 1634 un iezuit poate scrie unuia din confraţii săi : .,Se poate vedea cum sporeşte în asemenea măsură numărul stigmatizaţilor încît s-a ajuns să nu mai fie considerat ca slujitor al Domnului acehi care nu arată cele cinci răni...” [18]

. Iluzia mistică poate să nu ducă decît la un fel de pace absolută în care sufletul, crezîncl că se confundă oarecum cu divinitatea, nu mai are nevoie să recurgă la practicile exterioare ale credinţei. Dar ea poate duce de asemenea la cele mai mari devieri pe plan moral : dacă voinţa umană se suprimă întru Dumnezeu, nu mai există pentru ea responsabilitate, iar posibilitatea însăşi de a păcătui dispare. Or, profitînd de reacţia împotriva valorii .,acţiunilor de caritate“. legată de difuzarea ideilor reformiste, o astfel de stare de spirit apăruse în anumite grupuri de „iluminaţi” *(alumbrodos),* din care majoritatea nu urmăreau decît să se înalţe la o stare de pură contemplare, pe cînd alţii pretindeau să caute în dragostea carnală un soi de iniţiere în dragostea divină. în ciuda riguroasei represiuni condusă de Inchiziţie, sub Filip al II-lea, noi focare de „iluminism” se dezvoltă îndeosebi la Sevilla, în prima jumătate a secolului următor. Limbajul literaturii mistice, cu vocabularul şi tonalitatea sa, „erotice*', oferă o armă de temut anumitor duhovnici, cuprinşi de demonul cărnii şi care se folosesc de ambivalenţa acestui

limbaj pentru a-şi seduce penitentele. Numărul de procese „în solicitare“ – termen tehnic folosit de către Închiziţie pentru a defini această crimă – arată relativa frecvenţă a unor asemenea abuzuri. Călugăriţele claustrate,- expuse iluziei mistice împo

triva căreia Ic pusese atît de viguros în garda Sania Teresa,, riscau să ofere o pradă uşoară unor îndrumători spirituali ,,iluminaţi“ – sau sceleraţi – aşa cum a arătat-o afacerea mănăstirii San Placido care. între 1628 şi 1633, a ocupai cronica, atît pioasă cît şi scandaloasă a Madridului. [19]

Dacă credulele călugăriţi* de la Sun Placido s-au lăsat ,.seduse” de către benedictinul însărcinat să aibă grijă de sufletele lor, acest fapt s-a întîmplal deoarece călugărul a găsit în mănăstire, ne dezvăluie procesul Inchiziţiei, un puternic complice : Diavolul, care pusese stăpînire pe spiritul stareţei şi al majorităţii călugăriţelor plasate sub autoritatea ei. în pofida tuturor mortificărilor pe care (de şi le impuneau pentru a scăpa de tentaţie. Această împrejurare dovedeşte legătura care există uneori între iluminism şi cealaltă formă de deviere a sentimentului religios care este demonologie. Ar fi totuşi complet inexact să considerăm c.r< dinţa în diavol şi practicile de vrăjitorie?, caro se leagă de ea. ca fiind în mod deosebit caracteristice religiozităţii spaniole. Secolul al XVII-lea. mai cu scamă în prima sa jumătate, este marele socul do vrăjitorie al timpurilor moderne, şi nici o regiune din Europa. în însăşi epoca în care trăia Descartes, n-a scăpat do obsesia diavolului.

Dar această obsesie* pare să.fi fost cu atît mai puternică cu cît credinţa era mai vie. şi prin acest lucru Spania îi oferea un teren favorabil. Cum să te îndoieşti la urma urmei do existenta şi puterea Satanei cînd Biserica însăşi a fixat ceea ce se poate numi concepţiei „ortodoxă“ despre demon, indicînd regulile de urmat pentru a-l combate ? O întreagă literatură domonologică – operă a teologilor – înfloreşte. în secolul al XVII-lea şi ne informează asupra diferitelor întrupări.al îngerului întunericului.

Căci domo-

nul este în acelaşi timp unul şi multiplu, şi există, în lumea infernala, o adevărată specializare : în vîrf Satana, asistat de Lucifer, Belzebuth şi Barrabas ; apoi Asmodeu, prinţul desfrîului, Leviathan, demonul orgoliului, Belial, patronul ţigăncilor, prezicătoarelor şi vrăjitoarelor, Au- ristel, care domneşte asupra jucătorilor şi blasfematorilor. Printre demonii inferiori, „diavolul şchiop", Ren f as. este răspînditorul amabil al tuturor viciilor în care omul îşi caută plăcerea.

Nu am putea tăgădui Satanei o mare putere asupra oamenilor. Astfel, ne spune canonicul Garcia Navarro, în al său *Tribunal al Superstiţiilor* (apărut în 1631) că „în calitatea sa de savant medic şi filosof, el cunoaşte proprietăţile tuturor plantelor şi ierburilor din care scoate o chintesenţă pe care, *intr-un mod invizibil,* o aplică pe părţile bolnave" ; astfel se explică vindecările miraculoase pe care vrăjitorii i le atribuie, dar care nu sînt în realitate decît rezultatul virtuţilor *naturale* ale plantelor. [20] De acest privilegiu al invizibilităţii. diavolul se foloseşte adesea pentru a tulbura odihna oamenilor : „El se manifestă uneori cu mare zgomot, *în special în mănăstirile de călugăriţe :* dă lovituri în uşi şi ferestre ; face să se mişte pereţii şi zidurile ; sfărîmă oale, farfurii şi ustensile... Uneori vine pînă la patul unde dorm oamenii, ridică aşternutu- rile şi se dedă unor mîngîieri obscene, şi în multe alte feluri îi sperie şi îi împiedică să doarmă liniştiţi." [21]

Mult mai grave decît aceste simple divertismente - ale demonului sínt cazurile de posesie diabolică, în care Satana sau unul din acoliţii săi se introduce într-un corp uman şi îşi impune voinţa sufletului care îşi are acolo sălaşul. Nebunia, isteria şi toate bolile mintale îşi află explicaţia în această „alienare" a

individului posedat de diavol. Există simptome care îngăduie să se recunoască în mod sigur po-

sedii rea diabolică : a vorbi o limbă străină fără să o fi învăţat vreodată, a revela fapte care s-au petrecut în ţări îndepărtate, a rosti blesteme în fala lucrurilor sfinte, a refuza să te rogi şi să faci semnul crucii.

Singurul remediu este exorcismul care va alunga demonul din corpul pe care a pus stăpînire, exorcism care, aidoma unei cure medicale, se face după reguli precise pe care Biserica le-a codificat cu scopul de a evita abuzurile şi înşelăciunile. [22] Exorcismul nu poate fi practicat decit de către un preot specializat, capabil să se adreseze în latineşte demonului – căci acesta nu înţelege decât limba Bisericii. Este foarte important să se ştie numele exact :il diavolului pe care trebuie să-l expulzezi – Satana, Lucifer. Belzebuth etc. – pentru a avea un şi mai mare ascendent asupra lui, şi poate fi eficace arderea unei hîrLii pe care s-a scris acest nume. De asemenea, „posedatul“ poate fi obligat să îngenuncheze sau să sărute crucea : ofensat de acest act de umilinţă, contrar naturii sale, Diavolul pleacă. Dar mijlocul cel mai sigur este evocarea, în faţa lui. a misterelor religiei, în special misterul întrupării, a cărui idee este insuportabilă demonului. în sfîrşit. există tratamente mm materiale şi, fără îndoială, nu mai puţin eficace ; Fray Luis de la Concepción povesteşte că trebuind să exorcizeze pe o doamnă de neam mare, îi ordonat femeilor caro erau de faţă să o pălmuiască : atîtde mare a fost furia demonului, încât a plecat pentru a nu se mai întoarce...

Alături de aceia care devin prada Satanei, există şi aceia care îi caută ajutorul pentru a beneficia de puterc-a sa. Există grade diverse în vrăjitorie, de la tămăduitoarca care vindecă rănile pronunţ ind vorbe magice, vrăjitoarea care alcătuieşte „filtre de dragoste” sau deoache, pînă la „acei oameni răi care, spune părintele García Navarro, în- <h< ie UD tratat

de prietenie cu diavolul şi se străduiesc să', vorbească şi să intre în contact cu el, pentru ca cl să le” dezvăluie anumite secrete pe care ei le doresc*’. Printre aceştia din urmă se află uneori persoane suspuse : despre contele de Olivares, favorit al lui F’ilip al IV-lea, se spunea că ascunde un diavol în baston, iar opinia populară l-a acuzat, desigur că pe un anumit temei, că recursese la sprijinul vrăjitoarelor pentru <i păstra proiecţia monarhului. [23]

Procesele de vrăjitorie par să aducă o confirmare „obiectivă” existenţei unor rapoitari între Satana şi fiinţele umane. în gurii acuzaţilor constrînşi să facă mărturisiri, revin aceleaşi descrieri, îmbogăţite cu aceleaşi precizări : cavalcade fantastice prin văzduh pînă la locul sabbatului ; împerecheri bestiale între vrăjitoare şi demoni sub formă de ţap sau cîine ; ceremonii nelegiuite la caro iniţiaţii reneagă credinţa catolică şi calcă în picioare crucea lui Christos. Dar aceleaşi precizări se găsesc deja în documentele proceselor de vrăjitorie din ultimele secole ale Evului Mediu, şi se regăsesc identice, în secolul al XVII-lea. în gura ncnumăraţilor vrăjitori şi vrăjitoare condamnaţi să fie arşi pe rug în Franţa, în Anglia, în Germania. Analogie pe care o explică modul de a conduce interogatoriile, inchizitorii orientînd întrucîtva, sub ameninţarea cu tortura, mărturisirile acuzaţilor, iar aceştia – din nebunie, autosugestie, speranţă de a scăpa de pedeapsa supremă – dînd despre demon şi acţiunile sale o descriere care concordă cu forma tradiţională pe care i-a dat-o> imaginaţia occidentului creştin.

Se fac totuşi auzite voci care pun la îndoială realitatea faptelor denunţate. Un umanist, Pedro de Valencia, dedică în 1610 Inchizitorului general un *Discurs asupra vrăjitoarelor şi lucrurilor privitoare la*

magie, în care arată --

imposibilitatea del ici dor mărturisite, şi invocă puţina încredere ce se poate acorda unor mărturisiri smulse prin *tnrliu'ii.* Exişiâ. dealtfel, un ciudat contrast între moderaţia pedepselor aplicate de către Inchiziţie – exil, temniţă, siilpul inlamici – moderaţie care pare să reflecte o anumită îndoială la judecătorii ecleziastici, şi rigoarea judecătorilor laici, caro. împărtăşind ura populară împotriva vrăjitorilor acuzaţi că provoacă moartea copiilor şi a vitelor, că propagă epidemiile, că nimicesc culturile, se arată Iară milă lata de aceia care le sini denunţaţi : o adevărată ,. vânătoare de vrăjitoare*’ a fost organizată în Catalonia la începutul secolului al XVII-lea. şi, de-a lungul a aproape zece ani. a făcut mai mult de trei sute de victime.

Inchiziţia spaniolă !... Acest nume evocă pentru imaginaţie, de patru secole, temniţe întunecate, chinuri îngroziţi »art; şi flacăra rugurilor luminînd autodafeurilc şi este uşor de înţeles că o întreagă parte a istoriografiei spaniole s-a consacrat rectificării judecăţilor prea sumare aduse instituţiei, amintind că torturile şi pedepsele’ aplicate de Slinlul Oficiu nu se deosebeau de cele care se obişnuiau în alto jurisdicţii, subliniind că *autós de* fe-urile erau ceremonii excepţionale şi că nu toţi cei ce compăreau erau destinaţi supliciului final. Acestea sínt, fapte incontestabile : dar nu este mai puţin adevărat că Inchiziţia ocupă în viaţa spaniolă a secolelor al XVI-lea şi al XVII-lea un loc foarte important, nu numai prin jurisdicţia pe care o exercită, ci şi pi în pecetea pe care o punt? asupra spiritelor, prin amestecul de teroare şi veneraţie pe care doar numele ei îl inspini şi care face.ca prezenţa ei. chiar şi nevăzută, să se facă în mod constant simţită. . . . .

Consiliul suprem al Inchiziţiei, în fruntea căruia se află un inchizitor general numit de către rege, este un organism al guvernului monarhic, aşa cum sini celelalte consilii (al Castiliei, al Finanţelor, al Indiilor), care stau în preajma suveranului. Dar el capătă de la funcţia sa spirituală o independentă deosebită. Autoritatea sa se exercită prin intermediul a cincisprezece „tribunale’[4], sau inchiziţii locale, al căror personal cuprinde judecători „consultanţi” şi ..Culilicatori” însărcinaţi să dea un calificativ teologic fero- *nat, suspect de erezie, eretic* etc.) propunerilor şi crimelor împotriva credinţei care le sînt deferite, în fine un procuror a căi ui funcţie constă în susţinerea acuzaţiei. În plus, Inchiziţia mai dispune de colaborarea aşa-numiţilor „fami- liares”. ǂǂǂǂǂ care constituie pentru ea un soi de poliţie benevolă şi adesea fanatică ; numărul lor este considerabil în secolul al XVII-lea ; desigur mai mult de 20 000, căci numeroşi sînt aceia care vor să beneficieze de privilegiile legate de funcţiile Inchiziţiei (şi dintre care cel mai preţios este acela de a scăpa de jurisdicţia altor tribunale) şi de i'semcnea de prestigiul pe care ele îl asigură acelora care le exercită şi care este cu atît măi mare cu cit „dovezile de puritatea sîngelui“ cerute de către Sfîntul Oficiu sînt mai riguroase. Mari seniori, scriitori iluştri – ca Lope de Vega – au ţinut la onoarea de a aparţine acestei miliţii.

Acţiunea Inchiziţiei se exercită în acelaşi timp împotriva ideilor şi împotriva indivizilor. în fiecare oraş important are loc, în general la vremea postului Paştelui, Proclamarea *Edictului Credinţei,* precedată

ǂǂǂǂǂ Preoţi subalterni ai Inchiziţiei. (N.T.).

de o procesiune solemnă şi urmată de o predică într-o biserică sau într-o piaţă publică. Textul edictului invită pe credincioşi să-i denunţe „pe toţi aceia care au susţinut opinii eretice, sus

pecie, eronate, temerare, necuviincioase, scandaloase sau blasfematorii împotriva lui Dumnezeu .şi a Sfintei Credinţe catolice... şi îndeosebi pe aceia care au rămas legaţi sau au exprimat sentimente favorabile legii lui Moise, sectei lui Mahomet sau aceleia a lui Luthcr, cît şi pe toţi aceia care au citit sau posedă cărţi ale unor autori eretici sau a. altora figurînd în *Indexul cărţilor interzise* publicat de către Sfîntul Oficiu. Cîteva zile mai tîrziu, are loc o ceremonie analogă pentru a arunca anatema împotriva acelora care nu au dat ‘ascultare admonestării precedente : ..Să vină asuprii lor toate blestemele cerului şi toate plăgile Egiptului ; să fie blestemaţi în oraşe şi în sate ; fie ca blestemul Sodomei şi Gomorei să cadă peste capetele lor“. Efectul acestor ameninţări. întărit de către vocea puternică ¿1 predicatorilor, este considerabil, şi nu rar se în- 4âmplă să vezi oameni denunţîndu-şi rudele-cele mai apropiate Şi ini ului Tribunal, iar uneori denunţîndu-se pe ei înşişi.

Denunţurile, aşadar, pun în mişcare în majoritatea cazurilor maşina inchizitorială, dar inchizitorii pot să procedeze şi din oficiu. Protestantismul fiind extirpat, sub Fili.p al II-lea, iar maurii convertiţi expulzaţi în 1610, principalii suspecţi în materie de credinţă în prima jumătate a secolului al XVII-lea sînt acei „marranes“ de origine portugheză, bănuiţi că „iudaizează“ ; dar contingentul cel mai masiv, printre acuzaţi, este format din .,iluminaţi“, vrăjitori, călugări acuzaţi de „solicitare’’, călugăriţe pseudo- mistice şi simulatoare de extazuri, la care se adaugă cei care au fost denunţaţi pentru cuvinte de blestem sau lectură de cărţi interzise.

Cu începere din clipa cînd acuzatul a fost închis în „închisorile secrete’’ ale Inchiziţiei, el încetează întrucîtva de a mai exista pentru lume, căci întreaga

procedură este condusă în cel mai maro secret. Nici numele denunţătorilor. nici cele ale martorilor nu sînt pomenile în cursul dezbaterilor, iar condamnările înseşi nu sînt anunţate public în momentul cînd au fost pronunţate, Sfîntul Oficiu aşteptînd să întrunească un număr suficient de condamnaţi pentru a proclama sentinţele în cursul unui „act de credinţă“.

Autodafeul (forma portugheză – *auto da fa* – a prevalat. în folosirea franceză, asupra formei spaniole *auto de fe).* este, intr-adevăr, o ceremonie solemnă, asociată în mod obişnuit celebrării unui mare eveniment : un *auto* are loc pentru a sărbători urcarea pe tron a lui Filip al IV-lea în 1621 : un altul în anul următor cu prilejui liturghiei de mulţumire aduse Domnului de către regina Isabela de Bourbon. după naştere. Acest, caracter de festivitate, la care este invitată să participe întreaga populaţie a oraşului, ar părea ciudat şi aproape nelegiuit, dacă nu '»-ar lua în considerare faptul că se urmăreşte să se* celebreze, printr-o impresionantă manifestare, triumful adevăratei credinţe, şi să se transmită un sentiment de teroare vrăjmaşilor. De aceea, principalele autodafeuri dau naştere unor relatări scrise, răspîndite apoi în public spre instruirea credincioşilor ; aflăm de asemenea numeroase descrieri în povestirile călătorilor străini, deosebit de uimiţi de ciudăţenia spectacolului.

Dimineaţa, în timp ce clopotele sună şi se rostesc liturghii în biserici pentru sufletele celor ce vor muri, con- damnaţii sînt scoşi din temniţa lor pentru a lua loc în . lunga procesiune care trebuie să îi conducă la locul ceremoniei. Toboşarii şi trompeţii deschid cortegiul şi precedă stindardul cu armele Inchiziţiei : crucea,

spada şi ramura de măslin, simboluri ale justiţiei şi milei. în spatele lui înaintează masa acelor „familiares“, grupaţi în cohorte,

pur tind alte stindarde, cruci, luminări aprinse, şi însoţiţi de călugări aparţinînd diverselor congregaţii. Vine apoi tristul grup al condamnaţilor. Fiecare din ei este încadrat de către doi *„familia res”* ; el ţine între mîinile împreunate o luminare galbenă şi poartă,*sambenito,* tunică de culoare galbenă marcată de crucea Sfîntului Andrei şi împodobită uneori de un desen indicînd natura chinului pe care îl va îndura ; o lungă bonetă ascuţită – *la coroza* – completează tragica şi neînsemnata sa înfăţişare. „După această îngrozitoare <rupă care îşi conduce ea însăşi pompa funerară a înmormîntării“ – după expresia lui Barthélémy Joly – îşi fac apariţia autorităţile laice şi ecleziastice : magistrali şi judecători municipali, ofiţeri regali, preoţi ai Sfîntului Oficiu, în sfîrşit Inchizitorii (la Madrid Inchizitorul general) pe care îi însoţeşte episcopul oraşului., reprezentând persoana papei, „cu toţii cîntînd Crezul cu voce joasă, astfel îneît la vederea acestui spectacol ai impresia că a sosit clipa marii judecăţi a lui Dumnezeu“ [2<i]. De-a lungul întregului parcurs pe care îl urmează procesiunea. mulţimea s-a înghesuit la .ferestre şi înaintea prăvăliilor închise, privind în tăcere impresionantul spectacol, dar izbucnind uneori în insulte la trecerea condamnaţilor.

!

La locul prevăzut pentru *auto, a* fost instalat un mare eşafod, dispus în general în formă de U : în centru se află un altar, alături de care sînt înălţate stindardul şi crucea verde a Inchiziţiei, şi un amvon pentru predicat ; o parte a clerului călugăresc şi mirean ia loc aici ; pe latura dreaptă, în spatele inchizitorilor şi episcopului, aşezaţi sub baldachin, se

aşează personalul inchizitorial şi autorităţile (la Madrid, membrii diferitelor consilii) ; în faţa lor, de partea cealaltă a tribunei, locul rezervat condamnaţilor are gradene, la care ei ajung printr-o scară fixă sau mobilă. cu ajutorul preoţilor şi călugărilor care îi îmbărbătează : pe treptele de sus de tot sînt aşezaţi cei ce trebuie să moară ; mai jos, cei pe care îi aşteaptă temniţa sau galerele ; în sfîrşit, jos de tot, cei care nu vor suferi docil, o penitenţă mai uşoară. în jurul eşafodului se îngrămădeşte mulţimea venită să asiste ki spectacol.

Ceremonia începe cu jurămîntul de apărare a credinţei catolice şi a Sfîntului Oficiu, jurămînt rostit mai întîi de către autorităţi – la Madrid de către rege şi familia regală – şi repetat de către toţi cei de faţă. Un predicator se urcă apoi în amvon pentru a îndemna pe vinovaţi să se căiască, iar pe cei prezenţi să tragă învăţăminte din înspăimîntătorul exemplu care se va da. Acestei predici, în general foarte lungă, îi urmează citirea şi mai lungă încă, a motivelor condamnării ; mai mul ţi secretari ai Inchiziţiei fac cu schimbul pentru a face apelul, succesiv al fiecăruia dintre condamnaţi, pentru a aminti crimele care îi sînt reproşate şi pentru a citi depoziţiile şi mărturisirile făcute Tribunalului. Această lectură se prelungeşte timp de ore întregi, iar anumite *aut os* la care apar numeroşi condamnaţi, pot dura de la răsăritul plnă la apusul soarelui. în sfîrşit vine rîndul pronunţării sentinţelor : cei cărora Sfîntul Oficiu le-a admis căinţa s-au ..împăcat” cu Biserica şi se văd în situaţia de a li se acorda pedepse foartc variabile, mergînd de la portul *sambeniio-* ului cîtva timp, pînă la închisoarea pe viaţă. Ceilalţi sînt ..eliberaţi”

justiţiei laice, ceea ce echivalează cu condamnarea la moarte. Dar sentinţa nu este îndeplinită chiar pe locul unde s-a desfăşurat ceremonia : elibera ţ ii *(rzla-jados),* cu mîinile legate pe o cruce verde, sînt conduşi la rugul care a fost înălţat la marginea oraşului. D ică. în această clipă supremă, ei îşi mărturisesc greşelile şi se

căiesc pot obţine favoarea de a fi sugrumaţi, înainte ca trupul să le fie lăsat pradă focului. Numeroşi sînt specia- . torii care vin să asiste la acest ultim episod al dramei, iar unii dintre ei aduc chiar vreascuri pentru ¿1 întreţine flacăra.

Autodafeul este, trebuie să accentuăm acest lucru, o ceremonie pul în frecventă : aproximativ treizeci în timpul celor patruzeci şi patru de ani de domnie ai lui Filip al IV-lea (1621 —1665), cel mai mare număr (opt) avînd Sevilla drept teatru. Dar prin caracterul lor spectaculos şi prin răsunetul pe care îl au în suflete, ele contribuie la a da întregii vieţi spaniole h vremii o tonalitate psihologică aparte. Faptul de a se fi înfăţişat înaintea Inchiziţiei lasă o pată de neşters asupra aceluia care a fost denunţat, chiar dacii. inocenţa sa a fost recunoscută ; cu atît mai mul: %o condamnare, chiar şi uşoară. – cum ar fi portul <s-an?bem<o-ului – constituie o veşnica dezonoare pentru vinovat şi întreaga sa descendenţă. «A auzi în gura unui *familiar* cuvintele *în numele Sfintei Inchizifii...»,* spune Alvarez de Colmenar, înseamnă să fii imediat părăsii de tată, mamă, rude şi prieteni, căci nu există nimeni care să îndrăznească, nu să-ţi ia apărarea, ci măcar să intervină în favoarea celui care este astfel interpelat, de teamă de a apare el însuşi CÎI suspect în materie de credinţă.'* [27]

Dar ameninţarea care apasă astfel deasupra tuturor, din moment ce oricine este la discreţia unui denunţ calomnios. nu stirbeşte cu nimic respectul şi ataşamentul pe care îl arată poporul spaniol unei instituţii care, apărînd puritatea credinţei, apare ca ocrotitoarea spirituală a Spaniei însăsi.

*

Ciipitolul VIH

VIAŢA PUBLICA

; ' SERBARI ŞI DIVERTISMENTE POPULARE

I. SĂRBĂTORI 11 ELIGIO ASE ŞI SERBĂRI «PROFANE

— DANSURI ŞI MASCARADE. CARNAVALUL. PROCESIUNEA DE ZIUA DOMNULUI – ..JUEGOS DE CAÑAS" ŞI LUPTE DE TAURI.

II. TEATRUL. SĂLILE DE SPECTACOL ŞI PUBLICUL

— REPREZENTAŢIILE : ..COiMEDIAS" ŞI ..AUTOS SACRAMENTALES" – TRUPELE DE ACTORI AMBULANŢI – CONDIŢIA ACTORILOR ŞI PASIUNEA PENTRU TEATRU.

..Naţiunile cele mai grave şi mai prudente, ca cea spaniolă. sini, cele mai'excesive cînd încep să se distreze", constată An toi ne de Brunei, iar un istoric spaniol contemporan răspunde spuselor călătorului francez, scriind : „Cel care ar fi judecat Spania secolului al XVII-lea şi îndeosebi Madridul, după strălucitoarea şi vesela sa expans ivita te, nu ar fi putut crede, văzînd acest popor în serbări aproape

continui, că el era afectat de nenorocirile publice şi particulare cele mai grave, ci mai cinând că se scălda în belşug şi trăia vremuri de prosperitate, de bucurie şi de fericire“ *.

Desigur, nu s-ar putea generaliza o observaţie valabilă mai ales pentru capitală, unde prezenţa Curţii sporeşte, după cum s-a văzut, pretextele de serbări şi unde norodul participă, măcar ca spectator, la distracţiile celor mari. Dai marile oraşe de provincie – Barcelona, Valencia, Sevilla – nu rămîn în uimii Madridului şi chiar şi în localităţi de mai mică importanţă şi pînă şi în tîrguşoarele pe jumătate rurale, autorităţile par să se străduiască să răspundă gustului mulţimii pentru serbările de toate felurile.

’iotul este pretext pentru serbări şi se întîmplă ca, în «momiţi ani. numărul zilelor de sărbătoare, cuprinzînd şi duminicile, să îl depăşească pe acela al zilelor de lucru. Prilejurilor oferite de evenimentele de seamă ale vieţii naţionale : naşteri sau căsătorii princiare, vizita suveranului intr-unui din oraşele regatului său, li se adaugă datele importante din calendarul religios, cele pe care le celebrează întreaga creştinătate, şi de asemenea cele ce sini în mod special legate de analele bisericii din Spania : transferări de relicve,-sfinţirea unui nou sanctuar, canonizarea unor sfinţi spanioli. Durata festivităţilor organizate în aceste cazuri excepţionale compensează, frecvenţa lor mai redusă : pentru tripla canonizare a lui San Ignacio de Loyola. San ta Teresa şi San Francisco-Javier, Madridul s-a veselit pe toată durata sfîrşitului lunii iunie 1622, iar serbările nici nu se terminaseră bine că şi începuseră cele / pe care le-au organizat în onoarea lui San Pedro de Alcân- tara, regele, oraşul şi mănăstirea franciscanilor desculţi, – pe care, o patrona. San Pedro.

A(fi inutil, dealtfel, să pretindem să stabilim o netă distincţie între sărbătorile religioase şi serbările profane căci, dacă nu în originea lor, cel puţin în manifestările lor, ele prezintă multe trăsături comune. Tripla canonizare din 1622 a cuprins nu numai Te-De um-uri şi procesiuni magnifice ; ea a dat naştere unui turnir poetic, unor reprezentaţii de comedii, unor întreceri cavalereşti şi unor curse de tauri. Acestea sînt, într-adevăr, laolaltă cu dansul <i mascaradele, distracţiile cele mai apreciate de către public iar festivităţile cele mai importante şi le asociază frecvent, răspunzînd astfel gusturilor deosebite ale tuturor claselor populaţiei.

⋆

Dansul este, se poate spune, o pasiune naţională : ..Nu există femeie spaniolă care să nu fie dansatoare încă de cind iese din pîntecele mamei sale", scrie Cervantes în- tr-una din comediile sale.[2] Se dansează pretutindeni şi dansează toată lumea. La Curte şi în cercurile aristocratice, pa vana, *„bran de Inglaterra"* §§§§§§, alemanda atrag la sunetul instrumentelor, în mişcarea lor măsurată şi riguros reglată, seniori şi doamne nobile. în anumite procesiuni, dansatori şi dansatoare de meserie înfăţişează, pe scene mobile, diferite balete cu caracter alegoric ; dansul trece uneori dincolo de pragul bisericilor şi, în faţa altarului principal, se desfăşoară *dansul celor şase,* – o evocare, probabil, a lui David dansînd în faţa arcăi – a cărui tradiţie s-a păstrat pînă în zilele noastre în catedrala din Scvilla.

Dar, dansurilor „nobile" li se opun dansurile

---

§§§§§§ în fr. „branle", vechi dans popular cu figuri (N.T.),

populare, însufleţite şi uneori frenetice, pe care le scandează chitarele. tamburinele şi pocniturile din degete, şi a căror ex

presivitate lasciva este şi mai accentuată de cântecele care le însoţesc : ,.Ce mai poate rămîne cinstit. întreabă un moralist, la femeia care, în aceste diabolice exerciţii, părăseşte ţinuta .şi moderaţia care se cuvin cinstei sale, dînd la iveală, în sărîturile ei, pieptul, picioarele şi acele lucruri care, de la natură şi prin artă, trebuie să rămînă acoperite ? Şi ce să spunem de acele ochiade provocatoare, de acel mod de ¿1 întoarce capul şi de a-şi legăna părul, de acei paşi în cerc şi de acele fandoseli care se obişnuiesc la sarabandă, *polvillo* şi alte dansuri ?»»: Invenţii diabolice, intr-adevăr, din moment ce *Diavolul .şchiop* se laudă, sub pana lui Velez de Guevara, de a fi introdus pe pămînl, aceste mijloace de pierzanie, între care ies în evidenţă, după spusa contemporanilor, sarabanda şi ciacona.

Dar blestemele teologilor nu”pot face nimîc’Tmpotriva atracţiei dansurilor populare : din taverne, de la cher- mese, din casele rău famate, trec pe scena teatrelor, fac concurenţă chiar, în saloane, dansurilor de altădată : ,.Sc dau uitării, se lamentează Lope de Vega, instrumentele nobile ca şi vechile dansuri, odată cu gest iculaţia’şi mişcările lascive ale ciaconelor, ofensă adusă virtuţii, castităţii şi decenţei tăcute a doamnelor“. Celebrul iezuit Mariana, care îi consacră acestui dans un întreg capitol al tratatului său despre spectacole, declară chiar că ,.într-un anumit oraş (desigur Sevilla). a fost dansat în timpul procesiunilor de Ziua Domnului, şi pînă şi în mănăstiri de călugăriţe“ [1].

Gustul pentru mascarade este comun tuturor claselor şi, sub domnia lui Filip al IV-lea, serbările princiare dau prilejul unor cavalcade la care regele şi seniorii Curţii sale defilează noaptea pe străzile capitalei, la lumina torţelor care fac să seînteieze aurul

şi argintul de pe somptuoasele travestiuri cu cure sînt îmbrăca fi. Ziua Domnului *iCorpos Christi)* – wa mai populară dintre toate sărbătorile religioase – işi obţine principala atracţie clin mulţimea mascaradelor care o însoţesc în aproape toate oraşele Spaniei. Procesiunea solemnă la care defilează clerul parohiilor, ordinele religioase, autorităţile publice – la Madrid regele şi membrii tuturor'consiliilor – care însoţesc tabernacolul ce poartă Eucharistia, este precedată de grupuri do oameni în costume pestriţe „dansînd, sărind şi ţopăind, cu tot atita veselie, ca şi cînd ar fi la carnavalul dinainte de Lăsata Secului“, scrie Brunei. După ei înaintează *Gigantes* şi *Cabezudos,* statui de carton înfăţişînd uriaşi şi pitici, cu capul enorm, pe care cei cc le poartă, ascunşi sub hainele lor, le însufleţesc cu mişcări groteşti, dansînd greoi. În siîrşit apare Tarasca, pe care Brunei o descrie ca pe ..un şarpe pe roţi, de o mărime enormă, cu un corp plin dc solzi, cu un pîntece oribil, cu o coadă mare, cu ochi înspăimîr.'iători şi cu botul căscat, de unde trei limbi d dinţi ascuţiţi. Este plimbatei această sperietoare pentru copii, iar cei care stau ascunşi sub cartonul ş; hîrtia din care este făcută, o fac să se mişte cu atîta îndemînare cu ajutorul cîtorva maşinării incit îi fac pe cei ce privesc cu gura căscată să-şi dea jos pălăria de admiraţie ; pe ţăranii simpli îi încearcă teama şi neliniştea, iar dacă sini păcăliţi, st iac de rîs în ochii norodului’* [5].

Desigur că în perioada de carnaval, deghizările şi măştile îşi dau frîu liber. Procesiuni burleşti de oameni travestiţi, foarte adesea în animale, parcurg străzile chitind. dansînd şi lăcînd glume tradiţionale, din care multe sínt de foarte prost gust : frînghb întinse de-a curmezişul străzii, la căderea nopţii, bombardarea trecătorilor cu proiectile foarte diferite, adesea urît mirositoare. în capitală, tinerii „distinşi” au dat un plus

de rafinament acestui obicei, înlocuind ouăle stricate cu cochilii umplute cu apă parfumată cu care bombardează doamnele care trec în trăsură. La Valencia unde, după Barthclemy .Joly, „carnavalul dinainte de Lăsata Secului se petrece toi atît de nebuneşte ca la Roma“, se folosesc în chip de proiectile portocale, fiind lot atît de ieftine ca şi castanele în Franţa“.

Mascarade şi în acelaşi timp lupte călări cu lancea, ..luptele dintre mauri şi creştini“ *sînt un joc foarte răs- pindit în Aragón şi în regiunea răsăriteană (Valencia), undo tradiţia lor s-a păstrat vie pînă în zilele noastre. Această evocare a luptei seculare împotriva necredincioşilor ii mobilizează adesea pe toţi locuitorii unui sat sau (»rasei care, cu mult timp înainte de ziua luptei, pregătesc decorurile, confecţionează costumele care vor deosebi cele două tabere şi ..repetă“ diversele episoade alo bătăliei. Eslebanillo González care a trecut printr-un mic cătun aragonoz în ajunul serbării, scrie : ..Am găsit în piaţă doua companii de plugari, unii mauri, purtînd arbalete, ceilalţi creştini, cu arme de foc. Construiseră din lemn. în mijlocul pioţii. un castel de mărime şi înălţime mijlocie undo trebuiau să se afle maurii : în ziua următoare, în clipa în cart* urma să apară procesiunea, compania creştinilor trebuia să dea asaltul general şi. după victoria **asupra** maurilor, să îi poarte captivi şi legaţi în lanţuri pe lóate ulițele, cu salve mari de archebuză trase în somn de victorie.“ G

Acestor lupte călări ţărăneşti li se opun cele la care mari seniori îşi arată îndemînarea, curajul, strălucirea în ochii mulţimii şi în aceia ai doamnelor lor. Practica turnirelor „à la française“, aşa cum ea înflorise în

cursul ultimelor secole ale Evului Mediu, s-a menţinui în Spania pînă în epoca lui Ca rol Quintul. apoi a dispărut încetul cu încetul pentru a lăsa loc *jocului suliţelor lungi (juego de canas)* care ¿isociază înscenării cavalereşti din vechile turnire o formă de luptă simulată, imitată, pare-se, după cavalerii mauri. Arena unde are loc este uneori special construită'în acest scop, şi delimitată de estrade din lemn împodobite cu tapiserii bogate • foarte adesea, ca este o piaţă publică (la Madrid, Pl^za Mayor) ale cărei balcoane servesc drept lojă spectatorilor de rang mare.

Ceremoniei începe cu prezentarea combatanţilor. Aşezaţi în cadril *******. uneori îmbrăcaţi după moda maură sau turcească şi ducînd pe braţul sting un scut din lemn şi din piele zugrăvit în culorile lor sau în cele ale doamnei lor, ei intră în arenă călare pe cai de paradă minunat inşeuaţi ; în sunet de trompete şi tobe, ei fac înconjurul arenei, se dedau la un simulacru de luptă cu sabia, formînd figuri de carusel †††††††. Apoi scutierii lor, îmbrăcaţi în livreaua respectivă, aduc caii şi le dau stăpînilor lor suliţele lungi şi subţiri, care vor servi în luptă. Toţi se retrag atunci la marginea aienei şi se axează în cadrile sau escadroane, în grupuri de trei sau patru. La semnalul dat de arbitrul luptei, unul din cadriluri se năpusteşte la atac : călăreţii care il compun traversează arena la galop, aruncîndu-şi suliţele în adversari. care se străduie să le pareze cu scutul, manevrîndu-şi în acelaşi timp, calul pentru 'a

---

******* Fiecare din grupurile de călăreţi care luau parte la un carusel (N.T.).

††††††† Paradi“; la care călăreţii împurtiţi în cadriluri se dedau la exerciţii şi evoluţii (N.T.). .

cvitii şocul. De-abia a ieşit un cadril din arenă şi este înlocuit de un. altul, venind dintr-o altă parte, şi jocul se continuă fără întrerupere pînă ce toţi călăreţii fiecărui grup au luat
parte la luptă. O şarjă generală, la care participă toate escadroanele, 'încheie lupta care, prin agilitatea şi măiestria pe care le cere de la participanţi, cît şi prin fastul costumelor. constituie în acelaşi timp un divertisment aristocratic şi ..sportiv* pentru cei care iau parte,, şi un spectacol colorat pentru cei ce asistă.

Ca şi *juego de canas,* cursa de tauri este asociată manifestărilor celor mai solemne şi nu rar se pot vedea. în cursul unei singure zile, o cursă urmînd alteia. Pasiunea, pentru tauromahie este universală şi nu există categorie socială care să nu o aibă : papalitatea care interzisese clerului în 1575 să asiste la corride, măcar în zilele sărbătorilor religioase, a fost obligată, cîţiva ani mai tîrziu, să revină asupra hotărîrii, la cererea netă a regelui Spaniei şi în faţa succesului redus al interdicţiei sale. Căci corrida – căreia codul spaniol *Partidas* redactat în secolul al XIII-lea, îi consacra deja anumite articole – a devenit ..sărbătoarea .naţională" prin excelenţă. Regele, municipalităţile, confreriile, marii seniori organizează lupte de tauri ; ele figurează în programul marilor sărbători religoase ca nişte serbări profane : au fost organizate corride, cum s-a văzut, pentru canonizarea sfintei Teresa : altele sînt organizate în oraşele universitare pentru ¿1 sărbători succesele obţinute la examene do către sludenţi. .

Lupta cu tauri nu este totuşi. în mod normal, aşa cum ea a devenit mai tîrziu. un ..sport" practicat de către profesionişti de origine socială adesea foarte modestă şi, dacă participii elemente populare, ele nu

intervin decît în partea considerată drept cea mai ..urîtă” ii spectacolului, căci *toros* cămine un joc escnţialmente aristocratic. în care gentilomul trebuie să facă dovada nu numai a îndemînării sale ca în *juego de canas.* ci şi a curajului său.

• Nu există *piaza# de toros* * .special rezervate acestui spectacol (primele nu vor apare decît în secolul al XVIII- lea), iar serbarea se desfăşoară în piaţa principală a oraşului, amenajată prin închiderea ieşirilor şi prin construirea de gradene pentru public. La Madrid, Piaza Mayor oferă un cadru de o excepţională lărgime şi niciodată ea nu apare mai strălucitoare decît în zilele de corridă : „Este împodobită cu lumea cea mai bună din Madrid, care se aşează în balcoanele ce sînt tapisate cu postavuri de felurite culori, scrie Brunei. Fiecare consiliu are balconul său. îmbrăcat în catifea şi damasc în culoarea care îi place, şi avînd alăturată stema cu sigiliul şi armele sale. Balconul regelui este aurit şi acoperit de un baldachin. Regina şi infantii se aflii alături de el ; la dreapta se află un alt mare balcon în care stau doamnele de la Curte.“ Publicul de rînd se înghesuie pe eşafodajele construite între stîlpii porticurilor care înconjoară piaţa şi „deşi aceste serbări sînt foarte obişnuite, iar la Madrid se celebrează în fiecare an trei sau patru, nu există burghez care să nu dorească să le vadă de fiecare dată cînd au loc, şi care să nu-şi amaneteze mobilele, dacă nu are bani, mai degrabă decît să piardă vreuna.“ [7]

Ca .şi în jocul suliţelor, serbarea începe cu prezentarea campionilor, adică a nobililor care, îmbrăcaţi cu o scurtă pelerină neagră, cu pumnalul şi sabia la şold, cu pălăria împodobită cu pene multicolore, vin să-l salute pe rege sau autorităţile locale ; ei sînt însoţiţi de obicei de o suită de scutieri şi lachei, îmbrăcaţi cu livreaua respectivă, şi al căror număr reflectă rangul lor social. După acest „tur de onoare“, alguazilii care au sarcina de a asigura ordinea spectacolului dau semnalul pentru a se da drumul p

m

*** Arene pentru luptele de tauri LN.T).**

taurilor şi se retrag .pe. marginile arenei pentru a lăsa cimp liber *toreadorilor*,* adică acelor călăreţ i care, urcaţi pe cai anume dresaţi, vor ataca taurul. Călăreţul trebuie să înfigă un *rejón,* suliţă de lemn terminată cu un. vîrt de lier. în gîtiTtTînimalului. astfel îneît mînerul să se sfărîmo. iar cealaltă extremitate să rămînă în mîinile lui. Acest *rejón* fiind scurt (opt palme, adică ceva mai mult d<*un metru), toreadorul trebuie să treacă la un pas de taur, care se năpusteşte asuprii lui. să eschiveze şocul şi să se aplece în acelaşi timp pe o parte pentru a da lovitura, ceea ce necesită în acelaşi timp o desăvîrşită stăpî- nire a calului şi o îndcmînare puţin obişnuită. Succesul obţinut depinde de numărul de *rejones* sfărîmate, conform regulilor, de către fiecare călăreţ.

Dacá omul s-a lăsat „jignit" de către animal, fie că suliţa n-a rămas înfiptă, fie că taurul a îmbrîncit calul şi uneori l-a aruncat din şea pe călăreţ, acesta este obligat să se răzbune, doborînd el însuşi animalul, cu o lovit ură de spadă. El o poate face de pe cal, sau se poate da jos, pentru a da lovitura cu vîrful săbiei, fără ca nimeni altcineva să-i poată veni intr-ajutor. Această obligaţie de a nu lăsa nepedepsită „ofensa" primită este semnificativă pentru caracterul cavaleresc pe care îl păstrează corrida. Ea face pereche cu dorinţa nobililor de a-şi pune în valoare „vitejia" în ochii doamnelor lor, căci, spune Doamna d'Aulnoy în legătură cu eşarfele colorate pe care le poarta uneori pe umăr sau pe braţ, „ei se întrec uneori pentru a le fi pe plac şi pentru a le dovedi că nu existí! pericol la care să nu se expună pentru a contribui la distracţia lor".

în afară de cazul aparte în care călăreţul trebuie să-şi- răzbune astfel onoarea, partea nobilă a serbării se încheie fără ucidere. Cînd taurul se vădeşte a fi

epuizat,

18$

irompeţii sună pentru a anunţa ultima parte a luptei ; călăreţii părăsesc arena lăsînd altora grijii de a ucide animalul. Această sarcină revine *peonilor* ‡‡‡‡‡‡, al căror rol se mărginise pînă atunci să obosească animalul, „hărţuin- du-1” cu pelerina şi înfigîndu-i banderilele. Trebuie mai întîi să fie imobilizat taurul, tămdu-i-se jaretele cu lovituri de cuţit, sau folosindu-se o lamă în formă de semilună, şi în curînd, ceea ce fusese luptă devine măcel : „De îndată ce se poticneşte sau nu merge decît în trei picioare. scrie Brunei, se’ văd de pretutindeni plouînd peste bietul animal lovituri cu vîrful şi tăişul, pe care le numesc *c tichii lada s.* Aici norodul mărunt îşi arată predispoziţia sîngeroasă, căci cei ce reuşesc să ajungă în arenă nu s-ar putea considera adevăraţi bărbaţi dacă nu şi-ar cufunda pumnalul în sîngele animalului.“ [9] Pînă în ultima clipă totuşi, taurul mai poate tresări puternic, şi nu există cor- ridă importantă care să nu facă victime, fie printre călăreţii prea impetuoşi. fie. mai frecvent, printre *peonii* profesionişti şi amatorii care se aruncă în arenă pentru a lua parte la încolţi rea finală. Dar aceste accidente apar ca un lucru firesc, cu atît mai mult cu cît numărul taurilor, care se ridică uneori la aproximativ douăzeci penii u o singurii luptă, este mult mai ridicat decît acela pe care îl comportă o corridă modernă. „Taurii au fost acceptabili ; ei au ucis cinci sau şase oameni şi au rănit un mare număr de alţi oameni”, se poate citi în *Descrierile* lui Luis de Calvera. în legătură cu o corridă care a avut loc în Piaza Mayor.

Dacă la Madrid şi în marile oraşe, partea cavalerească a acestei *fiesta* §§§§§§§ taurine este cea mai

---

‡‡‡‡‡‡ Salahori, muncitori cu ziua (N.T.).

§§§§§§§ Sărbătoare (N.T.).

importană a spectacolului, eu siguranţă că în corridele organizate de autorităţile municipale din oraşele mici şi chiar din sate, aspectul ..plebeian“ învinge, cu colaborarea amatorilor“ locali şi a acelor *matatoros* (ucigaşi de tauri) profesionişti, care îşi închiriază serviciile organizatorilor. Aceştia înfruntă taurul pe jos şi ei sînt aceia, şi nu strălucitorii călăreţi care se luptă cu taurul înarmaţi cu *rejón* şi spadă, care se găsesc la originea evoluţiei ulterioare a artei tau- romahiei.

II

Teatrul, a cărui importanţă este aîit de mare în viaţa intelectuală a Secolului de aur, nu aparţine subiectului nostru, în calitate de gen literar, decît în măsura în care *comedia* spaniolă constituie un document potrivit pentru a informa asupra societăţii timpului şi, mai mult încă, asupra idealului şi aspiraţiilor sufletului spaniol. în schimb, prin interesul pasionat pe care, ca spectacol, îl trezeşte în toate clasele, el merită să fie pe 'larg evocat printre divertismentele care ocupă un atare loc în viaţa socială.

Teatrele rămîn totuşi, din punctul de vedere al instalaţiei materiale, foarte rudimentare, iar numele de *cor- ral* (curte) prin care sînt desemnate în mod curent se potriveşte exact marii lor majorităţi.[10] Numai în mod cu totul excepţional este construit în cîteva oraşe (Granada, Sevilla, mai tîrziu Valencia) un edificiu special amenajat pentru reprezentaţiile teatrale. De obicei se înalţă doar cîteva construcţii de lemn într-o piaţă pu

blică sau chiar în spaţiul delimitai de către două şiruri de casc care constituie pereţii laterali ai teatrului. Astfel este* cazul pentru cele două *corrales* madrilene, *el Principe* şi *la Cruz,* ale căror dispuneri interioare sínt cele ale majorităţii teatrelor epocii : ele formează un dreptunghi alungit, ale cărui două extremităţi sínt constituite de scenă şi de balconul rezervat publicului feminin, şi .cart: se numeşte* *cazuela* (coş sau galerie). Încăperile caselor ale căror ferestre dau spre curte servesc drept loji ; sub ele trece un balcon de lemn *(aposento)* rezervat publicului nobil. Cit despre parter, el nu are decit cîtevii bănci în vecinătatea scenei ; restul este un soi de promenadă în care spectatorii rămîn în picioare pentru a urmări spectacolul. Doar scena, *cazuela* şi balcoanele laterale sini apărate do un acoperiş de lemn : pentru parter, nu există altă protecţie împotriva soarelui decit un văl întins între clădirile care stau faţă în faţă, iar în cazul unei ploi violente', nu există alt mijloc decît întreruperea reprezentaţiei.

Dar- această lipsă de confort nu micşorează cu nimic febra teatrală de cure sínt cuprinşi spaniolii. La Madrid, unde fiecare' teatru dă o reprezentaţie zilnică, actorii joacă în mod normal în faţa unor săli înţesate. Deoarece doar locurile cele mai scumpe (loji, balcoane) pot fi reţinute în prealabil, mulţimea se înghesuie la uşile* teatrului cu mult înainte de începutul reprezentaţiei. Aceasta începe*, după anotimp, intre orele* două şi patru, dar uşile se deschid încă de* la ora douăsprezece, iar ,,plasatorii” reuşesc cu greu să îndrume mulţimea gălăgioasă care dă buzna în clădiri.*, pentru a putea încasa preţul locurilor. Numeroşi .sínt c’ei ce pretind să intre fără

să:plătească, invocîndu-şi funcţiile oficiale, rangul social sau : calitatea' de oameni de litere (este; recunoscut pentru autorii dramatici privi

legiul de a asista gratuit la comediile confraţilor lor), [r]sau lăudîndu-se cu prietenia cutărui actor sau cutărei actriţe. A nu-şi plăti locul devine, întrucîtva, un brevet de distincţie socială, iar guvernul se vede nevoit să adopte m 1621 un regulament privind paza spectacolelor, unul din articolele sale prevăzînd că „toţi alguazilii şi funcţionarii regali trebuie să plătească, pentru a evita ceea ce se face acuma, cînd nu numai că nu plătesc, dar pe deasupra mai aduc încă două sau trei persoane şi le fac să intre gratis“. Un alt articol îngăduie plasatorilor să poarte o tunică din piele de bivol (cum poartă soldaţii) pentru a-şi asigura propria apărare, „dat fiind riscul la care se expun punînd să se plătească intrarea“ ; se prevede, în sfîrşit ca agenţii de poliţie *(alguaciles)* să fie pre- zenţi pentru a-i apăia la nevoie. [11]

Tumultul nu se opreşte la intrare, căci, din moment ce nu există nici bilete, nici locuri numerotate, certurile sînt frecvente -pentru ocuparea de locuri unde se poate sta . jos, şi ele se termină uneori tragic : „Ieri, putem citi în *înştiinţările* lui Pellicer, pe data de 29 decembrie 1643. don Pablo de Espinosa, în cursul unei dispute în legătură cu o bancă la tealru, a omorît un nobil pe numele de Diego Abarca, iar asasinul însuşi a fost rănit atît de grav încît se află într-o stare disperată“. Cînd toată lumea s-a instalat mai mult sau mai puţin comod, nu mai este altceva de făcut decît de aşteptat, uneori timp de două sau chiar trei ceasuri, începutul reprezentaţiei, şi publicul îşi înşeală aşteptarea mîncînd şi bînd – există vînzători ambulanţi recunoscu ţi ca atare în fiecare teatru – şi az- vîrlind glume destul de îndrăzneţe femeilor înghesuite în *cazuela* şi care ripostează foarte liber, aruncînd în ace- laşi timp cu sîmburi, coji şi diverse proiectile în

oamenii de la parter. • • . •

Printre aceştia, ,.muşchetarii'* constituie o categorie deosebit de temută : nu este vorba de soldaţi, ci de oameni din popor care se fălesc că ar fi mari cunoscători în materie de teatru şi ale căror aplauze sau fluierături decid adese¿i soarta unei piese noi. „Afli aici, spune Ber- laut, pe toţi negustorii şi toţi meşteşugarii caro, pără- sindu-şi prăvălia, vin cei pelerină, spadă şi pumnal, se numesc cu toţii «Caballero» şi joacă un rol esenţial, cel puţin la Madrid. în această ..galerie a aplauzelor" într-o asemenea măsură îneît autorii dramatici se străduie uneori să-şi asigure dinainte sprijinul lor pentru ..premiera" piesei. ..Mi s-a povestit, spune Bertaut, că un autor s-a dus să-l găsească pe unul din aceşti muşchetari şi i-a oferit o sută de reali pentru ca să se arate favorabil lucrării sale : dar acesta i-a răspuns cu trufie că va vedea dacă lucrarea este bună sau nu, iar piesa a fost fluierată." [12]

După un preludiu muzical, reprezentaţia se deschide prin *loa* (laudă), un fel de prolog menit să înfăţişeze ansamblul spectacolului şi să atragă bunăvoinţa publicului, şi mai cu scamă a redutabililor ,,muşchetari". Uneori chiar ..autorul" (adică, în sensul pe care epoca îl dă acestui cuvînt. directorul trupei) se însărcinează să recite *loa,* dar îi este preferat adesea actorul cel mai popular sau cel mai capabil, prin vocea, talentul şi spiritul sau, să culeagă aplauzele auditoriului.

Spectacolul el însuşi comportă întotdeauna o *comedia* – adică o operă dramatică cu caracter tragic sau tragicomic, sau o comedie în sensul modern al acestui termen – împărţită în trei acte sau „zile", între caro se intercalează *„entremeses^,* intermezzo-uri uşoare, satirice sau burleşti, care contrastează cu

piesa principală, a cărei acţiune o întrerup. Personajelor idealizate din *comedia* >i sentimentelor uneori supraomeneşti care le însufleţesc,

ele opun, în scene vioaie, tipuri de personaje luate din viaţa curentă – hidalgi, cerşetori, soldaţi, duene – cu ridicolul lor, cu viciile şi pasiunile lor. ,,Intermezzo“-ul are în general caracterul de farsă ; el comportă uneori părţi dansate şi cîntate. şi se termină adesea, ca şi re-prezentaţiile teatrului de marionete, cu o ciomăgeală aplicată personajelor antipatice : ..Se termină cu lovituri de baston, ca un intermezzo”, spune un proverb spaniol. Gustul publicului pentru acest*gen de spectacole este foarte viu, şi, iară îndoială, pentru mul ţi spectatori, e?i- iremeses-urile constituie partééi cea mai atractivă a reprezentaţiei.

într-un mod şi mai bizar încă, entremeses-urile sínt asociate reprezentaţiilor de *autós sacramentales,* date pe străzi şi în pieţele publice cu prilejul Zilei Domnului. Ieşite desigur din dramele liturgice reprezentate mai întîi în Biserici, autos-urile şi-au căpătat în secolul al XVI-lea forma lor proprie, odată cu precizarea semnificaţiei lor religioase în legătură cu dezvoltarea contrareformei. [13] în prezenţa protestantismului care neagă prezenţa lui Chris- tos în ostie, ele trebuie să afirme şi să glorifice misterul Eucharistiei şi valoarea sa izbăvitoare. De aceea Ziua Domnului – *Corpus Christi* – a devenit în acelaşi timp cea. mai solemnă şi cea mai veselă dintre toate festivităţile religioase. în cursul dimineţii are loc, după cum s-a văzut, procesiunea Simţului Sacrament, cu cortegiul său de travestiuri, de uriaşi însoţiţi de tarască ; după amiaza încep reprezentaţiile de *aulos,* a căror pregătire, de obicei încredinţată autorităţilor municipale (la Madrid —unei comisii speciale prezidată de un Consilier al Castiliei) durează de săptămîni, dacă nu de luni de zile. Mai întîi este necesar să se încheie un contract cu autorul, -sau autorii dramatici cărora le este comandat textul, şi să se asigure

colaborarea companiilor teatrale care vor fi însărcinate să dea reprezentaţia, lucru relativ' uşor, deoarece în săp- tămîna în care se sărbătoreşte *Corpus Chrlsti* orice altit activitate teatrală este interzisă : a fost mai cu seamă necesar să se pregătească tot materialul trebuincios, îndeosebi costumele actorilor, decorurile şi carele servind la transportul lor. Nimic nu este prea frumos, nici prea .scump pentru a se da aiuos-urilor o strălucire demnă de • funcţia lor spirituală : un contract încheiat de către municipalitatea madrilenă cu impresarul uneia din trupele angajate specifică faptul că se vor face costumele din ..catifea, tafta, damasc, salin, ţesătură cu fir de aur şi argint, iar volanele şi fireturile din mătase şi aur.’* ’• Se recurge la cei mai buni meşteşugari şi la pictorii cei mai renumit i pentru construirea şi zugrăvirea decorurilor ; uneori – este cazul la Sevilla în 1575 – autorităţile municipale scot la concurs proiectele di' care, de decoruri şi de dansuri, instituind premii pentru aceia ale căror proiecte vor fi reţinute. [15]

Unul şau două care erau îndeajuns la început pentru a transporta decorurile. încă rudimentare, şi pentru a constitui scena ambulantă destinatei reprezentaţiei. Dar, în primii jumătate a secolului al XVII-lea, pe măsură ce arta punerii în scenă se perfecţionează, numărul lor sporeşte. Va fi nevoie de nu mai puţin de cinci care pentru ..a monta** anumite *autos* ale lui Calderon *, pe deasupra, scene mobile sînt folosite pentru a le asambla şi pentru a forma un „platou“ continuu, lung uneori de vreo douăzeci de metri şi pe care se înalţă decoruri din ce în ce mai complicate. Ele comportă adesea mai multe etaje închipuind cerul, pămîntul, infernul, iar o maşinărie, stimară încă, permite realizarea anumitor ,,schimbări la vedere“ —‘'apariţia unor spirite celeste şî alte

efecte scenice în-

iffo

fernale, furtuni – asupra cărora găsim precizări în textul cîtorva autos-uri ale lui Calderon sau ale altor autori dramatici : „Se aude un zgomot îngrozitor de lanţuri .şi un vuiet ca şi cum s-ar ‚prăbuşi o casă“. „O stîncă se între- deschide şi se vede apărînd Idolin, cu o sabie de ioc în mînă“. – „Trîmbiţe şi tobe răsună ; ies Demonul şi Idolatria şi apare un mare număr de soldaţi, în modul cel mai strălucitor cu putinţă.“ [1G]

La Madrid, este dată în faţa regelui „premiera“ fiecăruia din *autós* prevăzute pentru Ziua Domnului, fiecare din companiile teatrale trebuind să reprezinte unul sau două. însoţite de veselul lor cortegiu de uriaşi şi dansatori, carele, pe care le trag boi cu coarnele aurite, cu grumazul împodobit de flori, cu spinarea acoperită cu o mantie bogată, se duc să ocupe un loc în faţa Álcázó, r-ului regal, unde scena este înălţată cu faţa spre o estradă destinată suveranului şi oamenilor de la Curte. Reprezentaţia odată terminată, carele se duc apoi în faţa casei preşedintelui Consiliului Castiliei – al doilea personaj al Statului – apoi în faţa caselor preşedinţilor celorlalte consilii şi a anumitor nobili de vază. Dar geloziile şi disputele de întîietate cărora le dă naştere această onoare excepţională, vor determina pe Filip al IV-lea să reducă numărul reprezentaţiilor particulare la două ; una pentru rege şi Curte, alta pentru preşedintele Castiliei. încep apoi reprezentaţiile date în diferite puncte ale oraşului pentru marele public, care asistă. în picioare, la spectacolul care îi este destinat.

În celelalte oraşe ale regatului „premiera“ este dată în faţa correpidor-ului, reprezentant al autorităţii regale, şi înaintea corpului municipal, iar anumite municipalităţi – Ţoledo, Valencia şi mai ales Sevilla – rivalizează cu capitala în ceea ce priveşte fastul dat nu

numai autos-?uri- lut*. ci tuturor aspectelor Zilei Domnului. Se acordă în- tr-adevăr tot atîta grijă pentru pregătirea mascaradei care însoţeşte procesiunea, cît se acordă pregătirii dramelor sacre înseşi : pentru a confecţiona vestiarul ,,uriaşi- lor'*, Madridul cheltuieşte în 1628 suma considerabilă de 12 000 de reali ; la Sevilla, consiliul de canonici ai catedralei pune la bătaie 8000 de reali pentru a organiza „un dans cu 'ţărani şi cu oameni de lume ; un dans de salon *(sarao)* cu veşminte noi de mare galâ şi un alt dans popular cu vreo douăzeci de persoane“ [b].

Amestecul de sacru şi de profan care caracterizează toate manifestările Zilei Domnului (înglobînd şi *ciulos, a* căror acţiune dramatică nu comportă decît o „zi“, dar este întotdeauna urmată de un „intermezzo" vesel), nu încetează să surprindă şi uneori să scandalizeze pe străini. Brunei explică acest lucru prin necesitatea de a „condimenta ceea ce partea serioasă a piesei are ca plictisitor“. Dar această explicaţie – care pe deasupra mai vine şi de la un protestant pentru care aceste ceremonii nu sînt decît „sclifoseli“ – nu ajunge la sensul iniţial al sărbătorii, în aspectele ei opuse. Celebrarea şi adorarea Eucha- listiei. obiectul procesiunii şi al aut os-urilor, sînt înso- ţite de o dezlănţuire de bucurie pentru Izbăvirea acordată omului prin mijlocirea ostiei, şi acelaşi public care se veseleşte şi aplaudă la tre,cerea tarascăi şi ii uriaşilor – simboluri ale păcatului şi ale demonilor învinşi cu ajutorul crucii – este mai apoi chemat să se instruiască la spectacolul cu drama sacră care, sub o formă alegorică, evocă dogmele fundamentale ale religiei catolice.

Este totuşi greu să credem că. cu excepţia clericilor şi a oamenilor cu carte, acest public ar fi capabil să înţeleagă cu adevărat sensul discuţiilor

teologice adesea complicate în care intră personajele. Cel mul! poale sil prindă din zbor cîteva cuvinte ce îi amintesc de marile noţiuni dogmatice care constituie patrimoniul comun al tuturor credincioşilor ; mai ales în lipsa unei înţelegeri pe care nu o facilitează întrebuinţarea constantă a simbolului şi alegoriei, imaginile însufleţite pe care le înfăţişează actorii ce reprezintă pe Dumnezeu, pe Satana, Credinţa, Erezia, îl fac să simtă polemica a cărei miză este sufletul său, şi din care acesta va putea ieşi victorios graţie Eucharistiei şi Crucii. De aceea publicul urmăreşte cu o atenţie plină de fervoare aceste reprezentaţii pe care însuşi Calderon, cel mai fecund autor de *autos sacramentale s,* le califică, drept : ,,predici versificate, probleme de teologie sacră sub formă dramatică, pe care raţiunea nu poate nici să le explice, nici să le înţeleagă, dar care *în această zi împing la veselie şi aplauze"*[iQ].

Dar, este foarte sigur că latura de spectacol şi divertisment pe care o comportă Ziua Domnului tinde să o ia înaintea meditaţiei asupra adevărurilor credinţei. Dacă muncipalitatea din Madrid admite mari cheltuieli pentru a-i costuma pe uriaşi, o face, recunoaşte ea, „pentru că dansul lor este cel mai strălucitor şi veseleşte cel mai tare publicul'* ; aceleaşi raţiuni explică faptul că tarasca tinde să devină personajul cel mai important al procesiunii şi să „facă concurenţă" Eucharistiei, iar dacă anumite dansuri executate de către actori sau dansatori profesionişti în cursul procesiunii sau după *autos* păstrează un caracter alegoric, există altele – cele pe care le organiza de pildă consiliul de canonici ai catedralei din Sevilla – care nu păstrează nici cea mai mică legătură cu misterul eucharistie. De aceea voci cucernice protestează, deplîn- gînd aceste excese,

cărora regalitatea încearcă, în cîteva rînduri, să le găsească leacul. Totuşi, abia în 1699 un decret regal a interzis dansurile la sărbătoarea *Corpus*

l.T”~ Viaţa de fiecare zi în Spania

Christi : aplicarea sa Ü;»í a fost, se pai(e, clocit foarte parţială. căci nu numai nó'rodul mărunt, ui o Întreagă, parte a clerului, din respect pentru tradiţie, rămînea legată de tarasca .şi de uriaşi care. în secolul al XVIII-lea încă, la Sevilla şi în alte oraşe constituiau marea atracţie a Zilei Domnului.

Pasiunea pentru teatru nu se întîlneşte doar în marile oraşe, capabile să ofere mijloace de trai unoi'a sau mai multor companii de actori. Anumite localităţi secundare posedă ,,corrnl“-ul lor în care amatorii organizează reprezentaţii, angajînd uneori un actor de meserie pentru a-i îndruma şi a aranja punerea în scenă. Dar. mai ales trupele ambulante – *cómicos de la legua******* – îngăduie orăşelelor să vadă reprezentaţii -ale ..pieselor cu sfinţi“ şi *autos sacramentales* care formează partea cea mai importantă a repertoriului lor. [19] Viaţa pitorească, aventuroasă şi adesea nefericită a acestor companii rătăcitoare a fost evocată de către Agustín de Rojas în *Călătoria comică* ††††††††. din care s-a inspirat Scarron pentru a scrie *Romanul comic.* Zgîlţîiţi în căruţele care transportă de-a valma actori, costume, decoruri şi accesorii, ele merg din oraş în oraş şi nu scapă prilejul să se oprească în timpul trecerii în cîte un sat, dacă reuşesc să găsească acolo vreun angajament Pentru a cîştiga timp, între două reprezentaţii, actorii neglijează uneori să se mai degrimeze şi îşi păstrează costumul de scena ; de aceea don Quijote a întîlnit într-o zi pe drum „o căruţă încărcată cu personajele cele mai diferite şi mai ciudate ce se puteau imagina“ : cel care conducea catîrii şi servea drept vizitiu era un ,.demon

******* Actori care merg din sat în sat (iegua – leghe) (N.T.).

†††††††† ***El Vlaje entretenido*** (N.T.).

urît“,‘ iar în căruţa descoperită se afla ..Moartea“ ea însăşi, cu
înfăţişare omenească, avînd alături un înger cu aripile mari zugrăvite, şi un împărat purtînd pe cap o coroană ee părea din aur ; la picioarele ei, stătea jos „Zeul numit Cupidon, cu ochii nelegaţi, d<ir avînd arcul, tolba şi săgeţile...“ Viteazului cavaler care, presimţind o mare aventură, pretinde să oprească această barcă a lui Charon, diavolul-vizitiu îi explică : „Seniore. sîntem actori din trupa lui Angulo el Malo ; am jucat în dimineaţa asta, a opta de la Ziua Domnului, într-un sat care se găseşte de partea cealaltă a dealului, auto-ul *Curtea Morţii* şi trebuie să îl repetăm în după amiaza asta în satul ăsta pe care îl vedem de aici ; şi, distanţa fiind mică, şi ca să nu no mai batem capul cu îmbrăcatul şi dezbrăcatul, ne ducern acolo îmbrăcaţi chiar în hainele care servesc li reprezentaţie“.

Interesul pe care îl trezeşte teatrul se manifestă, sub o formă complet diferită, prin locul pe care îl ocupă în preocupările morale ale spaniolilor şi prin polemicile însufleţite pe care le provoacă. Ceea ce adversarii săi [x]ii reproşează nu este atîta amestecul de seriozitate şi grotesc în interiorul spectacolelor, cât viaţa dezmăţată pe? care o duc anumiţi actori şi actriţe, care sînt mai apoi -văzuţi jucînd rolurile sfinţilor şi al Fecioarei în *uutos* şi celelalte piese sacre ; mai mult, este vorba de şcoala de imoralitate pe care o constituie comediile de intrigă, bune pentru a aţîţa pasiunile umane. De aceea Bisericii se arată severă faţă de actori, cărora ea le refuză sacramentele : atitudine paradoxală, din moment ce aceloraşi actori le revine onoarea de a-i lămuri pe credincioşi prin

reprezentaţia le ou *autos sacrament ales,* pe deasupra, be

neficiul obţinut din exploatarea comercială a teatrelor fiind. într-o largă măsură, destinat unor scopuri pioase şi caritabile. Intr-adevăr, confreriile religioase şi spitalele sînt proprietarii sau concesionarii acelor *corrales* care există în marile oraşe şi pe care le închiriază impresarilor companiilor teatrale. De aceea cînd în 1646, în urma dezastrelor politice şi militare care covîrşeau Spania, regele Filip al IV-lea a hotărît interzicerea tuturor reprezentaţiilor, cuprinzînd şi *autos* „pentru a nu aduce o ofensă lui Dumnezeu şi a da astfel arme duşmanilor noştri“, confreriile şi spitalele, lipsite de resursele lor, au înălţat vii proteste împotriva acestei măsuri care nu a fost totuşi anulată decît după cinci ani.

„Disputa asupra teatrului“, care dă naştere unor foarte numeroase scrieri[21], nu încetează totuşi să alimenteze de-a lungul întregului secol conversaţiile şi discuţiile între partizanii şi adversarii artei teatrale : „Ce credeţi despre comedii ?“ întreabă unul din personajele *Ghidului pentru străini* pe interlocutorul său „— Este un subiect, răspunde celălalt, de care ar fi fost mai bine să nu te atingi, căci punctele de vedere, nu numai ale oamenilor de la Curte, ci şi ale.oamenilor celor mai învăţaţi sînt atît de opuse încît a te pronunţa împotriva teatrului înseamnă să te faci odios, iar a te arăta favorabil înseamnă să dai dovadă de puţină judecată“ ; iar autorul, recunos- cînd totuşi că Spania a dat comedii „oneste şi exemplare“, regretă că ele au devenit pîinea zilnică a spaniolilor ; ar fi de ajuns, crede el, să existe în zilele de sărbătoare şi de odihnă, dar s-a luat obiceiul de a se juca piese în fiecare zi şi, deoarece în cazul unui popor atît de legat de tradiţiile sale, curn este poporul spaniol, obiceiul capătă putere de lege, „nu va mai fi

cu putinţă să se pună capăt acestui abuz“ [22].

Acest ataşament al Spaniei pentru teatrul său se explică, desigur, prin gustul pentru divertisment, dar şi prin ceva mai profund : în cele mai semnificative din piesele ce îi sînt oferite ca spectacol, spaniolul găseşte exprimate, cu lipsa de măsură care este proprie caracterului său, simţul onoarei, pasiunea nestăvilită pentru treburile cerului şi ale pămîntului, în sfîrşit, acel amestec de idealism şi realism care formează fondul însuşi al temperamentului naţional. -

Capit^iui VH'1

VIAŢA DOMESTICĂ. FEMEIA SI CAM IMUL

CONDIŢIA FEMEII ŞI CONTRADICŢIILE EI CASA. SERVITORIMEA. MESELE ŞI BUCĂTĂRIA — EDUCAŢIA FEMININĂ. FEMEILE SAVANTE. TOA-LETA ŞI MODA FEMININĂ. IEŞIRILE : ,.TAPADO‘ ŞI TRĂSURILE.

„Unde sini simplitatea, discreţia şi virtutea femeilor ? unde este vremea cînd ele nu se făleau ca acuma, afişîn- du-se cu neruşinare ? Undo a dispărut acea cinstită izolare în care fetele tinere trăiau pînă în ziua logodnei, astfel incit rudele lor apropiate abia de ştiau de existenţa lor ? Acum, dimpotrivă, lotul nu este decît distracţie : cu mantila pe umăr, la plimbări toată ziua ; nici o modestie şi nici măcar consideraţie pentru persoanele mai în vîrstă ; abia de a ieşit din copilărie şi uite-o pe fată cum se amestecă pinire femeile măritate şi pînă şi fetiţele se bagă în vorbă...“ [1]

Trebuie oare să credem că s-a produs. între secolele al XVf-lea şi al XVII-lea, o profundă schimbare în condiţia şi moravurile feminine, şi să respingem mărturia „teatrului despre onoare“ care pune în scenă femei şi fete tinere atît de virtuoase şi de ireproşabile îneît greşeala involuntară, .sau chiar .şi bănuiala care

le atinge în treacăt, merită moartea ? Faptul este cu atît mai improbabil cu cit, încă din secolul al XVI-lca, mai mulţi călători îşi manifestă uimirea în faţa comportamentului îndrăzneţ al femeilor spaniole : ,,E? e se *bucură de-o mure libertate,* scrie în 1595 un preot italian, .şi merg pe .străzi, ziuii şi noaptea, la fel CĂI bărbaţii, intră uşor în vorbă şi au replica pe vîrful limbii ; dar ele dau dovadă de atîta libertate incit trec uneori dincolo de marginile modestiei şi de limitele cinstei. Ele stau de vorbă cu oricine pe stradă, oricare ar fi condiţia persoanelor cărora li se adresează, cerînd lucruri de mîneat. gustări, cine, fructe, dulciuri, locuri la teatru .şi uite lucruri de acest gen." [2]

Nu am putea uita dealtfel că teatrul comportă, în afară de ..comediile de onoare", comedii de intrigii a căror acţiune <u'c în mod frecvent ca resort pasiunea amoroasă >i '•arc dezvăluie vicleşugurile femeilor şi fetelor tinere pentru a scăpa de vigilenţa al cărei obiect îl constituie, raptu- i ile şi răpirile consimţite, episoade care abundă de asemenea în acele *novelas* („nuvele*[4] romaneşti) alo lui Cervantes şi ale contemporanilor,săi. în ceea ce priveşte literatura satirică, ca află o temă inepuizabilă nu numai în infidelitatea femeilor, ci şi în îngăduinţa soţilor, ceea ce constituie, după spusele lui Quevcdo. „unul din lucrurile cele mai curente şi care se practică cel mai mult la Madrid". Citim, totu.şi. în ..faptele diverse" *(iiotieiaa)* din Madrid, la data de 18 aprilie 1637, această informaţie-autentică, adevărat subiect de dramă calderoniană : „în Joia mare, Mi- gucl Percz de las Novas, notai' regal, după ce a aşteptai ziua şi prilejul c-a soţia sa să se spovedască şi să se împărtă-şească, ¿1 sugrumat-o în casa sa. şi aceasta pentru foarte vagi bănuieli de adulter'*

Fără îndoială că se pot explica aceste contradicţii prin diversitatea izvoarelor şi mărturiilor. Scriitorii satirici, ca şi moralişti, sínt – din motive deosebite – tentaţi să ponegrească realitatea, pe care „comediile de onoare“ tind să o idealizeze. în ceea ce îi priveşte pe călătorii străini, aproape unanimi în a denunţa îndrăzneala uneori provocatoare a femeilor spaniole, mărturia lor nu este valabilă decît pentru acelea care frecventează promenadele şi locurile publice şi se fac acolo remarcate ; ei ignoră în schimb femeia care trăieşte în căminul ei, şi realizează idealul „soţiei desăvîrşite“ al cărei portret fusese desenat de către Fray Luis de León. [z]‘

Oricare ar fi valoarea pe care trebuie să o acordăm acestei explicaţii, ea nu pare totuşi să justifice în întregime cele două imagini opuse furnizate de către sursele literare şi alte izvoare. Contradicţia care se exprimă aici ţine, într-o măsură desigur destul de largă, şi de contradicţia internă, inerentă condiţiei însăşi, a femeii spaniole.

Este în afară de îndoială faptul că moştenirea Spaniei arabe se reflectă încă în acel soi de claustrare care, cel puţin la oraş şi în „societatea bună“, este impusă femeii, ce nu iese de acasă decît pentru rare vizite, şi mai ales pentru a-şi îndeplini îndatoririle religioase : „pe jumătate călugăriţă. pe jumătate odaliscă“, s-a spus pe seama ei. Dar, pe de altă parte, temperamentul ei o face deosebit de sensibilă la omagiile masculine, fără ca acest gust pentru cuvintele galante,-.chiar şi cele mai insistente, să implice în mod necesar intenţia de a se sustrage îndatoririlor sale. Doamna d’Aulnoy, ale cărei remarci de psihologie feminină me/ită mai multă încredere decît precizările de fapte, atribuie marchizei d’Alcanizas, „una din cele mai nobile şi mai virtuoase doamne de la această Curte“, afirmaţii care sínt foarte plauzibile : „V-o mărturisesc, dacă un cava- Ier ar sta cu mine între patru ochi timp

de o jumătate de oră fără să îmi ceară tot ce se poate cere, i-aş purta o pică atît de puternică încît l-aş străpunge cu pumnalul dacă aş putea. – Şi i-aţi acorda toate favorurile pe care ar putea să vi le ceară ? – Asta nu este neapărat necesar, spuse doamna d'Alcanizas ; am chiar motive să cred că nu i-aş acorda absolut nimic ; dar, cel puţin, nu aş mai avea nici un reproş să îi fac, pe cînd, dacă m-ar lăsa pur şi simplu în pace, aş lua acest lucru drept o dovadă a dispreţului său". – Şi, conchise doamna d'Aulnoy, „nu există femei care să nu aibă astfel de sentimente în această privinţă" [5].

Astfel de sentimente explică faptul că aceeaşi femeie care duce în mod normal în căminul ei o viaţă destul de izolată, poate fi tentată să uzeze, şi uneori să abuzeze, de momentele de libertate pe care le poate cuceri, şi să adopte, măcar din cînd în cînd, manierele proprii unor femei din alte categorii. îndrăzneala provocatoare de care face atunci dovadă, apare ca o contrapondere a severităţii obişnuite a existenţei sale, dar justifică în schimb o sporire a suspiciunii soţilor (şi uneori şi a amanţilor declaraţi). Este ceea ce observă cu foarte multă justeţe cei doi călători francezi care oferă cel mai bun tablou al Spaniei lui Filip al IV-lea : „Soţii care doresc ca soţiile lor să trăiască bine se arată atît de despotici încît le tratează aproape ca pe nişte sclave, temîndu-se că o libertate cinstită le va emancipa de legile pudoarei, puţin cunoscute şi prost respectate de sexul frumos", scrie Brunei, iar consilierul Bertaut notează la rîndul său : „Bărbaţii le ţin închise şi nu pot înţelege cum de este cu putinţă ca doamnele noastre din Franţa să le arate atîta nestingherealã, de care au auzit vorbindu-se, fără ca acest lucru să producă vreun necaz" [c].

Dar esio mai bine să ne ferim să apreciem importanţa re’ uivă a acestor două aspecte – opuse şi uneori complementare – ale vieţii feminine, în funcţie de abundenţa documentaţiei privitoare la fiecare dintre ele. Dacă aflăm numeroase mărturii în ceea ce priveşte femeile situate la cele două extremităţi ale scării sociale, doamne nobile de o parte, curtezane şi prostituate de cealaltă parte, viaţa domestică şi familială ii ..claselor mijlocii” nu a lăsat decît puţine urme-în literat ură şi, atunci cînd este evocată, este vorba aproape întotdeauna de episoade care perturbă tocmai cursul normal al acestei existenţe.

Viaţa unei fete tinere pînă la căsătorie abia de o putem întrezări. O ghicim supusă strictei şi geloasei supravegheri a părinţilor săi, neieşind decît pentru a se duce, întotdeauna însoţită, la biserica parohiei respective, visînd la acel *caballero* pe care l-a zărit acolo în pripă, şi găsind uneori la servitorimea feminină care o înconjoară complicităţi pentru a putea schimba răvaşe de dragoste. Dar se va ţine seama de sentimentele ei cînd va fi vorba să fie căsătorită ? Se pare că în majoritatea cazurilor căsătoria este aranjată de către părinţi, iar tînăra fată nu scapă de tutela paternă decît pentru a cădea sub aceea a unui soţ. Dacă din întîmplare unirea proiectată nu este determinată de simple motive de „convenienţe”, sau dacă logodnica se îndrăgosteşte de acela care trebuie să îi devină soţ, ea poate să se bucure pînă la căsătorie de toate rafinamentele galanteriei spaniole. Zelos să o salute cu respect însoţind-o în toate ieşirile, nesuportînd alături de ea nici o altă prezenţă în afara prezenţei sale, logodnicul este tot atît de plecat înain-tea tuturor capriciilor ei cîl poate să fie şi amantul cel mai supus, şi, ca şi acosta, nu ar putea să refuze să satisfacă

2t
>2

' vreunul clin capriciile celei pe care o iubeşte. Epocă ferici lâ. căreia îi pune în general capăt căsătoria, căci femeia încetează atunci de a mai fi idolul caro fusese, pentru a deveni mama copiilor şi păzitoarea căminului domestic.

Despre ceea ce poate fi un ..interior“ spaniol. în clasa mijlocie, putem culege cîteva indicaţii de la scriitorii *cosiţi nibrist as* (pictori de moravuri) ; în plus testamentele şi inventariilc de după decese care s-au păstrat în mare număr pentru acea epocă, ne îngăduie să precizăm care era cadrul existenţei familiale.

întrucît casele de raport constituiau chiar în oraşele importante cazuri foarte rare, o familie ocupă în general o casă întreagă – modestă sau luxoasă. în Andaluzia şi intr-o parte a Levantului spaniol, clădirile au păstrat planul ..arab“ (în realitate de origine romană), de formă pătrată, cu un *patio ★•în* centru, împodobit cu fiori şi plante verzi şi pe care îl răcoreşte uneori apa unui havuz ; toate încăperile parterului se deschid spre patio şi, dacă există vreun etaj, el are un balcon continuu care dă acces în restyl încăperilor. în celelalte părţi ale Spaniei, casa cea mai obi.ş-‡‡‡‡‡‡‡ nuită are un vestibul sau *zaguán,* o încăpere joasă cu podeaua din pămînt bătătorit sau pavată, care nu primeşte lumină decît prin uşă ; aici se desfăşoară existenţa cotidiană a oamenilor de condiţie modestă, căci alcovurile care se deschid spre *zaguán* sînt complet întunecate şi nu servesc decît pentru dormit. în casele burgheze, acest vestibul cu podeaua pardosită, este împodobit cu cîteva mobile frumoase ; de la unul din colţurile sale porneşte scara care duce la etaj, unde se află încăperile de locuit şi de primit, cel puţin în anotimpul rece, căci este un obicei răspîndii în cea mai mare parte a Spaniei să petreci lunile cele mai călduroase în încăperile de la parter, unde se menţine răcoarea stropindu-se des pardoseala. Pereţii znc/uda-ului, va dealtfel şi cei ai

‡‡‡‡‡‡‡ **Curte, ogradă (N.T.).**

restului de încăperi, sint de obicei daţi cu var şi adesea împodobiţi, în partea lor de jos, cu rogojini de trestie sau de rogoz „pentru a împiedica, spune Doamna d'Aulnoy, ca răcoarea zidurilor să incomodeze pe cel care se sprijină de ele".

Primul etaj cuprinde o anticameră, situată în capătul scării, şi în care oamenii de serviciu primesc oaspetele ; apoi vine şirul de *estrados* (saloane), dispuse la rînd şi al căror număr este în raport mai puţin cu importanţa numerică a familiei cît cu rangul ei social. Imagini pioase, oglinzi, tapiserii împodobesc pereţii ; podeaua, aproape totdeauna pardosită cu dale sau plăci, este acoperită cu covoare, care micşorează frigul în cursul lunilor de iarnă. Casele cele mai bogate posedă un salon de gală *(estrado de cumplimiento)* destinat primirilor cu pompă ; el ocupă de obicei centrul apartamentului, iar ferestrele sale se deschid spre un balcon de fier forjat cu colţurile împodobite cu sfere de aramă. în această încăpere se etalează fastul stă- pînului casei : tablouri (aproape numai cu subiecte religioase) ; cuiere grele de lemn, sculptate ; sipete uşoare cu sertare *(bargueños)* uneori încrustate cu sidef şi fildeş ; bufete şi etajere supraîncărcate cu veselă de argint şi de argint aurit. Foarte ades o barieră din lemn împarte acest salon în două : de o parte se află estrada *(tarima)* acoperită cu catifea, tafta sau mătase şi garnisită cu perne, unde se aşează, sau mai degrabă se ghemuiesc „â la mauresque"§§§§§§§§ stăpîna casei, fetele şi invitatele sale, cealaltă parte fiind destinată bărbaţilor care iau loc pe scaune sau taburete.

încălzirea este asigurată de vase mari pentru jar, clin metal cu margine de lemn, în care se ard sîmburi de măslini care nu răspîndesc decît puţin miros ; luminatul se face cu ajutorul unor lămpi cu ulei sau

§§§§§§§§ Ca maurii, în felul maurilor, sau. cum spunem noi, ..turceşte" (N.T.).

unor candelabre din aramă sau argint.

Gustul pentru ostentaţie, care este unul din semnele . * distinctive ale epocii, şi rivalitatea feminină. în materie de lux. determină pe unii oameni modeşti să purceadă la cheltuieli mari pentru a se lua la întrecere cu cei mai bo- gaţi în decorarea salonului lor : „Femeia cea mai obişnuită, spune un contemporan, nu se mulţumeşte cu un singur salon, cu covoare turceşti şi perne de catifea ; îi trebuie trei saloane, unul mai frumos ca altul, cu vase pentru jar şi etajere din argint ; covoarele, baldachinele, picturile nu mai sînt apreciate dacă nu vin din Flandra, din Indii sau din Italia... Cel care îşi vede vecinul etalînd atîta fast, ne- considerîndu-i-se inferior, ci adesea superior, vrea să procedeze la fel şi, pentru că nu reuşeşte prin veniturile sale, face datorii şi se ruinează, toate acestea pentru că se ad[1]- mite faptul că, oricare ar fi mijloacele folosite, cutare lucru trebuie făcut.“ [7]

În contrast cu „ceea ce se vede“, celelalte părţi ale casei sau apartamentului, rezervate vieţii intime, sînt adesea de o ciudată lipsă de confort. Deşi folosirea geamului pentru ferestre se răspîndeşte tot mai mult în secolul al XVII-lea, multe încăperi nu primesc lumină decît prin ferestre cu ochiuri de hîrtie sau de pergament uns cu ulei. Nu există latrine, iar locul lor este ţinut de nişte vase poreclite „servitori“ ; păstrate într-un colţ al încăperii sau sub pat pînă ce conţinutul lor poate fi aruncat în stradă, după căderea nopţii, ele întreţin în casă un miros greţos. [8]

Acelaşi contrast există între importanţa servitori mii şi frugalitatea vieţii. Numărul servitorilor este, după cum

s-a vaxui, un indice al nivelului social şi, de la majordom la grăjilari, treci nd prin duenc, scutieri, paji şi lachei de tot soiul, efectivul său se ridică cu uşurinţă la mai multe zeci de persoane. Fireşte că nu este cu putinţă ca toată această suflare să fie plasată în apartamentul principal, cu atît mai mult cu cit slujba unora dintre ei se limitează la a escorta pe stradă pe stăpînul sau stăpîna casei : de aceea oamenii cu stare închiriază una sau mai multe casc alăturate cu a lor pentru a-şi instala acolo toată servitorimea. Mult mai puţin numeroşi în centrul şi nordul Spaniei' decît în Andaluzia, sclavii se remarcă aici mai uşor, şi nimic nu conferă mai multă distincţie unei femei de lume decît faptul de a ieşi urmată în chip bătător la ochi de unul sau doi sclavi imbrăcaţi după moda turcească.

întreţinerea permanentă a unei numeroase servitori mi nu este totuşi la îndemîna tuturor buzunarelor. Pentru stăpîna de casă de condiţie medie, care caută să angajeze un valet sau o* servitoare, există în diferite oraşe şi îndeosebi la Madrid, birouri de plasare specializate şi, dacă dăm crezare^lui Francisco Santos, autorul romanului O *zi şi o noapte la Madrid,* abundenţa „cererilor de serviciu" nu îi împiedica pe candidaţi să se arate exigenţi în ceea ce privea alegerea viitorilor lor stăpîni : „Cum. se revoltă că-lugărul care gira agenţia situată la biserica Buen Suceso ; ţi-am căutat confortul unei case cinstite ; nu stau acolo decît bărbatul şi nevasta ; îţi oferă.16 reali pe lună, hrană bună ; şi, ceea ce este mai grozav, nici măcar nu trebuie să ieşi din casă, căci Stăpînul va face el în pcisoană cumpărăturile şi aprovizionarea ! – Pe naiba, răspunde interlocutoarea, ce zgîrie-brînză trebuie să fie stăpînul ăsta dacă n-are încredere într-o servitoare ; nu este o casă pentru mine..." [9]

Cazul „Stăpînulur care se duce el însuşi să facă

cumpăraturile trebuie să li fost destul do rar. iar siki de a intra într-o asemenea casă este cu aţii mai explicabilă cu cît aprovizionarea oferea servitorilor numeroase ocazii pentru a ieşi. Legea interzice cu adevărat p<irticularilor (şi chiar şi hangiilor, cum ani mai văzut) să facă provizii din orice fel de produse, astfel incit zilnic trebuie să dai o raită pe la toti furnizorii, chiar dacă este vorba doar de cumpărături neînsemnate. Consumul familial este intr-adevăr în mod normal foarte redus, chiar şi în casele cu numeroşi servitori ; aceştia, cu excepţia, desigur, a personalului necesar servitului la bucătărie şi la masă, nu sînt hrăniţi la domiciliu. ci se duc să-şi potolească foamea .,1a ei acasă'* sau la tejghelele ce se pot găsi pe străzile oraşelor principale. Pe deasupra, spaniolul se arată foarte cumpătat în materie de hrană, iar frugalitatea obişnuită a meselor este un fapt remarcat de străini. Este vorba, desigur, de mesele familiale, căci, în ocaziile solemne, sau cînd trebuie cinstit un oaspete de seamă, risipa alimentară nu mai cunoaşte marginicînd, în 1605, Marele Amiral al Angliei a venit în Spania, ospăţul care i-a fost oferit cuprindea 1200 de mîn- căntri cu carne şi peşte, fără a mai socoti deserturile, totul intr-un «asemenea belşug îneît toţi acei gură-cască ce au dat fuga, au fost lăsaţi să se servească în voie. Fără îndoială este vorba în cazul acesta, de o recepţie princiară, dar, la celălalt capăt al ierarhiei sociale, preparativele culinare de la nunta lui Gamache, descrise de către Cervantes, arată că la ocaziile mari chiolhanurile sînt de rigoare. Iar în ceea ce priveşte conţinutul acestor mese pantagruelice, ne putem face o idee după ,,ral iile alimentare[1,] furnizate de magazinele regale ducelui de Mayenne, venit în 1612 împreună cu o numeroasă suită spre a cere mîna infantei Ana de Austria pentru regele Ludovic al XlII-lea : pentru

fiecare zi de dulce 8 raţe, 26 de claponi, 70 de găini, 100 de perechi de porumbei, 450 de prepeliţe, 100 de iepuri, 24 de oi, 2 eiozvîrte de vacă, 12 limbi de vacă, 12 sunci şi 3 porci, la care se adaugă 30 de arroba ******** †††††††† (300 pînă la 400 litri) do vin ; pentru fiecare zi de po.st cantităţi echivalente de ouă şi de peşte. [10].

După cum se poate vedea, carnea ocupă un loc esenţial în alimentaţia ckisei bogate ; în general este gătită sub formă de tocană sau marinată şi bogat asezonată cu mirodenii şi diferite condimente (ardei, usturoi, şofran) pe care nu întotdeauna le apreciază călătorii veni ţi din alte ţări şi obişnuiţi cu o bucătărie mai puţin condimentată. Anumite mîncăruri sînt deosebit de renumite, cum ar fi *olla podrida* (rasol pe bază de carne de porc) şi *manjar blanco,* a cărui reţetă ne-a fost păstrată de *Arta culinara* a lui Francisco Martinez, bucătarul lui Filip al III-lea, Reţetă care constă într-un fel de tocat ură, pe bază de felii subţiri. de carne de pasăre îndelung lăsate să fiarbă înăbuşit într-un sos cu lapte, zahăr şi făină de orez. în ceea ce priveşte deserturile, după care spaniolii se dau în vînt, acestea se compun din fructe (struguri, rodii, portocale), din cofeturi (paste din fructe, gălbenuşuri de ou în sirop de zahăr) şi din prăjituri diferite pe bază de migdale.

Dar meniul obişnuit al maselor în familie este foarte departe de aceste excese gastronomice : „Oamenii de condiţie bună, la fel ca şi cei de condiţie umilă, nu iau dccît o singură masă pe zi, cea de la prînz ; seara ei nu mănîncă nimic cald“, notează în 1633 un călător german. [11] La cei mai bogaţi, această masă comportă

********[4]

†††††††† ***arroba,*** măsură spaniolă de greutate egalii cu 11,5 kg. (N.T.).

una sau două mîncăruri cu carne (sau cu peşte şi cu ouă în postul Pastel ui) ;

oamenii modeşti se mulţumesc' cu o bucată de carne de ied sau de oaie, cit despre săraci, hrana lor se compune din cileva legume (cardon‡‡‡‡‡‡‡‡, bob), din brînză, ceapă şi măsline.

Sobrietatea spaniolă în materie de băuturi este cu atît mai demnă de remarcat, cu cît majoritatea provinciilor Spaniei furnizează excelente vinuri, stricate este adevărat, apreciază străinii, de izul de smoală şi răşină pe care îl dau burdufurile, din piele de porc în care sínt păstrate. ».Spaniolii sínt surprinzător de rezervaţi în ceea ce priveşte vinul, remarcă Doamna d'Aulnoy, femeile nu beau niciodată vin. iar bărbaţii beau atît de puţin încît aproximativ un sfert de litru le ajunge pentru o zi întreagă. Nu ai putea să le aduci jignire mai mare decît să-i acuzi că sínt beţi." în schimb, băuturile la gheaţă – sirop de portocale, de căpşuni, sirop de migdale – sínt din belşug consumate de cînd, datorită ,-.puţurilor pentru zăpadă", este cu putinţă să fie preparate pînă în miezul verii. Dar băutura spaniolă prin excelenţă este ciocolata, originară din America şi a cărei folosire s-a răspîndit în toate clasele avînd în vedere preţul, ei relativ modest ; se bea nu numai, la micul dejun, ci cu orice prilej în cursul zilei, însoţind-o (căci este foarte densă) cu un pahar de apă.

în majoritatea caselor, chiar burgheze sau aristocratice, nu există sufragerie. Mîncărurile se ¿erve.se pe mese mici, în sala obişnuită de şedere. în Castilia şi mai cu seamă în Andaluzia, unde influenţa arabă a rămas deosebit de puternică, se obişnuieşte ca doar bărbaţii să se aşeze pentru a mi nea ; femeile şi

---

‡‡‡‡‡‡‡‡ Plantă erbacee legumicolă, cultivată pentru peţiolul frunzelor şi nervura principală, care 8?nt comestibile (N.T.). •

' ' 2on

copiii se chircesc alături de masă, sprijiniţi pe perne. Masa de prînz este rapid expediată şi, după siestă, care se face de regulă chiar şi iarna,’ sorui părăseşte în general caisa, pentru a-şi vedea de treburile sau de plăcerile sale. căci viaţa socială a bărbatului desfăşoară în cea mai mare parte – cum se întîmplă încă şi azi în ţările mediteraneene – în afara cadrului familial.

femeia rămîne acasă, supraveghindu-şi copiii sau ocu- pîndu-se de mărunte operaţii de cusut sau brodat sau, mai rar. citind vreo carte religioasă sau vreo scriere romanesca. Vizitele prietenelor vin uneori să întrerupă monotonia acestei existenţe : ghemuite pe estradă şi pe covoare. femeile discută despre fleacuri, modă, galanterie, bînd tot timpul din nelipsita ciocolata, sau mestecînd bucăţi de *búcaro,* argilă cu gust aromatic importată din Indine spaniole, după care femeile se dau în vînt, ne spune Doamna d’Aulnoy, şi pe care duhovnicii lor se mulţumesc să o folosească drept mijloc de penitenţă, impunîndu-le să se lipsească de ca timp de o zi...

Uneori sunetul unei chitare, sau al unui alt instrument, se lace auzit sub ferestrele casei. Se admite intr-adevăr prad ¡carca serenadei de către pretendentul, agreat la mina ur i tinere fete ; dar se poate întîmplă să fie vreun ,.L-' rtezan” care vrea să-şi dovedească focul inimii doamne’. carc-i ocupă gîndurile. şi care. însoţit de cîţiva muzi- Conîi angajaţi pentru acest prilej, aşteaptă do la ea, în bdiimbul omagiului său. o privire, un suris sau *o* vorbă* de dragoste printre gratiile care o despart de el. Astfel de mdrăzneli nu sînt lipsite de pericol, càéi. dacă soiul ve-ghează asupra soţiei sale, fraţii ei nu sînt mai puţin ge-los în ceea ce priveşte reputaţia surorii lor. aşa cum o arată păţania ce i s-a întâmplat în 1619 ducelui de Sessa. şi pe care o povesteşte un ..cronicar”

contemporan : ducele lua aer. la miezul nopţii (era în luna iulie) înlr-o piaţetă dio Madrid, însoţit do un mic paj mulatru care cinta

*

ario **/**

acompamindu-se la cili tara ; de la fereastra unei case vecine o voce îi ceru muzicantului să cînte o bucată, ceea c< acesta făcu la ordinul stăpînului său. Nenorocirea a vrui, ca ducele de Maqueda, a cărui soră locuia în aceeaşi piaţă să treacă pe acolo ; furios, intră în casă pentru a lua un scut şi, în timp ce oamenii săi spărgeau chitara în capul pajului, el însuşi il atacă pe ducele de Sessa – fără a- recunoaşte – şi îi dădu o lovitură cu vîrful săbiei, care i tăie ţoală partea dreapta a obrazului. [12]

De.şi educaţia tinerelor fete este în general destul dt neglijată şi mulţi taţi de familie consideră, la fel ca Ai- nolphe al lui Molière, că învăţătura este sursa destrăbălării, există femei cultivate, dintre care cîteva îşi fac un punct de onoare din cunoştinţele lor de literatură şi filozofie .şi reunesc uneori la ele acasă mici academii literare, la care se face uz de toate rafinamentele limbajului la modă graţie poeziei epocii. în comedia Sa Cu *dragostea nu-i de şagă,* Calderón prezintă o femeie, Beatriz, coix? aminteşte în acelaşi timp de *Preţioasele ridicole* şi dc Belise din *.Femeile savante :* ea nu şi-ar putea mînji buzele rostind cuvinte vulgare, îşi numeşte servitoarea ..fámula.“§§§§§§§§, îşi apără mîinilc folosind ..quirotecas” ********** şi nu se priveşte decît într-o ..vrajă de cristal” – ceea ce dezlănţuie furia tatălui ei, Alfonso : „Pun eu capăt la toate astea : gata cu învăţatul, gata cu poezia, să nu mai prind la mine în casă vreo carte în latineşte pe care să n-o pot pricepe. O carte de rugăciuni e de-ajuns pentru o femeie.

Să ştie să brodeze, să cîrpească. să coasă şi să lase învăţatul pe seama bărbaţilor. Deschide bine urechile :

---

§§§§§§§§ Eaiâ în casă. Termenii obişnuiţi sint : .sirvicnita. ***criacla*** ‘î).

********** Mânuşi. Termenul obişnuit este ***quantes*** (N.T.).

îţi voi sparge capul dacă te voi mai auzi că numeşti vreun obiect alt iei decît cu numele său.[13] Quevedo. la rîndul său. nu face altceva decît să-şi rîdă de pretenţiile savantei sale ..latiniparla” †††††††† căci, pentru incorigibilul misogin – şi amator de femei – care este Quevedo, toate acestea nu sînt decît refugiul acelora cărora le-au fost refuzate graţiile corpului, şi care încearcă să le înlocuiască prin cele ale spiritului : ,,Să le fie lăudate frazele frumoase şi ştiinţa, şi să li se facă loc în biblioteci, dar nu şi în inimi“ [1]'.

Dar, cum este firesc, problemele inimii, şi, în consecinţă, cele ale eleganţei şi modei, o iau, la majoritatea femeilor, înaintea preocupărilor spiritului, iar cabinetul de toaletă *(tocador)* este pentru multe femei încăperea-principală a casei. în *Dimineaţa unei zile de sărbătoare,* Za- baleta a descris cu umor pregătirile unei doamne elegante care este gata să iasă şi să-şi pună în lumină nurii : ,,Ea se ridică şi intră în cabinetul ei de toaletă îmbrăcată în jupón şi camizol. Se aşează pe o pernuţă, se instalează în faţa oglinzii, pune în dreapta cufăraşul care conţine dresurile de frumuseţe şi scoate de acolo mii de accesorii. în timp ce ea-şi pictează faţada, camerista îi tencuieşte spatele“...

Uzul şi abuzul de farduri în toaleta feminină este un fapt atestat nu numai de scriitorii şi călătorii contemporani, ci şi de portretele lui Velăzquez, care ne-au păstrat dovada. Nu este vorba numai de un fard, ci de o adevărată zugrăveală ce se aplică pe obraz, pe umeri, pe gît şi chiar pe urechi. Ceruza – numită *solimán* – constituie un „fond

---

†††††††††† Titlul unei comedii de Quevedo : ***La culta latiniparla*** (1629) (N.T.).

de ten*’ po care se aplică fără reţinere trandafiriul şi roşul aprins. „Ele îşi pictează obrajii în stacojiu, observă Brunei, dar cu atîta ncîndemînare, încît dau senzaţia că au vrut mai degrabă să se deghizeze decît să se înfrumuseţeze“. ceea ce este confirmat cu mai multă brutalitate de către Qucvedo. care vorbeşte de o femeie ,,care-şi boia sărbezeala tonului ca uşa unei cafenele...“ Buzele sînt şi ele vopsite sau acoperite cu un strat subţire de ceară, care le sporeşte strălucirea ; pentru îngrijirea mîinilor, se folosesc îndeosebi crema de migdale şi pomezile pe bază de grăsime de porc ; se folosesc de asemenea abundent par- fumurile – apa de trandafiri, ambra – şi, dacă am sta să dăm crezare Doamnei d’Aulnoy, în lipsa unui pulveriza- tor, o servitoare aspiră lichidul parfumat şi îl aruncă în picături, printre dinţi, peste obrazul şi corpul ştăpînei sale. [15]

Unul din elementele cele mai ciudate ale podoabei feminine îl constituie ochelarii, la modă la începutul secolului al XVII-lea, îndeosebi datorită lui Quevedo, care a contribuit la a da tonul folosirii lor – de unde numele de „quevedos“ sub care sînt cîteodată indicaţi. „Toată lumea poartă ochelari, fără deosebire de vîrstă, de sex, tineri şi bătrîni, femei în vîrstă şi fete tinere, savanţi şi ignoranţi, preoţi mireni şi călugări. Se folosesc mărimi diferite, după deosebirile de condiţii : oamenii de prima categorie poartă ochelari mari şi largi şi îi leagă în spatele urechilor. Nimic nu este mai graţios decît să vezi femei tinere, cu nasul împovărat de o pereche de ochelari care le acoperă jumătate din obraji, fără să le servească vreodată la ceva ; căci ele îi păstrează toată ziua, deşi nu fac altceva decît să pălă- * vrăgească, iar unele dintre ele nu-şi părăsesc ochelarii decît pentru a se duce la culcare.“ [lG]<7 [T]-

Acest lucru nu este singura extravaganţă a modei

feminine – cel puţin în clasele superioare ale societăţii. Nu trebuie pierdut din vedere că pînă la sfîrşitul regimului monarhic, toaleta feminină – ca dealtfel şi costumul masculin – este legată de condiţia socială : este deajuns să contemplăm *Torcătoarele* lui Velăzquez, îmbrăcate 6u o bluza şi o fustă care se deosebesc prea puţin de îmbrăcămintea feminină de astăzi, pentru a ne convinge că rochiile pe care le poartă modelele aristocratice ale pictorului Curţii sînt apanajul minorităţii trîndave pentru care problemele toaletei constituie preocuparea dominantă (şi pe care le imită ..profesionistele“ cărora meseria le impune să fie întotdeauna în pas cu moda zilei).

în acest mediu social, piesa cea mai caracteristică a veşmmtului feminin este acel *guar damf ante* care constituie, după spusele lui Zabaleta ,,extravaganţa cea mai stupidă în care dorinţa de a apare elegante le-a făcut pc femei să cadă‘\ Amplificare a turnurii, pe care o aflăm în moda feminină europeană de la sfîrşitul secolului al XVI-lea, *guardainfante* este o armătură făcută din cercuri, balene, ritmuri de răchită şi sfori, susţinînd o umplutură de cîlţi, al cărei scop este să facă să se „înfoaie“, de la talie în jos, juponul sau fusta cu multe volane caro ascunde umplutura, dîndu-i o formă de clopot. Această formă este şi mai accentuată de corsetul cu balene, acoperit de o tunică strînsă pe corp, care strînge pieptul şi sugrumă talia, tăind, oa-recum, corpul în două. Pentru a spori deformarea siluetei feminine, mînecile se lărgesc pornind de la umeri, for- mînd „umflături“ şi „scobituri“, care lasă să se vadă stofa de culoare vie care le dublează, şi se termină cu manşete strînse, adesea împodobite cu broderii de preţ. Rochiile, foarte lungi, făcute din ţesături grele de tafta, mătase moarată sau brocart, ascund complet picioarele, care nu se

cuvine să fie arătate. Picioarele pour'.â încălţăminte de piele, dar s-a răspîndit obiceiul ca pe deasupra încălţărilor să se folosească *chapines* – o încălţăminte de lemn cu talpă şi toc de plută foarte groase – caro, înălţînd corpul, dau spaniolelor, în general destul de mici de statură, o talie mai avantajoasă şi caro compensează, într-o mică măsură, lărgimea pe care *guardainfante o* dă siluetei lor.

împotriva acestui din urmă accesoriu, ale cărui dimensiuni nu încetează de a spori în cursul întregii domnii a lui Filip al IV-lea, într-o asemenea măsură încît, spune c „relatare" contemporană, femeile nu mai pot trece prin uşile bisericilor [17], moraliştii se dezlănţuie la fel de mult ca şi scriitorii satirici, şi nu fără motiv. într-adevăr – şi numele pe care îl are această parte a veşmîntului feminin este de asemenea semnificativ – „clopotul" îngăduie să se ascundă de ochii lumii aşteptarea unei naşteri care poate să nu fie în mod obligatoriu fructul unei dragoste legitime ; el conferă astfel o anumită siguranţă galanteriei feminine. De aceea, în 1639, o hotărîre regală a proscris folosirea acestui *giiardain-fante,* al cărui port nu era autorizat decît pentru femeile „care, cu îngăduinţa autorităţii publice, îşi vînd corpul, şi care vor avea dreptul de a-l purta libei"'. în ciuda rigorii iniţiale, menite să asigure executarea ho- tărîrii (alguazili, postaţi pe străzi, au dezgolit, în ocările trecătorilor, pe femeile care se încăpăţînat! să poarte stânjenitorul *guardainfante)* şi în ciuda riscului de a fi confundate cu prostituatele, doamnele distinse au revenit la moda anterioară, de îndată ce a trecut primii alertă ; autoritatea regală a putut cu atît mai puţin să se opună cu cît cea de-a doua soţie a lui Filip al IV-lea, Maria Ana de Austria, a dat exemplul arborînd *guardainfante* mai voluminoase şi mai mari decît existaseră vreodată .pînă atunci,

De-abia în cursul domniei următoare moda a dispărut treptat.

Tot atît de ineficace s-au dovedit a fi articolele sanc-ţiunii din 1639, care vizau abuzurile decolteului feminin. La începutul secolului, haina era montantă şi strîngea cu rigurozitate gîtul. Treptat, corsajul a început să fie răs- croit, descoperind pe rînd umerii, partea de sus a spatelui şi, din belşug, partea superioară a pieptului : „Este sigur. afirmă Zabaleta, că femeile care ţin pas cu moda se îmb.racă în aşa fel încît aş spune mai degrabă că ar fi mai cinstite dacă ar merge în pielea goală...“

Este adevărat că, ieşind din casă, femeile folosesc o mantie, sau, mai precis, o largă pelerină fără mîneci, care le înfăşoară din cap pînă la picioare, şi le acoperă în întregime toaleta. Dar, chiar şi atunci cînd *la manta* nu este din tul sau mătase transparentă, care o face să apară ca o „mantie de fum“, ea este un instrument de cochetărie şi seducţie feminină în cursul plimbărilor, rare şi de aceea cu atît mai preţioase, pe care obiceiul li-l îngăduie sau pe care îndrăzneaja li-l cucereşte.

Prilejul cel mai obişnuit îl constituie îndeplinirea în-datoririlor religioase la biserica parohiei sau în anumite capele ale mănăstirilor, care au reputaţia de a fi deosebit de „distinse“. Dat fiind că o doamnă nobilă nu ar putea, în mod normal, să circule singură pe străzi, ea merge la biserică însoţită de o duenă sau un scutier, a cărui lungă barbă este chezăşia respectabilităţii, şi care o conduce uneori ţinînd-o de mina ridicată şi înfăşurată într-o pulpană a mantilei, pentru a nu-i atinge pielea. Pentru cele care nu sînt destul de bogate pentru a avea în permanenţă un scutier în serviciul lor, se pot angaja „scutieri de podoabă“, pentru care există, în special la Madrid, un tîrg permanent în anumite pieţe ; se poate de asemenea

angaja pajul sau pajii caro işî vor urme; ¿tăpina ducînd perniţa de catifea sau de mătase pe care ea va îngenunchia pentru a se ruga. Dar dacă o astfel de escortă dovedeşte rangul social al persoanei însoţite, ea nu înlătură toate primejdiile, iar duenele au, cel puţin în literatură, dar sigur că şi în realitate, renume] e de a face, în schimbul cîtorva cadouri, pe cinstitele mijlocitoare între curtezani şi doamnele, căsătorite sau nu, cărora ei le dau tîrcoale. Nu am putea să luăm întocmai plîngerile moraliştilor, care înfăţişează bisericile ca tot atîtea locuri de întîlnire între persoane ale celor două sexe ; majoritatea femeilor care vin la biserică nu au alte gînduri decît de a urmări liturghia şi a asculta predica, dar pentru multe din ele, desigur, serviciul divin poate oferi prilejul unor întîlniri furişe.

Femeile mai ies şi pentru a lua parte, la braţul soţului lor – uneori al curtezanilor lor – la marile serbări publice la care participă toată populaţia oraşului ; ele pot de asemenea să asiste la reprezentaţiile teatrale, însă regula separării sexelor este cu severitate aplicată la teatru, din moment ce există o „galerie“ specială pentru publicul feminin.

în sfîrşit, multe femei de treabă se lasă furate de plăcerea do a se sustrage cîteodată recluziunii domestice, de a se amesteca în mulţimea plimbăreţilor şi a celor care cască gura la toate, şi de a se distra pe seama atenţiilor masculine, adăpostite de anonimatul pe care li-l dă mantia ce le învăluie, şi a cărei pulpană răsfrîntă peste obraz, nu lasă să se vadă decît un ochi. Folosirea *tapado-u|m* (văl) constituie o deviere tipică de la un obicei ancestral : nu ne putem îndoi că tradiţia acoperirii obrazului este o moştenire lăsată de Spania maură, potrivindu-se cu condiţia de schimnică impusă femeii ; or, odată cu secolul al XVI-lea,

. .>-¿1 transformat intr-un instrument de .seducţie : vălul care abia do lasă să se ghicească obrazul, adaugă

pe vino-n- voace farmecului unei priviri frumoase, sau împrumută nuri imaginari celor care duc lipsei .şi care .ştiu să-l folosească pentru a stîrni omagii masculine caro, fără acest travesti, ar avea mai puţine şanse să le fio adresate. încă din vremea domniei lui Filip al II-lea, Consiliul Castiliei protesta împotriva abuzurilor care veneau de aici : „Obiceiul femeilor de a merge voalate *(tapadas)* a ajuns la asemenea excese, îneît a dat naştere la remarcabile prejudicii pentru stat, căci» hi- acest fel, tatăl nu-şi mai recunoaşteţi ica, soţul soţia, iar fratele sora ; ele fac uz de această li-bertate după bunul lor plac şi dau bărbaţilor prilejul să abordeze pe sofia sau fiica unor persoane de cel mai înah rang ca şi cum ar fi vorba de oameni do condiţie umilă şi proastă” [1!)]. în schimb curtezanele sau prostituatele pot cu uşurinţă, sub *tapado,* să treacă drept „doamne nobile”. De aceea printr-o hotărîre din 1590, Filip al II-lea a interzis acest obicei, fără succes dealtfel, căci a trebuit ca succesorii săi să reînnoiască periodic această interdicţie, iar Fi' lip al IV-lea a dat în 1639 edicte prevăzînd pedepse grele împotriva contravenientelor : 10 000 de maravedis drept amendă, sumă dublă în caz de recidivă, şi confiscarea mantilei „vinovate“.

Totuşi, un scriitor contemporan ¿i considerat necesar să tempereze severitatea acestei pedepse, făcînd o distincte înrre diferitele moduri de acoperire a. chipului, într-un tratat foarte serios intitulat VaZitri *vechi şi moderne pe chipul femeilor ; utilitatea şi pericolul lor* Argumentaţia sâ este foarte interesantă, căci făcînd deosebire între diversele moduri de folosire a mantilei, el denunţă limpede artificiul pe care îl constituia tepado-ul : ,,A te acoperi *(cu-*

brirse), înseamnă a lăsa mantila să-ţi cadă peste chip. Căra ingeniozitate şi Iară căutare ; a te voala *(taparse)* înseamnă a te masca numai pe un ochi *(de medio ojo)* îndoind şi împăturind mantila, astfel încît, descoperind unul din ochi (care este întotdeauna cel sting), restul obrazului pare încă şi mai ascuns şi deghizat decît dacă ar fi acoperit în întregime. A merge cu obrazul descoperit este un lucru indiferent : a-l acoperi este un lucru bun : dar este rău să-l voalezi pe jumătate, căci este ceva lasciv sub aparenţă şi pretext /de cinste ; este stratagema acelora care vor să apară drept doamne, este o momeală pentru bărbaţi : o capcană pentru tineri ; o înşelăciune asupra frumuseţii ; *este un agent dublu care împinge pe duşman la atac pentru plăcerea de a-l respinge“* în concluzie, autorul declara că tapado de *medio ojo* trebuia cu stricteţe proscris, dar că trebuia ca femeile să păstreze posibilitatea de a ţine obrazul acoperit, în special în biserici. O astfel de distincţie dădea evident prilejul atîtor nuanţe încît autoriza toate artificiile. În realitate *tapado* s-a păstrat printre obiceiuri în tot cursul secolului al XVII-lea şi chiar şi mai tirziu şi. în numeroase privinţe, folosirea sa poate fi considerată drept unul din elementele semnificative pentru condiţia feminină, cu toate contradicţiile sale.

Cel mai mare certificat de distincţie pentru o femeii este, în mod incontestabil, posibilitatea de a avea trăsură, în ciuda preţului ei ridicat, trăsura se substituie din ce în ce mai mult litierei şi lecticii, ca vehicole ale nobililor pentru deplasările loi' în oraş. Numărul „trăsurilor particulare[1,] era deja important la începutul secolului al XVII-lea. cînd Curtea îşi avea reşedinţa la Valladolid, dar sporeşte consi derabil în

timpul domniei lui Filip al IV-lea,.în asemenea măsură încît, îa ceasul plimbării zilnice, circulaţia devine

*

anevoioasă pe Strada Mare din Madrid, şi lungi „ambuteiaje“ imobilizează trăsurile care se îndreaptii în asfinţit către promenada din Prado. Celelalte mari oraşe – Barcelona, Valencia, Sevilla – nu rămîn în urma capitalei, iar măsurile oficiale adoptate de către guvernul regal pentru a rezerva folosirea trăsurilor unei minorităţi de oameni foarte bogaţi (interzicînd, de pildă, folosirea unor trăsuri cu mai puţin de patru catîri înhămaţi, a căror cumpărare şi întreţinere sînt foarte costisitoare) nu pot îngrădi pasiunea pentru trăsuri *(fiebre cocherii)* care, întreţinută de vanitatea feminină, face ravagii chiar şi în sînul clasei de mijloc. „Nu există hidalgo sau simplu particular care, pentru ca soţia sa să nu iasă într-o trăsură mai puţin frumoasă decît a vecinei sale, să nu se constrîngă, dintr-un sentiment de deşartă gelozie, la o cheltuială pentru care abia de-i ajunge averea“, scrie Zabaleta. Quevedo, la rîn- dul său, face ironii pe seama omului obligat să îndure sărăcia tot postind în cinstea „sfîntului Trăsură“ şi am putea alcătui o întreagă antologie de texte literare, şi în special de scene din comedii, care ne înfăţişează cîte un soţ nefericit. sau cîte un curtezan puţin norocos, chinuit de insistenţele doamnei sale care nu ar putea, în mod cuviincios, să iasă mergînd pe jos. [21]

Dar dacă vanitatea femeilor nu are decît de cîştigat, nu acelaşi lucru s-ar putea spune despre virtutea lor. Portughezul Pinheiro scria deja în tabloul pe care l-a lăsat cu privire la viaţa la Valladolid, atunci cînd acest oraş juca rolul de capitală : „Doamnele de la Curte îşi petrec cea mai mare parte a vieţii în trăsuri, martore ale rătăcirilor lor, şi există vizitii asemănători duhovnicilor : păcatele unora îi fac să uite pe cele ale

altora...“, mărturie răuvoitoare, dar pe care pare să o confirme o „pragmatică“ a lui
Filip al III-lea, care interzicea bărbaţilor folosirea trăsurii, sub pretext că ,,ei se efeminează, plimbîndu-se în trăsură“. Dar faptul că femeia poate fi însoţită în trăsură de soţ, tată sau copii arată destul de bine că sub acest motiv „oficial“ se ascunde pudic scopul real al acestei măsuri, care este acela de a evita ca perdelele de piele care închid portierele să transforme uneori trăsura în alcov. Cavalerii însoţitori trebuie aşadar să se mulţumească să escorteze trăsura şi să stea de vorbă cu doamna lor, aşezată lîngă portiera cu perdelele deschise. O altă măsură de precauţie : femeile nu pot lua loc în trăsură decît avînd obrazul descoperit, iar tapcdo-ul este cu severitate proscris.

Faptul că aceste măsuri, menite să dea o ţinută morală folosirii trăsurilor, au rămas, ca atîtea altele, aproape literă moartă, este îndeajuns de demonstrat de evocarea şi reînnoirea lor de către autoritatea regală de-a lungul întregii domnii a lui Filip al IV-lea.

Confirmarea pe care documentele oficiale o aduc mărturiilor literare, nu poate totuşi autoriza adoptarea unor concluzii prea generale. Mărturiile literare sînt aproape întotdeauna însufleţite de o intenţie satirică ce deformează realitatea ; documentele au scopul de a reprima excesele şi nu de a sancţiona o stare de lucruri normală. în plus n-am putea să uităm că numai o fracţiune limitată a lumii feminine este vizată de critica lor, acea fracţiune care, trăind în oraşele mari şi îndeosebi în ambianţa Curţii, este mai mult sau mai puţin atinsă de delăsarea morală – de necontestat – care afectează clasele conducătoare. Nu este vorba aici decît de o infimă minoritate, dar care, prin modul său de viaţă, atrage privirile şi trezeşte invidia. în să-

tucul său din la Mancha, Teresa, nevasta lui Sancho Panza, poate să viseze uneori la plăcerile oraşului, simbolizate prin

bu curia ..d<- a te instala cvm<jd într-o trăsură, sub ochii uimiţi u mii de invidioşi...*[4] : ea continuă totuşi să-şi ducă umila şi aspra viaţă de zi cu zi, care este viaţa femeilor de la ţară şi dc asemenea a orăşencelor de condiţie modestă, pentru care rafinamentele modei, luxul trăsurilor şi toată desfăşurarea de fast a vieţii celor mari nu sînt decît un element a] decorului exterior al existenţei. . ■

(spitalul IX

VIAŢA UNIVERSITARĂ ŞI LUMEA LITERELOR'

I. VIAŢA UNIVERSITARĂ. SALAMANCA, ALCALĂ * ŞI UNIVERSITĂŢILE „SILVESTRE“ – ORGANIZA REA UNIVERSITARĂ. ÎNVĂŢĂM1NTUL. EXAMENELE ŞI CONFERIREA GRADELOR – VIAŢA STUDENŢILOR. „MARILE COLEGII“ ŞI PENSIILE PENTRU STUDENŢI. „FOAMEA STUDENŢILOR“ – DISTRACŢII ŞI DIVERTISMENTE. FARSE ŞI BRUTA' LITĂŢI – DECADENŢA UNIVERSITĂŢILOR.

II. LUMEA LITERELOR. MĂREŢIA ŞI SERVITUTILE UNEI VIEŢI DE SCRIITOR : LOPE DE VEGA – PASIUNEA PENTRU LITERATURĂ ŞI ACADEMIILE DE POEZIE. RAFINAMENTELE LIMBII LITERARE : CONCEK1ISMUL ŞI CULTERANISMUL.

în ,.gîlceava armelor şi literelor“ pe care o rosteşte don Quijote. Cervantes se amuză să pună în paralel ocupaţiile şi nefericirile care constituie destinul studentului şi cel al soldatului, pentru a-i acorda celui din urmă laurii pentru ’ răbdare şi merit. Studenţi şi soldaţi : şi unii şi ceilalţi au creat Secolul de aur, dar în timp ce superioritatea armelor spaniole cedează pe cîmpurile de luptă ale Europei. Spania se impune adversarilor ei prin hegemonia culturii sale

Foştii studenţi de la Salamanca şi Alcalá îi înlocuiesc, pentru gloria patriei lor, pe soldaţii şi căpitanii regimentelor *(tercios).*

Omnium scientiarum princeps Salmantica docet „Salamanca, prima în învăţarea tuturor ştiinţelor”. Devizei universităţii salmantine se justifică prin orgoliul de a fi fost prima dintre universităţile spaniole şi de asemenea prin prestigiul unic pe care îl păstrează la sfîrşitul Evului mediu, printre rivalele sale. Dar un elan neaşteptat, reflectare a entuziasmului Renaşterii, a făcut să înflorească noi fundaţii în epoca Regilor Catolici şi a lui Carol Quintul. în mai puţin de un secol apar douăzeci de universităţi : nu numai marile şi vechile cetăţi – Zaragoza, Valencia, Toledo, Sevilla – ci şi micile oraşe – Oropesa, Baeza, Osuna şi multe altele – vor să se adape la sursele reînnoite ale culturii.

Una singură printre ele se înalţă însă ca rivală a Sala- mancăi : cea pe care a întemeiat-o la Alcalá de Henares, în primii ani ai secolului al XVI-lea, cardinalul Jiménez de Cisneros, arhiepiscop de Toledo şi cancelar al Castiliei. Prin organizarea şi orientarea sa intelectuală, ea apare ca o creaţie caracteristică pentru vremurile noi : spiritului democratic al universităţii salmantine, statutele 'ei îi opun o constituţie autoritară şi centralizată, care-şi află expresia în puterea recunoscută rectorului, numit de către arhiepiscopul de Toledo şi reprezentînd autoritatea regală ; procesul ei de învăţămînt, negiijînd dreptul civil, se orientează spre teologie (auxiliar al reformei întreprinse de Cisneros în

Biserica Spaniei) şi spre studiul filologiei clasice, incluzînd'greaca, ebraica şi critica filologică a textelor. Cinci, la jumătatea secolului al XVI-lea, Madridul, situat la o jumătate de leghe, devine capitala Spaniei, Alcală profită de această vecinătate şi de privilegiile pe care i le acordă monarhii ; elevii dau năvală şi, în jurul colegiului San Ildefonso, nucleul noii universităţi, se înalţă alte colegii, construite de către principalele ordine monastice. într-o jumătate de secol, micul tîrguşor medieval, pe care îl închid înguste metereze de cărămidă, a devenit, după expresia lui Erasmus, „tezaurul tuturor ştiinţelor“, iar prestigiul său străluceşte peste toată Spania şi chiar şi dincolo de frontierele ei.

Făiă a atinge celebritatea celor două mari universităţi rivale, altele îşi păstrează totuşi sau îşi afirmă vitalitatea : Zaragoza îi atrage pe studenţii aragonezi; Valencia se făleşte cu studiile ei de medicină şi chiar în Castilia, apropierea de Salamanca nu umbreşte Valladolidul care îşi depăşeşte chiar vecina în ceea ce priveşte studiul dreptului roman şi al dreptului naţional. în schimb, majoritatea universităţilor minore, născute în entuziasmul umanismului Renaşterii, vor avea întotdeauna doar o existenţă lîncedă ; gradele, pe care unele dintre ele le conferă în dauna calităţii, pentru a-şi asigura un ansamblu de studenţi, sînt depreciate, iar cele trei universităţi rustice *(silvestres)* din Sigiienza, Onate şi Osuna constituie, încă din secolul al XVII-lea, subiectul multor glume : „Unde v-aţi făcut aşadar studiile ?“ întreabă furios bunul Sancho Panza, devenit guvernatorul insulei Barataria, pe medicul însărcinat să vegheze asupra sănătăţii sale şi care, în numele lui Ilippocrate, pune să se scoată de la masă toate mîncărurile suculente : „Scnipre guvernator, răspunse celălalt, sînt licenţiat al universităţii din Osuna...“ [1]

Diversitatea de origine a universităţilor – creaţie pontificală sau regală, iniţiativă municipală, fundaţie particu-

15 – Viaţa de fiecare zi în Spania

Iară – se traduce printr-o lipsă de uniformitate în organizarea internă. Totuşi influenţa tradiţiei impune peste tot metode de învăţămînt analoge şi aceeaşi ierarhie de grade universitare. în plus Salamanca, în virtutea vechimii sale, continuă să se bucure de o adevărată întîietate morală, iar anumite articole ale [3],constituţiilor" sale, sînt. fie spontan, fie prin hotărîre regală, extinse la alte centre universitare; ea continuă dealtfel să beneficieze de o netă superioritate numerică prin afluenţa studenţilor care vin din toate părţile Spaniei ; mai mult de 7 000 în 1584, în timp ce Alcalá, mai aristocrată, nu depăşeşte cifra de 2 000 în epoca apo- geului său. Pentru toate aceste raţiuni. Salamanca tinde să-şi impună stilul său particular vieţii universitare, iar . studentul de la Salamanca" a fost fără îndoială în realitate ceea ce este el în literatura timpului : concretizarea însăşi a condiţiei studenţeşti.

•>

Universitatea nu este, pentru student, doar un centru de studii ; ea este, s-ar putea spune, bunul său, căci privilegiile care îi sînt acordate o pun într-o largă măsură, sub autoritatea sa. „Pragmatica" din Santa Fe. promulgată de către Regii Catolici în 1492, a confirmat că studenţii erau feriţi de justiţia obişnuită şi supuşi doar celei a clericului care conducea universitatea, numit de către papă, şi căruia îi revine sarcina de a apăra toate drepturile şi prerogativele studenţilor,

printre care scutirea de serviciul militar şi de orice taxă privind persoana şi bunurile lor. Rectorul, avînd sarcina să asigure viaţa materială a comunităţii universitare şi să-i gireze veniturile, este ales? 'doar pentru un an, de către o comisie compusă jumătate din profesori, jumătate din studenţi, desemnaţi de colegii lor. El însuşi este tot student şi, pentru a spori prestigiul titlului printr-o

origine strălucită, este în general ales descendentul unei mari familii : astfel, Gaspar Guzmân d'Olivares, care avea să devină atotputernicul ministru al lui Filip al IV-lea: a fost, la începutul secolului al XVII-lea, ales rector al Sa- lamancăi.

Cît despre profesori, ei sînt aleşi nu de către egalii lor. ci de către studenţii înşişi, ca urmare a concursului public care îi pune faţă în faţă pe concurenţii la o aceeaşi catedra. Toate precauţiile sînt, oficial, luate pentru a evita ca uneltirile sau corupt ia., să falsifice rezultatele alegerii : .poruncim, spun Regii Catolici într-o hotărîre din 1494 ca nici o persoană aparţinînd universităţilor noastre, sau din afara lor, do orice stare, condiţie sau superioritate ar fi ea. să nu aibă îndrăzneala să mituiască în mod public sau secret persoanele care trebuie să voteze pentru acordarea unei noi catedre, să facă daruri studenţilor pentru ca aceştia să le dea voturile lor ; să acţioneze asupra lor prin rugăminte sau ameninţare, fie direct, fie prin persoană intermediară". Precizînd, în anul următor, măsurile pentru aplicarea acestei hotărlri, suveranii indică unele din practicile curent folosite : formarea de ,,partide" în favoarea diverşilor posîulanţi, promisiuni de cadouri în bani, sau.' de asemenea, ,,catîri, sclaviT'bijuterii sau terenuri agricole pentru a cumpăra voturi sau pentru a obţine retragerea anumitor candidaţi".[2] Zadarnice precauţii ; reînnoirea aceloraşi prescripţii de către Filip al II-lea şi Filip al Hl-lea arată îndeajuns ineficacitatea lor. Există prea mulţi stu- denţi pentru care viaţji zilnică constituie o veşnică problemă şi c<ire nu ştiu dacă voi* avea ce mînca a doua zi, pentru ca o generozitate interesată să nu se manifeste, sub formă de cadouri sau de invitaţie la o masă copioasă. Nu va rămîne decît o singură soluţie, cea pe care o va adopta regele Filip al IV-lea în 1624 : să numească profesorii din Salamanca, Valladolid şi

Alcalá prin intermediul Consiliului Castiliei, luîndu-se în considerare titlurile şi meritele lor universitare.

în general, învăţămîntul a rămas fidel, în disciplinele şi metodele sale, practicii medievale : facultatea de arte, unde se predau logica, retorica şi fizica, permite accesul la facultăţile specializate : teologie, drept civil şi drept canonic, medicină. Fiecare profesor îşi „citeşte“ cursul (de unde numele de „lector“ care îi este dat uneori), sau îl dictează elevilor săi. Există totuşi pentru profesori o obligaţie care atenuează, într-o anumită măsură, caracterul prea exclusiv dogmatic al predării „ex cathedra“: aceea de „a se sprijini de coloane“ *(asistir al poste),* adică de a aştepta, după cursuri, în mănăstirea universităţii, pe elevii care ar putea să aibă explicaţii- de cerut. Această îndepărtată reminiscenţă a Porticului aristotelician oferă studentului prilejul unui contact intelectual ce poate fi fructuos, cu profesorul. De aceea Enrique de Guzmdn, în instrucţiunile pe care le redactează într-o formă impersonală pentru fiul său care pleca să studieze la Salamanca, nu uită să îi recomande să tragă folos din acest obicei : „Ieşind de la cursuri, el va face în aşa fel încît să meargă, să asculte nelămuririle pe care le pun în discuţie, lîngă coloană, con- discipolii săi profesorului lor, pentru a-şi da seama de dificultăţile ridicate şi pentru a înţelege mai bine materia predată, ceea ce îl va încuraja să studieze cu grijă, din dorinţa de a putea şi el să argumenteze cu profesorul“.[3]

În prima jumătate a secolului al XVI-lea, influenţa umanismului şi aceea, considerabilă, a lui Erasmus, du-' seseră la o lărgire a orizontului intelectual şi la dezvoltarea unui spirit nou, care reacţiona împotriva formalismului scolastic. Dar, începînd cu domnia lui Filip al II-lea, teama de a vedea „noutăţile“ punînd în pericol ortodoxia religioasă trezeşte o vie neîncredere

faţă de tot ceea ce se îndepărtează de la tradiţie, iar urmăririle declanşate de Inchiziţie împotriva anumitor profesori de la Salamanca

- printre care Fray Luis de León – constituie un sever avertisment pentru aceia care manifestă oarecare independenţă faţă de învăţămîntul scolastic. Magnificei înfloriri, care caracterizase cele trei sferturi de secol precedente, îi urmează o îngustare, marcată de întoarcerea la litera vechilor statute, care prevedeau ca fiecare profesor să-şi ţină cursul în spiritul magistrului al cărui nume îl poartă catedra sa : sfîntul Augustin, sfîntul Toma, Duns Scot, cărora li se va adăuga, la începutul secolului al XVII-lea, iezuitul Suârez. De aici se vor naşte violentele certuri care au pus faţă în faţă, în predare cît şi în „disputele“ publice, pe magiştrii ce aparţineau diverselor ordine monastice, fiecare susţinînd orbeşte opiniile sfîntului Augustin, ale sfîntului Toma sau ale lui Suárez, după cum era augustinian, dominican sau iezuit. Chiar şi în ceea ce privea problemele cele mai neînsemnate, furia discuţiei după formele scolasticii va degenera, ajungînd la excese de necrezut : „Intre augustinieni şi călugării ordinului Sfintei Treimi, din Salamanca au avut loc mari dezbateri, scrie Barrio- nuevo ; s-a ajuns la încăierare, la palme şi lovituri cu picioarele. Problema era dacă Adam a rămas neterminat atunci cînd Dumnezeu i-a scos o coastă, şi dacă a umplut golul de unde a scos-o numai cu carne.“ [1]

Disputele publice la care se înfruntă magiştri şi doctori, susţinuţi de ovaţiile *(vítores)* elevilor lor, constituie date importante în viaţa universităţilor, ca şi examenele pentru gradele de bacalaureat, licenţiat şi doctor. Conferirea lor dă prilejul unor serbări la care participă întregul oraş, şi ale căror amănunte sînt minuţios enumerate de *Ceremonial* care constituie ritualul universităţii. Dramaturgul Ruiz de Alarcon, care a fost

student la Salamanca la sfirşitul secolului al XVI-lea, arată că obţinerea licenţei îi costa aici foarte scump pe candidaţi : „bacşişuri“ *(propinas)* date clericului care conducea universitatea, paracliserilor. chiar şi examinatorilor ; gratificaţi! tuturor-acelora care. în calităţi diferite, contribuiau să dea strălucirea cuvenită actului de conferire a gradului : maestru de ceremonii, lucrători avînd sarcina de a împodobi cu tapiserii faţada universităţii, timpanişti şi trompeţi, clopotari. Dar cel mai scump era, fără îndoială, costul ospăţului oferit tuturor membrilor facultăţii, şi a cărui întocmire şi meniu sînt puse la punct pînă la ultimul amănunt de *Ceremonial :* „Salata trebuie să fie compusă din diverse soiuri de fructe, legume, chitre, dulceţuri, migdale glazurate, cireşe zaharisite, ouă şi alte produse, care intră într-o «salată regală»... După salată se servesc ouăle... După ouă vine rîndul unei mîncări din vînat, tot ce poate fi mai bun în acel sezon, ca de pildă pui de potîrnichi şi potîrnichi, pui, porumbei pe albuş, sau alte lucruri care să fie de cel mai bun şi mai rafinat .gust. Apoi se serveşte o mîncare cu tocătură de pasăre, cu felii de slănină, cîrnaţi, bucăţi de iepure şi de vilei, felioare de- lămîie şi alte produse, pentru a o asezona... Vine apoi mîncarea de peşte, care trebuie să fie cel mai fin care se găseşte în acel sezon, cum ar fi somonul, tiparul sau dorada... Trebuie apoi servit desertul care, în mod normal, se compune din ouă «ă la royale» ‡‡‡‡‡‡‡‡‡ ; s-a întîm- plat uneori să se servească «manjar blanco», dar cum ei constituie un fel de mîncare ce revine mai puţin scump, a trebuit în acest caz să se adauge un altul... Pentru a încheia masa, se serveşte brînză cu măsline de Se vi 11a, bomboane
cu anason şi cîte o jumătate de livra de dulciuri înfăşurate, cu cornete şi scobitori.'[15] -

‡‡‡‡‡‡‡‡‡ După reţeta regală (N.T.).

Dar, recunoaşte Alarcon, gradul de licenţiat este relativ economic faţă de acela de doctor. Căci pentru această consacrare universitară supremă, – care conferă noblețe titularilor săi – eticheta prevede un ritual pe cit de strălucitor pe atît de ruinător pentru laureat.

în ajunul zilei învestiturii doctorale, are loc *paseo* (plimbare) la care toţi magistrii şi doctorii sînt obligaţi să participe. într-o lungă procesiune, pe care o deschid trompeţii şi toboşarii, înaintează maeştrii de ceremonie, apoi corpul profesoral în ţinută de mare gală, purtînd tocă neagră cu ciucure, robă neagră împodobită cu dantelă albă şi acoperită de o pelerină .a cărei culoare face distincţia între diversele facultăţi: profesorii în arte§§§§§§§§§, în pelerină albastră; teologii în alb, medicii în galben, specialiştii în drept canonic în verde, juriştii în roşu. Apoi, încadrat de clericul conducător al universităţii, rector, ţîrcovnici şi doctorul care îi va servi drept naş, soseşte candidatul, călare pe un cal cu bogate valtrapuri ; el însuşi este îmbrăcat în catifea sau mătase şi poartă spada şi pumnalul la şold. în sfîrsit, • studenţii, cărora li se alătură meşteşugari şi burghezi, formează lungul cortegiu care se întinde pe străzile strimte ale oraşului de la casa laureatului pînă la universitate, unde are loc gustarea oferită de viitorul doctor, cu împărţire de diverse dulciuri.

Dimineaţa celei de-a doua zile începe cu interogarea candidatului de către unul din profesorii săi, în sala de onoare a universităţii. Apoi printr-o tradiţie, desigur inspirată de amintirea glumelor proaste care însoţeau la Roma pe învingătorul care urca pe Capitoliu, camarazii noului

---

§§§§§§§§§ Cele şapte arte liberale,, studiate în universităţi «N.T.).

doctor îl copleşesc cu glume jignitoare privind persoana şi talentele sale, înainte ca un panegiric rostit de către unul din cei ce asistă să închidă rănile amorului-propriu astfel deschise. De la universitate, cortegiul merge apoi la catedrală unde are loc ceremonia finală : noul doctor primeşte însemnele gradului său pe care i le înmînează naşul său, şi îşi pune boneta de doctor ; apoi, ureînd în amvon, el depune jurămîntul şi citeşte începutul evangheliei sfîn- 1 ului loan ..În principio erat verbum...“ pe care toţi cei de faţă o ascultă stînd în genunchi.

După terminarea ceremoniei, încep serbările, printre care figurează, ca la toate marile sărbători, o corrida în cursul căreiit cinci tauri cel puţin trebuie să fie ucişi. în zadar papa Sixtus al V-lea. amintind excomunicarea lan- * sată în 1563 de către Pius al V-lea împotriva clericilor care asistau Ici aceste spectacole sîngeroase, a condamnat pe profesorii de la Salamanca „conform atît sfintei teologii cît şi dreptului civil, pentru că nu numai că nu se simt ruşinaţi să se arate hi zisele serbări cu tauri, ci şi îndrăznesc să afirme şi să predea în lecţiile lor că prin acest fapt clericii intraţi în ordinele sfinte nu se expun nici unui păcat...“; ataşamentul faţă de sărbătoarea tradiţională este mai puternic decîl ameninţarea pedepselor spirituale. în răspunsul pe care îl adresează lui. Sixtus al V-lea – şi în care se poate descoperi semnătura lui Fray Luis de León – adunarea cere papei să binevoiască să nu menţină o măsură „care ar prejudicia pacea şi buna rînduială a acestui centru de studii...“[1]’

Nu îi mai rămîne noului profesor decît să facă soco- teala banilor cheltuiţi, reprezentînd înalta demnitate pe care tocmai a dobîndit-o şi care, independent de cheltuielile foarte ridicate ale organizării corridei, comportă o întreagă scrie de cadouri, alé căror detalii sînt fixate de constituţiile şi tradiţia universitară •:

cincizeci de florini clericului conducător al universităţii şi naşului, două monede de aur fiecărui doctor, o sută de reali de argint ţîr- covnicului şi notarului şcolilor, la care se adaugă darurile în natură : perechi de mănuşi, saci cu zahăr şi trei perechi de pui pentru fiecare, fără a mai pune la socoteală împărţirea de „dulciuri“ şi zaharicale, care se obişnuieşte în cursul corridei. Cheltuiala este atît de ridicată încît mai mulţi licenţiaţi cad la învoială să li se confere în aceeaşi zi titlul de doctor, pentru a împărţi cheltuiala între ei, economie care este compensată de obligaţia de a aduce un mai mare număr de tauri, zece sau mai mulţi...

*

„Democraţie studenţească“, s-a spus pentru a caracteriza organizarea universităţii din Salamanca. Totuşi, egalitatea de principiu pe care o acordă tuturor studenţilor faptul că beneficiază de unele privilegii comune şi posibilitatea de a interveni direct în recrutarea profesorilor, nu şterg diversitatea născută din extrema varietate a condiţiilor sociale. Nu numai fiii nobilimii şi ai înaltei burghezii vin să ia loc pe băncile de lemn ale sălilor de cursuri. Multe familii de condiţie modestă se străduie, cu preţul unor grele sacrificii, să trimită un fiu să cucerească un titlu care îi va îngădui să obţină un beneficiu ecleziastic, sau să intre, ca *letrado* ★ în administraţia Statului. De aceea, pe sub sutana scurtă *(loba)* şi boneta pătrată care constituie ţinuta firească a studentului, condiţiile vieţii materiale reintroduc o extremă inegalitate efectivă.

* Cărturar, literat, avocat (N.T.).

Există. în vîrf, fiul ele neam foarte mare, care[pno] vine

-â se instaleze, însoţit de o numeroasei servitorime, în casa cumpăraţii sau închiriată pentru el : de pildă Gaspar de Guzmăn care soseşte la Salamanca în 1G01, însoţit de un guvernor. un preceptor, opt paji, trei feciori, patru lachei, un bucătar şef. rîndaşi şi servitoare, şi care se duce ta cursuri călare, escortat de oamenii săi care îi fac alai şi îl aşteaptă la poarta universităţii pentru a-l aduce acasă...

Favorizaţi sînt şi aceia care au fost admişi într-un „Mare Colegiu” *(Colecjio Mayor).* întemeiate la origine de către prelaţi sau oameni cucernici preocupaţi să asigure unor studenţi săraci posibilitatea de a-şi urina studiile fără griji materiale, aceste Mari Colegii au fost, încă din a doua jumătate a secolului'al XVI-lea, îndepărtate de la scopul pe care îl aveau la întemeierea lor, şi au căpătat un caracter tot mai aristocratic, profitînd de cooptarea prin care este asigurată recrutarea „bursierilor“. Această recrutare tinde să se închidă din ce în ce mai mult, căci o strînsă solidaritate uneşte pe „colegieni“ care se străduie să monopolizeze cele mai bune posturi în Biserică şi în Stat. Ei au la Curte agenţii lor *(hacedores),-* aleşi printre cei mai în- fluenţi dintre cei „vechi”, luînd asupră-şi să le susţină interesele, atunci cînd este vorba de acordarea vreunui beneficiu sau de numirea într-o înaltă funcţie, şi care. în schimb, obţin să fie admişi în Marile Colegii rudele şi protejaţi! lor. în interiorul universităţii chiar, *colegienii* formează un grup aparte : cu ocazia alegerii unui nou magistru, toţi fac corp comun în favoarea unui candidai ruşii Jin rîndurilc lor ; în schimb, ei nu au decît dispreţ pcmru bursierii „Micilor Colegii“ *(Colegios menores),* al căroi număr a sporit tocmai prin abandonarea de către „Cele Mari*' a rolului pe care ăr fi trebuit să îl

aibă ; modestiei costumului lor, ei opun trufaşa măreţie a mantiilor do postav fin sau de mătase, neţinînd seamă de statutele care interzic studenţilor luxul vestimentar.

Totuşi majoritatea studenţilor trăiesc în afara colegiilor şi a securităţii materiale pe care acestea le oferă oaspeţilor lor. Autoritatea universitară se străduie să găsească leac dificultăţilor de care ei se izbesc. îndeosebi în materie de locuinţă, supraveghindu-i pe „bacalaureaţii cu pensiuni“, adică pe stăpînii de pensiuni oficial autorizaţi să îi găzduiască pe studenţi. Statutul decretat în 1534 la Salamanca fixează nu numai condiţiile materiale ale pensiunii, ci îi ordonă ..bacalaureatului“ să vegheze asupra moralităţii şi şcolarităţii pensionarilor săi ; el trebuie să închidă în fiecare seară poarta la ora şapte şi jumătate ; să dea o raită în fiecare dimineaţă şi seară în camera lor. pentru a se asigura că nu lipseşte nici unul : să verifice ca ei să se ducă la cursurile prevăzute în program ; să evite discuţiile şi conversaţiile inutile înt^re ei, dar să organizeze dimpotrivă şedinţe de exerciţii asuprit materiilor care au fost tratate de profesorii lor ; în sfîrşit. să interzică cu severital'- jocurile de cărţi şi de. zaruri, sub ameninţarea de a i >e retrage imediat autorizaţia care i-a fost acordată de către universitate.[7]

În ceea ce priveşte hrana. ..bacalaureaţii cu pensiuni“ sînt obligaţi să dea în fiecare zi o livră de carne studentului, socotind o jumătate de livră la prînz şi o jumătate do liviă la cină, însoţită de gustări, de un desert şi de o cantitate* .,convenabilă“ de pîine şi vin. fără a se pune la socoteala suplimentele acordate la marile sărbători ale anului.

Nu ştim dacă prescripţiile şcolare şi morale ale statutelor au fost multă vreme respectate şi dacă regimul alimentar prevăzut în alte universităţi era toi atît de ge

neros ca la Salamanca. Sigur este însă faptul că „baca- laureaţii cu pensiuni“ şi-au dobîndit o solidă reputat ie de ..negustori de supă“, mai degrabă atraşi să facă economii pe seama hranei decît să dea atenţie perfecţionării tinerelor spirite, şi că au ajuns să întruchipeze unul din tipurile reprezentative ale literaturii satirice a vremii. Verva lui Quevedo s-a amuzat să descrie şederea lui don Pablos de Segovia la unul din aceştia, licenţiatul Cabra, zis şi „Post Negru“ deosebit de grijuliu să-i ferească pe oaspeţii săi de necazurile unei digestii prea grele. „După Bénédicité**********, se aduse în nişte străchini de lemn o supă atit de limpede îneît, dacă ar fi vrut să o înghită, Narcis ar fi fost în mai mare pericol decît oglindindu-se în fin tină. Mă holbai cu cît zel degetele descărnate ale mesenilor urmăreau să pescuiască vreun bob de năut orfan pe fundul străchinilor. După fiecare înghiţitură, Cabra exclama «'Nimic nu-i mai bun ca supa ; orice s-ar spune, restul nu-i decît viciu şi lăcomie». Iar la terminarea ospăţului : ««Copii, mergeţi de faceţi puţină mişcare vreo două ceasuri, ca să nu vă cadă greu la stomac ce-aţi mîncat...»“ Cu burţii goală, trebuie totuşi să ia parte apoi la exerciţiile prevăzute în regulament. „A trebuit să le explic celorlalţi primul capitol din noţiunile elementare ; dar foamea îmi era aşa de năpraznică îneît înghiţeam jumătate din cuvinte...“ [8]

„Pensionarii“ sînt cel puţin asiguraţi în ceea ce priveşte adăpostul şi masa, oricît de prăpădită ar fi aceasta. Situaţia lor apare privilegiată faţă de *capiyorristas,* adică faţă de studenţii săraci care, în locul largii mantale, poartă o simplă pelerină ce îi apără prea puţin de asprimea frigului, şi o *gorra,* un soi de caschetă în locul bonetei pătrate. Pentru ei

---

********** Rugăciune rostită înaintea mesei (N.T.).

subzistenţa este o problemă zilnică. Fără îndoială se poate solicita uneori ajutorul părinţilor – dar aceştia şi-au impus deja grele sacrificii băneşti pentru a-şi trimite fiul la universitate – şi este aşteptată cu nerăbdare poşta, care aduce poate ceva subsidii. Aceste noroace sînt rare şi te consolezi de decepţia suferită arzînd scrisoarea paternă plină de sfaturi înţelepte, dar goală de bani, şi cîntînd odată cu camarazii *Paulina* ††††††††††, parodie după *Tatăl nostru :* „Părinţi cruzi şi feroci, taţi care nu trimiteţi porţia zilnică, de-aţi putea suferi în fiecare săptămînă foamea noastră de fiecare zi, şi, aşa cum arde această hîrtie, aşa să se' schimbe în cărbune în cuierele voastre banii pe care voi ni-i refuzaţi. Amen.“

Există o resursă la care recurg destui studenţi : să se face! servitorii unor colegi mai înstăriţi, instalaţi intr-o casă sau un apartament închiriat, şi să-şi împartă timpul între treburile materiale şi studierea lui Aristotel şi a sfîn- tului Toma. Alţii se căsătoresc cu servitoare de han – sau mai rău – care îi ajută să o scoată la capăt. în fine, ultima soluţie : obţinerea unui „brevet“ de cerşetor, căci profesiunea este supusă unui regulament, iar Carol Quintul şi fiul său Filip al ll-lea au fixat condiţiile în care studenţii sînt autorizaţi să o practice : „Studenţii vor putea cere de pomană în baza unei permisiuni de la rectorul centrului universitar unde studiază şi, dacă nu există rector, cu o permisiune de la judecătorul ecleziastic al eparhiei în care se găseşte respectivul centru“[9]. Ei vor avea dreptul atunci, ca şi ceilalţi cerşetori, la *sopa boba,* „supa populară“ pe care călugării o împart în fiecare zi la poarta mănăstirii lor, după ce au înteţit şi mai rău foamea mesenilor pu- nîndu-i să recite *Benedicite.*

---

†††††††††† 1. (fam.) dojana aspră. 2. scrisoare anonimă ofensatoare (N.T.).

*

Această foame a studenţilor, devoratoare şi niciodată • satisfăcută, se leagă indisolubil, în toată literatura vremii, de evocarea vieţii universitare. „Dacă foamea şi rîia, spune Cervantes, nu s-ar identifica atît de strîns cu studenţii, nu ar exista altă viaţă mai agreabilă şi un mod mai bun de a-ţi petrece timpul, căci virtutea şi plăcerea merg mînă în mînă, şi îţi petreci tinereţea învăţînd şi distrîndu-te.”[10] Dar distracţiile te.ajută să uiţi foamea : „Există oare viaţă mai frumoasă, întreabă Mateo Alemán, decît cea a studenţilor ? Există oare viaţă mai fericită ? Există oare un singur gen de distracţie, oricare ar fi el, care să le lipsească studenţilor ? Sînt ei sîrguincioşi ? îşi vor găsi semenii ; sînt ei copii pierduţi ? Nu vor fi lipsiţi de tovarăşi... Unde mai poţi afla atîţia şi atît de minunaţi prieteni ?... O, dulce viaţă studenţească ! Să faci pe măscăriciul în costum de episcop[11]; să-i faci zile fripte unui boboc ; să cumperi voturile în zilele de alegeri ; să-ţi susţii compatrioţii pînă în pînzele albe ; să amanetezi tot ce ai cînd poşta şi banii n-ajung la timp : un lucru la cofetar, altul la băcan ; volumele lui Duns Scot la negustorul de clătite ; cele ale lui Aristotel la crîşmar ; să ai tunica de zale ascunsă sub saltea, spada sub pat şi pavăza la bucătărie, în chip de capac pe o găleată... Oare în ce prăvălie n-aveam datorii în ziua în care fondurile lipseau

Renghiurile impuse noilor veniţi şi a căror tradiţie noua universitate din Alcalá o preia cu pioşenie – sînt de un gust îndoielnic şi adesea de o extremă grosolănie. .,Bo- bocul’* *(novato),* imediat reperat prin lipsa de dezinvoltură cu care îşi poartă sutana nouă şi boneta pătrată, este încercuit de un grup din cei vechi, plini de o solicitudine afectată : „Ei haide$_r$ am părăsit

pe tăticul şi pe mămica ? N-ai

***1**
8

plîns ?... Cc minunată sutană ! E măcar zdravănă – Şi o încercare face să plesnească o mînecă. „Şi ce frumoasă bonetă !“ – boneta trece din mînă în mînă pînă ce, cele patru colţuri fiind strivite, se întoarce cu brutalitate înapoi, înfundată pînă la urechi pe capul proprietarului.[13] Dar acestea nu sínt decît preliminariile şi trebuie să îi cerem lui Pablos de Segovia urmările festei *(novatada)* jucate bobocului : „Intrai în curte (a Universităţii din Alcalá) şi de-abia pusesem piciorul acolo că elevii se puseră să mă privească zicînd : «Ia te uită, unul nou»... Mă pusei pe rîs ca să-i las să creadă că se înşelau, dar degeaba... Erau vreo sută în jurul meu. începură să aspire pe nas şi, după miş-' carea buzelor .lor. văzui ce se pregătea. Unul din ei, un băiat cu guturai, îmi azvîrli un enorm scuipat. Ţipai : «Doamne Dumnezeule, o să mi-1...» N-am mai putut sfîrşi ; o adevărată ploaie căzu peste mine. îmi ascunsesem obrazul într-o pulpană a mantalei, dar toţi mă luaseră drept ţintă, şi ochiau bine. Eram stropit cu alb din cap pînă în picioare şi semănăm cu scuipătoarea unui bătrîn astmatic.” Acest obicei de *sacar nevado* (a face alb cói zăpada), atestat de toate mărturiile contemporane, este însoţit de alte glume, şi mai dezgustătoare încă, ce se prelungesc^timp de cîteva zile. În fine, acest noviciat ia sfîrşit printr-o masă pe care noul venit o oferă celor vechi care îl acceptă de acum înainte printre ei : ..Trăiască colegul ’ să fie admis printre noi : ,şă se bucure de acum înainte de toate întîietăţile color vechi ; *să poală avea rite şi să moară de foame, ca noi toţi* L./’[1]'* El poate de acum înainte să participe la distracţiile şi certurile pe care i le oferă această lume „amabilă, trăsnită, cutezătoare, liberă. îndrăgostită, cheltuitoare, diabolică .şi hîtră“,

care este, după spusele lui Cervantes, neamul studenţesc.

Divertismentele nu sînt doar cele pe care le oferă un calendar universitar foarte încărcat de sărbători, ci şi acelea pe caro regulamentele şcolare le interzic cu străşnicie : cărţile de joc, zarurile şi, desigur, aventurile de dragoste. Acestea se pot sitiui doar pe planul spiritului : *gaJanteo de monjas* se practică şi la Salamanca şi în alte oraşe universitare. unde anumiţi studenţi se duc să discute cazuistică amoroasă în vorbitoarele mănăstirilor, mai numeroase chiar dccît colegiile. Dar, în afara protecţiei gratiilor, tinerele fete", cu o virtute puţin severă şi cu totul gata să-i consoleze pe studenţi de necazurile existenţei, abundă în toate oraşele universitare. Oricît de venale le-ar fi favorurile, ele suscită totuşi rivalităţi care degenerează uneori în duel, încăierare, chiar .şi în asasinat. Guzmân de Alfarache nu este singurul care îşi ţine spadei ascunsă sub pat, şi numeroşi sînt studenţii care, atunci cînd ies în cursul nopţii, poartă sub sutană cămaşa de zale, âar la cingătoare spada sau pumnalul.

Un alt prilej de ceartă : diversitatea ,,naţiilor", adică a grupărilor de studenţi originari din diferite provincii ale Spaniei. Disputele pot avea drept cauză alegerea unui nou magistru, fiecare „naţie" pronunţîndu-sc pentru compatriotul său ; dar foarte adesea ele nu au alt motiv în afară de dispreţul reciproc pe care şi-l arată, fiecare fiind ţinta batjocurilor celorlalte.

Numai să sq iveascâ între doi studenţi ţinînd de două „naţii" diferite o măruntă dispută, fiecăruia T se alătură compatrioţii săi şi iată cum încep încăierări de-a binelea ce nu se sfîrşesc decît la apariţia duşmanului comun : oamenii de pază care sînt duşmani din naştere ai studenţilor şi nutresc pentru ei cu atît mai puţină simpatie cu cît privilegiile lor îi sustrag justiţiei obişnuite, ceea ce dă prilejul unor abuzuri pe care le

denunţă, în 1645, o comisie
regalii întrunită pentru a examina această problemă : „Se văd înscrişi în registrele universitare oameni care au mai mult de douăzeci de ani, care nu au nici o intenţie de a studia şi care, cu adevărat, nu studiază niciodată ; care n-au altă grijă decît de a face pe fanfaronii şi de a duce o viaţă dezordonată şi aventuroasă, riscînd astfel să corupă pe studenţii de o vîrstă mai tînără.“ Drept urmare, comisia propune o întărire a controlului, spre a se asigura că toţi studenţii înmatriculaţi urmează cursurile şi ştiu să vorbească latineşte ; în caz contrar vor fi daţi pe mîna cor-regidor-ului, – adică jurisdicţiei obişnuite – şi trataţi ca nişte vagabonzi.[15]

Burghezii din Salamanca, la fel ca şi cei din Alcalá, sînt şi ei victimele acestor excese. Fără îndoială că ei ştiu prea bine că întreaga existenţă a oraşului lor depinde de prezenţa universităţii şi că tiparniţele sale, librăriile sale, pensiunile şi comerţul său nu cunosc activitatea decît prin prezenţa unei numeroase populaţii studenţeşti. Dar cum să tolerezi nu numai furtişagurile în prăvălii – artă în care Pablos de Scgovia, student la Alcalá, se laudă a fi neîntrecut – ci şi spargerile de case, răul care li se face fetelor şi alte „glume“ de acelaşi fel ? în diverse rînduri, burghezii iau partea poliţiei împotriva studenţilor, iar justiţia criminală nu ezită – trecînd peste faimoasele *fueros*‡‡‡‡‡‡‡‡‡' universitare – să trimită la spînzurătoare cîţiva iniţiatori pentru a restabili liniştea?[1G]

Desigur că asemenea excese şi intervenţia viguroasă a autorităţilor pentru a le pune capăt, au putut contribui la decadenţa certă care se manifestă în viaţa universitară încă de la începutul secolului al XVII-lea. Dar cauzele principale sînt de ordin intelectual :

---

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ Privilegii (N.T.).

închiderea Spaniei asupra

•3L însăşi. încă din vremea iui Filip al ll-lea : ostilitatea faţă de toate „noutăţile“ şi întoarcerea la metodele şi la spiritul scolasticii, după înflorirea din prima jumătate a secolului al XVI-lea ; concurenţa. în fine, tot mai puternică, a colegiilor companiei lui lisus, care atrag cele mai bune elemente ale înaltei societăţi spaniole. întemeierea Colegiului .imperial din Madrid. în 1625. cu toate protestele Smamancăi. Alcalei şi ale celorlalte mari universităţi, apare, din acest punct de vedere, ca o dată esenţială.

Frumoasa epocă a universităţilor s-a terminai aşadar, dar locul pe care îl ocupă evocarea vieţii studenţeşti la cci mai-mari scriitori ai timpului rămîne mărturia cea mai grăitoare privind rolul pe care ele l-au jucat în formaţia spirituală a celor care au ilustrat Secolul de aur.

Pentru a pătrunde în lumea literelor, nu există, fără îndoială, ghid mai bun ca Lope de Vega. nu din pricina fecundităţii şi geniului său, care fac din el un caz excepţional. ci pentru că viaţa sa condensează toată măreţia şi toate, servituţile vieţii de scriitor şi ne plimbă peste cîm- purile de luptă unde se dau bătăliile literare ale vremii sale. Inserarea unei personalităţi atît de ieşite din comun în societatea Secolului de aur aruncă, pe de altă parte, o curioasă lumină asupra anumitor devieri morale ale corpului social în întregimea lui.[17]

Originar dintr-o familie, desigur modestă, din *Montana* (adică din Asturii), Félix Lope de Vega Carpio nu a

scăpat prejudecăţii nobiliare a vremii sale. Deşi tatăl său

nu a fost decît ,,lu cráter de broderie[0] (sau, mai precis, proprietarul unui atelier de brodat, beneficiind în aceasta calitate de privilegiile legate do o profesie considerată ca deosebit de onorabilă), el va pretinde mai tîrziu, cînd gloria sa literară va începe să se contureze, să îi adauge prestigiul originii, legînd cel de-al doilea patronim al său de numele lui Bernardo del Carpió – învingătorul lui Roland la Roncevaux, în legenda spaniolă – al cărui blazon, la fel de legendar, împodobit cu nouăsprezece turnuri. îl va adopta.

Primele studii le începe la iezuiţii din Madrid, în 1572. iar precocitatea intelectuală de.care dă dovadă îi aduce proiecţia unui înalt demnitar ecleziastic, Jerónimo de Manrique. care va deveni mai tîrziu episcop de Cartagena graţie acestuia, rinărul Lope este admis într-unul din ..Marile Colegii** din Alcalá, colegiul Santiago, iar viitoarea sa cariera pare să fie hotărîtă : intrarea în ordinele călugăreşti, trăind – aşa cum a făcut-o duşmanul său Gór- gora – de pe urma veniturilor de canonic sau a veniturilor vreunui beneficiu ecleziastic. Dar măcar frecventează el oare cursurile universităţii ? Numele său nu apaiv în registrele de înmatriculare care s-au păstrat pentru acea epocă şi desigur că a cunoscut, din viaţa de student, mai cu seamă libertatea, camaraderia şi plăcerile pe care le laudă Guzmán de Alfarache. Părăseşte, în orice caz, Alcalá, fără a fi primit gradul, şi timp de cîţiva ani, cei mai puţin cunoscuţi din existenţa sa, parc să fi dus o viaţă aventuroasă, în compania actorilor şi actriţelor în preajma cărora îşi începe cariera de autor dramatic şi de seducă! m

îl regăsim la Madrid, în 1583, în tovărăşia altor tineri care alcătuiesc o ,,boemă*' avidă de plăceri, dar şi de riscuri şi glorie. Un prilej se înfăţişează : o expediţie maritimă este în pregătire pentin a supune Azórele, care au refuza!

243 i(j*

să recunoască jugul Spaniei asupra Portugaliei. Lope de Vega se duce să se îmbarce la Lisabona împreună cu cîţiva camarazi, dar succesul campaniei nu îl converteşte la cariera armelor şi. la întoarcerea în capitală, se consacră muzelor – şi celor care le încarnează, pe scenă. Lui Jerónimo Velázquez, „autor“ (adică director al unei trupe de – teatru), îi furnizează un anumit număr de comedii care îi ’ stabilesc renumele, îmbogăţindu-l în acelaşi timp pe Velázquez. Dar dacă Lope îşi dă piesele impresarului, dezinteresarea sa nu este decît parţială : îi face curte fiicei lui Jerónimo, Elena (la rîndul ei căsătorită cu un actor, dar despărţită de acesta) şi, cu complicitatea mamei ei, se pare, o cucereşte lesne. Cucerire prea uşoară : profitînd de o călătorie a lui Lope la Sevilla, frumoasa îl părăseşte pentru un protector mai bogat şi mai puternic. Lope se răzbună nu numai devenind furnizorul dramatic al unui concurent de-al lui Velázquez, ci şi aruneînd împotriva Elenei şi familiei sale crîmpeie de versuri satirice de o atroce violenţă:

> Doamna se vinde cui o vrea.
> E la mezat. Cine o ia ?
> Tatăl e vînzătorul ; o vorbă ea nu suflă.
> Iar maică-sa de agăţat se ocupă... [18]

Dar actorii ripostează, atacîndu-l pe scriitor pentru defăimare. Lope este arestat în cursul unei reprezentaţii ' chiar în teatrul lor. unde s-a dus pentru a-i sfida. I se ia interogatoriul. Cu neruşinare el neagă totul, în ciuda dovezilor care îl covîrşesc. Condamnarea este aspră : opt ani de „interdicţie de şedere“ la Madrid ; şi doi ani de exil din „regat“ (adică din teritoriile ţinînd do cercana Castiliei).

Trebuie aşadar să părăsească Madridul în următoarele cincisprezece zile : tocmai bine răgazul

pentru a se face vinovat do o crimă de altă gravitate : o răpire. Lope s-a consolat deja de trădarea Elenei ; s-a îndrăgostit de o tî- nără do familie burgheză, Isabel de Urbina, ai cărei părinţi nu se sinchisesc prea tare să o mărite cu un poet fără o lăscaie. Mulţumită complicităţii unui alguazil, care se înfăţişează la tînăra fată şi îi porunceşte să îl urmeze „în numele Sfintei închizi ţii" – formulă de temut căreia nimeni nu i se sustrage – Lopc o face pe Isabel să plece din casă şi o ia cu el la Valencia. Dar riscul este mare, căci răpirea se pedepseşte cu moartea, iar justiţia criminală îl poate urmări pe vinovat prin toată Spania. Trebuie, aşadar, să fugă. Nefericita Isabel, însărcinată, este trimisă înapoi la Madrid, Lope dîndu-i, este adevărat, procură unui prieten să o ia în căsătorie în numele său. Dar unde Scă se ascundă ? Din fericire, Spania întreagă este atunci agitată de o aceeaşi fervoare religioasă şi patriotică : *Invincibila Armadă,* care trebuie să doboare puterea engleză, se reuneşte în portul Lisabonei, şi de peste tot dau năvală voluntari dornici să ia parte la marea încercare. Lope se hotărăşte să se alăture escadrei. Nu este oare acestei un mijloc de a se face uitat la început, de a reveni mai apoi, acoperit de glorie, spre a solicita amnistierea care nu va putea fi refuzată unuia din. cei ce vor fi asigurat victoria armatelor spaniole ?

Dcznodămîntul expediţiei, după cum se ştie, a fost cu totul altul şi Lope de Vega n-a putut culege pe *San Juan,* pe care se îmbarcase, laurii pe care Cervantes îi dobîn- dise în bătălia de la Lepanto, cu cincisprezece ani mai înainte. Revine, aşadar, traversînd clandestin Castilia, pînă la Valencia, unde îşi întîlneşte soţia, Isabel, căsătoria prin procură ştcrgînd între timp

acuzaţia de răpire. Valencia se dă în vînt după teatru şi este un adevărat chilipir pentru Teatrul Livezii cu Măslini *(el Corral de la Olivera)* să-l aibă în posesia sa pe acest „fabricant“ de comedii, a cărui

reputaţie s-a răspîndit deja peste tot ; în ceea ce îl priveşte. el profită de toate distracţiile pe care i le oferă un oraş care trece drept cel mai vesel şi mai amator de plăceri din întreaga Spanie.

Oricare ar fi farmecul capitalei Levantului. Lope năzuieşte să se întoarcă în Castilia în 1590 ia sfîrşit sentinţa de exil în afara „regatului“ : neputîndu-sc instala la Ma- ■ drid (din care a fost exilat pe o durată de opt ani), se -stabileşte la Toledo ca servitor *(cricido)* şi secretar al lui Francisco de Ribera ; dar, în anul următor, are norocul să rin i Unească un protector de rang mai înalt : Diego Alvarez de Toledo. duce de Alba. care îl ia cu sine la Alba de Tormes, unde îşi are reşedinţa obişnuită. Alba nu este decît un tîrguşor. dar Salamanca, foarte apropiată, îi oferă fostului student de la Alcala ambianţa însufleţită a mediului universitar. Face aici frecvente escapade şi are cîteva aventuri galante. Pe de altă parte, la Alba de Tormes, ducele de Alba îşi ţine mica sa curte în palatul său. cu o „academie“ la care au loc întreceri poetice între obişnuiţii casei. Cinci ani se scurg astfel, fecunzi din punct de vedere literar, pînă ce Lope se ceartă cu ducele şi părăseşte palatul acestuia pentru a se întoarce la Toledo. Revine singur. întrucît soţia sa, Isabel, murise cu puţin timp înainte ; dar. o altă nenorocire îl afectează poate şi mai mult : moartea prinţesei Caterina de Savoia. fiica lui Filip al I(-lea. ceea ce determină închiderea teatrelor, apoi, la intervenţia insistentă a unui anumit număr de teologi, interdicţia absolută şi. în principiu, definitivă, de a se da reprezentaţii teatrale, considerate drept o şcoală de imoralitate (1598).

Din ce să trăiască de acum înainte ? Nu mai trebuie să se bizuie pe vînzarea pieselor la directorii de companii; eît despre librari, ei plătesc atît de prost

operele în proză şi versuri, incit nici nu mentă să mai vorbeşti. Aşadar ar fi bine să se întoarcă, încă o dată, către cei mari din fericire, Lope face cunoştinţă cu ducele de Sarria (mai tîr- ziu conte de Lemos şi protector al lui Cervantes), al cărui secretar devine, însărcinat în special cu redactarea corespondenţei amoroase. Lope se gîndeşte, pe de altă parte, să-şi comercializeze propriile sale pasiuni, sau măcar apa-renţa lor : îi face curte Jüanéi de Guardo, fiicei unui negustor angrosist specializat în contractele de aprovizionare ale oraşului Madrid, foarte bogat, şi de la care se poate spera o zestre frumoasă, care va compensa urîţenia fetei, în ciuda opoziţiei tatălui, puţin sensibil la frumuseţea poeziei, Lope – al cărui farmec este irezistibil – , rezolvă afacerea**', care se dovedeşte un dezastru, căci socrul face în aşa fel încît să nu plătească zestrea promisă. în ceea ce îl priveşte, este adevărat, poetul a căutat rapid compensaţii lipsei de farmec a Jüanéi ; n;u este căsătorit nici de trei luni şi iată-l făcînd o curte stăruitoare unei actriţe fără contract, Micaela de Luján, în vîrstă de 27 sau 28 de ani, frumoasă, spirituală, dar deja căsătorită cu un me-diocru actor, de la care are trei copii. Nu a reuşit încă să cucerească victoria şi iată că ducele de Sarria îl obligă să îl însoţească la Valencia unde trebuie să se celebreze mari serbări în cinstea căsătoriei lui Filip al III-lea cu Margareta de Austria. Printre numeroasele divertismente 1 „înfruntarea Carnavalului cu Postul“, corride, întreceri şi turnire (la care Lope intervine pentru a-i prezenta în versuri pe ,,paladin!“ şi pentru a face panegiricul suveranului), Lope are tot timpul, dacă nu pentru a o uita pe Micaela, cel puţin pentru a-şi pune zelul amoros la răbdat, şi iată că un fiu (care va deveni călugăr mai tîrziu) se naşte din? tr-o scurtă

legătură cu o valencianã.

Cind se întoarce la Toledo, soţul Micaelei plecase tocmai în America, iar soţia sa cedează pasiunii lui Lope care, timp de cîţiva ani, se va împărţi între cele două familii ale sale, cea adevărată şi cea falsă, pe care le îmbogăţeşte în egală măsură cu copii. Dar redeschiderea teatrelor, decretată în 1600 de către Filip al III-lea, o face pe Micaela să plece în turneu şi, pentru a o regăsi, amantul ei face diverse călătorii la Granada şi Sevilla unde cercurile literare andaluze îl primesc în general cu entuziasm pe cel mai faimos dintre dramaturgii spanioli. Există totuşi şi geloşi care îi bîrfcsc versurile şi, cu mai multă dreptate, viaţa. în fruntea ediţiei la *El peregrina en su patria (Pelerin în patria sa)* Lope a pus să se graveze faimosul blazon cu nouăsprezece turnuri al lui Bernardo del Carpio, ceea ce provoacă sarcasmele rivalilor săi în poezie, şi în special ale lui Gongora :

Dragul meu Lope, şterge, te implor,
Cele nouăsprezece turnuri de pe blazonul tău ;
. Or fi ele de vînt, şi totuşi, zău,
Nu faci tu-atîta vînt pentru atîtea mori. [13]

Reluarea activităţii teatrale îngăduindu-i din nou să-şi vîndă comediile, Lope de Vega a părăsit serviciul ducelui de Sarria ; dar o altă protecţie i se oferă, cea a ducelui de Sessa, un tînăr de douăzeci şi trei de ani, amator de versuri şi de femei cu tot atîta pasiune, dar cu mai puţin talent decît poetul ; acesta va deveni, pentru tot restul vieţii, „secretarul inimii“ pe lîngă duce,- însărcinat să scrie în stilul afectat şi artificial care este la modă, scrisorile pe care acesta le adresează frumoaselor sale prietene.

în acest timp, Lope a rupt legătura cu Micaela de Lujăn (lăsîndu-i mai mulţi copii) şi, în 1610, vine să se instaleze la Madrid unde cumpără, pe strada

Francezilor, o căsuţă cu o grădină de flori. Renumele său ca autor dramatic şi poet se află atunci la apogeu : „A pus sub jurisdicţia sa, spune Cervantes, toate comediile din Spania“. Nu există teatru în peninsulă care să nu-i reprezinte piesele, iar expresia ,.E de Lope...“ a devenit proverbială pentru a însemna „tot ce poate fi mai bun“. Şi acesta este momentul în care pare că doreşte să se îndepărteze de lume pentru a se apropia de Dumnezeu ; începînd cu 1608, îşi adaugă numelui titlul de „preot al Sfîntului Oficiu“, şi, ca atare, el va lua parte, în 1624, la procesiunea care îl duce la supliciu pe un „fals-crcştin“, acuzat că ar fi profanat o ostie. Pe de altă parte, a intrat în 1609 în confreria Sclavilor Sfîntului Sacrament, iar trei ani mai tîrziu, publică *Patru solilocitri ale lui Lope de Vega şi lacrimile pe care le-a vărsat în faţa unui crucifix, cerînd iertare Domnului pentru păcatele sale ; operă de o extremă importanţă pentru orice păcătos care va dori să se îndepărteze de vicii şi să înceapă o viaţă noua.* Viaţă nouă ? Moartea soţiei sale legitime, nefericita Juana, survenită în 1613, pare să-i ofere ocazia. în 1614. hotărăşte să se hirotonisească – are cincizeci şi doi de ani – şi este hirotonisit la Toledo. Dar, chiar în seara zilei cînd a fost hirotonisit, se duce să locuiască la noua sa amantă, tot o actriţă, Jeronima de Burgos, pe care o cunoscuse cu un an mai înainte, cîteva zile înaintea morţii Juanei...

Scandalul este atît de mare încît noul preot – care continuă dealtfel să redacteze corespondenţa amoroasă a ducelui de Sessa, împărtăşindu-i în plus aventurile lui personale – nu reuşeşte la început să-şi găsească un duhovnic. Jeronimei îi urmează în curînd o altă actriţă, Lucia de Salcedo, pe care Lope o numeşte

el însuşi în scrisorile sale „Nebuna“ *(la Loca):* neavînd nici frumuseţe, nici spirit, ea îl subjugă pe poet care, incapabil să rămînă despărţit

eh • se duce să o întâlnească la Valencia (sub pretext că şi .. i i acolo pentru a-şi vedea fiul, călugăr), atunci cînd e: p.i-acă în turneu.

. u.r o pasiune, şi mai devoratoare încă, îl va descătuşa de Nebună“ ; în 1617 face cunoştinţă cu o tânără femeie. IV.iarta de Nevares, în vîrstă de douăzeci şi şase de ani, că- sătulită cu un moşneag (oare nu-i şi el tot aşa ?) care i-a dăruit mai midii copii. Este frumoasă, foarte cultivata, poeta în ceasurile ei libere, fidelă soţului ei – sau cel puţin doreşte să fie. Lope se introduce la ea, ca ..ghid spi- iitual“, profitând de veşmîntul său şi de demnitatea sa iv.eziastâcă. fn curînd ea rămîne însărcinată şi, la slă- ruiaţele lui Lope de Vega, îi intentează soţului ei un’proces d< divorţ, care se încheie cu despărţirea şi o separaţie de bunuri. Soţul moare, după ce şi-a asumat paternitatea ultimului născut, iar Marta vine să locuiască în strada Francezilor, unde va mai da naştere la două fete : fete nu numai nelegitime, ci şi nelegiuite, din moment ce tatăl lor este preot şi rosteşte regulat liturghia la mănăstirea sfintei Magdalena, ceeti ce justifică o epigramă sîngeroasă a lui Ruiz de Alarcon împotriva acestui preot

... que está aforrado de martas anda
haciendo magdalenos. [20] *

Şi totuşi gloria sa este atît de maro incit scandalul este acceptat, iar Lope de Vega este invitat să ia parte la <-ere-

< „îmblănit eu jder
şi plingînd lacrimi şiroaie”.

jur do cuvinte intraductibil, între Marin (nume propriu) şi ..matur’ jtk-r, şi Magdalcna (mănăstirea Sfintei Magdalcna, unde Lop< orii .• liturghia) şi sensul derivat, din expresia „est ar hoch.n una Ni a. d j.iei'a” – a ii veşnic în lacrimi, neconsolat

(N.T.).

moniile cele mai solemne. În 1620. oraşul Madrid îl solicită spre a prezida concursul poetic organizat pentru a celebra beatificarea patronului său, San Isidro Labrador §§§§§§§§§§ ; coi mai buni poeţi ai Spaniei au ţinut să participe la acest concurs, la care se face remarcat acela care avea să moştenească sceptrul dramatic după Lope. Calderón de la Barca. Doi ani mai tîrziu, San Isidro este canonizat, prilej de noi serbări, o nouă întrecere literară, la care participă 132 de poeţi. Lope cîştigă premiul întîi, celelalte revenind lui Calderón şi Guillén de Castro. în acelaşi an, municipa- litalea madrilenă organizează, cu prilejul canonizării sfin tei Teresa, un alt concurs poetic, care arc loc în curtea z Palatului regal. în prezenţa regelui şi a reginei : „Lope de

Vega Carpió a fost secretarul concursului, consemnează *Ştirile* din Madrid ; nu se poate spune nimic în plus pentru a arăta că serbarea a fost măreaţă în toate aspectele“ [21]. Alte onoruri vin de la curtea pontificală : papa Urban al VIH-lea îl numeşte doctor în teologie în *Collegium sa- pientiae* şi îi acordă crucea ordinului Sfîntului loan din Ierusalim. **********

Lope este atunci, după cum spune biograful său Mori- talbân. cel mai bogat şi cel mai sărac din vremea sa. Bogat, printr-o producţie literară a cărei varietate şi întindere sînt uimitoare ; sărac, deoarece nu poate obţine de pe urma acestei producţii deeît resurse cu totul neîndestulătoare pentru a-şi întreţine falsa familie. Căci directorii trupelor teatrale, a căror viaţă materială este anevoioasă şi care sfîrşesc adesea dînd faliment, nu plătesc deeît neregulat piesele pe care el li le vinde la preţul – ridicat – de 500 do ducat i ; în plus, absenţa oricărei protecţii

§§§§§§§§§§ Plugarul (N.T.).

********** Crucea ordinului de Malta (N.T.).

asupra „proprietăţii intelectuale“ îl lasă la discreţia plagiatorilor şi a jefuitorilor : un anume Luis Ramírez de Arellano, fost student la Alcalá, înzestrat cu o uluitoare memorie, şi-a făcut o specialitate din a învăţa pe de rost textul unei piese, ascultînd două sau trei reprezentaţii, pentru a-l copia şi revinde mai apoi. în zadar protestează Lope şi îl atacă în justiţie ; faptul de a fi înregistrat un text în memorie nu poate fi considerat ca furt, spun judecătorii.

Sînt necesare aşadar alte resurse şi Lope se întoarce fără încetare tot către ducele de Sessa, cerîndu-i să îi împrumute o trăsură, să îi trimită ţesături pentru fiicele sale, uneori chiar bani, în termeni demni,, fără îndoială, dar care ne umilesc sensibilitatea atunci cînd, de pildă, îl solicită să îl angajeze în mod public în serviciul său, în calitate de capelan „pentru a-i rosti liturghia zilnic, contra unui salariu moderat“. Dovada că el însuşi resimte întreaga servitute a condiţiei sale o găsim în recomandările pe care le face fiului său, dedicîndu-i una din cărţi : „...dacă natura ta te îndeamnă să faci versuri (fie ca Dumnezeu să te fe-rească), ai grijă să nu fie asta principala ta ocupaţie... Nu căuta alt exemplu în afară de al meu, căci, chiar de vei trăi ani îndelungaţi, tot nu vei ajunge să faci stăpînilor patriei tale atîtea servicii cîte am făcut eu pentru a-i merita răsplata ; iar eu nu am, o ştii prea bine, decît o biată casă, un sărman pat, o masă sărăcăcioasă şi o grădiniţă ale cărei flori mă distrag de la grijile mele“.

Tînărul Lope nu va merge pe urmele tatălui său. Certat cu el, va îmbrăţişa cariera armelor şi se va duce să moară în Indiile Castiliei. Din cele două fete care îi rămîn, amîn- două în mod obligatoriu născute „din tată necunoscut“, una a intrat în ordinul Sfintei Treimi din Madrid, cealaltă, Maria Antonia, crescută în principiu

ca nepoata sa, rămîne singura sa bucurie după ce mama ei, Marta de Nevares,

care orbise, apoi înnebunise, a murit în 1632. Dai' Nemesis nu vrea ca Don Juan, poet nelegiuit şi răpitor de femei, să-şi sfîrşească liniştit viaţa. în 1634 Maria Antohia este răpită, cu consimţămîntul ei, de către Cristobal Tenorio de Villalta, aşa cum Isabel de Urbina fusese odinioară răpită de tatăl ei. Cîteva luni mai tîrziu (august 1635), preoţii Sfîntului Oficiu, cavalerii sfîntului loan şi congregaţia preoţilor din Madrid, vor conduce pe ultimul drum pc ,,Phoenix-ul poeţilor“, Felix Lope de Vega Carpio.

Faptul că Lope de Vega, furnizor recunoscut, timp de mai bine de douăzeci de ani, al tuturor trupelor teatrale din Spania, nu a putut să se întreţină decît mulţumită ajutorului material al cîtorva mari seniori, reprezintă o caracteristică a condiţiei scriitorilor vremii sale. Nici unul dintre ei nu a putut trăi din scris, iar cei ce nu au avut norocul să întîlnească un protector generos, sau să obţină cîteva rente dintr-un beneficiu sau o funcţie ecleziastică (ca, de pildă, Gongora, .canonic în consiliul canonicilor din Sevilla şi titular al venitului funcţiei sale), au fost nevoiţi să-şi asigure existenţei prin funcţii nedemne de geniul lor, ca cea de ..furnizor al flotei“ pe care a exercitat-o Cervantes, şi care l-a făcut să cunoască, sub acuzaţia de delapidare, închisorile Sevillei, mai puţin renumite decît ocna din Alger, în care îl condusese cariera sa de soldat.

Totuşi, printr-un ciudat contrast cu necazurile vieţii de scriitor, literatura căpătă în viaţa spaniolă un loc din ce în ce mai considerabil, tinzînd să devină „o activitate generală în corpului social în care toţi intervin şi care priveşte pe toată lumea“ [22]. Este îndeosebi cazul poeziei, căreia i se consacră oameni de toate condiţiile, de la marele senior la

student şi la simplul meşteşugar, iar Spania este inundata de poeţi şi poetaştri, în căutarea rimei – şi a unui editor.

Gustul pentru poezie şi polemicile literare îşi află terenul preferat, cu începere de la finele secolului al XVI-lea, în „academii“ al căror număr va spori în prima jumătate a secolului următor. Aşezate, în general, sub patronajul unui înalt personaj – regele în persoană pentru „Academia palatului“ – ele reunesc scriitori, literaţi şi mari seniori, aceştia din urmă nefiind mulţumiţi doar să respire tămîia poetică arsă în onoarea lor, ci amestecîndu-se adesea ei înşişi în versificaţie. Fiecare vine pentru a căuta aplauze, fie citindu-şi cele mai recente creaţii, fie expediind la repezeală ingenioase improvizaţii, în formă de sonete, cîn- tece, *„romances“*[23]*;* un juriu are sarcina de a decerna laurii învingătorilor acestor întreceri, dar, îl sfătuieşte Cervantes pe un tînăr poet, „nu pretinde niciodată decît premiul al doilea, căci primul se dă întotdeauna creditului şi calităţii persoanei ; cel de-al doilea revine meritului“. Nu toţi ascultă asemenea sfaturi înţelepte, şi ciuda de a-şi vedea versurile depreciate tulbuiă uneori aceste paşnice întreceri : „Nu mi se vorbeşte decît despre academiile la care concurează toţi nobilii şi mulţi poeţi, scrie în 1612 Lope de Vega ducelui de Sessa. (La Academia Parnasului), s-au muşcat poetic un licenţiat, Soto, originar din Granada, şi faimosul Luis Vêlez ; lucrurile au ajuns atît de departe, încît şi-au înălţat pavezele şi s-au aşteptat la uşă. Nicicînd Marte nu s-a arătat atît de rău pentru aceste domnişoare, Muzele...“ [21]

Am văzut care a fost importanţa întrecerilor poetice •organizate cu prilejul canonizării sfintei Teresa şi a sfîn- tului Isidro plugarul, şi la care au luat parte cei

mai ren urniţi poeţi ai Spaniei. Acest gen de concurs devine acce**zi**
sonul normal al sărbătorilor organizate în marile oraşe şi de asemeneii în micile tîrguri. Estebanillo Gonzălez povesteşte că, trecînd prin micul cătun din Aragon unde se pregătea o ,,luptă a maurilor cu creştinii“ [25], văzu, agăţate de uşa bisericii „douăzeci şi patru de premii care trebuiau să răsplătească cele mai bune douăzeci şi patru de sonete compuse spre lauda şi zugrăvirea unui trandafir care dimineaţa este boboc, la prînz floare, iar seara se ofileşte... Premiile erau cingători, mănuşi, pungi şi o pereche de jartiere colorate. Cînd ajunserăm lîngă această academică decoraţie, se găseau acolo mai mult de douăzeci de sonete ale unor studenţi sau persoane nobile, venite să vadă serbarea.“

Adevărata poezie avea puţin de cîştigat din acest dezmăţ de versificaţie, în care ingeniozitatea verbală o lua în general înaintea inspiraţiei. Dar tocmai aceste calităţi de ingeniozitate găsesc un teren preferat în cele două şcoli poetice între care, de la 1610 la 1650 mai cu seamă, se împarte lumea literară spaniolă : *culteranismul* şi *conceptis- mul,* unul vizînd să creeze o limbă poetică originală. îmbogăţită prin vocabular şi formele sintaxei latine, şi căutînd formele de expresie cele mai rafinate şi cele mai alambicate : celălalt, preocupat să exprime întreaga complexitate a ideilor şi conceptelor prin ingeniozitatea apropierilor şi antitezelor şi ajungînd în cele din urmă pînă dincolo de limitele bunului simţ.

În final, conceptismul şi culteranismul ajung la un rezultat aproape identic : crearea unei limbi artificiale şi sistematic îndepărtate de folosirea curentă, în care se asociază ermetismul şi preţiozitatea. De aceea, lupta pe care o dau susţinătorii celor două şcoli cît şi atacurile adversarilor lor comuni ar fi avut mai puţină violenţă, dacă geloziile şi rivalităţile nu ar fi adăugat

acuzaţii şi injurii

personale. Niciodată *genus irritabile vatum* †††††††††† nu s-a manifestat cu atîta arţag ca în literatura Secolului dc aur, în care polemica, în proză sau în versuri, ocupă un loc de frunte. Dacă Lope nu este cruţat, cum am văzut, de rivalii săi, cărora viaţa sa particulară le oferă un prea frumos teren de atac, el nu se lipseşte de plăcerea de a riposta, vizîndu-l în special pe Góngora, maestrul incontestabil al cultcranismului de. la publicarea *Singurătăţilor* (1614), căruia îi reproşează, într-o parodie a stilului *culto,* că nu este decît un „călău al cuvintelor“ :

> Inés, frumoşii tăi deja mă ucid, ochi Din acea tristă, cînd te-am văzut, zi în atît de crude, din vina ta, chinuri.

Quevedo se arată încă şi mai muşcător, legîndu-se de persoana „canonicului“ dîn Sevilla, acuzat – în ciuda ca- • litătţii sale de om al bisericii – de a nu fi decît un evreu neconvertit cum trebuie : >

> îţi voi trimite versurile mele unse cu slănină ■
> Ca tu să nu le poţi gusta, Góngora dragă... _

Dar în ciuda atacurilor îndreptate împotriva maestrului şi discipolilor săi, răul nu face decît să sporească şi nu există versificator care să nu pretindă că îşi întrece rivalii în rafinament verbal şi profunzime obscură. în satul ara- gonez unde s-a oprit, Estebanillo González se străduie în zadar să pătrundă sensul sonetelor care concurează pentru premiile de poezie şi, nereuşind, se adresează unuia din studenţii de faţă, întrebîndu-l dacă limba aceea

---

†††††††††† Rasa iritabilă a poeţilor, expresie aparţinînd lui Iloraţiu ***(Epistole,*** II) care caracterizează extrema susceptibilitate a poeţilor şl, în general, a oamenilor de litere (N.T.). .

era chal

decană sau arameeană : „La care îmi răspunse că nu se poate aventura să-mi spună ; prezentase şi el unul, rodul geniului său. pentru care spera să capete premiul întîi, şi dacă ar vrea să-mi explice semnificaţia, n-ar scoate-o la capăt, căci singurul lucru care avea importanţă în vremea noastră ere de a *gongoriza* cu o eleganţă retorică, astfel încît să dea multă aparenţă la ceea ce nu era nimic, şi să facă în aşa fel încît să nu poată înţelege nici autorul care scria, nici curioşii care citeau. Căci un poet care se va coborî la platitudini, cum ar fi de pildă a scrie pur şi simplu pîine pentru pîine, vin pentru vin, îşi pierde toată reputaţia, şi ar fi tocmai bun să compună cuplete pentru orbi”. La care Estebanillo se hotărăşte să participe şi el la concurs şi, pe una din mesele tavernei unde a făcut escală, scrie în stilul la modă un sonet al cărui prim catren spunea : d

De fildeş în candoare Fenix cea pompoasă
Fragil boboc stufoasă dibuieşte
Safir cerşit hermina ce-o pofteşte .
Fiind baldachin tribună vaporoasă, [20] ‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡

şi pe care se duce să-l afişeze pe poarta bisericii. „De-abhi îl pusese că toată mulţimea dădu fuga, curioasă să citească şi, acoperindu-l de elogii pentru că nu înţelegeau nimic, îl copiară de mai bine de treizeci de ori; judecătorii academici care erau de faţă îmi dădură drept premiu jartierele de care am amintit, ceea ce îmi atrase renumele de un al doilea Gongora...”

---

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ Versuri aberante, de neînţeles, mizînd pentru a-şi copleşi cititorii, tocmai pc snobismul lor artistic (N.T.).

Oamenii ..de bun simţ“ se ridică, desigur. împotriva abuzurilor unui limbaj care nu mai este făcut decît pentru iniţiaţi : ,,Şi ce îmi veţi spune, zice unul din personajele puse în scenă de *Ghidul pentru străini,* de un mod de a vorbi pe care l-au inventat aceşti scriitori, atît de dificil şi de obscur încît abia de există vreun om care să-i înţeleagă. aşezînd, împotriva tuturor regulilor vechiului stil, substantivul la două leghe de adjectiv, iar subiectul la zece rînduri distanţă de verb... -Cu acest jargon cifrat, plin de cuvinte greceşti şi latineşti spaniolizate şi care nu sînt decît rude de gradul al patrulea cu limba noastră naţională, oamenii aceştia vor sfîrşi, de acum peste cincizeci de ani. prin a tulbura puritatea castilianei noastre, sau prin a obliga statul, fie să le interzică scrierile, fie să stabilească un vocabular nou.’..“ [27]

Şi, deşi academiile au o mare doză de responsabilitate în aceste excese, o ,.academie burlescă”, reunită la palatul Buen Retiro în 1637. se amuză să denunţe, parodiind stilul hotărîrilor regale, inflaţia poetică de care suferă ţara, şi să zeflemisească moravurile şi geloziile lumii literare :

> ,,Don Apollo, prin bunăvoinţa poeziei rege al Muzelor, prinţ al Aurorei, conte şi senior al oracolelor de la Delphi şi din Delos, duce al Pindului, arhiduce al celor două culmi ale Parnasului, tuturor poeţilor epici, lirici, tragici, comici, ditirambici, dramatici etc., salut şi armonie.
>
> Aflaţi că, ştiind de marile confuzii şi păcate în care au trăit pînă acum cei care ne mînuiesc rimele şi versurile, şi numărul excesiv al celora care, fără frică de Dumnezeu şi de conştiinţa lor, compun, scriu şi fac versuri furînd şi jefuind, zi

şi noapte, stilurile, ideile şi moda de a scrie a celor mai în vîrstă decît ei, potrivind cîrpăcelile împrumutate de la semeni, şi comiţînd tot soiul de fraude şi înşelăciuni asupra versurilor acestora, dornici să le îndrepte, prin prezenta vă facem cunoscut şi vă poruncim :

Mai întîi : toţi să scrie cu cuvinte castiliene, fără să introducă pe cele ale limbilor străine, iar aceluia care va introduce în versurile sale propoziţii şi hiperbole extravagante să i se ridice calitatea de poet, de către academicieni, iar în caz de recidivă să îi fie confiscate toate versurile.

De asemenea, poeţii cei mai vechi să-şi împartă sarcina de a da de pomană sonete, cîntece, rondele şi romanţe şi toate soiurile de versuri poeţilor ruşinoşi, şi să culeagă de pe străzi pe cei ce au căzut bolnavi sau şi-au pierdut simţirea, comentînd *Singurătăţile* lui Don Luis de Gongora, iar, pe deasupra, la porţile Academiei, să se distribuie o supă făcută cu surplusul de poezie ce se află acolo.

Tot aşa, poeziile în stil maur să fie botezate în termen de patruzeci de zile, sub pedeapsa de a fi exilate din regat.

De asemenea, poetul care s-a băgat în slujba unui mare senior să moară de foame tocmai din pricina asta.

Tot aşa, nici un poet să nu fie atît de îndrăzneţ pentru a cuteza să vorbească de rău pe alţii, mai mult de două ori pe săptămînă...“[38]

Dar nici protestele, nici glumele nu pot face nimic împotriva unei mode literare care invadează toată producţia

spaniolă din prima jumătate a secolului şi ajunge să contamineze chiar pe aceia care, aidoma lui Quevedo, o atacaseră cel mai viguros. în ciuda „pragmaticii“ burleşti date • de Academia Palatului, poeţii continuă să postească, să recurgă la protecţia Granzilor şi să se foarfece unul pe altul...

Î /MHÏOLIL X

VIAŢA MILITARĂ

PRESTIGIUL TRUPELOR SPANIOLE. RECRUTAREA ŞI EFECTIVELE – CARIERA MILITARĂ. VIAŢA ŞI AVENTURILE CĂPITANULUI ALONSO DE CONTRERAS – TEMPERAMENTUL SOLDATULUI : BRAVURA, REZISTENŢĂ, ORGOLIU ŞI FANFARONADA – DECLINUL SPIRITULUI MILITAR. „VIAŢA ŞI ISPRĂVILE LUI ESTEBANILLO GONZALEZ“

Cînd Pierre de Brantome, gentilom şi scriitor pasionat după eroism, află în 1566 că trupele ducelui de Alba, care veneau din Italia, aveau să traverseze Lorena pentru a se duce în Flandra şi a pedepsi acolo pe rebelii ce se ridicaseră împotriva autorităţii regelui Spaniei, dădu fuga cu poştalionul să vadă trecînd „această nobilă armată de viteji şi .curajoşi soldaţi... cu toţii vîrstnici şi căliţi, cu veşmintele şi armele într-o stare atît de bună. încît erau luaţi mai degrabă drept căpitani decît soldaţi.*^ *Şi ai fi putut spune că erau adevăraţi principi, într-atîta erau de semeţi şi într-atîta mergeau de mîndri şi plini de graţie''.* Intr-adevăr, de cînd în cursul războaielor din Italia „impetuozitatea franceză” s-a zdrobit de rezistenta regimcn- telor de

tercios §§§§§§§§§§§, soldatul spaniol se bucură de un renume neîntrecut şi care se va menţine neştirbit pînă în prima jumătate ¿1 secolului al XVII-lea.

Nu toţi cei ce luptă sub drapelele şi pentru cauza Regelui Catolic sînt spanioli. Un număr remarcabil îl constituie străinii, fie că este vorbii de mercenari (mai cu seamă germani şi irlandezi), angajaţi pe durata unei campanii, fie de supuşi ai regelui Spaniei, originari din viceregalită- ţile italiene care, prin Alessandro Farnese şi Ambrosio Spinola au dat armatei spaniole a Secolului de aur remarcabili căpitani. Spaniei nu rămîne mai prejos în a furniza nucleul acestei forţe militare, căreia soldaţii săi îi dau exemplul curajului şi rezistenţei, dar şi pe acela al aroganţei lor.

Vechiul principiu medieval conform căruia nobilul e dator să-şi slujească regele cu armele sale continuă să fie în vigoare ; uneori se mai văd încă nobili angajîndu-se individual, ca simpli soldaţi chiar. Dar acestea sînt cazuri excepţionale, iar nobilimea, devenită o nobilime de curte, are tendinţa tot mai accentuată de a se sustrage serviciului militar. Dacă lăsăm de o parte recrutarea penală, care îi trimite pe condamnaţi să vîslească pe galerele regelui, şi, în cazuri excepţionale, mobilizările de trupe impuse municipalităţilor pentru ¿1 face faţă unei ameninţări presante. soldaţii se recrutează prin angajare voluntară, constituindu-se astfel o armată profesionistă în care sînt exaltate toate virtuţile militare – şi reversul lor.

Căpitanul care a primit însărcinarea specială din partea regelui în acest scop, trebuie să-şi alcătuiască el însuşi unitatea al cărei şef va fi. Pentru aceasta,

---

§§§§§§§§§§§ Regimente de infanterie (N.T.).

merge să-şi înfigă suliţa“ şi să-şi înalţe stindardul în oraşele şi satele
care i-au fost atribuite şi, după ce a adunat mulţimea ki bătaia tobelor, el încearcă să adune voluntari. Cînd aceştia se înfăţişează în număr insuficient, toate mijloacele – promisiune, vicleşug, violenţă – sînt potrivite (cum se în- tîmplă dealtfel, în celelalte ţări ale Europei) pentru a ajuta să se nască vocaţiile : ,,A fost biciuită cu vergile, spun *Ştirile* de la Madrid, în 1639, o femeie de familie bună, care îl ajuta pe un anume căpitan, amantul ei, să recruteze soldaţi ; ea atrăgea oameni sărmani momindu-i cu de-ale gurii ; îi închidea pe nepusă masă într-o pivniţă şi îi lăsa fără mîncare pînă ce se angajau şi îşi căpătau solda, şi, în acest fel, prinsese deja o mulţime.” [1] în schimb, printre cei ce îşi semnează de bună voie angajamentul înaintea unui grefier sau notar, mulţi nu o fac decît pentru a-şi încasa prima, cu gîndul să dezerteze la prima ocazie. De aceea nu c treabă uşoară pentru căpitan să-şi aducă compania, aproape completă, pînă la punctul fix de adunare : în general un port de unde va ajunge pe unul din cîmpurile de luptă exterioare peninsulei.

Pe drum, recruţii învaţă să facă instrucţie, să mînuiască suliţa, archebuza şi muscheta, care sînt armele fireşti ale infanteriei ; mai rar, lancea lungă, cu care este înarmat călăreţul. Cavaleria este, într-adevăr, formată în cea mai mare parte din mercenari străini, iar Spania furnizează îndeosebi infanteriştii care constituie efectivul acelor *tercios.* Fiecare *tercio.* plasat sub comanda unui comandant de regiment, cuprinde o duzină de companii de 200 pînă la 250 do oameni ; dar lipsa de bani de care suferă monarhici o împiedică să păstreze în permanenţă mobilizate efective complete şi,

în mod normal, terminarea unei campanii aduce nu numai dizolvarea mercenarilor ci şi dizolvarea anumitor companii ai căror căpitani sînt puşi în disponibilitate pînă în ziua în care o reînnoire a activi-

taţii militare, sau o ameninţare gravă asupra unui punct al Imperiului Spaniol, determină noi mobilizări de oameni.

*

Există o uimitoare disproporţie între întinderea posesiunilor Regelui Catolic, mulţimea fronturilor terestre şi maritime expuse atacurilor duşmanilor, şi micul număr de efective militare pe care se sprijină apărarea lor. Sub Filip al IV-lea, într-o perioadă în care Spania trebuie să ţină piept revoltelor flamande din Pro vinci ile-Unite, francezilor şi englezilor, efectivele ei militare nu ating cifra de o sută de mii de oameni, incluzînd şi pe mercenarii străini. Trebuie aşadar, pentru a face faţă, ca trupele să se deplaseze mereu, să fie golite punctele mai puţin expuse, pentru a fi întărită apărarea acolo unde primejdia se dovedeşte mai mare. O mare parte a energiei şi resurselor monarhiei spaniole se consumă luptînd împotriva celui mai redutabil dintre adversari, acela împotriva căruia nu există victorie de duVată şi sigură : distanţa.[2]

Dar, ce bogată carieră este oferită aventurii de către imensitatea cîmpului de luptă şi de către varietatea ţărilor în care, din Indiile occidentale pînă în Germania şi la marea Ionică, se joacă destinul puterii spaniole ! Din numeroasele mărturii autobiografice care au păstrat pentru noi amintirea vieţii aventuroase a soldatului, nici una nu este mai expresivă decît aceea pe care ne-a lăsat-o căpitanul Alonso de Contreras. Nici o retorică, nici o căutare de efect în povestirea vieţii sale : Contreras se mulţumeşte să povestească pe şleau ceea ce a făcut şi văzut, re- latînd cu simplitate, atît crimele cît şi

isprăvile sale, astfel încît din naraţiunea sa se degajă o impresie de perfectă autenticitate. [3]

Alonso se naşte la Madrid. în 1582. diritr-o lâmilie foarte umilă : ..Părinţii mei. spune el. erau vechi, creştini, fără amestec de neam maur sau evreu, fără vreo condamnare din partea Sfîntului Oficiu ; au fost căsătoriţi, aşa cum porunceşte Sfînta noastră Maică, Biserica, timp de douăzeci şi patru de ani, în cursul cărora avură şaisprezece copii. Cînd tatăl meu muri, rămaseră doar opt, şase băieţi şi două fete, iar eu eram cel mai mare.“ La şcoala unde a fost trimis, tînărul Contreras ucide pe unul din camarazii săi cu lovituri de cuţit, pentru a se răzbuna că-l umilise ; justiţia intervine şi, ţinînd seama de vîrsta sa, se mulţumeşte să îl exileze pentru un an la Avila. La întoarcerea în Madrid şi deşi a declarat că vrea să fie soldat, mama sa îl bagă ucenic la un giuvaergiu ; dar, întrucît patroana sa a pretins încă din prima zi să-l trimită să scoată apă din puţ, mîndria sa se revoltă ; fuge şi se amestecă cu vagabonzii şi prostituatele pe care îi trag după ele – ca toate armatele vremii – regimentele pe care arhiducele Albcrt trebuie să le ia cu sine în Flandra. Are norocul să fie admis ca ajutor al bucătarului francez al arhiducelui, ceea ce îi permite să se îmbarce la Barcelona pentru a ajunge în portul Savona. Această traversare îi dă prilejul să ia contact, pentru întîia dată, cu realităţile războiului : „...înainte de a sosi, am atacat o navă, nu ştim dacă era a turcilor. a maurilor sau a francezilor (căci era atunci un război, mi se pare) ; m-am distrat grozav văzînd cum se dă lupta cu artileria“.

De la Savona, trupa arhiducelui Albert ajunge în Fran- che-Comte. unde se aflau deja adunate alte unităţi. Alonso, care are atunci paisprezece ani, observă, printre soldaţi, puşti care n-au depăşit încă vîrsta sa ; îi cere bucătarului şef îngăduinţa de a-l părăsi pentru a lua armele : celălalt refuză ; Alonso se adresează atunci direct arhiducelui, care îl autorizează, prin scris, să se angajeze atrăgînd totuşi

atenţia că el nu are vîrsta corespunzătoare. încorporat unei companii, o porneşte spre Flandra dar, înainte de a ajunge, „caporalul meu, pe care îl respectam ca pe însuşi regele, îmi spuse într-o noapte să îl urmez, că era poruncă de la căpitan ; şi părăsirăm armata, căci nu era deloc dornic să se bată. Cînd se făcu ziuă, eram la cinci leghe depărtare de armată, îl întrebai unde mergeam, şi aflai că spre Neapole...“

Dezertor fără voie, lui Contreras nu-i este greu să-şi reia serviciul. De la Neapole ajunge la Palermo, unde se angajează ca ,,paj de scut” (purtător de scut) al unui gentilom catalan. Tocmai atunci o flotă este concentrată la Neapole şi în Sicilia pentru a-i ataca pe turci în Moreea ********** ; se îmbarcă şi el şi ia parte la atacul asuprii Patrasului : „Aici am simţit primele gloanţe şuierîndu-mi la urechi, căci stăteam. în faţa căpitanului, cu scutul... ; oraşul nu a putut fi luat, dar s-a luat multă pradă şi sclavi.” în anul următor, după ce-şi părăsise catalanul pentru a se angaja, nu ca paj. ci ca soldat, într-o altă companie, se îmbarcă pe unul din vasele de război care urmăresc vasele turceşti şi fac razii pe coastele Berberiei şi Levantului : „Am făcut atîtea prăzi, că ar fi mult de povestit. Ne-am întors bogaţi, într-atîta încît eu, simplu soldat cu o soldă de trei scuzi, am adus mai bine de trei sute de scuzi partea mea, în ţoale şi bani : pe deasupra, la întoarcerea la Palermo, vice-regele porunci să ni se dea o parte din pradă, şi mi-a revenit o pălărie plină pînă la margini cu dubli reali de argint... dar. după trei zile, pierdusem deja totul la joc şi în desfrîu.” Pierderi. în curînd refăcute – foarte provizoriu – datorită altor expediţii în Mediterana orientală : ..Făcurăm

---

********** **Nume dat Poloponezului după cucerirea latină – 1205 (N.T.).**

furtişaguri de necrezut pe uscat şi pe mare ; jefuirăm un magazin din Alexandrette, port la mare în care vin să se îngrămădească toate mărfurile ce sosesc pe uscat din În- diile portugheze prin Babilon şi Alep. Mari fură bogăţiile pe care le-am adus de acolo“, la scurtă vreme risipite .,din han în han şi din casă în casă“.

Totuşi, Alonso de Contreras nu se mulţumeşte să ia parte la bătălii şi jaf şi să-şi cheltuiască cîştigul în beţii şi alte dezmăţuri. Profită de navigaţiii în mareei Ionică pentru a se iniţia în arta nauticii şi începe să întocmească un *derrotero* (itinerar maritim), pe care il va extinde treptat la întreaga Mediterană, cu indicarea celor mai bune locuri de ancorare şi a pescajului în diverse porturi. '* Cunoştin- ţele^sale nautice îi vor fi de un imediat folos, căci un .,incident“ îl obligă să părăsească pe furiş serviciul vice-re- gelui Siciliei : în cursul unei încăierări, unul din tovarăşii săi ucide pe un hangiu din Palermo ; vinovatul şi prietenii săi se refugiază îmtr-o biserică, unde li se aduce la cunoştinţă că vor fi cu toţii spînzuraţi, cînd vor ieşi de acolo. Din fericire, biserica este aşezată la malul mării : în cursul nopţii, Alonso şi tovarăşii săi reuşesc să iasă din ascunzătoare. pun mîna pe o barcă de pescuit şi vîslind de zor, după trei zile reuşesc să ajungă la Neapole.

Deşi fusese informat de condiţiile în care au fugit din Palermo, vice-regele Neapolelui. care este pe cale să alcătuiască o companie pentru a o pune sub ordinele fiului său. îi primeşte pe fugari şi le îngăduie să se angajeze. Abia de mai au timpul să o facă. După o nouă încăierare, urmată de o ucidere, doi din tovarăşii lui Alonso sînt spînzuraţi. El însuşi se refugiază la un cavaler de Malta care îl ascunde, apoi îl îmbarcă clandestin pe un vas cu destinaţia spre insulă. Malta nu este numai un avanpost creştin în bătaia turcilor ; ea este şi punctul de sprijin al flotelor spaniole care operau în Mediicrana orientala, iar cavnt* sui au nevoie

de marinari buni spre a-şi echipa galerele. Contreras trece aşadar în serviciu] Marelui Maestru a] ordinului, francezul Alof de Vignacourt, şi ia parte ta un număr de bătălii navale a căror descriere constituie un viu document privitor la condiţiile războiului pe mare.

„Spre seară, am dat peste un vas care părea toarte mare, şi aşa şi era, într-adevăr. Am mers pe urmele lui spre a nu-l scăpa şi l-am ajuns din urmă în plină noapte ; şi, eu artileria pregătită, l-am întrebat : «Ce fel de vas sînteţi ?» la care el răspunse : «Un vas care merge pe mare !...», şi cum şi el era pregătit şi nu-i lipsea nimic din ceea ce îi este necesar unui vas (ducea mai bine de patru sute de turci şi era bine înzestrat cu artilerie), ne aruncă o salvă care trimise pe lumea cealaltă şaptesprezece din oamenii noştri, fără să mai punem la socoteală cîţiva răniţi ; îi trimiserăm şi noi salva noastră, care nu a fost mai mică, apoi îl abordarăm şi lupta a fost strînsă, căci ei ajunseră pe castelul de la proră şi nu a fost uşor să îi aruncăm înapoi pe vasul lor ; astfel trecu noaptea şi, în zori, ne aruncarăm asupra lui, dar el nu fugi. Căpitanul nostru recurse atunci la un mijloc eficace, nelăsînd pe punte decît pe oamenii necesari luptei şi punînd să se închidă toate tambuchiurile, astfel îneît nu mai există o altă soluţie decît să se bată sau să se azvîrle în mare. Lupta a fost înverşunată ; ajunserăm la castelul de la prora lor şi îl ocuparăm o bună bucată de vreme, apoi ei ne respinseră. Atunci ne-am desprins de vasul lor pentru a lupta împotriva lui cu artileria, căci noi aveam un vas cu pînze mai bun şi o mai bună artilerie. Toată ziua se petrecu în luptă şi cînd veni noaptea, duşmanul se strădui să ajungă pe uscat, care

era foarte aproape, iar noi. urmărindu-l, ne văzurăm foarte aproape de uscat. Cînd veni ziua următoare, sărbătoarea Nuestra Señora de la Concepción, căpitanul dădu poruncă tuturor rănirilor să urce pe punte pentru a muri acolo, spunînd : «În seara astei vom cina împreună cu Christos – sau la Constant inopole». Aveam drept capelan pe un călugăr \carmelit căruia căpitanul îi spuse : «Părinte,- dă-ne binecuvîntarea, căci aceasta este ultima noastră zi». Bunul părinte ne binecuvîntă, iar la sfîrşit căpitanul porunci să se înainteze pînă la celălalt vas. care era foarte aproape. Cînd ne abordarăm, lupta care a început a fost extrem de violentă şi, chiar dacă am fi vrut sa rupem contactul, era imposibil căci, de pe celălalt vas. ei ne aruncaseră o ancoră atîrnată la capătul unui lanţ lung, astfel îneît nu ne puteam despărţi. Lupta dură mai bine de trei ceasuri, la capătul cărora ne dădurăm seama că victoria atîrna de partea noastră, căci turcii, văzîndu-se aproape de uscat, începură să se arunce în apă, fără să vadă că, de pe vasul nostru, aveam să îi pescuim. După ce victoria fu asigurată şi după ce îi închiserăm pe turci ca sclavi, ne puserăm pe jaf, căci se aflau acolo multe şi frumoase lucruri. Erau atî- ţia morţi în interiorul vasului lor îneît numărul lor depăşea 250, dar ei nu voiseră să îi arunce în mare pentru ca noi să nu-i vedem.“

Valoarea militară a lui Contreras. alăturată cunoştinţelor sale nautice. îi aduce o rapidă avansare ; Marele Maestru îi dă un brevet de căpitan şi îi dă ca sarcină ..misiuni de cercetare“ în Mediterana orientală ; trebuia să aftern iscările, şi proiectele escadrei otomane care, în fiecare an, face un turneu prin insulele Arhipelagului pentru a per-

cepe tributul datorat sultanului, şi care, uneori, sporită cu

alte flote venite din Rodos, Alexandria şi Siria, ajunge pînă la strîmtoarea Siciliei şi dincolo de ea, pentru a lansa expediţii de jaf pe coastele creştine. Dar este cu putinţă să se prevadă amploarea acţiunii proiectate, dacă se ştie numărul vaselor care au ieşit în larg şi mai cu seamă cantităţile de provizii pe care le-au luat cu ele. Pentru a ajunge la acest rezultat, există diverse mijloace : să te strecori, pe o galeră rapidă, pînă în inima apelor turceşti, să capturezi vase comerciale şi să obţii de la echipajul şi pasagerii lor – prin tortură, la nevoie – indicaţii asupra mişcării în porturile de unde vin ; sau, de asemenea, să debarci pe litoralul otoman, unde afli utili complici la populaţiile creştine supuse jugului de la Constantinopole. în această încercare, Contreras dă dovadă de o îndrăzneală uluitoare, înaintează pînă la Jaffa, Saint-Jean d’Acre, Beyrouth şi. nemulţumit să culeagă doar informaţii, face ici şi colo capturi maritime şi razii terestre.

O uimitoare ispravă îi urcă reputaţia pe adevărate culmi : se aflase la Malta că Sultanul înarma o importantă flotă. „dar nu se ştia cu ce destinaţie, ceea ce provoca mare nelinişte”. Totuşi, s-a aflat prin spioni că perceptorul evreu, însărcinat cu strîngerea fondurilor necesare expediţiei (îndeosebi pe socoteala coreligionarilor săi) locuia în? tr-o casă fortificată, la cinci mile do Salonic. ..Cavalerii îmi dădură ordin să merg să îl răpesc, ca şi cum ar fi fost vorba să merg să cumpăr cîteva pere de la piaţă.’’ El pleacă totuşi, însoţit de şaptesprezece tovarăşi hotărîţi, pe o fregată care îl aduce pînă în golful Salonic ; debarcă la mică distanţă de casă : face, cu ajutorul explozibilului, să sară în aer poarta, îl răpeşte pe evreu cu nevasta şi cei doi copii, ii aduce pe vas şi pleacă în larg în clipa în care patru sute de călăreţi turci, alertaţi, sosesc pe ţărm. ,,Evreul îmi oferea tot ce aş fi vrut ca să-l las

slobod, şi, deşi aş fi putut s-o lac, n-am vrut, căci mai apoi el îmi spuse că flota era adunată împotriva veneţicnilor, iar că turcii le cereau un milion de ţechini sub ameninţarea că le vor lua Candia, o insulă mare cît Sicilia, caro se găseşte în apele dominate de turci”. Pe drumul de înapoiere, Contreras, informat de nişte marinari greci că beiul din Chios. Soliman, îşi părăsise insula, îi răpeşte concubina, ,,unguroaică după naştere, cea mai frumoasă femeie pe care o văzusem pînă atunci”, şi o aduce cu el la Malta. „Aflai mai tîrziu, scrie el, că. socotind că o făcusem amantii mea, beiul îşi jurase să mă tragă în ţeapă în ziua în care mă va prinde... Ajunsei Ia Malta unde am fost primit cum era de aşteptat, căci, prin informaţiile pe care le dădeam, totul s-a liniştit, şi nu mai fost adusă infanteria pe care cavalerii o recrutaseră la Neapole şi la Roma.”

Gloriei i se alătură prada : în 1601 o expediţie împotriva Platzei, în Moreea, permite să fie aduşi 500 de prinşi, atîr bărbaţi cît şi femei, printre care guvernatorul locului, soţia sa. copiii, caii, cît .şi treizeci de piese de artilerie. Prizonierii, vînduţi ca sclavi, aduc profit bun, căci ordinul de Malta ii cumpăra contra şaizeci de scuzi bucata „fie că sînt buni sau răi“ ; în ceea ce priveşte capturile maritime, ele pot reprezenta o întreagă avere, atunci cînd este vorba de vase comerciale încărcate de produse ce veneau din Orient şi din Extremul Orient. Dar banii se topesc în mîinile lui Contreras, ca şi ale tovarăşilor săi. şi se duc să îmbogăţească *las quiracas* (fetiţele) din Malta „care sînt atît de frumoase şi atît de şirete, încît se fac stăpîne peste tot ce posedă cavalerii şi soldaţii“. 'Pentru stăpîna inimii sale Contreras a aranjat o casă pe picior mare. Vai ! La întoarcerea din triumfala sa expediţie la Salonic, o găseşte închisă, la ea acasă, cu unul din tovarăşii săi. „îi dădui o lovitură cu vîrful săbiei care

îl făcu să treacă la doi paşi de moarte ;

şi, odată vindecat, el părăsi Malta de teamă să nu-l omor.*' Cît despre *la quiraca,* ea începu prin a o şterge „şi, deşi mai apoi, mă copleşi cu rugăminţi, nu mai reînnodai niciodată cu ea, căci, din moment ce aveam de unde alege din belşug, am dat repede de leac, cu atît mai mult cu cît eram căutat ca o persoană importantă“.

Acest supărător episod pare totuşi să ii contribuit la a-l desprinde pe eroul nostru de Malta. După o ultimă ojcpediţie pe coastele Berberi ei, de unde se întoarce cu paisprezece sclavi şi o încărcătură de ţesături ,,cît să umpli un magazin“, îşi cere eliberarea din funcţie Marelui Maestru, care i-o acordă cu regret, şi se îmbarcă spre Spania. Curtea era atunci (1603) la Valladolid ; aflînd că ora vorba să se facă o „promoţie de căpitani“, Contreras se înfăţişează şi îşi arată meritele consiliului de război ; dar nu reuşeşte decît să fie numit *alférez* (locotenent) la ordinele unui căpitan însărcinat cu recrutarea de oameni în Estremadura, pentru a-i duce în Portugalia.

Pe drum i se întîmplă o stranie aventură. Compania sa face oprire la Hornachos, mare tîrg ai cărui locuitori erau cu toţii mauri convertiţi, cu excepţia preotului. Sol- daţii sînt încartiruiţi în casele oamenilor şi cîţivâi dintre ei, scotocind în pivniţa gazdei lor pentru a găsi merinde, descoperă trei morminte date cu var ; merg să-l caute pe *alférez* şi îi dau socoteală de cele găsite, cu intenţia de a. viola mormintele pentru a şterpeli bijuteriile cu care maurii au obiceiul să se îngroape. Dar, zgîriind varul cu o suliţă, Contreras îşi dă seama că -pretinsele morminte sînt lăzi pline cu archebuzc şi gloanţe „ceea ce mă umplu de satisfacţie, la gîndul că cu aceste arme mi-aş putea înarma compania şi ne-am bucura de mai mult respect, căci, *cum nu aveam decît săbii, iar unii duceau lipsă chiar* .şi *de ele. se pierdea uneori din*

respectul la adresa noastră”. Se duce sfi-l înştiinţeze pe comisarul 1.0 războaiele (funcţionar avînd sarcina specială să se ocupe âe problemele de echipare a trupelor) care îi porunceşte să păstreze secretul, pentru a se lua măsurile necesare împotriva unui eventual pericol de răscoală a maurilor.

Contrerâs îşi continuă drumul cu compania sa şi, cîteva zile mai tîrziu, întrucît căpitanul său voise să pună mîna pe ibovnica sa – o prostituată – îl străpunge cu sabia. Condamnat la moarte pentru asasinat asupra căpitanului său, „cel mai mare delict, spune el, ce se poate comite în armată fiind acela de a nu-i arăta respect superiorului său...“, se duce să se constituie prizonier la Madrid şi obţine deschiderea unei contra-anche te, care îl absolvă. Dar, cînd se întoarce la Badajoz, din cei o sută cincizeci de oameni cîţi recrutase, nu mai rămîn decît douăzeci şi, după ce s-au mai produs încă vreo cîteva dezertări suplimentare pe restul drumului, soseşte la Lisabona doar cu paisprezece oameni şi. cu un toboşar... Obţine să nu se îmbarce, pentru a nu nimeri din nou sub ordinele căpitanului pe care îl rănise -şi, cu îngăduinţa regelui, pleacă din nou spre Palermo, unde vice-regele Siciliei cunoscînd isprăvile pe care le făcuse în serviciul ordinului de Malta, îi încredinţează misiunea do a conduce noi expediţii în marea Levantului şi Berbería.

Renumele său şi calităţile sale de seducţie ii cuceresc dragostea unei bogate spaniole, văduva unui magistrat, care consimte să-l ia de bărbat „deşi nu eram decît un soldat, spune el, neavînd mai mult de patru gulere plísate şi doisprezece gologani la soldă“. Dar după un an de căsătorie, un denunţ îl încunoştinţează că soţia sa îl primeşte în intimitate pe unul din prietenii săi. „I-am surprins într-o zi împreună şi au murit amîndoi. Dumnezeu să-i ţină la sine, dacă în clipa aceea supremă oi s-au căit.“

>.B -

Din nou Alonso de Contreras ia calea Spaniei pentru a solicita încă o dată un brevet de căpitan, dar. nerăbdător ia faţa demersurilor şi amînărilor care îi sînt impuse, adoptă o bruscă şi surprinzătoare hotărîre : să se facă sihastru, pentru a-şi încheia zilele în singurătate : „Am comparat cele necesare : un ciliciu şi un bici pentru penitenţă, postav din cel din care se fac rasele călugăreşti, un cadran solar, o mulţime de cărţi de penitentă, seminţe, un cap de mort şi o săpăligă”. Apoi. înzestrat cu panoplia pustnicului desăvîrşit. ajunge.în Aragon şi se instalează înti'-o mică sihăstrie pe care şi-o construieşte pe pantele de la Moncayo. aproape de.oraşul Âgreda. unde se află o mănăstire de franciscani. ..Mergeam în fiecare zi să ascult liturghia la mănăstire : sîmbâta intram în oraş şi ceream de pomană : nu luam bani, ci numai ulei., pline şi usturoi, cu care mă hrăneam. În fiecare duminică mă spovedeam şi mă împărtăşeam. Eram numit Fray Alonso de la Madre de Dios. şi uneori călugării mă puneau să mănînc cu ei, cu g'mdul ca eu să mă fac călugăr. Eram mai vesel decît Floriile şi jur că. dacă nu m-ar Ci scos de acolo aşa cum au făcut-o. şi astăzi aş fi tot acolo.”

Dar, într-o bună dimineaţă a anului 1602. Frav Alonso văzu că urcă spre sihăstria sa o trupă de oameni înarmaţi care, fără să-i deit nici o explicaţie. îl duseră legat fedeleş în oraşul învecinat, unde *corregidor-td* îl acuză că voise să se proclame ..regele maurilor convertiţi” în vederea im A răscoale generale. Acuzaţie evident absurdă şi care nu era decît o răzbunare a comisarului cu războaiele, căruia îL împărtăşise, cu cîţiva ani mai

înainte, descoperirea lăzilor cu arme din Hornachos şi care, pentru a-şi acoperi propriii neglijenţă în a lua măsuri. îl denunţase, interogat, supus torturii. Contreras sfîrşeşte prin a fi scos din cauză şi, ca o compensaţie pentru încercările sale şi

în lipsa brevetului de căpitan ¿cliciiat, i se luminează o scrisoare pentru arhiducele Carol, guvernatorul Flandrei. prin care regele Spaniei îl invită să îi încredinţeze o companie lui Contreras.

Contreras se duce aşadar să se îmbarce la San Sebas- tiân, ajunge la Bruxelles, unde arhiducele îl' întâmpină cu bunăvoinţă, promiţîndu-i primul post de căpitan vacant... Dar după doi ani, tot nimic. Obosit să tot aştepte – cu atît mai mult cu cit asasinarea lui Henric al IV-lea a înlăturat o ameninţare cu războiul, ce era considerată iminentă – şi aflînd că un consiliu general al canonicilor ordinului de Malta trebuia să se întrunească în curînd, Alonso îşi cere eliberarea pentru a se întoarce în insulă şi a obţine acolo răsplata pentru serviciile sale din trecut. Traversează Franţa deghizîndu-se în pelerin şi, prin Nea- pole şi Palermo, soseşte la timp pentru consiliul general care îl admite ca ..slujitor cu armele*[1], după ce îl dispensase, prin hotărîre unanimă, de dovezile de noblete cerute de obicei pentru intrai ea în ordin. Este o favoare excep- ţională pentru băiatul de origine umilă care, cu cincisprezece ani mai înainte, părăsise Madridul ca trepăduş la bucătărie. De aceea se grăbeşte să plece din nou către Spania, ..unde toţi mă copleşiră cu felicitări, unii cu invidie, alţii cu simpatie**.

Dar temperamentul său lămîne acelaşi : gelos pe c femeie căsătorită, c răneşte cu două lovituri de spadă şi numai datorită faptului că aparţine ordinului de Mal'iâ, scapă de jurisdicţia criminală obişnuită, care pusese deja mina pe el. Prin Geneva, Roma, Neapole, revine la Malta, unde găseşte – în sl'îrşit – brevetul de

căpitan pe care tocmai i-l acordase regele Spaniei, cate ii mai ceruse pe deasupra Marelui Maestru să binevoiască să-.[1] lase ce Contreras în serviciul său. Reîntors în Spania şi după

- ce primeşte diverse ordine şi contra-ordino, Contreras primeşte sarcina să meargă să îmbarce]a Cădiz două sute de oameni ce trebuiau să apere Puerto-Rico, ameninţat de flota olandeză : sarcină periculoasă, căci, dacă nu este uşor să mobilizezi recruţi, este şi mai greu încă să-i constrîngi să se îmbarce spre Indii. De aceea toate pregătirile sînt făcute în secret, „altfel nu s-ar mai fi putut îmbarca nici măcar un singur om, căci soldaţii acestei garnizoane şi ai flotei sînt desfrînaţii cei mai coţcari din Andaluzia“. Aduşi laJjord pe neaşteptate, „soldaţii se văzură luaJi cu asalt, fără să ştie ce li se întîmplase“. Mai rămîne să se pre-întîmpine riscul unei revolte, pe care atitudinea arogantă a soldaţilor faţă de căpitan o prevesteşte. Asigurîndu-şi sprijinul unei duzini de oameni siguri, Contreras doboară dintr-o lovitură de spadă pe cel dintîi care îndrăzneşte – să îi vorbească de sus şi liniştea se restabileşte.

După patruzeci de zile de traversare, galionul soseşte la Puerto-Rico, al cărui guvernator îl felicite! pe Contreras că a scăpat de renumitul corsar Walter Raleigh, care dă târcoale ţărmurilor,. şi îl imploră să-i lase *patruzeci de oameni* pentru a întări apărarea insulei... „Dar nici unul nu voia să debarce ; cu toţii plîngeau aproape la ideea de a rămîne acolo, şi aveau dreptate, căci însemna să devii pentru totdeauna sclav.“ Aşadar prin tragere la sorţi se hotărăşte cine rămîne la Puerto-Rico. Alţii cincizeci sînt lăsaţi la San-Domingo, unde Contreras pune să se construiască un mic fort la intrarea portului : o altă lucrare, gata în patru zile, este stabilită în Cuba şi lăsată în paza a zece oameni... Apoi, după ce a scufundat unul din vasele escadrei lui Raleigh. galionul se întoarce în Spania. De-abia a ajuns la Cădiz, că soseşte ştirea că maurii, în număr de treizeci de mii. au asediat

fortăreaţa La Mamora. pe coasta Africii. Contreras cere să comande expediţia de ajutor, reuşeşte să forţeze blocus-ul duşmanilor şi să intre în port, unde este primit precum „porumbelul Potopului“ de către guvernator ; introduce întărituri şi muniţii în oraş, ceea ce îi împinge pe asediatori să negocieze.

Guvernatorul Andaluziei, ducele de Medina Sidonia, îi încredinţează misiunea să ducă el însuşi la Madrid fericita veste şi are cinstea să raporteze personal regelui Filip al III-lea reuşita acţiunii sale. Ca încununare a meritelor sale şi lăudîndu-se cu cunoştinţele sale nautice, solicită un post de amiral, adică de comandant şef al unei flote ; dar, o dată mai mult, birourile palatului amînă aplicareii promisiunii ce i-a fost făcută, şi trebuie să se mulţumească cu privilegiul „de a mobiliza o companie“ chiar în capitală (ceea ce nu se mai practicase niciodată) pentru ¿1 o îmbarca pe vasele însărcinate cu supravegherea strîmtorii Gibraltar, şi cu apărarea galioanelor, încărcate cu argint, ce sosesc din America. Dar se îmbolnăveşte şi este lăsat în rezervă. La Madrid, unde s-a întors fără mijloace de trai, este găzduit şi hrănit timp de opt luni de către Lope de Vega, care nu îl văzuse niciodată, dar care îl întîmpină spunîndu-i : „Domnule căpitan, cu oameni ca dumneata trebuie să îţi împărţi haina !“ şi îi dedică o piesă, *Regele fără regat,* inspirată de pretinsul său regat maur.

Prin stăruinţe, obţine din partea consiliului de război să fie trimis în Sicilia, unde vice-regele îi încredinţează guvernarea insulei Pantellaria, „o insulă situată aproape în Berberia“, care supraveghează strîmtoarea Siciliei şi pe care trebuie să o apere cu o sută douăzeci de oameni. După cîteva luni, solicită vice-regelui autorizaţia să se ducă la Roma, unde este primit în audienţă de către papă, îi expune acestuia tot ceea ce a făcut pentru apărarea credinţei şi obţine să i se

înmîneze o scrisoare papală adre

sată ordinului de Malta, care îl scutea de condiţiile de aşteptare cerute de obicei, pentru a fi făcut cavaler şi a obţine un domeniu. Apoi, în posesia acestui preţios document, se întoarce la Malta, unde este înarmat ..cavaler al dreptăţii" cu toate solemnităţile de rigoare.

învestit cu acest titlu răsunător, se întoarce la Neapole, al cărui vice-rege. ducele de Monterrey. îi arată prietenie şi îi încredinţează guvernarea oraşului Aquila. în care briganzii şi familiile sus-puse sînt cei ce aplică legea, dîndu-i misiunea de a face să domnească ordinea şi de a face oraşul să dea ascultare regelui Spaniei şi reprezentantului său. Cîteva sentinţe de moarte puse în aplicare în ciuda tuturor intervenţiilor. îi stabilesc rapid autoritatea ; dar justiţia implacabilă pe care o impune tuturor dă naştere atîtor plingeri îneît după trei luni, Monterrey trebuie să îl recheme. îi acordă în schimb comanda unei companii de cavalerie şi Contreras ia parte, în fruntea trupei sale şi în mare ţinută, la o trecere în revistă generală a întregii cavalerii a regatului Neapole : „Aşa sărac cum eram, am reuşit să fac să apară îmbrăcaţi cu livreaua meii doi trompet i şi patru lachei, cu toţii înveşmîntaţi în stacojiu, cu centiroane, pene şi, peste veşminte, mantale la fel... Caii mei. în număr de cinci, aveau şeile împodobite cu fireturi din argint, cu pistoale de gală la armătura şeii..." Dar cum ducele de Monterrey refuzase să acorde un brevet de căpitan unuia din fraţii săi (care, ca şi el. dusese o viaţă războinică şi aventuroasă), Contreras părăseşte serviciul. O dată mai mult el riscă să se vadă fără slujbă şi fără mijloace de trai, cînd îi parvine ştirea că Marele Maestru al Ordinului de Malta i-a acordat „un domeniu" în Spania, împreună cu toate veniturile pe care le

comportă. Se îmbarcă atunci către Spania şi aceasta a fost fără îndoială
ultima sa călătorie, căci autobiografia sa se întrerupe brusc la această dată (1633). O astfel de existenţă pare atît de extraordinară încît am fi tentaţi să îi punem la îndoială autenticitatea, dar, independent de lunga dedicaţie pe care Lope de Vega a aşezat-o în fruntea piesei sale *Regele fără regat* (şi în care face aluzie la anumite isprăvi ale lui Contreras care nu sînt amintite în autobiografia sa), arhivele spaniole păstrează diverse documente care îi confirmă spusele, îndeosebi acel *derrotero* maritim pe care îl stabilise şi împrumutase arhiducelui Philibert de Savoia, care l-a păstrat, ca şi textul unei cereri adresate în 1623 regelui Filip al IV-lea în care îşi expune statele de serviciu anterioare.

Şi alţi soldaţi spanioli ai Secolului de aur au lăsat povestea vieţii lor, care, chiar dacă este mai puţin uimitoare ca aceea a lui Alonso de Contreras, nu constituie mai puţin o mărturie care merge în aceeaşi direcţie cu mărturia lui Contreras privitoare la condiţiile vieţii militare [5] : de pildă Diego Duque de Estrada, de familie nobilă, care fuge din închisoarea din Toledo, unde fusese închis la vîrsta de treisprezece ani pentru uciderea unui camarad, şi care îşi căuta adăpost în armată ; reîntors la Madrid, se face cu-noscut atît prin talentele poetice cît şi prin aventurile amoroase ; dar, este condamnat la spînzurătoare întrucît îşi asasinase un rival. Reuşeşte încă o dată să scape, ajunge în Italia, apoi în Transilvania, unde devine unul din gentilomii curţii semi-orientale a Prinţului şi ia parte la luptele împotriva turcilor ; revine apoi în Germania, intră în slujba împăratului, văr al regelui Spaniei, în războiul de Treizeci de ani, şi devine guvernator al unei provincii din Boemia. Din nou la Roma, trece printr-o criză mistică, intră în ordinul Saint-Jean-de-Dieu şi se duce să întemeieze mănăstiri în Sardinia. Un atac din partea francezilor

împotriva insulei, în 1637, il împinge să reia armele ; respinge invadatorii, apoi se reîntoarce la viaţa monastică şi îşi termină existenţa în chip de călugăr. [0]

În povestirea privind viaţa sa aventuroasă, pe care Duque de Estrada ne-a lăsat-o, figurează o anecdotă foarte semnificativă : la întoarcerea din Transilvania a trecut prin Viena unde a fost prezentat împăratului Ferdinand care l-a întrebat cine era : „Soldat la nevoie“, răspunde celălalt. „Voi să ştie ce fusesem în cariera militară ; răspunsei «Soldat», spunînd că tot restul era cuprins în acest cu- vînt.“ Nici un răspuns nu poate să pună mai mult în lumină starea de spirit a acestor soldaţi – aventurieri, care se aşează deasupra restului muritorilor şi care, peste tot pe unde trec, în Italia, în Flandra, în Germania, în Spania chiar, sînt obişnuiţi să vorbească în chip de stăpînitori.

Soldatul spaniol împinge la cel mai înalt grad sentimentul demnităţii bazat în acelaşi timp pe virtuţile războinice care i-au creat reputaţia, şi pe conştiinţa de a sluji, luptînd pentru regele său, cea mai înaltă dintre cauzepe cea a lui Dumnezeu. De aceea vedem exprimată ideea că meseria armelor conferă prin ea însăşi un soi de nobleţe celor ce o exercită :

' Stirpea mea cu mine-ncepe
Căci mai demni de stimă-s cei – Ce-şi creează propriul nume, Decît cei ce-l ruinează Dobîndind un prost renume. [7]

Intr-o epocă în care armatele nu comportă „uniformă“, soldatul încearcă, precum nobilul, să se deosebească de – vulg nu numai prin portul spadei, ci şi prin lux şi uneori

• prin extravaganţa costumului său, iar aceasta ii vine ca atît mai la îndemînă cu cît hotărîrile privind cheltuielile şi care reprimii excesele fastului vestimentar nu i se aplică. „Nicicînd. spune un text de la începutul secolului al XVII-lea, nu a existât în infanteria spaniolă vreo «pragmatică*, privitoare la veşminte şi ornamente, *căci ar însemna să le răpească curajul şi strălucirea pe care trebuie să le aibe războinicii.“* [8] De aceea lungile mantii, tunicile, pantalonii şi cingătorile în culori vii. puse uneori în valoare prin broderii cu fir de argint, pălăriile ample cu panaşuri din pene multicolore, afirmă, din punct de vedere al exteriorului, calitatea de soldat.

Dar acel sentiment exacerbat al valorii personale, al cărui reflex îl constituie costumul, face dificilă pentru ofiţeri exercitarea autorităţii asupra soldaţilor de rînd. căci, spune Calderón în *Asediul cetăţii Breda :*

Ar suferi mai curînd chinurile unui asalt cumplit
Decît să li se vorbească răstit...

Calităţile militare şi implacabilele pedepse care lovesc orice încălcare a disciplinei în armată, au drept contrapondere toleranţa comandamentului în afara serviciului, toleranţă ale cărei limite sînt foarte largi.

Două flageluri, îndeosebi, fac ravagii în armată : jocul şi femeile. Pînă unde poate ajunge pasiunea pentru joc ne poate da o idee o anecdotă povestită de către Alonso de Contreras : capturarea unui vas duşman în apele turceşti a adus o asemenea pradă îneît căpitanul galerei victorioase, preocupat să apere interesele oamenilor săi. interzice orice fel de jocuri. ..pentru ca fiecare să ajungă bogat la Malta“ şi, pentru mai multă siguranţă, pune să le arunce în mare toate cărţile de joc şi zarurile ce pot fi descoperite la bord. Soldaţii imaginează alunei organizarea uniri „pariu reci

proc” de un gen cu lotul ap-arte : se trasează pe punte un cerc care delimitează terenul de curse ; fiecare soldat prinde de pe el un păduche ..personal” şi îl aşează în centrul cercului, în acelaşi timp cu tovarăşii lui : cel al cărui păduche trece primul limitele barierii curăţă toate mizele...'. ;,Cînd căpitanul ne văzu atît de hotărîţi, comentează Contreras, ne lăsă în plata jocului, să jucăm ce vrem ; atît este de mare păcatul jocului la soldaţi Guvernul regal este tot atît de dezarmat ca şi căpitanii pentru a pune capăt abuzurilor jocului ; el încearcă cel mult să le reglementeze, autorizînd folosirea cărţilor şi zarurilor numai în corpurile de gardă, „căci dacă soldaţii' ar fi ieşit să joace în alte părţi, ar fi putut să rezulte grave neplăceri”, dar această limitare rămîne pur teoretică.[9]

Cît despre femeile care urmează armatele, ele sînt uneori soţiile legitime ale soldaţilor sau ofiţerilor, care-şi tîrăsc după ele copiii, dar ele sînt mai cu seamă prostituate, cărora li se recunoaşte un fel de existenţă oficială, deoarece anumite regulamente fixează proporţia numerică faţă de numărul soldaţilor : în general 8 pentru 100... De aceea, o armată aflată în campanie, seamănă, datorită femeilor, copiilor, negustorilor ambulanţi şi vagabonzilor de tot soiul care o însoţesc cu un fel de „şatră” †††††††††††† ambulantă – acest lucru nefiind propriu doar trupelor spaniole ale vremii. Dar galanteria şi prostituţia, ca şi pasiunea pentru joc, sînt cauza unor frecvente dispute cu deznodămînt adesea tragic : cele cinci sau şase omoruri de care Alonso de Contreras, soldat exemplar, se face vinovat în cursul carierei sale, nu au altă cauză.

---

†††††††††††† În franceză : ***doiuir,*** concentrare de corturi sau sat. trib, în Africa de Nord (N.T.).

Lucrul cel mai grav este că libertatea lăsată soldatului se traduce nu numai prin dispreţul, ci şi prin violenţele de tot felul la adresa populaţiei civile. Sub Filip al II-lea deja, ambasadorul Republicii Veneţiene, Suriano, exaltînd valoarea soldatului spaniol, sublinia totodată reversul calităţilor sale : „Regele Spaniei posedă o pepinieră de oameni rezistenţi, cu sufletul tare şi corpul călit, disciplinaţi,, apt i pentru campaniile militare, pentru marşuri, asedii şi apărarea fortăreţelor, dar sînt atît de insolenţi, atît de lacomi la bunul şi onoarea semenilor lor incit ne putem întreba dacă aceşti bravi soldaţi au fost cu adevărat utili suveranilor lor faţă de cîte pagube le-au pricinuit în ultimii ani : căci, aşa cum ei au fost instrumentele victoriilor lor. tot aşa i-au făcut să-şi piardă ataşamentul şi bunăvoinţa popoarelor lor maltratîndu-le‘*

Or. la începutul secolului al XVII-lea. şi, mai cu seamă, pare-se, după 1621, datei reluării războiului împotriva Pro- vinciilor-Unite, aceste inconveniente se accentuează prin dificultatea sporită de care se izbeşte guvernul spaniol în recrutarea şi întreţinerea trupelor sale. Este tocmai epoca în care expresia ..a înfige o suliţă în Flandra“ devine sinonimă cu o încercare aproape imposibilă. Voluntarii devenind tot mai rari, căpitanii care făceau recrutări îi admiî pe toţi aceia care se înfăţişează. în special toate haimanalele şi vagabonzii de care autorităţile locale încearcă să scape prin intermediul recrutărilor de trupe. într-o Spanie sărăcită, foamea devine cel mai bun sergent rccrutator al armatei, şi numeroşi sint aceia care nu se angajează decit pentru a-şi asigura, măcar provizoriu, un mijloc de existenţă. ,,Nu există om, oricît de umil şi de inferior ar fi el. scrie cu ironie Estebanillo Gonzăles, care, văzînd că din pricinii defectelor lui nu se află loc pentru el pe lume şi că

iui găseşte pe nimeni care să-i dea o bucată de pline, să nu se refugieze în azilul pe care i-l oferă acest sanctuar...“

Căpitanii sînt cu atît mai puţin pretenţioşi în ceea ce priveşte calitatea recruţilor, cu cît aceştia nu sînt adesea angajaţi decît pentru a împlini numărul. Obiceiul „solda- ţilor volanţi” *(plazas muertas),* comun tuturor armatelor vremii, îngăduie ofiţerului să perceapă soldele şi raţiile prevăzute pentru întreţinerea permanentă a unor soldaţi care nu apar în armată decît în zilele de „inspecţie”. „Com- ’ pania noastră, spune tot Estebanillo Gonzălez, număra şaizeci de soldaţi efectivi, pentru a sta de pază, şi o sută cinci-zeci pentru zilele de inspecţie...“ De aceea cifrele reale sînt cu mult inferioare cifrelor oficiale şi unele *tercios,* cuprinzînd teoretic 3000 de oameni, ating de-abia a zecea parte din această cifră. [11]

Totuşi, guvernul regal nu reuşeşte să întreţină aceste armate cu efective reduse, mai cu seamă cînd se găsesc în îndepărtate teatre de operaţii. Plata soldei (de la 4 la 6 scuzi pe lună pentru un simplu soldat ; 50 pentru un căpitan ; 500 pentru un comandant de regiment către 1630) este atît de neregulată încît luni de zile se pot scurge fără ea vreun om din trupă sau vreun ofiţer să încaseze măcar un *real.* Cît priveşte aprovizionarea, se poate judeca felul în care ea se face dintr-o scrisoare adresată din Flandra contelui-duce d’Olivares, primul ministru al lui Filip al IV-lea, în 1629 : „...soldaţii sînt mor ţi de foame, merg pe jumătate goi şi cer de pomană din poartă în poartă... Am ajuns la punctul maxim al mizeriei, lipsei şi sărăciei, îndeosebi spaniolii, din care au murit o mulţime, şi nici unul de pe urma vreunei răni“ [12].

Ne explicăm, în aceste condiţii, dificultateii de a menţine disciplina în sînul trupelor, şi cazurile destul de frec

vente de revolta care, în special în Flandra. compromit în diverse rînduri succesele obţinute mai întîi dc forţele spaniole ; ne explicăm de asemenea faptul că războiul se nutreşte din război, că soldatul este obligat să trăiască pe spinarea ţării pe care o ocupă, prietenă sau duşmană, şi că jaful şi prădarea populaţiilor civile sînt practici nu numai curente, ci şi tolerate. în Spania chiar, încartiruirea solda- ţilor este o calamitate pentru satele şi oraşele care nu au obţinut privilegiul de a fi scutite, şi excesele comise de către trupele concentrate în Catalonia pentru respingerea unei invazii franceze, vor fi un factor determinant în revolta comitatului Barcelonei împotriva autorităţii regelui Spaniei, în 1640.

. Madridul chiar, în care guvernul evită în mod normal staţionarea de trupe (cu excepţia gărzilor regale) nu scapă cu totul de această pacoste, căci capitala vede dînd năvală permanent un mare număr de soldaţi plecaţi din armată : ofiţeri în rezervă, care asediază birourile consiliului de război şi anticamerele palatului ; simpli soldaţi rămaşi fără slujbă ca urmare a dizolvării companiei lor, sau pe punctul să se angajeze ; invalizi, adevăraţi sau nu, care cer de pomană trecătorilor, exaltîndu-şi .măreţele isprăvi militare trecute. Mulţumită privilegiilor judiciare pe care le asigură fuero-ul militar, unii din ei se dedau la alte „isprăvi“ pe care le povestesc *Ştirile* din Madrid : „Nu există zi în care să nu găseşti, dimineaţa, oameni ucişi sau răniţi de către bandiţi sau soldaţi ; case sparte, fete tinere şi văduve plîngîndu-se de violenţele pe care le-au suportat şi de furturile comise : aşa de *mare este încrederea pe care solde ţii o au în consiliul de*

războiu...“. „La Madrid în decurs do cincisprezece zile, au murit 70 de persoane şi există 40 de răniţi în spitale : tot atîtea isprăvi soldăţeşti.“ [1!î]

Şi mai'grav încă, pentru monarhia spaniolă în întregimea ei, decît excesele individuale, este declinul spiritului militar care le însoţeşte. Intr-o hotărîre datînd din 1632, regele mărturiseşte că „...disciplina militară - a armatelor mele a slăbit din toate părţile, astfel incit ele nu mai beneficiază de gradul de stimă din secolele trecute”. Chiar .şi nobilimea se eschivează de la a răspunde apelului regelui; se dezertează din rîndurile armatei, aşa cum au făcut o parte a nobililor „mobilizaţi” în 1640 de către Olivares cu prilejul revoltei din Catalonia [1J] ; douăzeci de ani mai tîr- ziu, cînd Luis de Haro se duce să apere Badajoz asediat de portughezi „...de-abia dacă s-au dus acolo cincisprezece sau douăzeci de oameni cunoscuţi, ceilalţi refuzîndisă părăsească Curtea şi preţuind mai mult plăcerile decît valoarea armelor şi onoarea naţiei.” [15]

Decadenţa virtuţilor războinice, în contrast cu aroganţa soldatului şi nelegiuirile de care .se face vinovat, explică discreditarea care tinde să se lege de condiţia militară şi care dă naştere, nu numai în străinătate ci chiar şi în Spania, tipului de *fanfaron,* laş şi lăudăros, mai de temut pen- uu sticle şi virtutea fetelor decît pentru duşman :

> Găini şi pui ştiu şterpeli Să-ntîmpin cu căldură tîrfe Să-ntorc la joc numai cărţi bune Şi-n bătălii şi lupte Duşmanilor să le arăt Talpa încălţărilor,

spune un soldat înfăţişat de Tirso de Molina ; iar Lope de Vega. mare admirator, după cum s-a văzut, al

eroismului lui

„Alonso de Contreras, introduce într-una din comediile sale, a cărei acţiune se desfăşoară la Palermo, următorul dialog :

> Ce oameni sînt aceştia ? Oameni buni ?
> —. Sînt soldăţoi spanioli. Numai sfidări şi laude, minciuni. Trufie, baliverne şi ravagii.

Totuşi, nu în aceste zeflemeli trebuie căutată dovada cea mai semnificativă a declinului spiritului militar, ci în ro- mânui picaresc *Estebanillo González.*[10] *Viaţa şi isprăvile Ini Estebanillo* constituie întrucîtva antiteza – aproape am putea spune parodia – vieţii lui Alonso de Contreras, iar contrastul este, cu atît mai frapant cu cit, dacă Estebanillo, evident, a romanţat" în sensul burlescului anumite aventuri ale sale, cele două personaje au o existenţă istorică ce înfăţişează destule puncte comune, ambele par- curgînd Europa sub flamurile spaniole şi participînd la cîteva din marile episoade militare ale vremii lor. Dar. în timp ce unul întruchipează toate virtuţile eroice puse în slujba unui ideal, celălalt îşi propune să denigreze, să co- boare, să ridiculizeze tot ceea ce, de un secol, constituise gloria şi renumele armatelor Spaniei.

Născut la Roma, în 1608. dintr-un tată spaniol, Estebanillo fuge, cum făcuse şi Alonso, din prăvălia unde fusese dat ucenic şi se angajează la treisprezece ani. ca port-dra- pel, într-o companie formată la Messina. Dar ambiţia sa merge imediat în sens invers faţă de cea a tînărului Contreras : acesta renunţase la slujba, puţin periculoasă, de ajutor la bucătărie pentru a lua armele ; celălalt renunţă la stindardul său pentru a se angaja ca ajutor de bucătar pe un vas pe care compania sa a fost îmbarcată pentru a lupta împotriva turcilor căci, explică el, ..eram atît de neutru în această problemă incit nu mă gindeam ia alt-" ceva clecît cum să-mi umplu burta, avînd drept arbaletă

cuptorul, drept suliţă lingura şi un venerabil cazan drept tun de marină“.

Această frumoasă viaţă nu durează prea mult : alungat de căpitanul său, Estebanillo vagabondează prin Italia, încearcă diverse meserii – în final mereu alungat din pricina furtişagurilor lui – şi, aflîndu-se fără mijloace de trai, se angajează din nou. Dar, la ştirea că tercio din care face parte va ajunge în Flandra, călare „pe catîrcele sfîn- tului Francise“ (adică pe jos), dezertează cu încă vreo cincisprezece tovarăşi pentru a-şi căuta un loc într-o altă companie pe care o părăseşte după cîteva zile, pentru a se întoarce în Spania. Rînd pe rînd, „pelerin la Santiago“, actor, vînzător de leacuri şarlatan eşti, ajunge în Andaluzia, unde se angajează încă o datei pentru a încasa prima, şi trăieşte pe picior mare în locuinţa unde este încartiruit, pînă în ziua în care compania sa o porneşte la drum. La trecerea printr-o pădure, Estebanillo şi vreo cincizeci de soldaţi „îl lasă baltă“ pe căpitan : „îl lăsaiăm singur, nema iavînd decît drapelul, toboşarii locotenentul şi un sergent, cît şi pe băieţii ce duceau bagajul“. Acest căpitan era într-adevăr lipsit de imaginaţie şi nu era deajuns să cruţe oboseala oamenilor lui „fără să-şi dea seama că este foarte lesne să găseşti im căpitan, şi foarte anevoios să strîngi cincizeci de oameni...“ Această uşurinţă îi îngăduie lui Estebanillo să reînceapă aceeaşi poveste de fiecare dată cînd este în criză de bani.

Ameninţat cu închisoarea la Malaga, pentru vreo pagubă, reuşeşte să se îmbarce pe un vas cu destinaţia Franţa (în război atunci cu Spania). Ce să facă pentru a trăi în această ţară necunoscută ? „Am găsit într-un sat un sergent care mă întrebă daoă voiam să fiu soldat şi să slu-

jesc pe Regele Prea Creştin. Eu, văzînd ca foamea îmi dă ghes, şi *ştiind că într-o asemenea împrejurare, fie şi numai ca să o potolesc, l-aş sluji şi pe Sultan,* îi răspunsei că da.“ Iată-l aşadar înglobat unei armate care îi va înfrunta pe spanioli în comitatul Nisa, ceea ce îi permite să dezerteze, spre a trece în tabăra adversă şi a face acolo un nou angajament. Dar regimentul său plecă spre nord, spre Germania, unde se dau lupte ; spre a evita riscurile, Estebanillo găseşte o soluţie : reia slujba de bucătar pe care o exercitase la începutul carierei sale „militare“. Astfel el va fi martorul uneia din acele fapte de arme care ilustrează ultimele decenii ale puterii spaniole : bătălia de la Nordlingen, la care trupele lui Filip al IV-lea zdrobesc redutabila armată suedeză făurită de Gustav-Adolf. Dar, dacă el povesteşte lupta la care tovarăşii săi de arme s-au acoperit de glorie, o face spre a se făli că nu a luat defel parte la ea şi că s-a ţinut mereu cît mai departe cu putinţă de locul unde plouau mitraliile. în ajunul înfruntării, presimţind „ că ciocnirea va fi cumplită între cele două armate, a în-ceput prin a se ascunde în carcasa unui cal, apoi, temîn- du-se că va fi descoperit, a profitat de întuneric pentru a se îndepărta şi mai mult încă de cîmpul de luptă : „îl în- tîlnii pe căpitanul meu care mă întrebă : «De ce nu pui mîna pc o suliţă ca să mori apărînd credinţa, sau să îi dai regelui o victorie ?» îi răspunsei : *«Dacă Maiestatea sa aşteaptă să i-o dau nu va avea dedt ce mentă...»“*

Şi cînd căpitanul, care se luptase vitejeşte, este adus rănit mortal, Estebanillo trage concluzia cinică a episodului : „îl duseră în oraş, unde, *pentru că nu fusese la fel de înţelept ca mine,* îşi dădu sufletul creatorului său“ [17]

Victoria de la Nordlingen (1634), se situează în momentul în care Alonso de Contreras, încarnarea spiritului eroic, şi-a încheiat existenţa războinică.

Cînd, cu cincisprezece

W)

U) – Vtoţa de ficaire zt în Spania ani mai tîrziu. Estebanillo îşi scrie povestea aventurilor sale, complăcîndu-se în a-şi etala laşitatea şi indiferenţa faţă de cauza pentru care continuau să moară tovarăşii săi. bătălia de la Rocroi (1643) a dat ultima lovitură mitului invincibilităţii spaniole. Opoziţia între unul şi celălalt capătă valoare de simbol : Alonso de Contreras a îmbrăţişat cariera armelor la sfîrşitul domniei lui Filip al II-lea, cînd Spania, ruinată deja în interior, domină încă Europa ; zeflemeaua lui Estebanillo González reflectă o Spanie nu nu’ mai ruinată, ci îndoindu-se de ea însăşi.

„Ce rămîne din acei regi care, clin interiorul unui palat, sau din izolarea unei mănăstiri, guvernau lumea ? întreabă un istoric spaniol contemporan. Ce se întîmplase cu războinicii cuceritori de regate şi de lumi ? Ce se întîmplase cu epopeea eroică scrisă cu sîngele soldaţilor şi marinarilor noştri pe Garigliano, la Oran. Pavia, Tunis, la Otumba şi în Perú, la Lepanto şi la Saint-Quentin ? *Epopeea se terminase. Nuvela picarescă era la apogeu.“* [18]

CAPITOLUL X!

VIAŢA PICARESCA

„PÎCARO“ ŞI LUMEA PICARESCĂ. ROMANUL PICARESC CA DOCUMENT SOCIAL – FAUNA PICARESCĂ ŞI TIPURILE EI : CERŞETORI, ESCROCI, UCIGAŞI ŞI PROSTITUATE – „PICARESCA“ ŞI GEOGRAFIA EI – FILOZOFIA PICARISMULUI ŞI SEMNIFICAŢIA EI ÎN SPANIA SECOLULUI DE AUR.

Termenul picaro îşi face apariţia în literatura spaniolă în 1599 – un an după moartea lui Filip al II-lea – pentru a-l desemna pe *Guzmán de Alfarache,* a cărui viaţă şi . aventuri sînt povestite de Mateo Alemán.

Termenul a fost destinat unei răsunătoare cal’iere : nu numai romanul „picaresc“ cunoaşte în Spania un succes' * nedesminţit timp de o jumătate de secol, dar, la rîndul său? *picaro-ul* devine, ca şi *hidălgo-vd,* unul din tipurile carac‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ teristice ale societăţii spaniole a Secolului de aur, aşa cum ea se reflectă în literatura sa. Nu este totuşi uşor de dat un sens* echivalent al acestui termen, pe care varietatea

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ Autorul lucrării se referă la sensurile termenului, ca şi la traducerile în limbă franceză. Problema sensului rămîne aceeaşi şi pentru limba română. (N.T.)

întrupărilor sale literare l-a încărcat cu valori şi nuanţe diverse. Cea mai bună traducere rămîne, fără îndoială, cea pe care au dat-o scriitorii francezi contemporani, şi îndeosebi Chapelain – tot atît de excelent hispanist pe cît de detestabil poet – care a tradus romanul lui Mateo Alemán sub titlul : *Calicii sau viaţa lui Guzman de Alfa-•roche, oglindă a vieţii omeneşti*

Se cuvine, totuşi, să facem o distincţie între acel *picaro, pe* care îl înalţă în slăvi literatura, şi lumea *picarescă* în care el evoluează ; tipul de *picaro,* cinic, amoral, asocial, nu este un răufăcător şi nici măcar un ..vagabond“ de meserie, dar hazardul existenţei, şi mai cu seamă refuzul său de a se supune convenţiilor care sînt impuse societăţii normale, fac ca el să se găsească în elementul său printre aceia care trăiesc la marginea acestei societăţi, adică în mediul în care se întîlnesc calici şi cerşetori de toate soiurile, de la cerşetorul inofensiv la escroc, de la hoţul autentic la ucigaşul plătit şi la asasinul de rînd. Dar. dacă *picaro-v*| se complace în această lume, el nu consimte să se angajeze durabil între limitele ei, iar viaţa sa aventuroasă şi aproape întotdeauna vagabondă, cu scurte intervale de fixare, îi îngăduie de asemenea să privească, să judece şi să descrie celelalte grupuri sociale. în acest sens, romanul picaresc înţelege cu adevărat să fie ..o oglindă a vieţii omeneşti“.

Dar, care este valoarea imaginii pe care el ne-o oferă ? Ei ni se înfăţişează ca fundamental realist, deoarece autorul este obligat să povestească toate vicisitudinile existenţei sale, fără să ascundă nimic, fără să se lase orbit, nici oprit de prejudecăţile şi convenţiile care ţin de rang, bogăţie, sentimente nobile. Trebuie aşadar să vedem în tabloul pe care-zii-l înfăţişează nu numai o pictură autentică, ci chiar singura pictură

autentică a societăţii vremii ?

O astfel de interpretare este contrazisă de faptul că romanul picaresc s-a constituit intr-un adevărat gen literar, al cărui arhetip este *Lazarillo de Tormes,* anterior cu o jumătate de secol lui Guzmăn : dacă termenul de picaro nu figurează acolo, el nu a servit mai puţin drept model întregii producţii ulterioare, atît prin forma sa autobiografică, cît şi prin fond : în povestirea „noroacelor şi nefericirilor“ sale, Lazarillo îl plimbă pe cititor în societatea timpului său, înfăţişîndu-şi rînd pe rînd stăpînii, printre care iese în evidenţă *hidalgo-ul* care, cu aceleaşi trăsături stereotipe, va reapare în majoritatea romanelor posterioare [2].

Cum se întîmplă adesea în materie de imitaţie şi de evoluţie literară, trăsăturile semnificative ale modelului, adesea cu discreţie indicate, sînt accentuate pînă la supraîncărcare şi caricatură în operele posterioare. Tribulaţiile pe care le suferă tînărul Lăzaro sînt nimica toată pe lingă nenumăratele aventuri ale eroilor picareşti ai epocii turnătoare – *Guzmân de Alfarache, Marcos de Obregon, Pablos de Segovia, Estebanillo Gonzâlez* şi mulţi alţii – fiecare scriitor părînd să supraliciteze faţă de cei ce l-au precedat, în multiplicarea şi ciudăţenia episoadelor. Dacă multe din aceste aventuri, luate izolat, păstrează o anumită amprentă de verosimilitate, acumularea lor devine neverosimilă şi dovedeşte că autorul s-a preocupat mai degrabă să-şi distreze cititorii prin mijloace verificate, decît să dea un tablou exact al realităţii sociale a timpului. Cum să crezi, dealtfel, că într-o societate în care valorile morale ale onoarei şi credinţei îmbibă spiritele, lumea picarescă, cu galeria sa de personaje caracteristice – escroci,' prostituate, codoşi, soţi îngăduitori, magistraţi corupţi – a putut ocupa un asemenea loc ? De aceea, unii critici se-

riosi au refuzai orice valoare documentară acestei literaturi. ca mărturie asupra vieţii sociale a timpului[y].

Dar. o asemenea concluzie păcătuieşte, şi ea. prin exces, şi prea multe mărturii neliterare o întretaie pe cea a romanului picaresc, pentru a fi cu putinţă să o respingem, ca pe o simplă ficţiune. Mai întîi, fapt este că forma autobiografică pe care romanul o îmbracă de obicei corespunde adesea unei realităţi trăite. Dacă autorul, evident, nu a cunoscut toate tribulaţiile conferite eroului său. a dus în mod frecvent, ca şi acesta, o viaţă aventuroasă, care l-a pus în contact cu mediile sociale în care se situează acţiunea. romanului. Mateo Alemán, autorul lui *Guzmăn,* era fiul chirurgului închisorii din Sevilla, ceea ce i-a oferit ocazia de a frecventa. încă do la vîrsta copilăriei, lumea vagabonzilor, a căror capitală era, întrucîtva, marele oraş andaluz ; după ce a trăit la Salamanca şi Alcalá viaţa agitată a studentului sărac, s-a dus să-şi încerce norocul în Italia, apoi s-a întors în Spania unde afaceri supărătoare l-au făcut să cunoască, de data aceasta ca deţinut, severitatea închisorilor, înainte de a se îmbarca spre Indiile Castiliei, unde a murit, la México. *Călătoria distractivă (El Viaje entretenido)* este povestea, abia romanţată. a vieţii autorului, Augustín de Rojas, caz exemplar de *picaro* autentic : hidalgo după naştere, tînărul Rojas părăseşte, la paisprezece ani, familia nobilă în care a fost introdus ca paj, pentru a se duce la Sevilla ; nevoia şi spiritul de aventură îl împing, mai apoi, ca pe mulţi alţii, să se angajeze în armată ; se luptă în Franţa, unde este luat prizonier. Eliberat, se îmbarcă pe un vas care face incursiuni împotriva englezilor şi, după diverse traversări, ajunge în Italia, unde rătăceşte cîtva timp. întors în Spania, este urmărit de justiţie în urma unei crime şi îşi află adăpostul într-o biserică, de unde nu poate ieşi decît mul-

ţ.umită generozităţii unei femei care, sedusă de înfăţişarea lui plăcută, se ruinează pentru a pune capăt procedurii angajate împotriva lui. Decade atunci. împreună cu ea. la treapta cea mai de jos ¿1 vieţii *picaresca,* trăind din cerşetorie şi furt, obţinînd în acelaşi timp ceva venituri de pe urma predicilor pe care le compune pentru un călugăr augustin... Apoi se alătură unei trupe de actori ambulanţi şi împarte cu ei hazardul şi «mizeria existenţei, pinâ ce guvernul lui Filip al III-lea ordonă închiderea teatrelor. Devenit prăvăliaş la Granada, o decepţie în dragoste îl hotărăşte să se facă sihastru în munţii Cordobci. După cîtăva vreme, se întoarce la viaţa ..civilă", se căsătoreşte, mai trece încă prin diverse aventuri, care îl duc la închisoare şi îşi încheie viaţa ca grefier al tribunalului regal din Zamora, după ce ,,a luptat, spune el, timp de douăzeci şi cinci de ani, din pricina marilor sale păcate, în tabăra tristă a mizeriei" *. Ar mai fi de citat încă multe alte cazuri : acela, de pildă, al lui Vicente Espinel. autorul *Vieţii scutierului porcos de Obregon,* despre care s-a putut afirma că, ,,ştiind care sînt informaţiile pe care le avem privitoare la viaţa romancierului, nu am putea spune ce anume este mai interesant, prin pitoresc şi ciudăţenie, din aventurile lui *Obregon.* povestite de către Espinel. sau din necazurile vieţii lui Espinel, aşa cum se reflectă ele în *Mar cos de Obregon'** -

Dar şi mai semnificativă decît această identificare totală sau parţială a autorului cu eroul său, este coincidenţa între nenumărate trăsături al ficţiunii picareşti şi aportul documentelor contemporane. Cunoscînd barochis- mul exacerbat al lui Quevedo, nevoia sa de a împinge pînă la exagerarea cea mai caricaturală realismul şi spiritul satiric, putem simţi oarecare neîncredere citind descrierea pe care o dă asupra vieţii acelor *cavaleri ai miraco-*

Intui, a căror existenţă o împărtăşeşte timp de citcva săp- tămîni Pablos de Segovia *(El Buscon*§§§§§§§§§§§§§§*),* şi care, trăind din cerşetorii şi hoţii, se străduie să păstreze demnitatea şi aparenţele exterioare ale 7i? daZgo-ului, ascunzîndu-şi sub o largă pelerină veşmintele făcute din zdrenţe soioase : „Soarele. spune acela care îi face «educaţia» lui Pablo, este cel mai mare duşman al nostru, pentru că ne dă la iveală cîrpiturile, cusăturile şi zdrenţele... N-avem pe trupul nostru nimic care să nu fi fost înainte altceva. Vezi tunica asta ? Ei bine, a fost cîndva un pantalon, fiul unei mantale, nepoata unui capişon... Văzîndu-mi încălţările, cine ar crede că sînt puse de-a dreptul pe piele, fără ciorapi şi nici altceva între cele două ? Cine îşi poate închipui, cînd vede acest guler plisat, că nu am cămaşă ? Vezi că, domnule licenţiat, un gentilom se poate lipsi de toate, dar de un guler plisat şi scrobit, în vecii vecilor nu...“.

Descriere burlescă, pe care este greu să o acceptăm întocmai. Putem citi totuşi într-o scrisoare a unui călugăr iezuit către un confrate al său : „Acum trei sau patru zile, a fost arestat la Madrid im om care se îmbrăca dimineaţa în zdrenţe şi simula că este estropiat şi bolnav, ce- rînd de pomană cu multe văicăreli şi strigăte pînă spre ora unu. Apoi, se întorcea la locuinţa sa. mînca şi se îmbrăca cu mare strălucire în mătase şi se pieptăna. Arăta bine şi ieşea spilcuit să se plimbe. S-au găsit însă vecini curioşi care să se întrebe din ce trăia... îl spionară dimineaţa. cînd ieşea, iar seara, descoperiră «înşelăciunea» şi îl anunţară pe un alcalde care veni să-l aresteze. Se duseră la el acasă şi găsiră acolo un pat bun. un sipet cu-

---

§§§§§§§§§§§§§ Titlul romanului lui Quevedo, în traducere : *PoIICHMTUI* (N.T.).

lenjerie albă şi un alt veşmînt de mătase, complet nou ; veşmîntul de zdrenţe într-un colţ, o masă şi două scaune, precum şi o cărticică pe care suria ce aduna în fiecare zi din pomeni şi pe ce cheltuia banii. Făcu mărturisiri fără nici o greutate şi declară că *adoptase acest mod de viaţă pentru a evita primejdia în care se găsesc aceia care sr plimbă şi duc o viaţă strălucitoare, fără să aibă vreo reală sau vreo sursă de venituri, operînd noaptea în casele ne-supravegheate şi şterpelind ceea ce era prost păzit...*[1](i Mărturie care o confirmă pe aceea a lui Quevedo, îmbogăţind-o cu o altă varietate de „cavaleri ai miracol ului“.

Aşadar nu este cu putinţă să contestăm romanului picaresc orice valoare documentară ; dar trebuie să considerăm că el oferă, asupra societăţii spaniole, o viziune sistematic deformată, aşa cum este deformat intr-un sens diametral opus tabloul unei societăţi în întregime dominate de sentimentul onoarei, pe care ni-l înfăţişează. în aceeaşi perioadă, teatrul spaniol prin creaţiile sale cele mai înalte. Aşadar, este cu putinţă să îi acordăm încredere în măsura în care alte surse, cu caracter cu adevărat istoric. îi aduc <» confirmare. Or, aceste surse abundă, fie că este vorba de „ştirile mărunte“ *(relaciones, avisos)* fie de corespondenţele particulare, de piesele de procedură şi de hotărîrile regale, de tratatele de politică şi economie, care toate dovedesc nu numai importanţa numerică a clasei vagabonzilor. dar şi o tendinţă marcată către „picarizarea“ anumitor sectoare ale societăţii spaniole, străine acestei clase.

Această degradare morală, de care contemporanii coi mai clarvăzători au fost conştienţi, ţine de diverse cauze, de ordin material şi moral. De ordin material este sărăcirea Sp '<iiei,'consecinţă a unui declin

economic ale cărui manifestări le-am putut deja vedea. Ţărani alungaţi de pu pămîniurile lor. lucrători care nu au ce lucra, meşteşugar’• ruinaţi sporesc cu toţii numărul deşeurilor umane caro

vin să-şi încerce norocul în marile oraşe sau măcar să trăiască acolo de pc urma cerşitului. Printre celelalte elemente care vin să îngroaşe rîndurile lumii picareşti, două au o deosebită importanţă : soldaţi! şi studenţii. Alături de soldaţii estropiaţi şi invalizi, care, solicită mila publică etalîndu-.şi rănile, există toţi aceia – şi sînt foarte numeroşi – pentru care viaţa militară şi viaţa picarescă con- – . stituie etapele alternative ale unei aceleiaşi existenţe, cum este cazul pentru Estebanillo González ; foamea – sau dorinţa de a scăpa de justiţie – îi co.nstrînge să se angajeze : ei dezertează la primul prilej pentru a-şi relua, departe de teatrul isprăvilor lor precedente, năravurile dc vagabonzi, agravate de practicarea meseriei armelor.

Cit despre lumea studenţilor, ea este în constantă comunicaţie, se poate spune, cu lumea interlopă, şi nu există erou picaresc care să nu-şi amintească vremurile fericite ale şederii sale la Alcalá sau la Salamanca. Documentele arată limpede că nu este vorba aici de un simplu procedeu literar, permiţând evocarea pitorească a vieţii studenţeşti ; numeroşi sînt tinerii, de familie umilă sau modestă care, plecaţi să-şi cucerească diplomele ce trebuiau să le îngăduie să scape de condiţia lor de origine, nu şi-au dobîndit la universitate – sau în împrejurimile ei – decît gustul pentru o viaţă „liberă*[3], odată cu dispreţul pentru munca manuală.

Acest dispreţ pentru meserii şi, într-un mod mai general, pentru activităţile productive, explică faptul că lumea picarescă este recrutată de asemeni, în ceea ce priveşte o parte deloc neglijabilă, din rîndurile micii no- bilimi ruinate şi că mulţi din cei care, pe drept sau pe nedrept, pretind titlul de hidalgo, preferă mai degrabă să trăiască „la voia norocului*” decît să se consacre unui fel

w

de muncă ce i-ar coborî în ochii lumii, ca şi în propriii lor ochi : „Oare *pîcaro-ul, care nu a fost o pură ficţiune,* oare *picaresca,* ce nu şi-a creat personajele pornind de la nimic, ar fi putut să se nască într-o altă ţară decît a noastră ?“ se întreabă istoricul spaniol contemporan, care a scrutat cu cea mai mare fineţe originile mentalităţii spaniolului Secolului de aur ; „ar fi putut ei să apară la un popor care ar fi cunoscut o viaţă economică dezvoltată, în care nu ar fi existat o asemenea distorsiune socială între cei puternici şi masele dezmoştenite de soartă ; în care aversul şi reversul vieţii sociale nu ar fi oferit un contrast atît de violent ca la sud de Pirinei ? Căci nouă ne-a lipsit o conştiinţă burgheză, capabilă să ofere un ideal de viaţă diferit de idealul eroic şi de reversul său picaresc“ [7].

⋆

Elementele cele mai diverse – dintre care nu trebuie să omitem pe călugării plecaţi din mănăstire – contribuie aşadar la alcătuirea „faunei“ picareşti, ale cărei specimene scriitorii contemporani s-au amuzat uneori să le claseze pe genuri şi specii. În ordine de nocivitate crescîndă, treapta inferioară este reprezentată de cerşetor, care aparţine dealtfel unei categorii juridic clasate. Cerşetoria este cu adevărat recunoscută ca drept doar pentru aceia care nu pot munci (şi pe care legea îi deosebeşte de *vagos* ********** , care nu vor să muncească) : cerşetorul „recunoscut“ trebuie să posede o „autorizaţie“, eliberată de parohul locului său de baştină, şi care îi îngăduie să ceară de pomană în localitate şi pe o rază de şase leghe în jur[8].

********** ***vago,*** hoinar, pribeag (N.T.).

Printre ei exista un grup favorizat ; orbii, care deţin monopolul de a recita sau „cînta“ rugăciunile care apără indivizii şi colectivitatea de bolile şi calamităţile de diverse naturi, în anumite oraşe, orbii sînt grupaţi în confrerii, ale căror statute, oficial recunoscute de către autoritatea municipală, le apără privilegiile. Statutele confreriei din Madrid asigură membrilor săi, în afară de monopolul rugăciunilor, pe acela al vînzării „ziarelor“, ştirilor mărunte şi almanahurilor ; la Zaragoza este prevăzut că, dacă un orb ce îşi are clienţii săi oficiali se îmbolnăveşte, „pentru ca nu cumva cucernicia numiţilor enoriaşi să se risipească, majordomii confreriei trebuie să pună să se recite respectivele rugăciuni în respectivele case, de către alţi confraţi, – iar banii primiţi pentru rugăciuni vor servi la ajutarea bolnavului cît timp va dura boala sa, iar mai apoi el îşi va recupera enoriaşii“ [9].

Numai că în oraşele mari, falşii orbi, ca şrfalşii estropiaţi mişună, încurcînd la răscruci şi la uşile bisericilor i pe trecători şi pe credincioşi cu gemetele, milogelile şi uneori insultele lor. O lucrare de la începutul secolului al XVII-lea, dedicată regelui Filip al IÎI-lea, *Discurs despre protecţia datorată adevăraţilor săraci şi despre micşorarea numărului simulanţilor* apreciază la 150.000 numărul acelora care trăiesc în Spania de pe urma milosteniei publice, majoritatea lor fiind simulanţi[10] ; el enumeră cîteva din „trucurile“ folosite de către falşii infirmi şi bolnavi pentru a-şi „amputa“ un braţ, a-şi brăzda cori pul cu false răni sau pentru a da obrazului o culoare cadaverică, şi povesteşte întâmplarea celui ce făcea pe săra-

- cui în strada Atocha din Madrid : în timp ce el agonizează, însoţitorii lui îi pun o luminare în mâini şi fac chetă pentru cheltuielile de înmormântare ; se întîmplă să treacă pe

acolo un medic care se opreşte, ia pulsul bolnavului, care se ridică brusc şi o şterge cît îl ţin picioarele...

Alături de falşii orbi, vînzători de rugăciuni pioase, trebuie să-i punem pe falşii pelerini care se duc sau pretind că sc duc la Santiago de Compostela şi cer de pomană locui lori loi oraşelor şi satelor pe unde trec. Mulţi vin din Franţa. Germania sau din alte locuri, dar se află printre • ei destui spanioli : între două perioade de angajare în armată, Estebanillo Gonzâlez se face pelerin, „spre a putea mînca la orice oră şi a nu posti pe orice timp“. Se alătură unui francez şi unui genovez, maeştri, ca şi el, în trîndă- vie. „După ce ne-am umplut ploştile după voia inimii, ne începurăm pelerinajul cu un asemenea zel, îneît în zilele în care mergeam cel mai mult pe jos. nu făceam mai mult de două leghe pentru a nu transforma în trudă ceea ce noi luasem drept distracţie. Pe drum, culegeam viile singuratice, prindeam găinile orfane şi. mulţumită acestor glume bune, sf înşirăm prin a fi încărcaţi de bani şi de pomeni...“

Cu o treaptă mai sus faţa de aceia care trăiesc din cerşit, vin *pi caros* care, la adăpostul unei meserii neînsemnate ce îi fereşte de a fi acuzaţi de vagabondaj, se dedau şterpelelilor şi furtişagului domestic : aşa de pildă acei *pinches de cocina* (ajutori de bucătari) care găsesc întotdeauna mijlocul de ¿1 se hrăni cu generozitate, ei şi prietenii lor. pe seama bucătăriilor unde sînt puşi la treabă, sau *esport Mieros* (hamali, comisionari), care se obligă să ducă la domiciliu, pentru persoanele particulare, mărfuri şi produse diverse, şi profită de ocazie pentru a şterpeli ceea ce poate fi cu uşurinţă ascuns sub haine. Alături de ei vine negustorul ambulant *(Imlionero).* meserie pe care E' lobi o exercită cîtava vreme după ce a fost „degrar dal“ din condiţia sa de pelerin şi după ce şi-a plasat capi- laiul în cumpărarea ele cuţite, mătănii,

piepţeni, ace şi alte fleacuri pe care se va duce să le vîndă pe străzile Sevillei. etapă obligatorie a oricărei vieţi picareşti.

Pasiunea pentru joc, care face ravagii în sinul tuturor claselor, aduce un cîştig sigur acelora care ştiu să o exploateze. Există case de joc autorizate (şi în general concesionate foştilor soldaţi, invalizi, pentru care ele ţin loc* de refugiu), dar mult mai numeroase sînt tripourile (gări— *os)* în care profesionişţii jocului *(tahures)* îşi iau măsuri pentru a-i jumuli pe clienţii preci încrezători ; ei se grupează uneori în echipe, fiecare membru avînd specialitatea sa : există, ne spune Quevedo. falsificatorul *(fullero),* care are sarcina de a pregăti mai multe perechi de cărţi măsluite pentru cazul în care unii din ele ar fi descoperită ; susţinătorul a cărui sarcină este de a le face să dispară la sfîr- şitul partidei pentru ca profanii să nu poată descoperi ter- tipul : în fine, „hăitaşul“ care are misiunea de a atrage la tripou pe amatorul prea încrezător sau prea sigur dc el.

Pe treapta cea mai de sus a ierarhiei picareşti şi domi- nînd gloata celor care dau din coate pentru ca să poată trăi, profitînd de mila, credulitatea şi neîndemînarca celorlalţi, se plasează cei ce constituie cu adevărat .»clasele periculoase“, în caic se întîlnesc hoţii de meserie şi asasinii. Există printre ei un mare număr de specialităţi, iar Carlos Garda, contemporan cu Filip al iV-lea, distinge în speţa hoţilor nu mai puţin de douăsprezece varietăţi, printre care şterpelitorii de pungi, *capeadores* (specializaţi în furtul- pelerinelor şi mantiilor în vremea nopţii), *salteadores* (hoţii’de drumul marc), „muşii” *(grumetes),* astlel numiţi pentru îndemînarea lor de a. se urca pe scările de frînghie ce se foloseau la devalizarea caselor, „apostolii“ care ca şi sfîntul Petru, au asupra loi o bună legătură de

chei, „satirii“, hoţi de vite pe timpuri, şi chiar şi „cucernicii“, pricepuţi în a sparge cutia milelor la biserici şi a despuia statuile sfinţilor de ornamentele lor de preţ [n].

Aristocraţia crimei este formată din „fanfaroni“ *(valentones)* şi „ucigaşi“ *(matones),* care arborează un costum ce aminteşte pe acela al soldatului (mulţi din ei au fosl mai întîi soldaţi) : pălărie cu boruri mari, uneori împodobită cu pene, haină strimtă pe corp, din piele de bivol (as- cunzînd adesea o cămaşă de zale), spadă lungă prinsă la cingătoare. Aceştia lucrează „în contul lor“, sau îşi oferă serviciile cui vrea să scape de im inoportun, printr-o dispută oportun provocată, sau pur şi simplu printr-un asasinat. Dar admiraţia ce se leagă de bravura personală îi încununează cu un prestigiu care le supravieţuieşte, dacă din întîmplare crimele lor i-au dus la eşafod şi dacă nu şi-au dezminţit, pînă în ultima clipă, „vitejia“ de care făcuseră dovadă în timpul vieţii. Pérez Vázquez de Escamillo şi Alonso Álvarez de Soria, renumiţi bandiţi spînzuraţi la Sevilla în secolul al XVI-lea, au intrat în posteritate pentru curajul şi aroganţa cu care şi-au înfruntat supliciul; amintirea lor este evocată de Lope de Voga ; iar Quevedo, care îl aminteşte pe Escamillo în *Buscón,* s-a inspirat desigur din aceste episoade „exemplare“ atunci cînd îl pune pe călău să îi descrie lui Pablos de Segovia ultimele clipe ale tatălui său :

> „Tatăl tău a murit, acum mai bine de opt zile, dînd dovadă de mai mult curaj decît oricine pe lumea asta. O spun în calitatea celui ce l-a spînzurat. S-a urcat pe măgarul care-l aducea Ia supliciu fără să pună piciorul în scară şi, după înfăţişarea lui, ca şi după crucile oare erau purtate dinaintea lui,

nu era nimeni care să nu-l socoată demn de a fi spînzurat. Mergea cu un aer foarte degajat, privind la ferestre şi salutînd politicos pe cei ce-şi părăsiseră prăvălia pentru a-l privi trecînd. îşi răsuci de două ori mustaţa. îi invita pe duhovnici să se odihnească şi lăuda ce i se părea că spun aceştia mai frumos.

Ajuns la picioarele spînzurătorii, puse piciorul pe scară şi urcă, nici încet, nici în patru labe şi găsind un fuscel rupt, se întoarse spre oameni legii şi le spuse să pună să-l repare pentru următorul care va veni, căci nu toată lumea poate avea acelaşi curaj ca el. Nu aş putea îndeajuns spune ce bună impresie le făcu tuturor. Odată sus, se aşează, îşi arunci spre spate cutele cămăşii pe care o purta, luă funia şi şi-o trecu chiar peste mărul lui Adam ; apoi, văzînd cum călugărul teatin se pregătea să predice, zise : -«Părinte, te scutesc de predică ; dă-i drumul niţel la *Crez* şi să sfîrşim mai repede...» Se lăsă sîi cadă fără să încrucişeze picioarele şi fără nici un gest, păstrînd o asemenea gravitate că nu ai fi putut cerc mai mult.“ [12]

În marile oraşe, în care lumea interlopă reprezintă o parte deloc neglijabilă a populaţiei, hoţii şi asasinii formează uneori bande organizate, cu spionii, complicii şi tăinuitorii lor. Au existat oare adevărate „confrerii“ ale hoţilor, cu statutele lor, după modelul confreriilor cucernice şi caritabile ? în a sa „nuvelă exemplară“ *Rinconete y Cortadillo,* a cărei acţiune se situează spre 1598 la Sevilla, Cervantes înfăţişează confreria plasată sub autoritatea supremă a lui Monipodio, şi ai cărei membri asociază exercitarea ,,meseriei“ cu practicarea cucerniciei celei mai stricte, consacrînd o mare parte a

beneficiilor lor liturghiilor rostite pentru „confraţii“ morţi pe eşafod. Am fi tentaţi să îi atribuim fanteziei lui Cervantes efectele comice pe care le scoate clin acest contrast, dacă o mărturie datînd din 1592 nu ar părea că aduce o confirmare spuselor sale : „La Sevilla, scrie Luis Zapata, există, zice-se, o confrerie a hoţilor, cu stareţul şi consilierii săi, ca în confreriile negustorilor ; au depozitari, la care se adună rezultatul furturilor, şi im cufăr cu trei chei, unde se păstrează ceea ce se fură şi ceea ce se vinde ; se ia‘de acolo ceea ce este necesar pentru cheltuială şi *de asemeni pentru a-i cumpăra pe cei ce pot fi de folos, atunci cînd este vorba de a salva pe cineva care se află într-o situaţie neplăcută.* Se aratei foarte circumspecţi în ceea ce priveşte admiterea noilor membri : nu acceptă decît oameni curajoşi, înde-mînatici, *vechi creştini; nu primesc decît pe servitorii oamenilor bogaţi sau cu trecere în oraş, sau pe cei ai funcţionarilor în justiţie,* iar primul lucru pe care ei trebuie să-l jure este acesta : chiar dacă vor fi tăiaţi bucăţele, mai curmei vor suferi toate chinurile decît să-şi denunţe to- varilşii.“ [13]

Aluzia la „fondurile de corupţie“ care servesc pentru a pune în ordine afacerile proaste, şi la oamenii cu rang important de la care se poate spera un sprijin, explică incapacitatea autorităţii publice de a pune capăt anumitor excese. Desigur este greu de crezut, aşa cum o afirmă ro-, mânui picaresc şi îndeosebi *Guzmăn de Alfarache,* că toţi judecătorii sînt venali, iar toţi alguazilii complici ai hoţilor. Totuşi nu poţi să nu fii impresionat de numărul acuzaţiilor de acest fel, care sîntuneori confirmate chiai* de

¿o
autorităţi ; *Santa Hermandad* * şi ai săi *cuadrilleros* (jandarmi). însărcinaţi cu asigurarea securităţii satelor, au o detestabilă reputaţie : ..Dacă nu ai făcut nici o greşeală, spune Guzmăn, Dumnezeu să te scape de Sfînta Frăţie, căci «sfinţii jandarmi» sînt aproape toţi oameni inevitabili şi fără suflet, şi mulţi nu vor ezita să afirme împotriva ta, sub puterea jurămîntului, ceea ce tu nu ai făcut iar ei nu au putut vedea, pur şi simplu pentru că vor fi primit bani sau măcar un ulcior cu vin pentru a depune o falsă mărturie“. Aceeaşi acuzaţie o găsim în deliberările municipalităţii din Osuna. în Andaluzia, care „considerînd că numeroşi *cuadrilleros* ies la iveală fără să fi primit ordin de la alcaldele lor şi pe deasupra se amestecă în denunţuri şi alte probleme, care nu stau în atribuţiile lor. din care rezultă mari necazuri şi prejudicii”, le interzice să iasă din oraş fără ordin expres de la autorităţile judiciare.[1]‘. Neîncrederea pe care guvernul o încearcă faţă de propriii săi ofiţeri de justiţie şi de poliţie este atestată de hotărîri regale promulgate în 1610 şi 1613, care le interzic pe de-o parte să frecventeze tavernele, iar pe de altă parte interzic hangiilor şi negustorilor de tot felul să le dea bani în avans

Ar fi totuşi absurd să generalizăm : se întîmplă uneori ca un .,alcalde al crimei” să-şi ia slujba în serios şi să încerce să-şi cureţe oraşul de ticăloşii cei mai periculoşi. Pentru aceia care cad în mîinile justiţiei, pedepsele sînt nemiloase, iar caracterul spectaculos dat executării sentinţelor urmăreşte să sporească tocmai caracterul de

♦ Sfinta Frăţie, organizaţie de miliţie împotriva răufăcătorilor, în vechea Spanie (N.T.).

exemplu. Condamnatul la moarte, îmbrăcat cu un soi de tunică albă şi avind pe cap o bonetă albastră (costumaţie numită, „veşmîntul concepţiunir‘, al cărei port asigură pentru cel ce îl îmbracă indulgenţa cerului), îşi face ultima ieşire, de la închisoare la eşafod, urcat pe un catîr sau pe un măgar, cu mîinile legate pe un crucifix, cu o funie m jurul gîtului şi încadrat de doi călugări care îl îndeamnă să moară cum trebuie. în faţa lui un crainic public îi strigă crimele : în spatele lui vin călare alguazilul care l-a prins şi judecătorul care l-a condamnat. Cortegiul se opreşte în faţa fiecărei imagini cucernice sau biserici situate pt drumul său, pentru a recita o rugăciune. Execuţia odată terminată (în general prin spînzurare. decapitarea fiind privilegiul nobililor), corpul este rupt în bucăţi şî bucăţile expuse la răspîntii şi la intrarea în oraşe.

Pentru aceia care se ştiu urmăriţi de poliţie, există totuşi o soluţie : adăpostul inviolabil pe care îl oferă incinta unei biserici, adesea delimitată de grilajuri sau lanţuri, şi caro devine din acest motiv un loc de întîlnire al bandiţilor, pe care vin să îi aprovizioneze tovarăşi de-ai lor mai puţin compromişi, sau prostituate care transformă locul sacru într-un lupanar.

Prostituţia ocupă intr-adevăr un loc de frunte în lumea picarescă, pentru care ca constituie o sursă de venituri. Comportă, ca şi aceasta, multiple trepte. Cea mai de jos este aceea a femeilor ce lucrează în ..case” *(mancebias)* şi a căror activitate a fost reglementată de către Filip al Il-lca în 1572 şi 1575. Fiecare *mancebia este* plasată sub autoritatea unui „tată” sau a unei „mame”, recunoscuţi de autoritatea publică şi care, intrînd în funcţie, trebuie să jure că vor respecta hotărîrile regale referitoare la prostituţie. Este interzis

să fio admisă o femeie căsătorită (ca şi

o fecioară, dealtfel) sau o femeie încărcata de datorii ; este de asemeni interzis să se împrumute bani ..pensionarelor“, ceea ce ar constitui un mijloc de a le lega la nesfîrşit de activitatea lor. La fiecare opt zile, femeile trebuie examinate de un doctor ; în caz do boală contagioasă, sînt pe dată Uimise la spital.

Costumul prostituatelor este şi el fixat prin regulament (în mod obligatoriu afişat în ..casă“) : spre a nu putea fi confundate cu femeile cinstite, ele nu au voie să poarte rochii cu trenă sau încălţăminte cu toc înalt, ci o mantie scurtă, de culoare roşie, aruncată pe umeri ; ele nu au dreptul să fie însoţite de un paj cînd ies de acasă, nici să îngenuncheze la biserică pe o perniţă. ,,Tatăl“ este responsabil, sub supravegherea magistratilor municipali, de ordinea şi bunul mers al stabilimentului : intrarea este interzisă oricărui om purtînd spadă sau pumnal : tarif urile variază după calităţile şi farmecul pensionarelor, cît şi după condiţiile de lucru : un regulament privitor la casele de prostituţie din Aragon dă o bizară precizare : pc pat. o jumătate de real, în pat, un real ,G...

Autoritatea publică veghează de asemenea la sănătatea morală a prostituatelor : le este interzis să-şi practici- meseria în. Săptămîna Patimilor. în plus. în postul Paştc- lui. sînt invitate să se pocăiască : sînt conduse într-o biserică, unde un predicator le line o frumoasă predică despre păcătoasa Magdalena ; apoi coboară din amvon şi le întinde crucifixul spunînd : „Iată-l pe Domnul ; îmbrăţişa ti-1”. Dacă vreuna din ele o face, este dusă într-o mănăstire de prostituate pocăite : dar majoritatea îşi întorc obrazul, pentru a reveni la ..munca“ lor. .

Orice oraş de oarecare importanţă ¿»re măcai' una din acele *pvterias,* dintre care unele sînt deosebii de

<x
>s

renumite.

<x
>s

cum ai- fi cea din Valencia : „Există la Valencia, ca dealtfel în toata Spania, scrie Barthélemy Joly, un mare şi celebru loc consacrat plăcerii publice, cu femei care au porţiunea lor de oraş în oare această viaţă se exercită în tocită libertatea, femeile din aceste meserii găsindu-se la preţ de nimica faţă de excesiva scumpete a tuturor celorlalte mărfuri“ [I7]. Acest cartier cuprindea o serie de căsuţe. fiecare înconjurată de o grădină, proprietatea „taţilor“ şi „mamelor“ care instalau aici prostituate. Se vil la ave?, un cartier do acelaşi gen, parvisul Lagunei, ale cărei case aparţineau în parte municipalităţii, iar restul particularilor – adesea persoane importante din oraş – care desemnau pe „taţii“ însărcinaţi cu administraţia. Succesul acestor stabilimente era considerabil, dacă dăm crezare contemporanilor, atît spanioli cît şi străini. Enrique Coek, „notar apostolic şi arcaş în garda regală“ sub Filjp al LI-lea, declară că *„-puterfa* publică este atît de obişnuită în Spania îneît, intrînd într-un oraş, mulţi oameni se duc acolo mai înainte de a se duce la biserică“ [J3], iar un alt autor declară, în legătură cu acele *mancebîas* din oraşele aragoneze, că afluenţa oamenilor de joasă condiţie este aşa de mare îneît „se bat la intrare, pentru a-şi păstra rîn- dul, cum se face de obicei în audienţă la un principe sau judecător“ [J9]...

Dar prostituţia se etalează de asemenea pe larg în ¿ifara cartierelor rezervate, iar limba spaniolă stabileşte o ierarhie între eele caie se consacră meseriei, de la cea care agaţă la colţuri de stradă *(ramera, cantonera),* tre- cînd prin *dama de achaque,* care arborează înfăţişarea unei burgheze de treabă, pînă la *tusona,* care îşi dă aere de mare doamnă şi care,. pentru a-şi spori „respectabilitatea“ – şi preţul –

iese însoţită de o duenă angajată şi de

nn proxenet care joacă rolul de cavaler însoţitor. Unele romane picareşti au drept eroină pe cile una din aceste aventuriere, cum ar fi *La picura Justina,* sau *Elena, fiica Celestinei,* a cărei ţinută sclivisită şi de un irezistibil farmec a fost descrisă de Salas Barbadillo : ..Ce femeie, prieteni ! dacă aţi fi văzut-o ieşind, nelăsînd să se vadă decît im ochi, purtînd o mantie din satin de Sevilla, o fustă de culoare închisă, mîneci lungi, pantofi cu toc înalt, mergînd degajat cu pasul lung, nu ştiu care din voi ar fi fost atît de cast pentru a nu o urmări, dacă nu cu pasul, măcar cu ochii timp de o clipă cît traversa strada."

★

Ca toate mediile, şi „picaresca" are argoul ei propriu, „jargonul fraţilor" *(jerga de germania),* a cărui folosire constituie un semn de recunoaştere între cerşetori, căci, spune procurorul Chaves în descrierea închisorii din Sevîlla, „pentru ei este o insultă să numească lucrurile pe numele lor". El se distinge prin gustul pentru antifraze (taverna devine în argou „sihăstrie") şi metafore, care învеşmântează temutele realităţi ale vieţii şi mor ţii : scaunul de tortură se numeşte „confesionalul" la care se recomandă să nu „cînţi", chiar dacă tăcere^ te împinge să „te căsătoreşti cu văduva" (spînzurătoarea) şi te conduce pînă la *finibus terrae.*

Lumea picarescă are de asemeni geografia sa proprie şi *picaro-vH* desăvîrşit este acela care i-a parcurs diversele etape pînă a ajuns la „locurile nobile" a căror reputaţie, răspîndită fără îndoială în mare parte datorită operelor literare, se extinde în toată Spania. La Madrid, piaţa Fierarilor *(Herradores)* şi Puerta del Sol sînt principalele locuri de întîlnire ale lumii interlope ; ea se adună la Se- ‘

govia la umbrei apeductului roman în piaţeta Azoguejo††††††††††††††; Toledo este celebru pentru *Zocodover* (vechea piaţă arabă), Sevilla pentru *Arenal* (prundişul). care coboară pînâ la Guadalquivir. Dar renumele lor este pus în umbră de piaţa *Potro* (mînz) la Cordoba : aceasta dă la iveală crema pi- carismului ; a fi născut acolo face aproape cil un hrisov do nobleţe, şi tot acolo Estebanillo Gonzălez vine să-şi . caute consacrarea meritelor căci „după ce fusesem student, paj, soldat, nu îmi mai lipsea decît acest grad pentru a ajunge doctor. în meseriile pe care le profesam...” Totuşi, sanctuarul suprem, Mecca picarismului, il constituie un mic port din Andaluzia. Zahara, cu pescăriile sale de thon, dacă dăm creziire lui Cervantes care descrie în *Vestita spălătoreasă* cariera şi ascensiunea socială a lui Diego de Carriazo.

„învăţă să joace arşice la Madrid, *¿carte* în suburbiile Toledo-ului, pichet în barbacanele Sevillei şi trecu prin toate gradele de *pîcaro* pînă ce ajunse în vîrf şi fu recunoscut maestru, hi Zahara, printre îngrăditurile de năvoade cu care se pescuieşte thonul, acolo unde se află punctul 'ultim al vieţii picareşti. O, voi, *pîcaros* dubioşi, murdari, graşi şi slinoşi ; cerşetori contrafăcuţi, estropiaţi, diformi, borfaşi din Zocodover sau din pieţele Madridului, gălăgioşi recitatori de rugăciuni, hamali din Sevilla, proxeneţi ai drojdiei societăţii şi tu, întreagă nesfîrşită gloată a celor învăluiţi de numele de *pîcaro !* nu vă luaţi numele de *pîcaros* dacă n-aţi urmat două cursuri la academia de pescuit a thonului ; ici se cîntă ; colo numele Domnului este luat în deşert : dincolo au loc

†††††††††††††† Diminutiv de la ***azogue,*** piaţă, obor (N.T.).

certuri şi bătăi .şi pretutindeni se fură : aicea libertatea îşi află adevăratul ei teren, iar „munca“ apare în toată strălucirea ei ; aicea numeroşi taţi de familie nobilă pun să le fie căutaţi fiii, şi aicea îi şi găsesc – iar aceştia simt tot atîta regret să fie smulşi acestei existenţe cît ar avea să fie trimişi la moarte.“^

Ţinind totuşi seamă – cu prisosinţei – de ..indulgenţa estetică“ ce îi inspiră autorului lui Don Quijote această entuziastă evocare, nu putem izola acest fragment de alte exaltări ale vieţii picareşti pe care le găsim în literatura vremii, şi care dovedesc atracţia pe care o exercită asupra multor minţi viaţa liberă a *pica.ro*-ului. Este una din temele ce revin cel mai constant în *Guzmdn de Alfarache,* ..această sumă a filozofiei picareşti“, al cărei autor a cunoscut. să nu uităm, necazurile şi desfătările acestei existenţe : ..O. preafericit de două, de trei şi de patru ori eşti tu, care te trezeşti dimineaţa la orice oră vrei, fără să-ţi pese să slujeşti sau să fii slujit, liber să păstrezi ceea ce ai. netemîndu-te că vei pierde... în pieţe, la sărbători tu afli cele mai bune locuri, iarna la soare şi vara la umbră, îţi pui masa, îţi faci patul cum îţi trece prin cap. fără să trebuiască să dai socoteală, fără ca cineva să vină să te împiedice şi să-ţi spună ceva...“

Şi cu toate acestea, nu totul este desfătare în această viaţă ; faci cunoştinţă cu foamea şi setea, cu arşi (a sufocantă a verilor şi cu asprimea iernilor, fără adăpostul vreunui acoperiş deasupra capului, iar ultima plimbare pe pare o faci este adesea aceea care duce la spînzurătoare. Dar, ce importanţă au toate astea, faţă de preţul incomparabil al libertăţii ! Atunci cînd Diegc de Carriazo, ne spune 'Ccrvantes, fiul unei nobile familii din Burgos, fuge de acasă pentru a cutreiera lumea, „a fost at-ît de fericit de această viaţă liberă îneît. îh mijlocul

neplăcerilor şi mize

- * »

315» **.**

riilor pe care ca le atrage după sine, el nu regreta belşugul casei părinteşti, nu simţea oboseala mersului pe jos şi nu se plîngea nici de cald, nici de frig ; toate anotimpurile • anului îi păreau plăcute ca o primăvară potolită ; dormea la fel de bine în fin ca şi pe cearceaf uri ; se vira în grămada de paie a unui han, cu tot atîta plăcere ca şi cînd s-ar li culcat între două pînzeturi fine de Olanda...“.

Filozofia picarescă depăşeşte însă indiferenţa şi renunţarea la comoditatea unei vieţi conformiste ; pentru aceasta, ea. nu simte decît dispreţ. Cu ce drept cei ce duc această * viaţă s-ar considera superiori faţă de *pîcaros ?* în numele virtuţilor lor morale ? „Toţi fură, toţi înşeală, toţi mint ; şi lucru] cel mai rău este faptul că se laudă cu asta“, replică Gir *mân.* În numele onoarei atît de înălţate în slăvi? Născocire buna pentru cei bogaţi, căci „nicicînd foamea şi ruşinea n-au făcut casă bună“. Şi cît valorează distincţiile sociale caro sínt la asemenea preţ în ochii oamenilor ? Bogaţi sau săraci, nobili sau cerşetori, nu sínt oare cu toţii plămădii.i din acelaşi lut – sau mai degrabă din acelaşi noroi ?

Prin ironia şi sarcasmul ce sínt adresate onorurilor artificiale ale lumii, se exprimă un *Vanitas vanitatuin* în care putem găsi o răsfrîngere a evoluţiei Spaniei între epoca lui Filip al II-lea şi epoca celui de al doilea succesor al său, între Lepanto şi Rocroi. Amintind de vremea tinereţii sale. *Guzmán* arată că atunci *pîcaros-ii* erau puţin numeroşi ; astăzi „nu există o altă meserie mai cuprinzătoare. *şi toţi se ¡alese ca ca...“* [22] Picarizarea se manifestă înir-adevăr în acelaşi timp în realitatea socială, în <tarc ea atinge mai mult sau mai puţin toate clasele, şi în spirite : şi. sub acest ultim aspect, ea apare ca o atitudine de dezamăgire şi de renunţare, ca o epuizare a eroismului, a onoarei şi a

marilor încercări care obsedează sufletul spaniol : „Lăsaţ.i-le, lăsaţi-le acestor uriaşi emfaza“, protestează Mateo Alemân, cu cincisprezece ani rnai înainte ca Ccrvantes să-l trimită pe Don Quijote la asaltul morilor sale...[2Î c]

Astfel, dacă romanul picaresc nu este decît o oglindă deformata a societăţii şi vieţii spaniole din Secolul de aur. el nu constituie mai puţin expresia unei Spânii care, mă- surîndu-.şi nemărginirea eforturilor şi nimicnicia rezultatelor dobîndite, îşi pune întrebări cu privire la ea însăşi şi la deşii nul său.

¡voie iÑMoíjraíicí

Din enorma bibliografie în limba spaniolă pe care ar tom- port a-o subiectul nostru (şi în care ar trebui inclusă întreaga literatură dramatică şi romanesca a epocii), nu putem refine decît o mică parte. Fă-cînd trimiteri, în ceea ce priveşte aspectele deosebite. la indicaţiile care figurează la începutul fiecărui capitol şi în note, ne limităm să indicăm mai jos cîteva lucrări generale relative la viaţa socială şi la reflexul ei literar. Sîntem totuşi datori să aducem un deosebit omagiu seriei de studii în care José DELEITO PIÑUELA a dat o amplă panorama ***Spaniei lui Filip al IV-lea.*** studii ne care le menţionăm la capitolele corespunzătoare. Se va putea aprecia, prin- intermediul notelor, tot ceea ce datorăm acestui istoric.

ALTAMIRA (Rafael) ; ***Historia de España y de la civilización española,*** od. a IH-a. vol. 3. 1918.

VICENS VIVES (José) : ***Historia economica y social de España,*** cond.‘ de. vol. 3 ; ***imperio. Aristocracia, Absolutismo,*** partea I-a de •I. REGLA.

PALACIO ATARD (Vicente) : ***Derrota, agotamiento, decadencia de la España del siglo XVII,*** ed. a H^a. 1956.

DOMINGUEZ ORTIZ’ (Antonio) : ***Política y hacienda de Felipe IV,*** 1960.

MOREL PATIO (Alfred) : ***L'Espagne au*** XVK ***et au*** XVIK ***siècle*** (Heilbronn. 1878). şi ***Etudes sur l'Espagne. Première série,*** ed. a H-a (1895). Partea a V-a : ***Le „Don Quichotte[11] envisagé***

comme peinture et critique de la société espagnole du XV le et du XVlie siècle.

GONZÁLEZ FALENCIA (Angel) : ***La España del Siglo de Oro*** (1940).

PFANDL (Ludwig) : ***Introducción al Siglo de Oro (Cultura y costumbres del pueblo español de los siglos XVI y XVII),*** trad. din germană (1929).

VALBUENA PRAT (Angel) : ***La vida española en la^ Edad, de Oro según las fuentes literarias*** (1943).

IGUAL ÛBEDA (Francisco) : ***El Siglo de Oro*** (1951).

DEL ARCO (Ricardo) ***'.La sociedad española en las obras dramáticas de Lope de Vega*** (18-12).

VILAR (Pierre) : ***Le temps du „Quichotte“*** (Europe, XXXIV. 1956, p. 3—16).

ORTEGA Y GASSET (José) : ***Papeles sobre Velâzquez y Goya.*** Partea I-a : De ***la España alucinante y alucinada de Velâzquez.*** 195«.

Capitolul I
„SCRISOARE ASUPRA CĂLĂTORIEI ÎN SPANIA“

Asupra numeroaselor redaţii de călătorie în Spania în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, cf. FOUCHÉ DELBOSC : ***Bibliographie des voyages en Espagne et au Portugal,*** în ***Revue Hispanique,*** III. 1096, şi FARINELLI : ***Viajes por España y Portugal desde la Edad Media hasta el Siglo XX*** (1921), completat de un ***Suplimento*** (1930). Cele mai importante dintre ele au fost reunite şi editate în limba spaniolă de J. GARCÍA MERCADAL : ***Viajes de extranjeros por España y Portugal,*** 2 vol., Madrid, 1959.

„Scrisoarea“ noastră se inspiră esenţialmentc din relatările lăsate de trei călători francezi care au vizitat Spania între 1600 şi 1659 : ***Voyage de Barthélemy Joly en Espagne,*** 1603—1604 (B. Joly -I

se intitulează „consilier şi duhovnic al regelui Franţei“), text publicat de ***Revue Hispanique,*** vol. XX, 1909, p. 460—618 ; ***Voyage d'Espagne*** (1655) de Antoine de BRUNEL. (Brunei este un nobil protestant din Dauphiné), text în ***Revue Hispanique,*** vol. XXX, 1914. p. 119—376 ; ***Journal du Voyage d'Espagne*** (1659) de François BERTA UT (Bcrtaut, fratele Doamnei de Motteville, era consilier-cleric în Parlamentul din Rouen), text în ***Revue Hispanique,*** vol. XLVII. 1919, p. 1—319. Toţi trei sînt oameni cultivaţi, vorbind castiliana, şi care menţionează destul de frecvent autori spanioli contemporani, confirmînd astfel strălucirea intelectuală a Secolului de aur

Faimoasa ***Relation du voyage d'Espagne*** a Doamnei d'Auinoy, al cărei succes a fost durabil, şi care a contribuit la fixarea în opinia franceză a trăsăturilor Spaniei „tradiţionale“, constituie o sursă mult mai puţin sigură. Pe lingă faptul că voiajul său se situează la o dată -în mod sensibil ulterioară (1679—1681), contesa nu s-a lipsit de plăcerea de a-şi argumenta descrierea asupra vieţii spaniole cu detalii picante, de o autenticitate îndoielnică. Dar cum ea şi-a alimentat din belşug inspiraţia din povestirile călătorilor care au precedat-o, şi cum ea a folosit, pe deasupra, anumite lucrări spaniole contemporane, mărturia ei poate fi folosită, dacă este confruntată cu altele. (Ducele de MAURA şi A. GONZÁLEZ AMEZUA : ***Fantasías y realidades del viaje a Madrid, de la Condesa d'Aulnoy,*** Madrid, f.d.. au reabilitat parţial, împotriva lui Fouché Delbosc (ed. ***Voyage d'Espagne)*** mărturia Doamnei d'Aulnoy).

1. Acest avertisment plasat la începutul capitolului este inspirat de B. JOLY ***(Preface)*** şi de BRUNEL (cap. I. p. 124).

F I

2. BRUNEL, cap. II ; perceperea drepturilor Inchiziţiei este de asemeni menţionată de către Camillo Borghese. al cărui jurnal de călătorie ***Descripción del camino de Irún a Madrid*** (începutul secolului al XVII-lea) a fost publicat de către MOREL FAT1O : ***L'Espagne au XVIe et au XVIIe siècle, anexa IV.***

3. B. JOLY. p. 528 ; BRUNEL. cap. XXVI.

4. Privitor la transporturile spaniole ; cf. Maria MONTANEZ MATILLAS. ***El correo eu la Espana de los Austrias*** (1953); Jurnalul ***de călătorie*** al lui Camillo Borghese furnizează date asupra duratei traseurilor parcurse călare pe catîr: de la Irún la Pamplona, 2 zile ; de la Pamplona la Burgos, 3 zile ; de la Madrid la Escorial, o zi. Brunei a avut nevoie de 10 zile pentru a efectua călătoria Irún—Madrid (81 leghe).

5. Toţi călătorii, de orice naţionalitate ar fi, sînt unanimi în a deplinge starea proastă în care se află hanurile spaniole „unde nu găseşti decit ceea ce aduci tu însuţi".

6. Tot pasajul acesta – cuprinzînd şi citatul din ***Guznuin de Alfarache*** – în B. JOLY, p. 541—542.

7. „Elogiul Spaniei" ***(Laus Spaniae)*** lăudind fertilitatea şi belşugul ţării, este o „piesă" caracteristică a întregii istorii a Spaniei, începînd cu Isidoro de Sevilla. ***Istoria Spaniei*** de Părintele MARIANA ***(Históriáé de rebus Hispániáé, libri XXV,*** Toledo. 1592— 1595) este frecvent citată de către BERTAUT.

3. Privitor la peisajul castilian, BERTAUT. p. 190. Numărul oilor venind din Franţa în Aragon este dat do B. JOLY, p. 501—502.

9. BERTAUT revine în două rînduri asupra acelor ***norias*** pe care le-a văzut în Mancha (p. 57) şi în Andaluzia (p. 193).

10. Descriere aparţinind magnatului polonez lacob Sobieski, aflat în vizită în Spania în 1611. (GARCIA MERCADAL : ***Viajes...*** II, p. 330).

11. Privitor la frumuseţea regatului Valenciei, B. JOLY, p. 507.

12. Mărturia lui Brunei, posterioară cu mat bine de patruzeci de ani expulzării, arată profunda repercusiune a acestui eveniment, nu numai pe plan material, ci şi în sufletul spaniol. Cervantes a aclamat „eroica hotărîre a marelui rege Filip al III-lea", dar istoricul valencián E6COLANO, în ***Décadas de la história de Valencia*** Vorbeşte de „frumoasa grădină a Spaniei, preschimbată

în cîmpie aridă şi pustie“.

B. Joly, care a vizitat regiunea înainte de expulzare, menţionează subterfugiile folosite de către maurii convertiţi spre a se sustrage disciplinei creştine.

13. Bertául, care vorbeşte şi el despre expulzare, apreciază la 900.000 numărul exilaţilor. II. LAPEYRE ***(Géographie de VEspagne morisque)*** a redus totalul pe bază de documente de necombătut, la 270.000.

14. în 1619, SANCHEZ DE MONCADA scrie : ..Sărăcia Spaniei este rezultatul descoperirii Americii“, idee pe care o exprimase deja, sub Filip al II-lca, autorul lucrării ***Norte de Principes*** (múltú vreme atribuită lui Antonio Pérez, consilier al regeluii.

15. BRUNEL, p. 153.

16. BRUNEL. cap. XIX. Privitor la Segovia, BERTAUT, p. 163.

17. Descrierile Barcelonei şi Zaragozei în B. JOLA” (p. 476—481 şi 537) ; asupra Valenciei, ***Ibid.*** p. 515.

18. Privitor la francezii stabiliti în Catalonia şi la Zaragoza, B. Joly, p. 483 şi 535—536. Este evident că cifrele dale de autorii francezi nu au legătură cu realitatea ; dai* se găsesc indicaţii analoge la autorii spanioli contemporani. Anumite oraşe dădeau impresia că erau literalmente „invadate“ de francezi, ca de pildă Sevilla în care, după aprecierile moderate ale lui A. DOMÍNGUEZ ORTIZ : ***Los extranjeros en la vida española durante el siglo XVII,*** existau în jur de douăsprezece mii de francezi la o populaţie totală de 120.000 de locuitori.

19. Privitor la sistemul monetar spaniol, c(. nota finală a capitolului de faţă.

20. BRUNEL, cap. XXXVII.

21. ***„Toda la inmundicia de Europa ha venido a España, sin que se haya quedado en Francia, Alemania, Italia, Flandes, cojo, maneo, tullido ni ciego que no se haya venido a España”*** (FER-» NANDEZ DE NAVARRETE, ***Conservaron de Monarquías,*** 1626).

22. BRUNEL, p. 144. – B. JOLY revine şi el în diverse rînduri asupra exceselor orgoliului spaniol, în special în sinul meşteşugarilor.

23. BRUNEL, cap. VI, p. 143—144.

24. Toată această desfăşurare îi aparţine lui B. JOLY. BRUNEL (cap. XXV) insistă asupra diferenţelor temperamentale între locuitorii diverselor provincii.

25. BERTAUT, p. 193. Privitor la inegalitatea fiscală între diversele provincii, DOMÍNGUEZ ORTIZ : ***Politica y hacienda de Felipe IV,*** III, cap. I.

2G. Enrique COCK : ***Anales deî año ochenta y cinco*** (în GARCÍA MERCADAL : ***Viajes...*** t. I, p. 1303). Cock, „notar şi arcaş al Majestăţii Sale“, l-a însoţit pe Filip al II-lea atunci cînd regele s-a dxis la reuniunea Cortes-urilor la Monzón, în Aragón (1585).

27. Această frumoasă paralelă între Franţa şi Spania este luată din concluzia povestirii de călătorie a lui BRUNEL (cap. XXXVIII, passim).

Notă privind sistemul monetar spaniol (epoca lui Filip al III-lea şi Filip al IV-lea 1598—1665).

Două sisteme monetare îşi dispută Spania: teritoriile Coroanei Aragónului (Aragón, Catatonía, Valencia) calculează^ ca şi Franţa, în ***livres, sous*** şi ***deniers*** (1 livre = 20 sous ; 1 sol = 12 deniers). Sistemul castilian este mai complex : .

etalonul este ***maravedi-ul,*** iar multiplul său ***real-***ul – 34 maravedís, sumele mari fiind exprimate în ***ducaţi*** (im ducat – 375 maravedís).

monedele în circulaţie comportă :

monedă de aramă sau divizionară :

ochavo valorînd 2 maravedís .

cuarto. „ 4 maravedís

cuartillo „ 8 maravedís

moneda de argint: ***real de a*** ocho (real de opt) a cărui valoare

nominală este de 8 reali (adioă 272 maravedís) şi submultiplii săi (real de patru, de doi, real simplu şi jumătate de real)

monedă de aur : escudo (scud) echivalent cu 340 maravedís, în realitate, valoarea ***relativă*** a monedelor de aramă şi de argint este afectată de manevrele monetare care se multiplică sub domniile lui Filip al 111-lea şi Filip al IV-lea, şi care comportă o ..inflaţie“ <lc monedă de aramă, fie prin emiteri masive de monede noi, fie prin „rebaterea“ monedelor în circulaţie, cărora le este atribuită o valoare nominală superioară valorii lor intrinseci. Rezultă că raportul între moneda de argint (reprezentată prin „real-ul de opt” care nu suferă modificări) şi moneda divizionară este falsificat, aceasta din urmă fiind în mod legal supraevaluată, ceea ce îngăduie străinilor să introducă monede de aramă (ca de pildă hnrd-ul francez) pentru a le schimba lâ un curs avantajos pe reali de argint.

Consecinţa, pentru Spania însăşi, este aşadar „fuga“ argintului, şi „înlîietatca“ ***(premio)*** de care beneficiază metalul alb faţă de aramă, întîietate care poate atinge 50% : ceea ce înseamnă că pentru a plăti o sumă determinată (evaluată în ducaţi, monedă etalon) trebuie să se dea o dată şi jumătate totalul ei nominal dacă este plătită în monedă de aramă, în loc de o dată dacă este plătită în monede de argint. Rezultă de aici că pentru acelaşi obiect, există două „preţuri“ diferite, unul care corespunde valorii-argint, celălalt valorii-divizionare.

Este dificil, în aceste condiţii, să se întocmească „tabele de preţuri“ care să dea o idee exactă asupra realităţii economice, şl acest lucru cu atît mai mult cu cît, dacă preţul mărfurilor variază în funcţie de operaţiile de inflaţie (mărirea valonii de etalon a monedei divizionare) şi de deflaţie (diminuarea wlorii) retribuţiile rămîn relativ stabile, puterea de cumpărare pe care ele o reprezintă suferind astfel importante variaţii. Evoluţia generală este totuşi defavorabilă salariaţilor căci, între 1620 şi 1665, tendinţa inflaţionistă o ia înaintea deflaţiilor, uneori brutale, decretate de suveran ; astiel îneît preţurile se măresc cu aproape 200% în cursul +

an

acestei perioade. salariile fiind departe de a urma acest mers **as-**cendent. Se |>oalo considera – foarte aproximativ – că un salariu zilnic de 2 reali pînă la 2 reali.şi jumătate reprezintă un ..minimum vita]“.

■ Capitolul II
. CONCEPŢIA DESPRE VIAŢÂ '

Trei lucrări esenţiale înfăţişează puncte de vedere diferite asupra idiosincrasiei spaniole şi reflectării ei în is.toria şi viaţa socială: R. MENÉNDEZ PIDAL: ***Los Españoles en la historia*** (Col. Austral, 1951): C. SANCHEZ ALBORNOZ: ***España, un enigma histórico*** (ed. a 2-a, Buenos Aires. 1962); Américo CASTRO: ***Réalité de VEspagne; histoire et valeur*** (trad. din spaniolă, Paris. 1963).

Printre numeroasele studii asupra sentimentului onourei: A. CASTRO. ***Algunas observaciones acerca del concepto del honor en los siglos XVI y XVII (Rev. de Filologia española,*** III, 1916) şi ***De la edad conflictiva. El drama del honor en España y su literatura –*** (1961); R. ME.X ENDEZ PIDAL : ***Del honor en el teatro español (España, y su h moría,*** 1957. t. II, p. 357—394) ; GARCÍA VALDE- CASAS : ***El h‘dalgo ţi el honor*** (1948). Privitor la devierile sentimentului onoare.. M. BATAILLON : Introducere la ediţia bilingvă din ***Lazarillo de Tormes*** (trad. fr. de MOREL FATIO, 1950), şi El ***sentido del ..Lazarillo de Tormes”,*** Paris, 1954.

Privitor la prejudecata „purităţii sîngelui“ : A. DOMÍNGUEZ ORTIZ, ***La clase social de los conversos en Castilla en la Edad moderna*** (1955) : Albert A. SICROFF : Les ***statuts depúrete de sang en Espagne aux. XVI^{0} et XVIIe siècles*** (1955).

1. MATEO ALEMAN : ***Guzmán de Alfarache,*** citat île către MORENO BAÉZ, ***Lección y sentido del ,'Guzmán de Alfarache'^{1}' $_{t}$*** **n. 162-7-163.**

2. Alessandro TASSONI : ***Filípicas*** «sprc în GARCIA MERCADA). : ***Viajes....*** II, p. 1(J.

3. MOREL FATIO : ***Etudes sur l'E::p >jm***| I. p. 10.

4. Juan de PALAFOX : ***Discurso.. y comparación de España con las otras naciones,*** citât de catre PALACIO ATAUD : ***Derrota U a flotamiento,*** p. 22

5. GARCIA MERCADAL: ***Viajes....*** II. p. IB.

6. Este subtitlul dat de J. DELEITO PIÑUELA volumului ***La vide religiosa bajo el cuarto Felipe. Santos y pecadores.***

7. ***Noticias de Madrid,*** edit. de GONZALEZ FALENCIA, p. 31, 32 şi 110.

8. ***Relación de la cárcel de Sevilla,*** datoratà luí Cristóbal de CHAVES.

9. ***Las Partidas,*** cartea a Il-a, titlul XIII, Jegea IV.

10. ***La contienda de García de Paredes,*** citai de VALBUENA PRA3' • ***La vida española un la Edad de. Oro,*** p. 20.

11. E. L AFU ENTE FERRARI : ***Velâzquez*** (Sidra), p. 60.

12. Scrisoarea lui Andrés de Almansa y Mendoza, coméntala de ORTEGA Y GASSET : ***Papeles sobre Velâzquez,*** p. 201—-20(>. Dospro' Rodriko Calderón, cf., de asemeni MARAÑON : ***El conde duque de Olivares,*** p. 50.

13. ***Las comendadoras de Córdoba,*** citât de catre A. CASTRO : ***La. Edad conflictiva.***

14. VIEL CASTEL : ***De l'honneur comme ressort dramatique dans les pièces de Calderón, Rojas*** etc. ***(Rev. des Deux. Monde:,*** lev. 1841), pasaj citât $i comentat de catre R. MENÉNDEZ PIDAL: ***Del honor en el teatro español,*** loe. cil., II, p. 360.

15. LOPE DE VEGA : ***La estrella de Sevilla.***

16. Baltasar GUACIAN : El criticón (GARCÍA VALDECASAS, loe. cit., p. 215—-216).

17. ***Tratado compuesto por*** wu ***religioso de la orden de los ftapies menores aprobado por algunos reverendos padres y señores***

:JV3

maestros en teología y juristas de la Universidad de Salamanca, Salamanca, 1586, citat de DOMÍNGUEZ ORTIZ : ***La clase de los conversos...*** p. 227.

18. ***Ibid.,*** p. 152. notă.

19. ***Ibid.*** p. 208. Cazalla, canonic de Salamanca, a Cost unul din primii adepţi ai Reformei în Spania şi a murit pe rug.

20. Cf. lucrările lui BATAILLON citate, îndeosebi introducerea la ***Lazarillo*** p. 48. Asupra hidalghismului, cf. de asemeni MOREL FATIO : ***L'Espagne du „Don Quichotte", Etudes sur l'Espagne,*** I, p. 337—341.

21. Marqués del SALTILLO : ***La nobleza española en el siglo XVIII, Rev. de Archivos, Bibliotecas y Museos,*** LX (1954), no 2.

22. Barthélemy JOLY : ***Voy age...*** p. 616.

23. DOMÍNGUEZ ORTIZ : ***Orto y ocaso de Sevilla,*** p. 82.

í 24. SAAVEDRA FAJARDO : ***Empresas.*** (1640).

25. ***Guzmán de Aljarache, passim,*** citat de MOREN BÁEZ : ***Lección y sentido del „Guzmán de Alfarache",*** p. 139—140.

26. Despre „anti-onoare", întruchipată de ***Estebanillo González,*** infra cap. X (Viaţa militară) p. 278.

Capitolul III
MADRID, CURTEA ŞI ORAŞUL

Ştirile mărunte ***(Avisos, Noticias, Relaciones)*** constituie o sursă esenţială pentru cunoaşterea vieţii madrilene, unele din ele formînd ¿anale" : Luis CABRERA DE CÓRDOBA : ***Relación de las cosas sucedidas en la Corte de España desde 1599 hasta 1614*** (Madrid 1857) ; León PINELO ; ***Anales de Madrid*** (1598—1621) publicate de R. MARTORELL şi TÉLEZ GIRÓN (1931) ; ***Noticias de Madrid***

(1621—1627) publícate de A. GONZALEZ PALENCIA (1942) ; ***La***

Corte y la Monarquía de España en los años 1636 y 1637 ; (colección de cartas publicadas por A. RODRIGUEZ VILLA (188G) ; Avisos de José PELLICER (1639—1644), publ. în ***Semanario erudito*** (t. XXXI, XXXII şi XXXIII) ; Auisos de BARRIONUEVO (1654—1658) publ. de A. PAZ Y MELIA : ***Cartas de algunos Padres de la compañía, de Jesús*** (163-1—1648) publ. de GAYANGOS ***(Memorial historico-español,*** t. XIII—XIV).

Trebuie să adăugăm la acestea lucrările scriitorilor ***„costumbristas“*** (pictori de moravuri) contemporani, în special LIÑAN Y VERDUGO: ***Guía .y.-avisos de forasteros que vienen a la Corte*** (spre 1620) publ. de ***Real Academia española*** (1923), şi ZABALETA: ***El dia de fiesta por la mañana y por la tarde*** (reedit. în ***Clasicos castellanos,*** Madrid, 1948).

Despre viaţa la Curte, DELEITO PIÑUELA”: ***El declinar de la monarquía española*** (ed. a 3-a 1955) şi ***El rey se divierte*** (1935); Martin HUME: ***La cour de Philippe IV et la décadence de l’Espagne*** (trad. din engl., 1912) ; Gregorio MARAÑÓN : ***El conde duque de Olivares o la pasión de mandar*** (ed. I-a 1936).

Despre Madrid şi viaţa madrilenă : E. SAlNZ DE ROBLES : ***Porqué es Madrid capital de España ;*** J. OLI VER ASIN : ***El nombre „Madrid“*** (1959) ; FERNANDEZ ALVAREZ : ***El establecimiento de la capitalidad de España en Madrid*** (1960) ; C. VIÑAS Y MEY : Izi ***estructura social-demográfica del. Madrid de los Austrias (Reo. de la Universidad de Madrid,*** IV, no. 16 (1955) ; M. ESPADA BURGOS y M. A. BURGOA : ***Abastecimiento de Madrid en el siglo*** XVI (1960) ; J. DELEITO PIÑUELA, ***Sólo Madrid es Corte*** (1953) şi ***También se divierte el pueblo*** (ed. a 2-a, 1954).

1. Sub titlul ***Sólo Madrid es Corte,*** NUÑEZ DE CASTRO a publicat în 1658 un elogiu al capitalei.

2. ***Archivo municipal, de Madrid,*** Tomo XXVI, fol. 168v°.

3. ***Relación du voyage d'Espagne,*** cd. Carrey, p. 175—176.

4. Citat de către ORTEGA Y GASSfíT : ***Papeles sobre*** Ve/aC-***que..*** p. 134—136.

5. BRUNEL : ***Voyage d'Espagne,*** cap. VI, p. 146.

6. GARCÍA MERCADÂL : ***Viajes...*** X. p. 1178—79.

7. DELEITO PIÑUELA : ***El rey se divierte,*** p. 183—190.

8. Citat de către DELEITO PIÑUELA : ***El rey se divierte,*** p. 216.

9. ***Avisos*** de BARRIONUEVO (citat de către ORTECA Y GAS-SET : ***Papeles sobre Velázqiiez,*** p. 191). ■ ' •

10. ***Velâzquez, documentos publicados por el C.S.Í.C,*** (1960).

11. Matías de NOVOA : ***Historia da Felipe IV,*** citat de DELEITO PIÑUELA, p. 142.

12. ***Noticias de Madrid,*** ed. de GONZÁLEZ FALENCIA, p. 70.

13. ***Relation du voyage d'Espagne,*** p. 447.

14. ***Cartas de los Jesuítas*** (ORTEGA Y GASSET, ***loc. cit..*** p. 124—125). >

15. BRUNEL : ***Voyage d'Espagne,*** p. 155—156. ‘

16. MARAÑON : ***El conde duque de Olivares,*** p. 95.

17. ***Ibid.*** p. 208 şi p. 98 nuia 29.

. 18. BRUNEL : cap. V, p 141. ■

19. ***Diario*** de Ca millo BORGHESE (MOREL FATIO : ***L’Espagne au XVIe et au XVIIe siècle,*** p. 177).

20. Textul hotărîrii ín DELEITO PIÑUELA : ***Sólo Madrid es Corte, p.*** 128. -

21. GARCIA MERCADAL : ***Viajes...*** I, p. 142.

22 ESPADA BURGOS şi BURGOA: ***El abastecimiento de Madrid,*** p. 16.

Arhivele municipale din Madrid păstrează o importantă documentaţie relativă la ***asiento de nieve*** (..locuinţa zăpezii”).

24. DOMÍNGUEZ ORTIZ : Los ***extranjeros en la vida española durante el siglo XVII*** (I960), p. 339.

25. LIÑAN Y VERDUGO : ***Guia i/ avisos de forasteros qzm vienen a la***

Corto. Novela y escarmiento sexto.

20. Texte citate de DELEITO PIÑUELA ***La mala vida, en b: España de Felipe IV,*** p. 95 şi ORTEGA Y GASSET : ***Paneles sobre Velázcfuez,*** p. 135.

27. Despre ***menúderos,*** DELEITO PIÑUELA : ***Solo Madrid es Corte,*** XLI, XLII, şi XLIII. Textul lui Saavedra ***(Idea de la Principe político cristiano)*** în .1. A. MARAVALL : ***La philosophie politique espagnole du XVllc siècle*** (trad. din spaniolă, 1955), p. 289.

2«. BR U N EL : ioc. ***cit.,*** p. 150.

29. Cantillo BORGHESE : ***loc. crt"*** şi Fulvio TESTI, în GARCÍA MERCADAL : ***Viajes...,*** TI, p. 26.

30. A se veden loutá descrierea în BRUNEL : ***Voyage,*** p. 17€— 179.

Capitolul IV
SEVILLA ŞI STRĂLUCIREA INDIILOR CASTILIEI

Santiago MONTOTO : ***Sevilla en el Imperio, Siglo*** XVI (Sevilla, f. d.) ; A. DOMÍNGUEZ ORTIZ: ***Orto y ocaso de Sévilla*** 'Sevilla, 1JM6). Privitor Ja comerţul cu Indiile, P. CHAUNU : ***Séville et l'Atlantique,*** i. VIII, 1 şi 2 ; A. GIRARD : Le ***commerce français à Séville et Cadix au temps des Habsbourg*** (1932) Ambianţa sevillana este evocata în importanta introducere a lui RODRÍGUEZ ¡V1ARÍN Iu ediţia critică din ***Rinconete y Cortadillo*** de CERVANTES. Ci*, do asemeni VALBUENA PRAT : ***La vida española en la Edad de Oro,*** cap. V.

1. DOMINGUEZ ORTIZ : Orío y ocaso ***de. Sevilla,*** cap. DL

2. ***Toda España, Italia y Francia***
Vive por este Arenal
Porque es plaza general De todo trato y ganancia

3. Despre atmosfera aşteptării, B. BENNASSAR : ***Facteurs sévillans au XVIe siécle d'aprés leurs lettres marchandes. Annales*** E.S.C., XII (1957), p. GO—71.

4. Text citat de, către DOMINGUEZ ORTIZ : ***loc. cit.*** Privitor la primejdiile navigaţiei, cf. de asemeni P. CHAUNU, ***loc. cit.*** VIII—1, p. 239.

5. A. MORGADO : Historia de Sevilla (1587) citat de către RODRÍGUEZ MARÍN, p. 11.

6. ***Ibid.,*** după Francisco ARINO : ***Sucesos de Sevilla de 1592*** â 1604.

7. GONZÁLES CÉSPEDES Y MENESES : ***Historias peregrinas y ejemplares,*** citat de către VALBUENA PRAT : ***loe. cit.,*** p. 140.

8. BRUNEL : ***Voyage,*** p. 1G9. Despre organizarea fraudei şi complicităţile spaniole, GIR ARD, loc. ***cit.,*** partea a Il-a, cap. IV.

9. ***Suma de tratos y contratos,*** citat de către CARANDE : ***Carlos V y sus banqueros,*** p. 136.

10. Y ***unas gradas que una grada***
Vale más que todo el mundo (TORRES NAHARRO, 1545).

11. Privitor la construcţia Lojei ***(Lonja),*** J. M. de la PEÑA : ***Guia del archivo de Sevilla*** (p. 27—30).

12. MORGADO : ***Historia de Sevilla,*** citat de către ALTAMIRA : ***Historia de España,*** III, p. 456.

z

13. Tomás del MERCADO : ***Suma de tratos y contratos,*** cartea a H-a, cap. 1.

14. DOMÍNGUEZ ORTIZ : ***La esclavitud en Castilla durante la Edad Moderna, Estudios de Historia social de España,*** t. II (1952), p.

63.

15. DOMINGUEZ ORTIZ : loc. cit. p. 401—402.

16. MORGADO : ***Historia de Sevilla,*** citat de catre RODRIGUEZ MARÍN : ***loc. cit.***

17. MORGADO : ***ibid.*** Aprecierea lui Lope de Vega figurează în ***Dorotea.***

18. CÉSPEDES Y MENESES, citat de către VALDUENA PRAT: La ***vida española...*** p. 140.

19. DOMINGUEZ ORTIZ : ***Orto y ocaso,*** p. 69—71.

20. ***Rinconete y Cortadillo,*** ed. RODRÍGUEZ MARÍN, p. 61.

21. Scrisoarea lui Filip al IV-lea este din 1643. Texte citate de către HUME : ***La cour de Philippe IV,*** p. 374—375.

Capitolul IV
VIAŢA URBANA ŞI VIAŢA RURALA

J. VICENS VIVES : ***Historia económica de España*** (1959) ; P. VILAR : La ***Catalogue dans l'Espagne moderne,*** t. I. (1962) ; H. LAPEYRE : ***Une familie de marchands, les Ruiz*** (1955) ; A. DOMÍNGUEZ ORTIZ : Lo ***sociedad española en el siglo XVIII*** (1955) (numeroase referinţe la secolul precedent; nu am putut folosi lucrarea aceluiaşi autor, La ***sociedad española en el siglo XVII,*** apărută atunci cînd lucrarea de fată se afla sub tipar).

Relaciones de pueblos de España ordenadas por Felipe II constituie o sursă esenţială pentru cunoaşterea vieţii rurale. Două volume cuprinzînd „relatările" asupra provinciilor Toledo şi Madrid au fost publicate de către C. VIÑAS Y MEY şi Ramón PAZ (1949 şi 19551. N. SALOMON a studiat „relatările" privitoare la Castilia Nouă : Les ***campagnes de Nouvelle Castillo ă la lin du XVIe siecle, d'apres les ,,Relaciones topográficas*** (sub tipar). – C. VIÑAS Y MEY. El ***problema de la tierra en España en los siglos XVI*** şi XVI/ (1941) citează numeroase documente. Despre obiceiurile comunitare, J.

COSTA : ***El colectivismo agrario en España*** H915). Despre creşterea transhumanta a vitelor, J. KLEIN : ***La Menta*** ítrad. din ' engleză, Madrid, 1936).

Privitor la reflectarea literara a vieţii rurale, A. VALBUEN/. PRAT : La ***vida española en la Edad dé Oro,*** cap. X, ***La vida di aldea en el teatro de Lope de Vega.***

1. Text citat integral de Pedro RODRÍGUEZ CAMPOMANES. ***Educación popular de los artesanos, Apéndice IV*** (1776), p. 216— 221.

2. Despre decadenţa oraşelor castilienë, cf. cifrele date de A. GIRARD : ***La répartition de la population en Espagne dans le.' «yentps modernes (Rev. d'Hist, écon. et sociale,*** 1929, p. 347—362.

3. Cf. datele semnificative referitoare la meseriile din Medir»., del Campo furnizate de către B; BENNASSAR, ***Medina del Campe., un exemple des structures urbaines de V Espagne au XVle siècle (Rev, d'Hist, écon. et sociale,*** 1961, n° 4).

4. A. RUMEU DE ARMAS : ***Historia de la Previsión social eu España*** (1942), p. 231.

5. Alvaro CASTILLO : ***Dette flottante et dette consolidée eu Espagne de 1557 à 1600, Annales*** E.S.C., Juillet et août. 1963.

6. De pildă, GONZALES DE CELLÓRIGO ***Memorial de la politica necessaria y útil restauración de la República de Esparte*** (1600) ; LOPE DE DEZA : ***Gobierno jyolitico de agriculture*** (1618) CAXA DE LERUELA : ***Restauración de la abundancia de España*** (1631). Numeroase referinţe în VIÑAS Y MEY : ***El problema de le tierra.***

7. DOMÍNGUEZ ORTIZ : ***La sociedad española en el sigi- XVJ1I,*** p. 310.

8. ***Ibid.,*** p. 335—336.

9. VIÑAS Y MEY, ***loc. cit.,*** p. 68—69.

10. ALVAREZ OSORIO : ***Discurso general de. les causas que ofenden la monarquía,*** citat de catre JUDERÍAS, ***España en tiempos de Carlos II el Hechizado,*** p. 121—122.

11.SEMPERE Y GUARINOS : ***Biblioteca española de economia politica,*** t. III, p. LX.

12.Benito de PEÑALOSA : ***Libro de las cinco excelencias de'. Español que despueblan a España*** (DOMÍNGUEZ ORTIZ, loc. cit, □. 277—278).

13.JIMÉNEZ GREGORIO : ***El pasado económico social de Selvis de la Jara lugar de la tierra de Talavera (Estudios de Historia social de España,*** t. IT (1952) p. 661 sq.).

14. ***Piclaciones topográficas. Provincia de Madrid.*** Răspunsuri din El Olmedo, Getafe, Alcorcón, Pez.uela.

15.NAVARRETE : ***Conservación de Monarquías (Biblioteca de Autores Españoles*** XXV, p. 476.).

16 ***Relaciones... Provincia de Madrid,*** p. 18.

Capitolul VI
VIAŢA RELIGIOASA

J. DELEITO PIÑUELA: La vida religiosa bajo el cuarto Te- lipe. Santos y pecadores (1952) ; VALBUENA PRAT : ***La vida española*** en ***la Edad de Oro,*** cap. IV : ***La vida religiosa.*** Despumaste şi vrăjitorie, duce de MAURA : ***Supersticiones de los siglos XVI y XVII y hechizos de Carlos II*** (f. d.).

Lucrarea fostului secretar al Sfintului Oficiu spaniol, J. A. LLORENTE : ***Histoire critique de Tlnquisition espagnole*** (Paris. 181'.». deşi pu{în ..critică“, este încă utilizabilă. Printre nenumăratele lucrări consacrate Inchiziţiei spaniole, Ch. Henry LEA : ***A hi stor it of Iaqiiisiiiou of Spain*** (London, 1907, 4 voi.) este cea mai completă. Despre închisorile inchiziţionate. M. de la PINTA LLORENTE Les ***cárceles inquisitoriales.***

1. Citat de catre DELEITO PIÑUELA : ***La vida religiosa,*** p 7 •
2. AGUADO : ***Poiiiica española para el mas proporciouc.a remedio de nuestra monarquía*** (1646), citat de către DOMÍNGUL.\ ORTÍZ : ***La sociedad española en el siglo XVIII,*** p. 554.

3. B. JOLY, ***Voyagc,*** p. 554.

4. lacob SOBIESKI, în GARCIA MERCADAL : ***Viajes*** II, p. 330—331.

5. Scrisoarea lui Fray Hernando del Castillo, citată de N. LÓPEZ MARTÍNEZ : ***La desamortización de bienes eclesiásticos (Híspanla,*** Madrid, t. XXII (1962),.p. 230—250.

6. În ***Avisos,*** Pellicer califică ***galanteo de monjas*** drept „abuz pe nedrept îngăduit în regatele Spaniei şi pe nedrept tolerat de miniştrii spirituali şi vremelnici".

7. ***Razónos por qué no se publicó el decreto de que los frailes no hablen con mona jas*** (DELEITO PIÑUELA, ***loc. cit.,*** p. 131).

8. Ci', alte exemple menţionate de DELEITO PIÑUELA, p. 105.

9. ZABALETA : ***Día de fiesta por la noche, citat*** de PFANDL, ***Introducción al Siglo de Oro,*** p. 147.

10. B. JOLY : ***Voyage,*** p. 554.

11. PÉREZ DE HERRERA : ***Discursos,*** citat de către DOMÍNGUEZ ORTIZ : ***Los extranjeros en la vida española,*** p. 340.

12. ***Noticias de Madrid,*** ed. de GONZALEZ FALENCIA, p. 168 (4 noembrie 1627).

13. Cf. ***infra*** cap. VII, p. 150.

14. ***Pragmatica*** din 1647, reînnoită în 1655 şi 1657.

15. B. JOI,Y : ***Voyage,*** p. 556—557.

16. VALBUENA PRAT : ***La vida española,*** p. 87.

17. ***Ibid.*** p. 90 şi 102—103.

18. DELEITO PIÑUELA : p. 204.

19. Despre procesul în legătură cu mănăstirea,San Placido, DE- ' LE1TO PIÑUELA, cap. XIII .şi G. MARAÑÓN : ***El conde duque de Olivares,*** p. 190—192.

20. GARCÍA NAVARRO : ***Tribunal de superstición ladina*** (1631), citat de către MAURA, p. 40—41.

21.MAURA, ***loc. cit.,*** p. 63.

22.MAURA, ***loc. cit. : Exorcismos,*** p. 149—175. Practicarea exorcismului se găseşte „codificată“ în două tratate : Benito Remigio NOYDENS : ***Practica de exorcistas y ministros de la Iglesia*** (mijlocul secolului al XVII-lea) şi Luis de la CONCEPCIÓN : ***Prácticas de conjurar en que se tienen exorcismos y conjuraciones contra los malos espíritus de cualquier modo existentes en los cuerpos*** (1721).

23.Despre „vrăjitoriile“ imputate lui Olivares, MARAÑÓN : ***El conde duque de Olivares,*** cap XV : ***Las hechicerías de Olivares***

24.Despre această „vînătoare de vrăjitoare”, REGLA : ***Hist. econom. y social de España,*** t. III, p. 383—384.

25.Cf. asupra acestui punct M. de la PINTA LLORENTE : ***Las cárceles inquisitoriales.***

26.Bartlíélemy JOLY a lăsat o impresionantă descriere a ***auto de*** /¿-ului pe care.l-a văzut la Valladolid ***(Voyage,*** p. 578—579» •

27.ALVAREZ DE COLMENAR : ***Les Délices de l'Espagne et du Portugal,*** t. V, p. 896—897, citat de către DELEITO PIÑUELA : p. 331.

Capitolul VII
VIATA PUBLICA
SERBĂRI ŞI DIVERTISMENTE POPULARE

J. DELEITO PIÑUELA : ***El rey se divierte*** (1936) ct... ***También se divierte el pueblo*** (ed. a 2-a, 1954) ; A. VALBUENA PRAT : ***La vida española en la Edad de Oro,*** cap. V, ***Entretenimientos y fiestas.*** Despre cursele de tauri, J. M. DE COSSIO : ***Los toros, tratado técnico y histórico*** (4 voi. 1960—-431).

Despre teatru şi reprezentările dramatice : H. MÉR1MÉE : ***Spectacles et comédiens â Valencia*** (1580—1630), Paris-Toulouse

luir; ; VALBUEÑA PRAT : ***Historia del teatro español*** (lObti) : Biuco

W. WARDROPPER. ***Introducción al teatro religioso del Sigb- de uro (La evolución del auto sacramental.*** 1500—1648). Madrid, i 953.

1. BRUNEL : ***Voyage d'Espagne,*** p. 105 (această reflecţie urmează descrierii serbărilor pentru ***Corpus) ;*** DELEITO PIÑUELA : ***También, se divierte el pueblo,*** p. 15.

2. La ***Gran Sultana*** (citat dé către PFANDL : ***Introducción al Siglo de oro,*** p. 250, notă). •

3. ***Vida politica de todos los estados de mujeres*** de Fray Juan de la CERDA (1599), citat de către DELEITO PIÑUELA, p. 77.

4. P. MARIANA : ***De espectaculis*** (1609), cap. XI1.

5. BRUNEL, p. 202 ; descrierea Zilei Domnului ***(Corpus Cristi'!*** ocupă întreg capitolul XVIII.

6. ***Estebanillo González,*** cap. XII.

7. BRUNEL, cap. XVII.'' -

8. Termenul ***toreador*** care â dispărut din folosirea spaniolă (unde a fost înlocuit cu ***torero)*** era curent .întrebuinţat în secolu! al XVII-lea.

9. BRUNEL, p. 198.

10. Despre „corrales", DELEITO PIÑUELA •. ***También se divierte el pueblo,*** p. 170—239, ***loc. cit.,*** p. 234—235.

. 11. DELEITO PIÑUELA : ***También se divierte el pueblo,*** p. 18).

12. BERTAUT, ***Journal de voyage d'Espagne,*** p. 211—212.

13. Despre semnificaţia autos-urilor, pe Lingă, lucrarea¿ lui WARDROPPER, cf. BATAILLON : ***Essai d'explication des auto* sacramentales (Bulletin Hispanique,*** XLVII (1040), p. 193—212)

14. WARDROPPER : ***loe cit.,*** p. 60.

15. S. MONTOTO : ***Sebilla en el Imperio,*** p.- 273.

16. Indicaţii figurînd în ***Comedia famosa de San Antonio Abad*** de Fernando de Zárate, pe care Doamna d'Aulnoy a văzut-o repre-

zentată la Vitoria (MAURA-AMEZUA : ***Fantasias*** v

realidades dai viaje de la condesa d'Aulnoy, p., 33—35).

17. WÁRDROPPER : ***loc. cit.*** p. 39. JLB.

...sermones

■ puestos en verso '

representables cuestiones .

de la Şatra Teologia • que no alcanzan mis razones a explicar ni comprender y al regocijo disponen en aplauso de este dia '

(citat de către WARDROPPER, ***ibtd.,*** p. 21).

19. Despre aceste trupe ambulante, N. SALOMON : ***Sur les re présentations théâtrales dans les pueblos, Bulletin hispanique,*** LXII, oct. déc. I960. .

20. Don Quijotte, II, XI, Angulo el Malo este un impresar contemporan cu Cervantes ; ***„Auto sacramental de las Cortes de la Muerte*[1]*** este o operă a lui Lope de Vega (note de RODRÍGUEZ MARÍN, t. IV, p. 243—***244*** din noua ediţie a lui ***Don Quijote de la Mancha,*** 1947—1949). '

21. COTARELO : ***Bibliografia de las controversias sobre la licitud del teatro en España*** (1904).

22. ***-Guía de los extranjeros, Aviso quinto.***

Capitolul VIII
VIAŢA DOMESTICĂ. FEMEIA ŞI CĂMINUL

A. GONZÁLEZ DÉ AMEZÚA : La ***vida privada española*** en el ***protocolo notarial*** (1950) ; Ricardo del ARCO : ***La vida privada en las obras de Cervantes (Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos,*** LVI, 1950 n° 3) j DELEITO PIÑUELA : La ***n|ujer, la casa y***

la moda (1954). Despre condiţia feminină, P. W. BOWLI : La ***fenime dans l'Espagne du Siécle d'Or*** (La Haye, 1950) şi Amedcc MAS : La ***caricature de la femme, du mariage et de l'anzour dans l'oeuvre de Quevedo*** (1957).

1. Francisco LUQUE FAJARDO : ***Fiel desengaño contra la ociosidad y los juegos*** (începutul sec. al XVII-lea), citat de către ***RODRIGUEZ MARÍN,*** ed. critica la ***Rinconete y Cortadilla,*** p. 40.
2. CONFALONIER!, citat de GARCÍA MERCADAL, ***España vista por los extranjeros,*** II, p. 200. Mărturia sa este confirmată de Camillo BORGHESE şi de majoritatea călătorilor străini. Literatura satirică şi comedia spaniolă fac frecvent aluzie la „dama pedigüeña" (solicitantă) care nu ezită să solicite, nu numai de Ia cei apropiaţi, ci uneori de la persoane necunoscute, „mici cadouri".
3. RODRÍGUEZ VILLA : ***La corle y la monarquía de España,*** citat de DELEITO PIÑUELA, ***La mala vida en la España de helipe IV,*** p. 83.
4. Fr. Luis de LEÓN : ***La perfecta casada*** (1583).
5. Mmc d'AULNOY : ***Relation du voyage d'Espagne,*** p. 445 ; BERTAUT : ***Voyage,*** p. 207, făcuse deja o remarca analogă.
6. BRUNEL : p. 157 şi BERTAUT : ***loc cit.,*** p. 207.
7. După un manuscris de la ***Biblioteca Nacional*** din Madrid citat de DELEITO PIÑUELA.
8. B. JOLY îşi arată indignarea împotriva felului puţin discret în care spaniolii se folosesc de aceşti „servitori" ***(Voyage,*** p. 552).
9. F. SANTOS : ***Día y noche de Madrid. Discurso X.***
10. PFANDL : ***Introducción al Siglo de oro,*** p. 278.
11. Cf. alte mărturii privitoare Ia sobrietatea spaniolă în . DELEITO PIÑUELA, p. 108—115.
12. ASTRAÑA Y MARIN : ***Lope de Vega,*** p. 164 (după ***Relaciones*** de Luis de Cabrera (1609).

*

13. Despre „femeile savante'.*, P. W. BOWLI : cap. IV.
14. Citat de A. MAS. p. 77.
15. ***Reiat ion du voyage d'Espagne,*** p. 249—250.
16. ĂLVAREZ DE COLMENAR, citat de DELEITO PIÑUELA, p. 175. Doamna d'Aulnoy făcuse aceeaşi remarcă.
17. RODRÍGUEZ VILLA : La ***corte y la monarquía de España,*** p. 144, dupa ***Noticias*** contemporane.

IB. Comparaţia dintre portretul Mariei-Ana de Austria, păstrat Ja muzeul Prado, şi cele ale precedentei regine, Isabela de Bourbun, este semnificativă. .

19. Text citat de ducele de MAURA şi GONZÁLEZ AMEZÚA : ***Fantasías y realidades del viaje de la condesa d'Aulnoy,*** p. 264— 266.
20. León PINELO : ***Velos antiguos y modernos en los rostros de las mujeres ; sus conveniencias y daños*** (MAURA şi G. AME- ZÚA, ***ibid.,*** p. 266—267).
21. Despre „la liebre cocheril", DELEITO PIÑUELA (p. 257 sq.) a adunat numeroase texte.

Capitolul IX
VIAŢA UNIVERSITARA ŞI LUMEA LITERELOR

Despre Universităţi şi viaţa studenţilor, LA FUENTE : ***Historia de las Universidades, Colegios y demás establecimientos de enseñanza de España,*** 4 vol. (1084—1889) ; G. REYNIER : ***La vie universitalre dans Vanclenne Espagnc*** (Paris-Toulotisé 1902) ; J. GARCIA MERCADAL : ***Estudiantes, sopistas y picaros*** (1934) ; VAI.BUENA PRAT : La ***vida española en la Edad de Oro,*** cap. II: ***El estudiante. Las Universidades.***

Despre lumea literară : C. VOSSLER : Lope ***de Vega y su tiempo*** (1934) şi ***Introducción a la literatura del Siglo de Oro***

(1949) ;

A. VALBUENA PRAT : ***Literatura dramatica española*** (1930) : L ASTRAÑA MARÍN : ***La vida azarosa de Lope de Vega*** (cd. a 2-a, 1941) ; José SANCHEZ : ***Academias literarias del Siglo de Oro es pañol*** (1960) ; A. COMAS ***y*** J. REGLA : ***Góngora, su tiempo y su sobra*** <1960) ; R. MENÉNDEZ PIDAL : ***Culteranos y conceptistas (España y su historia.*** II, p. 501—547).

1. Despre sporirea numărului universităţilor şi al universităţilor „sylvestre“, REYNIER : ***loc. cit.,*** partea a 2-a, cap. I şi HI

2. Holărîri păstrate în ***Novísima Recopilación de las Leyes de España,*** cartea a IH-a, titlul IX. legile 3 şi 4

3. ***Instrucciones que dio D. Enrique de Guzmán, conde de Olii'ares a D. Laureano de Guzmán.*** în GARCÍA MERCADA!,, loc. ***cit..*** p. 71.

4. ***Avisos*** de Barrionuevo, [[. 240. citat de ORTEGA Y GASSET, ***Papeles sobre Velázquez.*** p. 190.

5. ***Ceremonial*** al universităţii din Salamanca, cap XVI (GARCIA MERCADAL. ***loe. cit.,*** p. 152—153).

(¡. Ibid., p. 143 şi REYNIER, cap. VIL *

7. ***Instrucción de los bachilleres de pupilos*** (153(0 ín GARCÍA MERCADAL. ***loe. cit..*** p. 83—85.

<>. QUE VEDO : La ***vida del Buscón llamado ÎJ. Pablos,*** cap. III

í). ***Novísima Recopilación de las Leyes de España,*** cartea a I-a, titlu i XII. legea 14.

10 CERVANTES ***: Coloquio de los perros.***

II. ***hacerse de obispillo*** (..a face pe episcopnşul“) ; aluzie la o serbare burlesca, analogă serbării Nebunilor care avea loc în Evul Mediu în anumite biserici din Franţa, şi la care studenţi şi cleric îinbracaţ-. cu podoabe sacerdotale parodiau o ceremonie re ligi oa să .

12 MATEO ALEM/XN : ***Guzmán de Alfarache,*** partea a II-a, O'itc*:. a (II-a, cap. V.

13. Jerónimo de ALCALA ***: Alonso. mozo de muchos amos.***

14. ***Guz-mán de Alfar ache,*** cap. V.

15. LA FUENTE : ***Historia de las Üniversidades,*** í. III, p. 96.

16. Privitor la dezordinele provocate de studenţii REYNIER. cap. IV şi GARCÍA MERCADAL, cap. XI : ***Armas y reyertas.***

17. Dintre numeroasele biografii ale lui Lope de Vega, am folosit-o îndeosebi pe cea a lui ASTRANA MARÍN : ***La vida azarosa de Lope de Vega.*** C£. de asemeni G. LAPLANE, ***Lope de Vega*** (1062).

10. ***Una dama se vende a quien la quiere en almoneda está.¿ Quieren comprarla ? su padre es quien la vende que, aunque colla su madre la sirvió de pregonera.***

)9. ***Por tu vida, Lope, que me borres las diez y nueve torres de tu escudo porque, aunque todas son de viento, dudo que tengas viento para tantas torres.***

20. ***...que está aforrado de martas anda haciendo magdalenos***

21. ***Noticias de Madrid,*** ed. de GONZALEZ FALENCIA, p. 25 (26 iunie 1622).

22. Despre această invazie literară şi despre ascendentul eres-cînd al formalismului. ORTEGA Y GASSET : ***Papeles sobre Velázquez,*** p. 208.

23. ,. Roman ţu[1]‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡ în sensul spaniol al acestui termen *. scurt poem inspirat dintr-o temă eroica sau epică ; intr-un mod mai gene- ial. poem format din versuri octosilábico.

24. Este vorba de ¿Xcademia ***El Parnaso*** „protejată” de Francisco do Silva (ASTRAÑA MARÍN : p. 234).

25. ***Estebanillo González,*** cap. XII ; cf. supra p *»51.

26. ***Ebúrnea de candor, fénix pomposa debil botón, f rondoso brujulea***

zafir mendiga, armiño golosea
siendo dosel, tribuna vaporosa

Nu garantăm exactitatea traducerii noastre...

27. ***Guia para forasteros, Escarmiento*** IX.

---

‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡‡

28. ***Académie burlesque célébrée par les poètes de Madrid au Buen Retiro en 1637,*** text integral transcris de MOREL FATIO, ***L'Espagne au XVie et au XVUe siècle,*** p. 602—684.

Capitolul X
VIAŢA MILITARA

J. DELEITO PIÑUELA : ***El declinar de la monarquía española*** (ed. a 3-a, 1955), partea a Ill-a : ***La defensa nacional (cu o*** importantă bibliografie) ; ***Autobiografías de soldados. Estudio preliminar*** de J. M. de COSSIO ***(Biblioteca de Autores españoles,*** t. XC (1956) ; MOREL FATIO. ***Soldats espagnols du XVlIe siècle (Etudes sur l'Espagne,*** seria a 3-a).

1. ***Noticias de Madrid*** (1639). Despre „prinderea cu arcanul" a recruţilor, GARCÍA AMERCADAL : ***Estudiantes, picaros y sopistas,*** p. 216—218.

2. F. BRAUDEL : ***La Méditerranée et le monde méditerranéen au temps de Philippe II,*** a arătat cu cîtă greutate a.atîrnat problema distanţelor şi a legăturilor asupra politicii lui Filip al II-lea : „...O bună jumătate din gesturile lui Filip al II-lea se explică doar prin necesitatea menţinerii legăturilor, asigurării transporturilor, efectuării în fiecare ţinut îndepărtat al regatelor sale, a indispensabilelor transporturi băneşti." (p. 321).

3. ***Vida del Capitán Alonso de Contreras (Autobiografías de soldados,*** p. 77—148), Există o bună traducere franceză a acestei Vieţi precedată de o interesantă introducere de J. BOULANGER :

Les aventures du capitaine Alonso de Contreras (1933). O altă ediţie publicată de ***Revista de Occidente*** (Madrid 1943), cu prolog de J. ORTEGA Y GASSET. .

4. Acest ***derrotero,*** conservat în prezent la Arhivele naţionale din Madrid (Ms 3715 foi. 1 la 107) şi care constituie un document •esenţial în sprijinul afirmaţiilor lui Contreras, este publicat în • continuarea vieţii sale în ***Autobiografías de soldados*** (p. 149—235).

5. ***Vida y trabajos de Jerónimo de Pasamonte (Autobiografías,*** p. 5—75 ; ***Vida de Miguel de Castro, ibid.*** p. 487—627.

6. ***Memorias de D. Diego Dupue de Estrada, ibid.*** p. 251—627.

7. ***Mi linaje empieza en mi***
porque son mejores hombres
los que^sus linajes hacen
que aquellos que lo deshechan adquiriendo viles nombres.
(Mateo Fragoso : ***Lorenzo me llamo)***

8. Manuscris din 1610, citat de către DELEITO PIÑUELA : loc. ***cit;,*** p. 177. Totuşi, hotărîri regale din 1632 şi 1652 au tins să uniformizeze şi mai mult costumul militar.

9. DELEITO PIÑUELA, ***ibid.,*** p. 209.

10. Mărturie a lui Miguel Suriano, în GARCÍA MERCADAL; ***Viajes,*** I, 1140.

11. În 1663, 14 regimente de ***tercios*** nu numărau împreună decît un total de 1553 oameni (DELEITO PIÑUELA, ***loc. cit.,*** p. 194). .

12. Scrisoarea lui Carlos Corona citată de către ALTAMIRA : ***Historia de España,*** III, p. 297.

13. ***Avisos*** de Pellicer (14 iunie şi 26 iulie 1639).

14. Despre acest epis/Od. DOMÍNGUEZ ORT1Z : ***La moviliza ¿ion de la nobleza castellana*** în 1630, în ***Anuario de Historia del. Derecho español,*** XXV (1955) p. 799—823.

15. DELEITO PIÑUELA, ***loe. cit.,*** p. 199

16. Biografia autorului, stabilită de Wiilis KNAPP .IONES pe bază de documente de arhivă ***(Estebanillo González, Revuc hispa ñique,*** LXXVII, p. 201—-245) a arătat exactitatea „statelor de ser viciu" ale lui Estebanillo (inclusiv dezertările sale şi angajarea sa în trupele franceze).

17. ***Estebanillo González,*** carlea I-a, cap. Vii

18. Este concluzia pe caro DELEITO PIÑUELA o dă cărţii sale B? ***declinar de la monarquía española.***

Capitolul X.C
VIAŢA PICARESCA

Principalele romane picareşti au fost în mod confortabil reunite în ***La novela picaresca española. Estudio preliminar, selcc ciún,*** prologos y notas de A. VALBUENA PRAT (Madrid 1962) bc acelaşi autor, ***La vida española en la Edad de Oro,*** cap. VU : ***Lu literatura picaresca y su significación y fondo social.***

Problema valorii documentare şi a semnificaţiei etice a romanului picaresc a dat prilejul unei importante literaturi critic« (cf. DELEITO PIÑUELA : ***La mala vida en la España de Felipe IV. p.*** 117—188, note pentru lucrările anterioare anului 1950) i limba" franceză se pot consulta : G. REYNIER : Le ***roman réair.:. au XIIe siècle*** (1914) şi mai cu seamă M. BATAILLON : Le ***roma? picaresque*** (1931) şi.introducerea la ediţia billingvă a lui ***La.ariü: de Tormes.*** în spaniolă : GONZALEZ FALENCIA : ***De Lazarillo c Ouevedo*** (1946) ; MORENO BÁEZ : ***'Lección y sentido del „Guzman de Alfarache"*** (1945).

D<. spir lumea. pii.<.vsca ir. opera lui Cervantes, 11. dcl ARCO ***l .a iiiyma iar-a du eu waţii rit la.-: <»:n(t.s de Cervantes*** şi ***La critic 'iociai. eu*** < orrenks ***AAtudins de 'liitoria soeiaţ de Espana. !•*** (1952R p 209-3*20') şi i< l- lAREN-a . .,/•;/ Coloqitto ***de Ion per- ■ros" hicuntenn) la la .L espan'tla en la Edad de*** Oro ***(ibia*** P. 327—364) tmroducerea şi notele lui RODRÍGUES MARIN ia ediţia cinică din ***Htnc inate y Cortadillo*** adună numeroase texte ş.- documente care pun în relief sirjnsul contact între realitatea picarescă şi reflexul ci literat.

) Cuznian de Alfarache, atakiya de la vida liumana („alalaya" uvînd sensul de om de veghe sau iscoadă). Cele două părţi din ***Guzmân*** au losi publicate Je Chapelain în 1619 şi 1620 (adică cu aproximativ douăzeci de ani după publicarea cărţii spaniole).

Discuţiile referitoare • la semnificaţia romanului picaresc s-au centrat în primul rtnd în jurul lui ***Guzuiáü,*** adevărată biblie" a picarismuiui i.în »acelaşi timp prima sa expresie literară afirmată). MORENO BAEZ, loc cit.. îl prezintă drept o operă tipică pentru spiritul baroc rezultat din contra-Reformă ; J. A. VAN PRAAG : Sobre ***el sentido dél „Guzmán do Alfarache* (Estudios dedicados a iV/enéndes Pidal,*** t. V (1954), p. 282—306 vede în el dimpotrivă o manifestare semnificativă a stării de spirit a unui „proaspăt creştin" plin de ranchiună împotriva societăţii., în care trăieşte. Nici una nici ceakdtă interpretare nu ni se pare convingătoare.

2. Despre ***Lutordlo.*** ca antecedent al romanului picaresc, ef. lui-ráriio cilaîe de M. BATA1LLON.

J. Este pozipa lm GONZALEZ PALENCIA : ***De Lazardlo*** c ***i^ivcdo.*** Despre diferenţa intre spiritul din ***Lazarillo*** ş; acela din ***Ga.iami 'Le Aljatache*** BA TA ILLŐN, introducerea la ediţia ai- îiogv.t la ***Laro.rillo de Lorr.jes.***

Biografie rezumată do. Agustín de Rojns. în DELE1TO Pl-NUELA : Le ***nutl-a r"dti. p.*** 157—153.

5. Introducere la ***Vida del Escudero Marcos de Obregon*** de Vicente Espinel (..Las cien mejores obras de la literatura española“, vol. 35) de Ignacio BAUER. Despre autenticitatea aventurilor lui Estebanillo González, el. nota 17 a capitolului precedent.

6. ***Cartas de los jesuítas,*** citat de către ORTEGA Y GASSET : En ***torno a V elázquez,*** p. 148.

7. Claudio SÁNCHEZ ALBORNOZ : ***España, un enigma histórico,*** I, cap. IX, p. 573 (Sublinierea ne aparţine).

8. ***Novísima recopilación de las leyes de España,*** cartea I-a, titlul XII, legea 6 şi următoarele.

9. RUMEU DE ARMAS : ***Historia de la previsión social en España,*** cap. XIV, p. 270—271.

10. ***Discurso del amparo de los legítimos pobres y reducción de los fingidos*** de PÉREZ DE HERRERA (1598), citat de R. del ARCO : Cervantes ***testigo social.***

11. Citat de către DELEITO PIÑUELA : La ***mala vida,*** p. 136—137.

12. ***La vida del Buscón,*** cartea I-a, cap. VIII.

13. Luis ZAPATA : ***Miscelánea*** (1592) reeditat íñ ***Memorial histórico español,*** Madrid, 1852, t. XI.

14. ***Rinconete y Cortadillo,*** edit. de RODRÍGUEZ MARÍN, p. 56, nota 2.

15. VALBUENA PRAT : ***La vida española...*** p. 188.

16. Ricardo del ARCO : ***La infima levadura social en la obra^ Ae Cervantes,*** p. 222.

17. B. JOLY, ***Voyage,*** p. 518.

18. Enrique COCK, în GARCÍA MERCADAL : ***Viajes...*** I, p. 1047.

19. GARCÍA MERCADAL : España ***vista por los extranjeros,*** t. III. p. 15.

20. ***La hija dc Celestina (La novela picaresca espaùola,*** p. 006).

21. ***La Ilustre Fregona (Ibid.,*** p. 150—151).

22. M. BATAILLON : ***Le roman picaresque,*** p. 1C.

23. Citat de către VALBUENA PRAT : ***La vida espanola en la Edad de Oro,*** p. 154. Despre „picarizarea“ societăţii spaniole, M. BATAILLON, ***loc cit. ;*** despre atmosfera de „dezamăgire“, P. VILAR : ***L'Espagne du „Quichotte"*** (Europe, XXXIV, p. 3—16).

Libia dc muierii

CU ***VIN***T ÎNAINTE ' ‘

CAPITOLUL I . ’

„SCRISOARE ASUPRA CĂLĂTORIEI 1N SPANIA“

Călătoria : Vămile, transporturile, hanurile – Diversitatea peisajului spaniol. Expulzarea maurilor şi consecinţele ei. Declinul economic şi cauzele salo. Decadenta oraşelor ; rolul străinilor. Temperamentul spaniol şi parti- • cularismele provinciale – Regatul Franţei şi regatul

• Spaniei ' , U

CAPITOLUL II .

OONCEPTIA DESPRE VIAŢA . ‘

Credinţa catolică – Onoarea – Onoarea de a fi creştin şi „puritatea sîngclui§§§§§§§§§§§§§' – Hidalghismul şi pasiunea nobiliară – Reacţia : anti-onoarea ca atitudine socială. Idealism şi realism. 33

• z

CAPITOLUL III

MADRID CURTEA ŞI ORAŞUL .

I. Madrid, oraş regal – Curtea : Pidatul şi viata princiară. Eticheta. Bufonii. Viata galantă la palat – Ser

. bările regale. Buen ***Retiro.*** Măreţia şi decăderea Curţii

* *

---

§§§§§§§§§§§§§§ . M7

— Viaţa Granzilor. Luxul şi legile pentru reducerea cheltuielilor. Moda. Dragostea şi banii. Declinul moral al nobilimii.

II. Oraşul. Transformări şi înfrumuseţări. Murdăria străzilor. Aerul şi apa Madridului. Aprovizionarea şi activitatea economică – Populaţia Madridului : cosmopolitism şi nesiguranţă. Viaţa socială : ***mentideros*** şi opinia publică. Viaţa mondenă şi ***Prado.*** Viaţa populară : Manzanarcs şi sărbătoarea ***Sotillo.*** 59

CAPITOLUL IV

SEVILLA STRĂLUCIREA INDIILOR CASTILIEI

Scvilla, poarta Indiilor. Activitatea economică. Flote şi galioane. Centrele vieţii urbane – Populaţia sevillană. Străini şi sclavi – Ambianţa sevillană şi contrastele sale : lux, ostentaţie, corupţie – Scvilla şi opinia spaniolă. ***99***

CAPITOLUL V

VIAŢA URBANA ŞI VIAŢA RURALA

I. Decadenţa oraşelor şi cauzele sale – Activitatea economică. Corporaţii şi confrerii. Burghezia – Peisajul urban. Oraşul şi satul.

II. Regimul seniorial şi servitutile sale. Impozitele şi ccnsurile – Agricultura. Bunurile comunale şi creşterea transhumantă de animale – Condiţia ţărănimii : satul ; serbări şi divertismente. Ţăranul în teatrul Secolului de aur.

122

t

CAPITOLUL VI

BISERICA ŞI VIAŢA RELIGIOASĂ

Biserica din Spania. Clerul şi bunurile ecleziastice – Viaţa monastică : misticism şi mondenitate – Practica religioasă : milostenie şi fervoare – Cultul Fecioarei şi al

Sfinţilor. Confreriile. Marile sărbători religioase —
Devierile sentimentului religios : ritualismul şi excesele sale. Iluminismul şi vrăjitoria – Inchiziţia spaniolă. 144

CAPITOLUL VII
VIAŢA PUBLICA. SERBĂRI ŞI DIVERTISMENTE ' POPULARE

I. Sărbători religioase şi serbări profane – Dansuri şi mascarade. Carnavalul. Procesiunea de Ziua Domnului – ***Juegos de canas şi*** lupte de tauri. -

II. Teatrul. Sălile de spectacol şi publicul – Reprezentaţiile : ***comedias*** şi autos ***sacramentales.*** Trupele de actori ambulanţi – Condiţia actorilor şi pasiunea pentru teatru. . '
174

CAPITOLUL VIII . -
VIAŢA DOMESTICA. FEMEIA ŞI CĂMINUL
Condiţia femeii şi contradicţiile ei – Casa. Servitoritnea. Mesele şi bucătăria – Educaţia feminină. Femeile savante. Toaleta şi moda feminină. Ieşirile : tapado şi trăsurile. ' *198*

CAPITOLUL IX
VIAŢA UNIVERSITARA ŞI LUMEA LITERELOR

I. Viaţa universitară. Salamanca, Alcalá şi universităţile „silvestre“ – Organizarea universitară. învăţă- , mîntul. Examenele şi conferirea gradelor – Viaţa studenţilor. „Marile Colegii“ şi pensiile pentru studenţi. „Foamea studenţilor“ – Distracţii şi divertismente. Farse şi brutalităţi – Decadenţa universităţilor.

II. Lumea literelor. Măreţia şi servituţile unei vieţi de scriitor : Lope de Vega – Pasiunea pentru literatură şi Academiile de poezie. Rafinamentele Itrobii lite**rare :**

conceptismul şi culteranismuL

223

• *

350

CAPITOLUL X
VIAŢA MILITAI LA

Prestigiul trupelor spaniole. Recrutarea efectivele – Cariera militară. Viaţa .şi aventurile căpitanului Alonsu de Contreras – Temperamentul soldatului : bravura, rezistenţă, orgoliu şi fanfaronadă – Declinul spiritului militar. Viaţa şi isprăvile lui Estebanillo Gonzaloz*.

CAPITOLUL XI
VIAŢA PICARESCA

Picctro şi lumea picaresca. Romanul picaresc ca do»aiment social – Fauna picarescă şi tipurile ei . cerşetori, escroci, ucigaşi şi prostituate – ***Picaresca.*** şi geografia ei Filozofia picarismului şi semnificaţia ei în Spania Secolului de aur. 29
1

NOTE BIBLIOGRAFICE

Ll.UTOK MARIANA XüNESCU
'II HtxOKEllACI O1C I Al'REL BU CUTI [

AjPAKL,!' IK’N HE TIPAK G.M.W8J

TAPAKLÍ JXECUTAT SUE COMANDA NI*. J.A COMCIKAÍ UJL. FOl.iGliAl 1C „CASA SClN'lun”. Pl.A'j A SCliX'TEU NR.), BVCUHi:$'l t jRF.PUBl.TCA SOCIALISTA BOMAM A

Colecția Clepsidra
Lei 11,50

*** Fîniina turmelor. (N.T.).**